

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

Pászti-Tóth Erzsébet

Pécs, 2014

**PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR**

**REGIONÁLIS POLITIKA ÉS GAZDASÁGTAN
DOKTORI ISKOLA**

Pászt-Tóth Erzsébet

**ENDOGEN FEJLESZTÉSI STRATÉGIA
ÉS MÓDSZERE**

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

Témavezető: Dr. habil. Faragó László PhD

Pécs, 2014

„A SIKER FENNTARTÁSÁÉRT NAP MINT NAP MEG KELL KÜZDENI –
CSAK A HANYATLÁS MEGY MAGÁTÓL.”

ENYEDI GYÖRGY

TARTALOMJEGYZÉK

ÁBRAJEGYZÉK	6
TÁBLÁZATJEGYZÉK	8
ELŐSZÓ.....	9
1. BEVEZETÉS.....	9
1.1. TÉMAVÁLASZTÁS	9
1.2. A DOKTORI ÉRTEKEZÉS TARTALMI ÉS SZERKEZETI FELÉPÍTÉSE	12
1.3. PROBLÉMAFELVETÉS.....	15
1.3.1. A MEGOLDANDÓ PROBLÉMAKÖR RÉSZLETEZÉSE.....	15
1.3.2. A MEGOLDANDÓ PROBLÉMAKÖR KERETEI	16
1.4. FOGALMAK ÉS RELEVÁNS ÖSSZEFÜGGÉSEK.....	21
1.5. FELTÉTELEZÉSEK (HIPOTÉZISEK).....	25
2. KUTATÁSI PROGRAM	27
2.1. A KUTATÁSI PROGRAM KERETEI.....	27
2.2. A KUTATÁSI PROGRAM RÉSZLETEZÉSE.....	28
2.2.1. A VÁROSOK TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI GYAKORLATÁNAK VIZSGÁLATA	28
2.2.1.1. A kutatás módszere	28
2.2.1.2. A kutatás lefolytatása, eredményei	30
2.2.1.3. A kutatás eredményeinek értékelése	32
2.2.1.3.1. A városfejlesztési tervek helyzete	32
2.2.1.3.2. Az Integrált Városfejlesztési Stratégiák (IVS) helyzete.....	34
2.2.1.3.3. A településfejlesztési koncepció és a településrendezési terv illeszkedése	35
2.2.1.3.4. A városfejlesztésbe integrált gazdaságfejlesztés kérdése.....	35
2.2.1.3.5. A versenyképesség mint fejlesztési célterület	36
2.2.1.3.6. A gazdaságfejlesztési célkitűzések tervezése	37
2.2.1.3.7. A településfejlesztés szervezeti keretei.....	38
2.2.1.3.8. A helyi szereplők bevonása a tervezésbe	39
2.2.1.3.9. A tervek hasznosulása.....	40
2.2.1.3.10. A kistérségi ráhatás.....	41
2.2.1.3.11. A városok településfejlesztési terveiben megjelölt főbb fejlesztési célok.....	42
2.2.1.3.12. Ipari parkok.....	43
2.2.1.3.13. A Leader program.....	44
2.2.1.3.14. A városfejlesztési tervellátottság kistérségi központi szerep szerint.....	47
2.2.1.3.15. A meglévő településfejlesztési tervek megoszlása városok méretkategóriái szerint.....	49
2.2.2. A VERSENYKÉPESSÉG NÖVELÉSÉT BEFOLYÁSOLÓ RELEVÁNS TÉNYEZŐK HATÁSAINAK VIZSGÁLATA	54
2.2.2.1. A kutatás módszere	55
2.2.2.2. A kutatás lefolytatása, értékelése	55
2.2.2.2.1. A településfejlesztési tervek hatásai	56
2.2.2.2.2. A külföldi működő tőke és a külföldi érdekeltségű vállalkozások hatásai a helyi versenyképesség növelésére	60
2.2.2.2.3. A külföldi működő tőke hatásai a helyi versenyképesség növelésére	61
2.2.2.2.4. Külföldi érdekeltségű vállalkozások számának hatásai megyei összehasonlításban	65
2.2.2.2.5. A KMT és a külföldi vállalkozások viszonya a hátrányos helyzetű városokhoz és a kedvezményezett kistérségekhez (2010).....	70
2.2.2.2.6. A KMT és a külföldi érdekeltségű vállalkozások mértékének hatásai Budapest és a régiók versenyképességének viszonylatában (2002-2010)	71
2.2.2.2.7. A versenyképesség, a GDP, a KMT és a foglalkoztatás	80
2.2.2.2.8. A termelékenység, a GDP, a KMT és a foglalkoztatás (2002-2010).....	86
2.2.2.2.9. A vállalkozói aktivitás (2002-2010)	91

2.2.3. TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI ÚTMUTATÓK ÉS MÓDSZEREK VIZSGÁLATA	93
2.2.3.1. A kutatás lefolytatása, elemzések	94
2.2.3.2. Külföldi településfejlesztési útmutatók és módszerek elemzése.....	95
2.2.3.3. Hazai településfejlesztési útmutatók és módszerek áttekintése.....	106
2.2.4. A KUTATÁSI PROGRAM EREDMÉNYEINEK ÖSSZEGZÉSE.....	118
2.2.4.1. Az empirikus kutatás eredményeinek összegzése	118
2.2.4.2. A versenyképesség növelését befolyásoló releváns tényezők hatásainak összegzése	121
2.2.4.3. A településfejlesztési útmutatók és módszerek vizsgálatának összegzése.....	126
2.2.4.4. A külföldi és hazai településfejlesztésre irányuló tevékenységek tapasztalatai	128
2.2.5. FELTÉTELEZÉSEK, HIPOTÉZISEK BIZONYÍTÁSA	130
3. A TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS HELYZETE ÉS LEHETŐSÉGEI	131
3.1. A TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS ÉS GAZDASÁGFEJLESZTÉS ÉRTÉKELESE.....	132
3.1.1. A TELEPÜLÉSEK FEJLŐDÉSÉT BEFOLYÁSOLÓ KÜLSŐ TÉNYEZŐK.....	132
3.1.1.1. Globalizáció településfejlesztést érintő hatásai.....	133
3.1.1.2. A külföldi működő tőke hatásai.....	134
3.1.1.3. Az Európai Unió hatásai a települések fejlődésére	138
3.1.1.4. A településekre ható hazai eredetű külső tényezők	141
3.1.2. A TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS FŐBB BELSŐ TÉNYEZŐI ÉS HATÁSAI	152
3.1.2.1. A civil szféra lehetőségei és eszközei	154
3.1.2.2. Az önkormányzat lehetőségei és eszközei.....	155
3.1.2.3. A vállalkozások lehetőségei és eszközei	157
3.1.2.4. Szervezeti háttér	159
3.2. AZ ENDOGÉN FEJLESZTÉSI STRATÉGIA ÉS MÓDSZER IRÁNYELVEI.....	162
3.2.1. AZ ENDOGÉN FEJLESZTÉSI STRATÉGIA IRÁNYELVEI	162
3.2.2. AZ ENDOGÉN TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI STRATÉGIÁT MEGHATÁROZÓ ELVÁRÁSOK.....	165
4. AZ ENDOGÉN FEJLESZTÉSI STRATÉGIA MÓDSZERE	171
4.1. A MÓDSZER ALKALMAZÁSA	173
4.2. A MÓDSZER FOLYAMATA	173
4.3. A MÓDSZER FELÉPÍTÉSE.....	174
4.4. A MÓDSZER ALKALMAZÁSÁNAK FŐBB SZEREPLŐI.....	176
4.5. AZ EFS FŐBB FÁZISAI	177
4.5.1. ELŐKÉSZÍTŐ FÁZIS.....	178
4.5.2. HELYZETÉRTÉKELÉS.....	181
4.5.2.1. A településfejlesztés külső meghatározottsága	182
4.5.2.2. A településfejlesztés helyi meghatározottságai.....	182
4.5.2.3. A települési jellemzők elemzése	183
4.5.2.4. Gazdasági szektorok szerinti vizsgálat.....	185
4.5.2.5. Versenyképesség	186
4.5.3. EGYEZTETÉSI ELJÁRÁS.....	191
4.5.4. A FEJLESZTÉS LEHETSÉGES IRÁNYAI.....	192
4.5.5. TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ.....	198
4.5.6. TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI STRATÉGIAI PROGRAM.....	202
4.5.7. AZ ENDOGÉN FEJLESZTÉSI STRATÉGIA MEGVALÓSÍTÁSA.....	206
4.5.8. A TERVEK FELÜLVIZSGÁLATA, VISSZACSATOLÁS	207
5. AZ ÚJ ÉS ÚJSZERŰ KUTATÁSI EREDMÉNYEK, TÉZISEK.....	208
5.1. AZ ÚJ ÉS ÚJSZERŰ KUTATÁSI EREDMÉNYEK.....	208
5.2. TÉZISEK.....	211
5.3. BEFEJEZŐ GONDOLATOK	214
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS.....	216
FÜGGELÉKEK ÉS MELLÉKLETEK TARTALOMJEGYZÉKE.....	218

<i>FÜGGELÉKEK.....</i>	<i>219</i>
<i>IRODALOMJEGYZÉK.....</i>	<i>280</i>

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: Foglalkoztatás (15-64, %) és átlagkeresetek (1000 €/év) az európai országokban 2002. és 2010. években	10
2. ábra: Hasonló adottságú EU országok foglalkoztatási rátái (14-65 év) (2002-2011)	11
3. ábra: A 327 város internetes vizsgálatának eredménye	30
4. ábra: A városok településfejlesztési tervellátottságának fajlagos értékei	32
5. ábra: A városfejlesztési tervekben megjelölt főbb célok régiókon belüli támogatottsága	42
6. ábra: Magyar települések és lakosaik száma vidék-város szerinti csoportosításban	45
7. ábra: Városfejlesztési tervellátottság fajlagos értékei kistérségi központ státusz szerint	49
8. ábra: Városfejlesztési célok kistérségi központi státusz szerint	49
9. ábra: A városok és lakók száma méretkategóriák szerint	50
10. ábra: A településfejlesztési tervellátottság fajlagos értékei méretkategóriák szerint (db)	52
11. ábra: A városfejlesztési célok fajlagos értékeinek megoszlása méretkategóriák szerint.	53
12. ábra: városfejlesztési tervekben lévő célok méretkategóriák szerinti megoszlása (%)	53
13. ábra: Városfejlesztési tervek hatása a foglalkoztatásra, keresetekre, vállalkozói aktivitásra	57
14. ábra: A KMT, a foglalkoztatás, jövedelmek és a vállalkozói aktivitás viszonya (2010)	61
15. ábra: A KMT és a foglalkoztatási ráta változása 2002-2010 között	62
16. ábra: A KMT és a bruttó átlagkeresetek változása 2002-2010 között	64
17. ábra: A KMT és a vállalkozói aktivitás változása 2002-2010 között	64
18. ábra: A külföldi érdekeltségű vállalkozások telephelyválasztásának hatásai a foglalkoztatásra, a bruttó átlagkeresetekre és a vállalkozói aktivitásra 2010	66
19. ábra: A külföldi érdekeltségű vállalkozások hatása a foglalkoztatásra (2002-2010)	68
20. ábra: A külföldi érdekeltségű vállalkozások hatása az átlagkeresetekre (2002-2010)	69
21. ábra: A külföldi érdekeltségű vállalkozások hatása a vállalkozói aktivitásra (2002-2010)	69
22. ábra: A KMT és a külföldi vállalkozások viszonya a hátrányos helyzetű városok és a kedvezményezett kistérségekhez (2010)	70
23. ábra: A KMT megoszlása vidék, Bp. és a Közép-Magyarországi régió között (2002-2010)	72
24. ábra: A KMT lakosságátlagos értékei Budapest és a régiók viszonylatában (2002-2010)	73
25. ábra: A külföldi érdekeltségű vállalkozások számának lakosságátlagos értékei Budapest és a régiók viszonylatában (2002-2010)	73
26. ábra: A foglalkoztatási ráta változása Budapest és a megyék viszonylatában (2002-2010)	74
27. ábra: A bruttó átlagkeresetek értékei Budapest és a régiók viszonylatában (2002-2010)	74
28. ábra: A KMT és a foglalkoztatási ráta viszonya Budapest és a régiók között (2002-2010)	75
29. ábra: A KMT és az átlagkeresetek Budapest és a régiók összefüggésében (2002-2010)	75
30. ábra: A KMT és a vállalkozói aktivitás Budapest és a régiók viszonylatában (2002-2010)	76
31. ábra: A Külváll-ok és a foglalkoztatási ráta viszonya Budapest és a régiók között (2002-2010)	77
32. ábra: A Külváll-ok és az átlagkeresetek összefüggése Budapest és a régiók esetében (2002-2010)	77
33. ábra: A Külváll-ok száma és a vállalkozói aktivitás értékei Budapest és a régiók összefüggésében (2002-2010)	78
34. ábra: A GDP/fő és a KMT /fő megoszlása Budapest és a megyék esetén (2002-2010)	82
35. ábra: A GDP/fő és a külföldi érdekeltségű vállalkozások megoszlása Budapest és a megyék viszonylatában (2002-2010)	82
36. ábra: A GDP/fő és a foglalkoztatási ráta összefüggése Budapest és a megyék viszonylatában (2002-2010)	85
37. ábra: A GDP/fő és a bruttó átlagkeresetek Budapest és a megyék esetén (2002-2010)	86
38. ábra: A GDP/fő és a vállalkozói aktivitás Budapest és a megyék esetén (2002-2010)	86
39. ábra: GDP/fő, KMT/fő és a foglalkoztatási ráta növekményei 2002-2010 között Budapest és a megyék viszonylatában	88
40. ábra: A külföldi érdekeltségű vállalkozások száma/fő 2002 és a 2002-2010 időszak növekménye Budapest és a megyék viszonylatában	89
41. ábra: A foglalkoztatási ráta 2002 és a 2002-2010 időszak növekménye (%)	90
42. ábra: Az átlagkeresetek 2002 és a 2002-2010 időszak növekménye (eFt)	90
43. ábra: A vállalkozói aktivitás 2002 és a 2002-2010 időszak növekménye	91
44. ábra: Magyarország és több átalakuló ország versenyképességi rangsora	135
45. ábra: GDP teljesítmény változása (1987-2010)	136
46. ábra: Foglalkoztatottak számának alakulása Magyarországon, 1990-2010 (ezer főben)	136
47. ábra: Foglalkoztatottsági arány az EU országokban 2002 és 2010 években	137

48. ábra: Átlagkeresetek az EU országokban 2002, 2008, 2010 években (€/év)	137
49. ábra: Átlagjövedelmek és a foglalkoztatási arány az EU országokban 2010. évben	138
50. ábra: A kistérségek fejlettsége	143
51. ábra: hátrányos kistérségek munkanélküliségi mutatói 2010-ben	144
52. ábra: Az ipari beruházások központjai és az ipari tengelyek térbeli elmozdulása a rendszerváltás utáni évtizedben	145
53. ábra: Nyilvános pozitív beruházási döntések Magyarországon (2010. június – 2011.)	146
54. ábra: A településfejlesztés intézményrendszere	160
55. ábra: A településfejlesztés tervezési és megvalósítás folyamata	161
56. ábra: A településfejlesztés helyi intézményrendszerének kontrolling folyamata	161
57. ábra: A területi egységek versenyképességének piramis-modellje	175
58. ábra: Az EFS fejezetei, főbb tervezési és munkafázisai	177
59. ábra: Az előkészítő fázis ütemterve	178
60. ábra: A világgazdasági válság nyertesei és vesztesei (2011)	195

TÁBLÁZATJEGYZÉK

1. táblázat: Az Endogén Fejlesztési Stratégia (EFS) által integrált feladatok és módszerek	25
2. táblázat: A 327 magyar város internetes vizsgálatának szempontjai és értékei	29
3. táblázat: Városok településfejlesztési tervei, azok főbb tartalmi elemeinek régiónkénti száma	31
4. táblázat: Városok településfejlesztési tervellátottságának megoszlása régiók szerint (%)	31
5. táblázat: Városok településfejlesztési tervezés intenzitása régióként (%)	31
6. táblázat: A városfejlesztési tervekben megjelölt főbb célok szám szerinti megoszlása	38
7. táblázat: A városfejlesztési tervek főbb céljainak régiónkénti megoszlása (%)	42
8. táblázat: Mezőgazdasági tevékenységet végzők és mezőgazdasági foglalkoztatottak adatai	46
9. táblázat: Településfejlesztési tervellátottság kistérségi státusz szerint	48
10. táblázat: A városok és lakók száma méretkategóriák szerint	50
11. táblázat: A városok településfejlesztési terveinek megoszlása méretkategóriák szerint (db)	50
12. táblázat: Korrelációs együtthatók (11. táblázathoz)	50
13. táblázat: A településfejlesztési tervellátottság fajlagos értékei méretkategóriák szerint	51
14. táblázat: Korrelációs együtthatók (a 13. táblázathoz)	51
15. táblázat: Városfejlesztési célok fajlagos értékei méretkategóriák szerint	52
16. táblázat: Korrelációs együttható a 15. táblázathoz	52
17. táblázat: A városok tervellátottság komponensei (a 327 város arányában), illetve a foglalkoztatás, jövedelmek és a vállalkozói aktivitás (2010) összefüggései	57
18. táblázat: Korrelációs együtthatók a 17. táblázathoz	57
19. táblázat: A KMT hatása a foglalkoztatásra, jövedelmekre és a vállalkozói aktivitásra (2010)	61
20. táblázat: A KMT, a foglalkoztatási ráta, a bruttó átlagkeresetek és a vállalkozói aktivitás	63
21. táblázat: A KMT és a foglalkoztatási ráta, illetve KMT és a bruttó átlagkeresetek, illetve a KMT közötti korrelációs együtthatók (2002-2010)	63
22. táblázat: A külföldi érdekeltségű vállalkozások telephelyválasztásának hatása a foglalkoztatásra, a bruttó átlagkeresetekre és a vállalkozói aktivitásra (2010)	66
23. táblázat: A külföldi érdekeltségű vállalkozások, a foglalkoztatási ráta, a bruttó átlagkeresetek és a vállalkozói aktivitás változása (2002-2010)	67
24. táblázat: A Külváll és a foglalkoztatási ráta, illetve Külváll és a bruttó átlagkeresetek, illetve a Külváll közötti korrelációs együtthatók 2002-2010	68
25. táblázat: A KMT, a külföldi érdekeltségű vállalkozások, a foglalkoztatási ráta, az átlagkeresetek és a vállalkozói aktivitás adatai régiós és Bp. csoportosításban (2002-2010)	71
26. táblázat: A Külváll-ok és a foglalkoztatási ráta, illetve Külváll és a bruttó átlagkeresetek, illetve a Külváll-ok és a Váll-i akt. közötti korrelációs együtthatók 2002-2010	76
27. táblázat: Egy lakosra jutó átlagos munkajövedelem (eFt/lakos/hó)	78
28. táblázat: A KMT - vállalkozói aktivitás, illetve a külföldi érdekeltségű vállalkozások-vállalkozói aktivitás közötti korrelációs együtthatók 2002-2010	79
29. táblázat: A GDP/fő, a KMT/fő, a külföldi érdekeltségű vállalkozások, a foglalkoztatás, a bruttó átlagkeresetek és a vállalkozói aktivitás megyei és Bp. megoszlása (2002-2010)	84
30. táblázat: A GDP/fő és a KMT/fő, illetve GDP/fő és a külföldi érdekeltségű vállalkozások közötti korrelációs együtthatók 2002-2010	85
31. táblázat: A GDP/fő és a foglalkoztatási ráta, illetve GDP/fő és a bruttó átlagkeresetek, illetve a GDP/fő közötti korrelációs együtthatók 2002-2010	85
32. táblázat: A települések és régiók fontosabb jellemzőinek összevetése, az alulról szerveződő endogén fejlesztési stratégia alapjának értékeléséhez	164
33. táblázat: A SWOT-analízis és a stratégiaalkotás logikája	191
34. táblázat: A helyi gazdaságfejlesztési stratégia fázisai	194
35. táblázat: A TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ CÉLRENDSZERÉNEK SÉMÁJA	202
36. táblázat: A STRATÉGIA CÉLRENDSZERÉNEK SÉMÁJA	205
37. táblázat: Lakossági szolgáltatások adatai Működik (1) Nem (0)	266
38. táblázat: Önkormányzati gazdálkodás	267
39. táblázat: A településen működő intézmények adatai	268
40. táblázat: Fejlesztések (megvalósult és tervezett) adatai	270
41. táblázat: A jelentősebb vállalkozások tulajdonosi és értékesítési jellemzői	271

ELŐSZÓ

Az évek óta fennálló kedvezőtlen társadalmi-gazdasági folyamatok hatására a települések többségében az önkormányzatok és a társadalom tagjai közvetlenül szembesülnek a tartósan alacsony szintű foglalkoztatásból és jövedelmekből adódó nehézségekkel. A legtöbb településen azonban nem élnek a helyi erőforrásokban rejlő lehetőségek kiaknázásával.

Számos tudományos elemzés, újszerű elméleti megközelítés mutat a fejlődést jelentő megoldás irányába, de a társadalmi-gazdasági erőforrások helyi érdekek szerinti integrálására épülő módszerek alkalmazására kevés példa található. Évtizedek óta figyelmen kívül maradt a településeken a helyi problémák megoldását is elősegítő területi tőke hasznosítása.

Az előzetes ismeretek arra utalnak, hogy – kevés kivételtől eltekintve – nem folyik a helyi önkormányzat, a polgárok, a vállalkozók és intézmények részvételével, a település kiegyensúlyozott fejlődését szolgáló tervszerű, érdemi településfejlesztési tevékenység. Készültek ugyan, főképp a nagyobb településeken, településfejlesztési és területfejlesztési tervek, de ezek többsége az önkormányzatok kötelező feladatainak megoldására irányult és nem tárta fel a helyi közösségi érdekekre alapozott gazdaságfejlesztési igényeket, *a foglalkoztatás és a jövedelmek*, az életminőség növelésének lehetőségeit.

Célszerű megvizsgálni e feltételezések helytállóságát, tartalmi összefüggéseit, a helyi erőforrások feltárásának és aktivizálásának feltételeit. E kutatások tapasztalatai alapján egy első sorban helyi erőforrásokra alapozott fejlesztési stratégia és az annak megvalósítását elősegítő módszer kidolgozása lehetőséget teremt arra, hogy a települések segítséget kapjanak helyi erőforrásaik közösségi érdekeknek megfelelő, tervszerű hasznosításához.

A településfejlesztésben a felülről vezérelt fejlesztés gyakorlatával szemben a helyi társadalom aktív résztvevő, kedvezményezett, de egyben a célok megvalósítója és résztvevő a döntéshozásban is. Ez biztosítja a helyi társadalmi érdekek érvényesülését, ami ösztönzi a társadalom tagjait a célok közös megvalósítására.

1. BEVEZETÉS

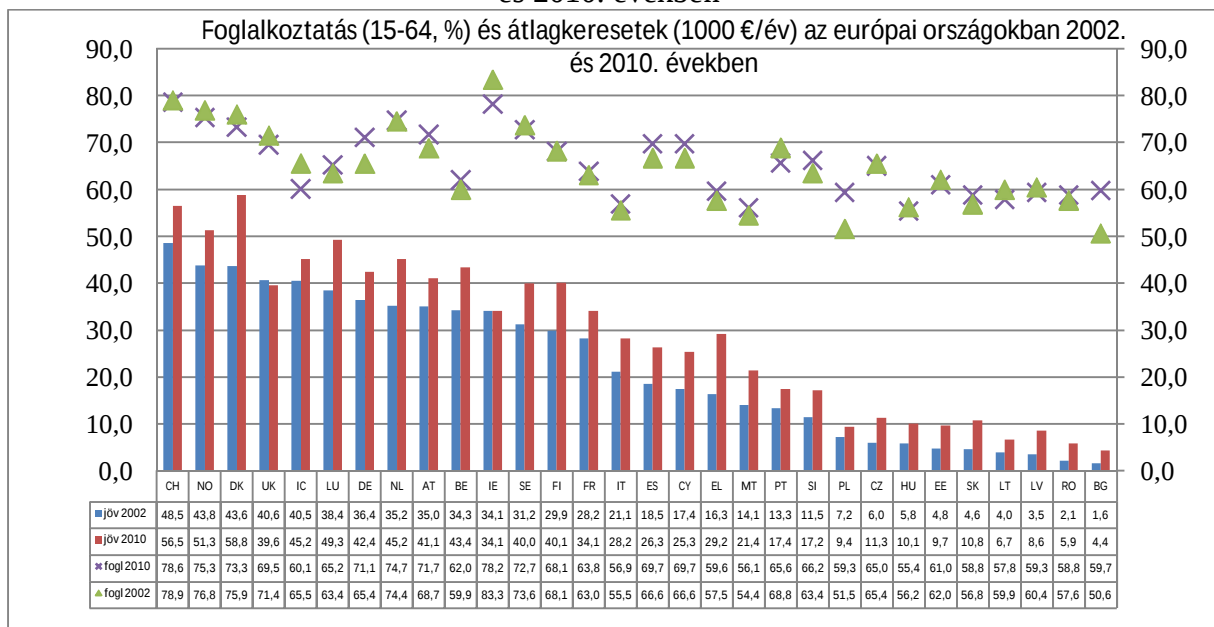
1.1. TÉMAVÁLASZTÁS

A témaválasztás szorosan összefügg mindazzal, amit évtizedek alatt az önkormányzatoknál gazdasági területen köztisztviselőként és egy évtized alatt vállalkozóként tapasztaltam.

A települési önkormányzatok túlnyomó része a saját feladataik ellátására összpontosít, aminek határt szab a leosztott költségvetés. Ismereteim szerint igen kevés azon települések száma, ahol az önkormányzat felismeri a település társadalmával való együttműködésben rejlő fejlesztési lehetőségeket és az önkormányzat a helyi civil és gazdasági szférával közösen törekszik a helyi életszínvonal tartós, hosszútávra szóló javítására.

A legtöbb település fő problémája a *foglalkoztatás* és a *jövedelmek* alacsony szintje. Az eddig alkalmazott település-, és területfejlesztési módszerekkel e területeken nem sikerült érdemi eredményeket elérni. Az 1. ábra adatai szerint e két mutatónk 2002-2010 között az EU27 vonatkozásában a legalacsonyabbak között szerepel.

1. ábra: Foglalkoztatás (15-64, %) és átlagkeresetek (1000 €/év) az európai országokban 2002. és 2010. években

Forrás STADAT, ábra, saját szerkesztés

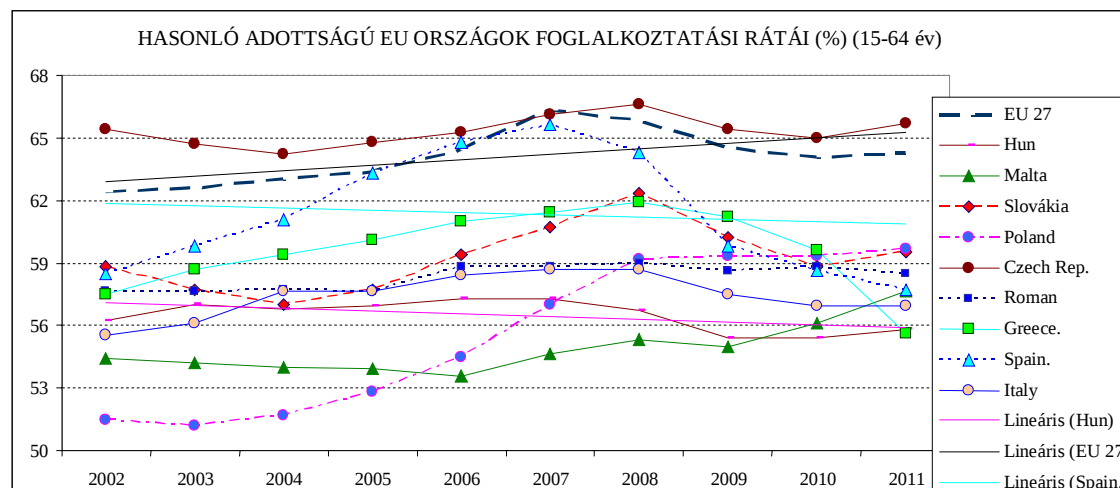
2002-2010 között a közel hasonló fejlettségi szintű EU tagországok foglalkoztatási rátái közül csak Spanyolország és hazánk trendje csökkenő (2. ábra), emellett a ráta átlaga (56,48 %) is tartósan alacsony szintű értékekre utal.

A társadalom legszélesebb körét érintő helyi gazdaságfejlesztés tekintetében, a foglalkoztatás és jövedelmek ügyében a települések és önkormányzataik magukra maradtak. A települési szintű beavatkozáshoz sem megfelelő szabályozás, sem elfogadott, vagy kialakult módszer nem állt rendelkezésre, a területfejlesztés pedig évtizedek óta – az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció (OFTK) szerint is – eredménytelen.

A problémakör az eddigiektől eltérő megközelítést igényel. A korábbi, csak top-down megközelítés helyett egy *felülről szabályozott, de településekre alapozott endogén fejlesztési*

stratégia kialakítása ígéretesebbnek látszik, amely a települések közötti célszerű együttműködések révén hálózatok kialakulásához is vezethet.

2. ábra: Hasonló adottságú EU országok foglalkoztatási rátái (14-65 év) (2002-2011)

Forrás STADAT, ábra, saját szerkesztés

A települések fejlesztésére irányuló szabályozás, rendeletek, irányelvek és módszerek többsége a település fizikai állományának fejlesztésére összpontosít, miközben az alapvető helyi társadalmi-gazdasági kérdések figyelmen kívül maradnak. Ugyanakkor a helyi fejlesztés nélkülözhetetlen elemei az emberi erőforrások, amelyek a helyi társadalmi közérdek alapján motiválhatók és aktivizálhatók. Ebből adódóan a *helyi problémakör érdemi kezelésében csak olyan stratégia lehet eredményes, amelyben a döntéshozó, a fejlesztések elsődleges erőforrása és a kedvezményezett is a helyi társadalom, s ahol a helyi életszínvonal, életminőség növelése kap prioritást a fenntarthatóság keretei között.*

2011. december 28-án kihirdetésre került Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény (Mötv), melynek 6. §-a szerint: *A helyi önkormányzat feladatai ellátása során: a) támogatja a lakosság önszerveződő közösségeit, együttműködik e közösségekkel, biztosítja a helyi közügyekben való széles körű állampolgári részvételt; b) erősíti a település önfenntartó képességét, feltárja lehetőségeit és hasznosítja saját erőforrásait.*

E feladatkör hatékonysága jelentősen növelhető, ha nem csak az önkormányzat, hanem a település erőforrásainak mind szélesebb körét sikerül hasznosítani. Az önkormányzat viszont a helyi erőforrások többségével – főleg az emberi erőforrásokkal – nem rendelkezik. A település erőforrásainak szélesebb körű feltárása és hasznosítása csak a helyi társadalom tagjaival, mint tulajdonosokkal való aktív, együttműködésre épülő, érdekalapú fejlesztési stratégia keretében lehetséges, amit a tv 6§ a) pontja is támogat. A helyi önkormányzatok ilyen szemléletű

feladatok elvégzésében még nem szerezhettek tapasztalatot, így a törvény céljainak elérését jelentősen elősegítheti egy településekre alapozott, alulról szerveződő, elsősorban helyi erőforrásokra támaszkodó, társadalom- és gazdaságfejlesztési célú stratégia és annak alkalmazását elősegítő módszer.

Az endogén fejlesztési stratégia nem feltétlen profitszerzésre irányul, elsősorban a helyi életminőség növelését szolgálja, ösztönözve a helyi erőforrások takarékos felhasználását. Ez a törekvés összhangot mutat az EU 2014-2020-ig szóló tervidőszakra megfogalmazott stratégiával. A jövedelmek növelése pedig elősegítheti a kohéziós célok megvalósítását. A jövedelmek növelése az EU2020 stratégia és az OFTK célkitűzéseiből is kimaradt, pedig az életszínvonal terén megmutatkozó területi különbségek csökkentésénél a *foglalkoztatás* mellett a *jövedelmek* szintje is meghatározó.

E feltáratlan és meglehetősen összetett kérdéskörben megoldást találni nagy kihívás egy kutató számára. Ez ösztönzött arra, hogy a fenti állításokat és feltételezéseket kutatásokkal igazolva, a gyakorlatban alkalmazható Endogén Fejlesztési Stratégia (EFS) és Módszere kidolgozására vállalkozzam. Az évekig tartó kutatómunka tapasztalatai és a szakirodalomból merített különböző módszerek célszerű integrációja újszerű megközelítést kínál az EFS és Módszere megfogalmazásához, ami remélhetőleg *segítséget nyújt a települések számára az* MötV által előírt és a gazdaságuk, valamint a versenyképességük¹ növelését is magában foglaló településfejlesztési feladataik önálló ellátásához.

1.2. A DOKTORI ÉRTEKEZÉS TARTALMI ÉS SZERKEZETI FELÉPÍTÉSE

A Doktori Értekezés törekvése a települések többségénél évek óta tapasztalható társadalmi – gazdasági hanyatlás okainak és azoknak a lehetőségeknek a feltárása, amelyek hozzájárulnak e hátrányos folyamat megfékezéséhez, megfordítását elősegítő, az *életminőség növelését célzó településfejlesztési stratégia és módszer kidolgozásához, alkalmazásához*. A dolgozat elsősorban a helyi *foglalkoztatás és jövedelmek* szintjének változását, az azokra ható releváns tényezők hatásait és összefüggéseit vizsgálja és értékeli.

A tartalom és egymásra épülő fejezeteinek szerkezete ezt a célt szolgálja.

- ♦ *A Problémafelvetés* fejezete pontosítja a megoldandó alapproblémát: melyek azok a tényezők, amelyek a probléma meglétét igazolják.
- ♦ *A problémakörrel kapcsolatos fogalmak és összefüggések tisztázása*. Az 1. függelék egyértelművé teszi a dolgozatban alkalmazott releváns fogalmakat, illetve azokat az összefüggé-

¹ lásd: 1.4. fejezet és 1. függelék.

seket részletezi, amelyekre fókuszálni szeretnék. E fejezetben kiemelem azokat az összefüggéseket, amelyek meghatározzák a dolgozat értelmezését.

- ♦ Az alapproblémával, annak keletkezésével és megoldásával kapcsolatosan *feltételezéseket* (hipotéziseket) fogalmaztam meg, melyek helytállóságát, valódiságát a kutatásaimmal szándékozom igazolni. E kutatások, elemzések, vizsgálatok eredményei és tapasztalatai alapozzák meg a megoldási javaslatot szolgáltató stratégia és módszer tartalmát.
- ♦ *Kutatási program* fő irányvonalát az alapproblémára való fókuszálás, a hazai sajátosságok alapulvétele és a versenyképesség növelésének igénye adja. A kutatások elsősorban a helyi *foglalkoztatás és jövedelmek* szintjének változására, a kedvező változásokat előidéző tényezők feltárására és a releváns összefüggések megismerésére irányulnak.
- ♦ A Kutatási program három különböző kutatási egységből áll.
 - I.) *Empirikus kutatás a településfejlesztési gyakorlat*, a települések településfejlesztési tevékenységének (tervezési, megvalósítási feladatainak) ellátását és azok részleteit vizsgálja. Fő kérdés: fordít-e kellő figyelmet az önkormányzat e tevékenység ellátására?
 - II.) Azon összefüggések vizsgálata, miszerint a főbb *releváns tényezők* (tervellátottság, KMT², telephelyválasztás, kedvezményezetté nyilvánítás,), *milyen hatással vannak a település alapproblémáját reprezentáló jellemzőire* (foglalkoztatottság, jövedelmek és a vállalkozási aktivitás) térségi összefüggésben. Melyek az elmúlt tíz év tapasztalatai, s ezek mennyiben alkalmazhatók a jövőben a helyi erőforrások hasznosításában.
 - III.) *Külföldi és hazai település-, terület- és gazdaságfejlesztési irányelvek, útmutatók*, gyakorlati alkalmazásuk és referenciáik összehasonlító elemzése. A tapasztalatok lehetséges átvétele mellett vizsgálati szempont, hogy vannak-e hazánk sajátosságainak megfelelő, átvehető és alkalmazható településfejlesztési, vagy/és települések gazdaságfejlesztésére irányuló módszerek.

Mindhárom esetben bemutatom a kutatás módszerét, lefolytatását, eredményeit és az értékelést.

- ♦ *A kutatási program eredményeinek összegzése* fejezet a kutatási program zárásaként értékeli a kutatási program együttes eredményeit, illetve azt, hogy feltételezéseink mennyiben kapnak visszaigazolást, mennyiben helytállóak. Külön értékelem azokat a kutatási eredményeket, amelyek az alapprobléma okainak feltárásához vezetnek, s külön azokat, amelyek a megoldást elősegítő stratégia és módszer alapjául szolgálnak.

² Külföldi Működő Tőke (KMT)

- ♦ *A településfejlesztés helyzete és lehetőségei* fejezet keretében kerül sor a településeknek a vizsgált időszakra vonatkozó településfejlesztési és gazdaságfejlesztési tevékenységének áttekintésére és jövőbeni lehetőségeinek számbavételére.
 - *A településfejlesztés és a helyi gazdaságfejlesztés helyzetértékelése* szakasz helyzetképet ad a településfejlesztési és a helyi gazdaságfejlesztési gyakorlatról, a főbb szereplőkről, a külső és belső peremfeltételekről, a tevékenységek szabályozásáról, eszközeiről, forrásairól, az érdekviszonyokról, az elért eredményekről és a térségi viszonyokról.
 - *A helyi gazdaságfejlesztés lehetőségei* szakaszban a helyzetértékelésre és a kutatási eredményekre alapozva a települések versenyképességének növelését eredményező társadalom- és gazdaságfejlesztés lehetőségeit veszem számításba a külső és belső feltételrendszer függvényében. Mindezt azzal a céllal, hogy a települések meglévő adottságaiból kiindulva, hosszú távon hogyan hasznosíthatják eredményesen és hatékonyan erőforrásaikat a saját érdekeiknek megfelelően, a fenntarthatóság elveinek megtartása, valamint a külső lehetőségek figyelembe vétele mellett.
- ♦ *A hipotézisek, feltételezések helytállóságának vizsgálata* a verifikáció eszközeivel, a stratégia és módszere pedig a falszifikáció alkalmazásával történik.
- ♦ Az előző fejezetek eredményeinek ismeretében, az alapprobléma kezelésére irányuló, a települések kiegyensúlyozott társadalmi-gazdasági-környezeti fejlődését, versenyképességük növelését, helyi közösségi érdekeik érvényre juttatását elősegítő olyan *endogén fejlesztési stratégia (EFS) irányelveinek megfogalmazása* következik, amely elsősorban a helyi erőforrások aktivizálására épül, de figyelembe veszi az eu-s és a hazai fejlesztési forrásokat is.
- ♦ *A Módszer* fejezet az EFS megvalósításának módját részletezi. Olyan útmutatót szándékozom összeállítani, melyet a települések az adottságaiknak megfelelően alkalmazva, a település- és gazdaságfejlesztésből adódó feladataikat eredményesen megoldhatják.
- ♦ A dolgozat végén az *új és újszerű kutatási eredmények összefoglalása és a tézisek megfogalmazása* történik.
- ♦ A függelék a Doktori Értekezés mondanivalójával közvetlenül kapcsolatos elemeknek ad helyet.
 - *1. függelék* tisztázza azokat a dolgozatban alkalmazott releváns fogalmakat, amelyekre nincs adekvát meghatározás, illetve azokat az összefüggéseket részletezi, amelyek kapcsán az egyes tényezők szerepére, vagy hatásukra fókuszálni szándékozom.
 - *2. függelékben az Endogén Fejlesztési Stratégia (EFS) és Módszer Folyamata és a Feladatmegosztás* című táblázat, összefoglalja a Módszer alkalmazása során felmerülő tevé-

kenységek, feladatok sorrendjét (azok rövid értelmezésével), a feladatok ellátásában résztvevő szereplőket, szerepüket, kiemelve a feladat ellátásáért felelős szervezetet.

– 3. függelék főleg a kisebb települések számára készülő útmutató ún. áttekintő verzió.

♦ A *Melléklet* azokat a táblázatokat és segédleteket foglalja magában, amelyek elősegítik a Módszer fejezet gyakorlati alkalmazását.

1.3. PROBLÉMAFELVETÉS

Az erősen összefüggő társadalmi és gazdasági hanyatlás okait számos tanulmány és szerző megfogalmazta már és több dokumentum részletezi, pl. *WEF 2009, NGM 2011b, OFTK 2014*. Mégis lényegesnek tartom, hogy a célszerűség keretei között a településeken jelentkező azon problémák részleteit és a folyamatok összefüggéseit megismerjük, amelyek az alapprobléma előidézésében relevánsak, egyben alapot adnak egy, a megoldást elősegítő helyi stratégia kidolgozásához.

1.3.1. A MEGOLDANDÓ PROBLÉMAKÖR RÉSZLETEZÉSE

Noha a településeken belül jelentkező problémák eredetét, összetételét, arányait, méretét tekintve rendkívül különbözőek lehetnek, vannak általánosan megfogalmazható nehézségek, melyek a települések többségében megjelennek. A legszélesebb kört a helyi versenyképesség – foglalkoztatás, jövedelmek, életszínvonal és életminőség – szintjét kifejező jellemzőkkel kapcsolatos problémák jelentik. Gyakori gond a társadalmi tőke, az intézmények, az infrastruktúra és a tágabb értelemben vett környezet jellemzőinek minősége, de szorosan ide tartozik a helyi gazdasági szereplők, főként a helyi kis- és középvállalkozók, a civil szféra, illetve az önkormányzatok közötti viszony rendezetlensége is.

A települések mozgásterét jelentősen meghatározzák a globális folyamatok, az európai uniós és a hazai gazdaságpolitika településeket érintő hatásai, melyek közvetlen és közvetett módon jelentősen befolyásolják a települések társadalmi-gazdasági-környezeti fejlődését. E külső tényezők megváltoztatására a településeknek nincs befolyásuk, így főként e tényezők megismerése és az ezekhez, mint peremfeltételekhez való alkalmazkodásra van mód.

Az alapprobléma: Az önkormányzatok és a helyi szereplők a településeken közvetlenül szembesülnek a társadalmi-gazdasági nehézségekkel, legtöbbjük mégsem használja ki a rendelkezésére álló helyi lehetőségeket. Mi módon lehet ezen változtatni?

A megoldandó feladat: feltárni a települések társadalmi-gazdasági hanyatlásának és az érintett szereplők passzivitásának okait, a rendelkezésükre álló lehetőségeket, a fennálló peremfeltételeket és ezek függvényében kidolgozni e probléma megoldására irányuló stratégiát és alkalmazásának módszerét.

A problémakör megoldása több kérdés tisztázását igényli:

- Mennyiben helytálló az a feltevés, hogy a települések és önkormányzataik – növekvő társadalmi-gazdasági nehézségeik ellenére – nem használják ki azokat a lehetőségeiket, amelyekre adottságaik és erőforrásaik lehetőséget kínálnak?
- Van-e a településeken a társadalmi-gazdasági-környezeti fejlesztésre irányuló tevékenység, vannak-e ilyen céllal készült terveik, ezek mennyiben terjednek túl az önkormányzat kötelező feladatain, van-e együttműködés az önkormányzat, a társadalmi és gazdasági szereplők között a település fejlesztése céljából?
- Az elmúlt időszakban hogyan alakultak a település versenyképességének és a vállalkozói aktivitásnak a mutatói a releváns egyéb tényezők (KMT, külföldi érdekeltségű vállalkozások (KülVáll)³, a hazai támogatási rendszer) hatására az egyes térszerkezeti egységek viszonylatában? Itt kaphatunk választ arra, hogy mely releváns tényező megváltoztatása mellett volt, s lehet nagyobb valószínűsége a versenyképesség növelésének?
- A hazai és külföldi település- és a helyi gazdaságfejlesztési irányelvek, módszerek és gyakorlati tapasztalatok mennyiben alkalmazhatók a hazai sajátosságok alapulvétele mellett?
- Melyek azok az általános, külső feltételrendszerből (globális folyamatokból, EU és hazai szabályozásokból) adódó peremfeltételek, amelyeket célszerű figyelembe venni a települési/helyi gazdaságfejlesztés feladatainak ellátása során?

1.3.2. A MEGOLDANDÓ PROBLÉMAKÖR KERETEI

A különböző – különösen a gyakran változó társadalmi-gazdasági – jellemzők alapján azonosított terek különböző régiókat eredményezhetnek, így az azonosítás alapjául szolgáló jellemzők kiválasztása, bizonyos mértékig determinálja az azonosított régiók karakterét. (Benedek, 2010.). A helyi társadalmi-gazdasági problémák feltárásához, valamint a gazdasági növekedést és a helyi versenyképesség növelését elősegítő stratégia kialakításához célszerű olyan jellemzőket választani, amelyek elősegítik a legalkalmasabb tér azonosítását. „A megismerés tárgya és módszere már nagyon különböző lehet. Leggyakrabban a természeti környezetre

³ Külföldi érdekeltségű vállalkozás az, amelyben a külföldi tulajdonosi részesedés a jegyzett tőkéből eléri a 10 %-ot.

vagy a gazdasági egységek és a társadalmi szereplők kapcsolatrendszerének feltérképezésére irányul.” (Faragó 2005, 189. o.).

A helyi vizsgálat alapjául több tekintetben is a település kínálkozik legalkalmasabb térként, egyrészt itt lelhető fel a legtöbb információ a területi töke feltárásához és hasznosításához, ugyanakkor így lehet eleget tenni az Mötv 6.§-ában az önkormányzatok számára előírt feladatnak: *feltárja lehetőségeit és hasznosítja saját erőforrásait*. Megjegyzem ez nem csupán önkormányzati érdekszféra, s az önkormányzat csak akkor lehet e kérdésben eredményes, ha sikerül bevonni és aktivizálni a helyi civil és gazdasági szférát. (Meggyesi, 2006). Ők jelentik a legjelentősebb helyi erőforrást.

A településeken szerzett információk alapján, a megfelelő jellemzők kiválasztásával, a célok megvalósítására legalkalmasabb fejlesztési térség, régió azonosítható.

Lévén „a térszerkezet alapkategóriája a település” (Tóth – Pap 2002, 295. o.), így minden ennél nagyobb térszerkezeti elem a települések valamilyen szempontok szerinti csoportosítása révén jött/jön létre, emellett az önkormányzatok, a jogszabályok és a szubszidiaritás elve alapján, saját területükön a fejlesztést illetően igen erős jogosítványokkal rendelkeznek. Ugyanakkor számos jogszabály és azok értelmezése, illetve több objektív tényező – olykor előnyöket és lehetőséget kínálva – jelentősen meghatározza a települések mozgásterének kereteit.

E peremfeltételeket jelentő legfontosabb elemeket vesszük számításba.

- ♦ Európának újra a fenntartható növekedés útjára kell terelnie a gazdaságát. Ennek jegyében az Európai Tanács elfogadta az Európa 2020 stratégiát, amely a 2020-ig elérendő, kiemelt európai uniós célokat határozza meg a kutatás és innováció, az éghajlatváltozás és energia, a foglalkoztatás, az oktatás, valamint a szegénység elleni küzdelem tekintetében, *amelyek alapján nemzeti célokat kell kitűzni*. A KSK-alapok⁴ lehető leghatékonyabb hozzájárulása érdekében – *nemzeti és regionális szempontokat szem előtt tartva* – tovább kell fejleszteni a stratégiát. (EB 2012).

- ♦ Az EU stratégiájának eszközeit a területi együttműködésekben rejlő lehetőségeket és esetleges hátrányokat célszerű lenne itt felvázolni. Jelenleg azonban még nem teljesen tisztázott, ki, kinek az érdekében, mit szándékozik fejleszteni és milyen feltételek mellett. Az azonban már körvonalazódik, hogy szigorodnak a feltételek és a számonkérések.

- ♦ A lényegesebb eszközök 2014-2020 közötti időszakra:

- A „place-based” szemlélet szerinti térségi/helyi alapú gondolkodásmód.
- Integrált térségi beruházások (ITI) *Integrated Territorial Investment (top-down)*.

⁴ Közös Stratégiai Keret (KSK). (Lásd. 1. függelék)

- Községvezérelt helyi fejlesztések (CLLD) *Community-led Local Development (bottom-up)*.
 - ♦ A települési és helyi fejlesztési terveket az ún. place-based megközelítési mód szerint ajánlott elkészíteni, aminek irányelveit az EFS-nek is követnie kell. Az EU versenyképességének növeléséhez a *decentralizáltabb szemléletű* (place-based)⁵ modellt találja alkalmasnak, amivel mélyebben *feltárhatja és aktivizálhatja a helyi erőforrásokat*. E szemlélet esetében a „területi alap” nemcsak közigazgatási, statisztikai terület egységeket jelenthet, hanem szükség szerint *igazodhat a településfejlesztési célok azonosságára alapján felismerhető régiók kapcsolatrendszeréhez is*.
 - ♦ Az EU 2020 stratégiájában a *területi kohézió* megerősítése továbbra is hangsúlyos marad. Meg kell jegyezni, hogy ennek a statisztikai adatok tükrében – 2002-ig visszatekintve – nincs érzékelhető eredménye, hiszen a *foglalkoztatásban* és az *átlagkeresetek* terén nőtték a különbségek a térszerkezeti egységek között. A stratégia továbbra is a foglalkoztatás növelését hangsúlyozza, de a keresetek növelését nem is említi, így a kohézió növelésének célja bizonytalannak látszik. Komoly hiányosságnak tekinthető, hogy ezt a kérdéskört az OFTK sem kezeli a hazai érdekeknek megfelelő módon. „A területi kohézió érvényesítésében a nemzeti sajátosságok figyelembe vételére nem csak lehetőség nyílik, hanem ez egyértelmű szükségesszerűség is.” Az eddiginél sokkal nagyobb súlyt kellene adni a területi keretekben megfogalmazott tervcéloknak, (...) s bármilyen térbeli aggregátumokban készül is a nemzeti fejlesztési terv, illetve partnerségi szerződés, az adott térség sajátosságai és erőforrásai kell, hogy a tervezés alapját képezzék. (Faragó, 2013. 6/108.). Ennek megfelelően kell értékelni az ITI és a CLLD támogatási lehetőségeket is.
 - ♦ A Nemzetgazdasági Tervezési Hivatal (NTH) az NGM Tervezéskoordinációért felelős Államtitkárság szoros együttműködésében – az 1254/2012. (VII.19.) Korm. határozat alapján – elkészült az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptió (OFTK), megteremtve ezzel a fejlesztéspolitikai és területfejlesztési célok közvetlen összehangolását. Az OFTK-ban az NTH – a 2014-2020-as fejlesztéspolitikai időszak új kihívásaira is reagálva – a tervezési munka eredményeként javaslatot tett a nemzeti fejlesztési és területfejlesztési célrendszerre, a területfejlesztési beavatkozásokra, kiemelten a városok és várostérségek fejlesztésére, a város-vidék kapcsolatok erősítésére.
- Hazánk társadalmi, gazdasági és területi fejlődése, valamint környezetminőségének javítása érdekében a *minisztériumok, a megyei és megyei jogú városi önkormányzatok* közötti több-

⁵ („place-based”) területi alapú szemlélet (Lásd. 1. függelék)

szöri egyeztetések, nyilvános társadalmi egyeztetés, és több szakmai vizsgálat után az Országgyűlés az 1/2014 (I.3.) OGY Határozatával elfogadta a Konceptiót. (NTH, 2014).

- ♦ Az OFTK fejlesztéspolitikai céljai és elvei képezik az Európai Bizottság és Magyarország között a 2014-2020 közötti uniós források felhasználására kötött Partnerségi Megállapodás koncepcionális hátterét, megalapozza a 2014–2020 közötti uniós források felhasználásra irányuló hazai operatív programok tartalmát, továbbá orientálja a hazai fejlesztési célú források felhasználását is.

- ♦ Az OFTK céljai az EU stratégiájához kapcsolódóan a foglalkoztatás növelését szorgalmazzák, ami a legtöbb hazai település problémája. Ugyanakkor, *mindkettőből hiányzik az életszínvonal emeléséhez nélkülözhetetlen átlagkeresetek növelésének célkitűzése, ami nélkül a társadalmi kohézió erősödése kétségessé válhat. Ez a célkitűzés a nemzeti fejlesztési tervtől elvárható, hiszen nem az olcsó munkaerő konzerválása a célunk.*

Noha az OFTK az NTH és a Tervezéskoordinációért Felelős Államtitkárság (NGM, TFÁ, 2012) együttműködésében készült, az NGM, TFÁ Felelősségi területek irányelvei közül több olyan lényeges elem nem kapott hangsúlyt, amelyek hozzájárulhatnának a nemzeti fejlesztési törekvések, az Mötv-ben meghatározott „nemzeti együttműködés erősítés” céljainak megvalósításához. Az EFS e téren is tág lehetőséget kapott, hogy részt vállaljon az alábbiakban felsorolt, nyitva maradt kérdések megoldásában.

- A reálgazdaság növekedési motorjainak beindításához fel kell tártani azokat a területeket, ahol az állam szabályozási vagy egyéb beavatkozási lehetőségeivel érezhető javulást érhet el.
- Egy kisméretű, nyitott gazdaságban *elkerülhetetlen a nemzetközi globális trendek és problémák ismerete*, illetve a jövőkutatás módszereivel a jövő kihívásainak és lehetőségeinek azonosítása.
- A gazdaság versenyképessége és a társadalom megerősödése szempontjából alapvető fontosságú, hogy *az ország területileg is kiegyensúlyozottan fejlődjön.*
- A gazdaságpolitika céljainak elérését a területi tervezés és a megyék, települések szerepvállalása erősíti.
- Fontos, *ne alakuljanak ki végletesen előregedő és elnéptelenedő térségek*, a különböző adottságú térségek ki tudják aknázni saját adottságaikat versenyképességük erősítéséhez.
- A területileg kiegyensúlyozott fejlődés a kormányzat egészének és az önkormányzatoknak a közreműködését igényli együttműködésben a piaci szféra szereplőivel. Ehhez egyfajta iránytűre, egy területfejlesztési stratégiára van szükség, valamint arra, hogy e stratégia mentén a különböző szereplők tevékenységének területi összehangolása megtörténjen.

- Egységes helyi, területi és országos szinten megvalósuló tervezésre és a határokon is átívelő együttműködésekre van szükség.

Az OFTK nem használja ki következetesen az adottságok, a célok, az eszközrendszer, és a megoldandó problémák között rejlő lehetőségeket.

Nem kellő következetességgel kezeli az adottságok, célok és eszközrendszer, illetve a problémák megoldhatóságának összefüggéseit. A területi tőke kihasználásának lehetősége számos esetben figyelmen kívül marad, és a társadalom jelentős része méltánytalanul háttérbe szorul. Nincs összhangban az Mötv céljaival, több esetben az önkormányzatiság és a szubsidiaritás elve is sérül.

Nem világos, hogy a célok megvalósítása kire, kikre épül, hiszen a vidék, a nem megyei jogú városok, ezek önkormányzatai és a vállalkozói szféra (de érdemben a civil szféra is) nemcsak mint a célok megvalósításában érdekelt partnerek, de még, mint véleményezőök is kívül rekedtek a számításba vett partnerek közül. A vidék ilyen mértékű mellőzése több nemzetközi és EU megállapodás alapelveivel is ellentétes.

A helyi Endogén Fejlesztési Stratégia és Módszere (EFS-M) e szempontok figyelembevételével készül, ugyanis a helyi erőforrásokra épülő településfejlesztési stratégia és a települések fejlesztését közvetlenül érintő – Mötv., OTFK, NGM, TFÁ Felelősségi területek irányelveiből adódó – feladatok és feladatkörök összehangolt ellátásának elősegítésére az EFS-M-nek alkalmasnak kell lennie.

Az OFTK-ban a központi régió növekvő támogatottságának kiemelése aggasztó, különösen az eddigi európai uniós és hazai deklarált kohéziós politika sikertelenségének ismeretében. A települések, térségek között nőtték a társadalmi-gazdasági különbségek, de különösen a főváros és a vidék között.

Minden települést célszerű lenne az endogén fejlesztésre felkészíteni és ösztönözni a célszerű térségi együttműködések kialakítását. A térség ugyanis a települések egy meghatározott szempontrendszer szerinti csoportosítása, amiből számos változat lehetséges (*pl.: a város és környéke, kistérség*). Ha ez a szempontrendszer a települések érdekazonosságára és önkéntes együttműködésére épül, úgy a helyi erőforrások hatékonyabb hasznosítása révén mind a helyi, mind a térségi fejlődést elősegíti és nem mond ellent a place-based elveinek. E stratégiával a felülről vezérelt EU-s beruházások (ITI) és a közösségvezérelt fejlesztések CLLD eszközei elérhetők lehetnek úgy, hogy hosszú távon a területi tőkénk hasznosításában nem korlátozzuk magunkat.

1.4. FOGALMAK ÉS RELEVÁNS ÖSSZEFÜGGÉSEK

A dolgozatban a problémakörrel kapcsolatosan számos olyan fogalom alkalmazására kerül sor, amelyek ugyan széles körben ismertek és többféle értelemben használatosak, de adekvát meghatározásuk nincs. Fontosnak tartom e fogalmak és azon összefüggések egyértelművé tételét, amelyek kapcsán az egyes tényezők szerepére, vagy hatásukra a Doktori Értekezésben hivatkozom.

Az 1. függelék ezeket a fogalmakat és a fontosabb összefüggéseket részletezi.

Tekintve azonban, hogy egy-egy fogalom a dolgozat egészének értelmezését meghatározza, így a fontosabbakat itt kiemelem.

- ♦ A település: Mielőtt a települések fejlesztésével kapcsolatosan bármit megfogalmaznék, szükségesnek tartom részletezni a település általam értelmezett fogalmát. A településfejlesztés szempontjából csak annak van értelme, ha a települést nem tárgyként veszik figyelembe. Ezt a kérdést fontos előre tisztázni, mert egy szerves emberi kapcsolat nélküli település fogalomkörében számomra értelmezhetetlen a településfejlesztés. Logikám és saját fogalmi meghatározásom szerint: *A település a helyi emberi társadalom és az általa alkotott létesítmények organikus térszerkezeti egysége, ahol a tevékenységek mozgatórugója az életfeltételek és az életminőség javítása, mint közös érdek. A településfejlesztés olyan eszközrendszer, amely csak e sokrétű összefüggés alapulvételével alkalmazható sikeresen a célok elérésében.*

A település nem a fizikai létéből ered, hanem az ember, az emberi közösség hozta létre a saját életfeltételeinek, életminőségének javítása céljából. Ember nélkül egyetlen település sem létesült volna. Számos példa (Újmajor, Manda, Petra, Bodie, Sewel stb.) tanúsítja, hogy amennyiben az emberek elhagyják a települést, annak nemhogy a fejlődése áll meg, hanem rövidesen pusztulásnak indul. Az ember visszatérésével az új igényeknek megfelelően a fejlesztés újra elindul (Pl. Visnyeszéplak, Kán, Komlóská, Csongrád⁶, Szeged, Zalalövő⁷)

A település állapotának változása tehát nem különíthető el az ott élők igényétől, életformájától, jelen és jövőbeni szándékuktól. A település fizikai állapotának megváltoztatása önmagában nem lehet egy település célja. Egy létesítmény valamilyen céllal készül, többnyire a helyi társadalom életfeltételeinek, életminőségének javítása céljából, aminek eszközöként szolgálhat az adott létesítmény.

A településfejlesztés a település fizikai állapotának, a társadalom tagjainak és a társadalom viszonyrendszerének minőségi megváltoztatását is szükségszerűen magában foglalja. Er-

⁶ Csongrád története, lásd: <http://www.csongrad.hu/page/uegyelfogadas/49-varostoertenet>

⁷ Zalalövő története, lásd: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Zalalövő>

re csak tudatosan tevékenykedő emberi közösség képes, vagyis a településfejlesztésben a tevékeny ember az egyedüli meghatározó. Elsősorban e képesség fejlesztése és ösztönzése vezet a településfejlesztés eredményességéhez, az életminőség növekedéséhez.

Az emberi alkotó tevékenység eredményeinek, természeti környezetének védelme és tevékenységének szabályozása szükségszerű. Az viszont értelmetlen, ha az emberi társadalom igényei és az ezzel kapcsolatos összefüggések kimaradnak a településfejlesztésről való gondolkodásból. Éppen a településfejlesztést célszerű az életminőség szolgálatába állítani, hiszen az visszahat a település szellemi és fizikai állapotának minőségére is. Az alkotó helyi társadalmi közösség növekvő igényének megfelelően színvonalas környezet kialakításában érdekelt, annak viszont a bővülő helyi gazdaság, foglalkoztatottság és jövedelmek szolgálnak alapul. Az ilyen tartalommal bíró településfejlesztési tevékenység ösztönzőleg hat a helyi társadalomra. A rendelkezésre álló eszközökkel ezt a motivációt célszerű feléleszteni és életben tartani. Létrehozható a célok egy új szintézise, amely a társadalmi elvárásoktól és a gazdaság szükségleteiből áll össze. (EC 1993⁸). A településfejlesztés ilyen motiváló eszközként is szolgálhat. *Mivel a megye, a régió és az ország településekből állnak, e fogalom lényege szélesebb körűen is értelmezhető.*

A versenyképesség fogalmát szakmai körökben is többféle módon értelmezik, többnyire vállalatok, térségek társadalmi-gazdasági előnyökért folyó verseny eredményességére vonatkoztatják (Delor's jelentés, EC 1993; Botos, 2000; Szentés, 2005; Lengyel, 2003), ugyanakkor különböző álláspontot képviselnek (Krugman, 1994; Chikán, 1995; Maskell et al 1998; Török, 1999.). A globalizáció kiterjedésével a különböző szereplőknek és szervezeteknek a gazdaságpolitikai és társadalmi-gazdaságfejlesztési előnyök eléréséért vívott harcában a versenyképesség növelése kapott kiemelt figyelmet. A versenyképesség egységes fogalmának kialakításában és elfogadásában főleg az USA Versenyképességi Tanácsa, az OECD, az EU dokumentumait tekintik irányadónak. A versenyképesség egységes és elterjedt fogalma: „a vállalatok, iparágak, régiók, nemzetek és nemzetek feletti régiók képessége relatíve magas jövedelem és relatíve magas foglalkoztatottsági szint tartós létrehozására, miközben a nemzetközi (globális) versenynek ki vannak téve” (EC, 1999; Hatzichronoglou, 1996; Wienert 1997.).

„Az egységes versenyképesség fogalom (...) a nehezen mérhető életszínvonal helyett két, az életszínvonalhoz kapcsolódó közgazdasági mutatót hangsúlyoz: a magas jövedelmet és a foglalkoztatottságot. (...) A versenyképesség fenti komplex fogalmának konkretizálásakor, mérhetőségének tisztázásakor a vállalatok és iparágak, valamint régiók, városok és országok eseté-

⁸ EC 1993, Fehér Könyv, vagy Delor's jelentés

ben továbbra is fennállnak árnyalatnyi eltérések, mivel (...) a közöttük folyó verseny jellemzői eltérőek”.

„A versenyképesség fenti egységes fogalma első olvasásra túl általánosnak (...) tűnik, ráadásul a két eltérő versenytípust is „összemossa”. Viszont, ha értelmezzük a fogalom hátterét, akkor a gazdaságpolitikai üzenet rögtön nyilvánvalóvá válik: a versenyképesség nem más, mint a globális versenyben elfogadtatott minél nagyobb gazdasági teljesítmény, amely egyrészt a képződő jövedelmekkel mérhető, másrészt a foglalkoztatás magas szintjével. Másképpen a versenyképesség alatt a gazdasági teljesítmény olyan növekedését értjük, amely magas foglalkoztatottság és ráadásul fenntartható környezeti fejlődés mellett valósul meg (EC 1999d). A verseny területi egységek között is zajlik (...) sikeres vállalatokért, tehetséges szakemberekért és más előnyökért. A területi verseny célja az ott élők életszínvonalának javítása, eszköze pedig olyan üzleti környezet létrehozása, amely elősegíti a helyi gazdasági szereplők sikerességét” (Lengyel, 2007. 279. 280. o.).

E dolgozatban a témának megfelelően a területi versenyképesség kapcsán az egy lakosra jutó, tartósan magas jövedelmek és ugyanakkor növekvő, de legalább nem csökkenő foglalkoztatási ráta értendő, miközben nyitott a helyi gazdaság. (Lásd még az 1. táblázat és 1. függelék).

A településfejlesztés alapja és célja: A településfejlesztés célja az életfeltételek és az életminőség javítása. A fejlesztési stratégia ennek szellemében készülhet a peremfeltételek figyelembevételével. A települési szintű megközelítés hasonló Porter a „régiók jóléte” és Adam Smith a „nemzetek jóléte” gondolatmenetéhez, ahol a helyben élők életszínvonalának javulását emelik ki a helyi gazdaságfejlesztés alapcéljaként. (Porter 2001. in: Buzás N. – Lengyel I. (szerk.) 2002). A településfejlesztés a fentiekből fakadóan a település társadalma által megfogalmazott fejlesztési céljainak elérése, amely – minden település esetében – elsősorban saját, helyi erőforrásokra épülhet. A települések számos adottsággal rendelkeznek, ugyanakkor számolniuk kell azzal, hogy nem rendelkeznek teljes körűen erőforrásaikkal, emellett adottságaik (méretük), vagy más külső tényezők is befolyásolják stratégiájuk kialakítását. A településfejlesztés célszerűsége, a méretgazdaságosság szempontjai sok esetben különböző összetételű és méretű „regionális” szinten találja meg a fejlesztéspolitika ideális színterét (Horváth 2006). Amely település a közösségi célokban a saját érdekeit nem találja elég meggyőzőnek, annak együttműködésére sem lehet számítani.

A hatékony és eredményes régiók kialakításának fontos feltétele, hogy a települések önként, érdekeik felismerése és érvényre juttatása alapján vegyenek részt a régióalakításban és

az együttműködésben. A régió nem külső, objektív realitás, amelyet csupán fel kell fedezni, hanem a humán alany jellegzetes konstrukciója.” (Alen, et al 1998. In Benedek 2010, 194. o.).

A településekre való alapozás mellett szóló néhány érv:

- a települések és a megyék rendelkeznek erős legitimitással bíró önkormányzatokkal,
- a helyi önkormányzat részére kötelező feladat- és hatáskört törvény állapíthat meg. (Alaptörvény 34. cikk),
- helyi szinten, a településeken a legerősebb a társadalmi kohézió,
- a település a szubszidiaritás elve érvényesítésének alapszintje,
- a helyi erőforrások feltárása és hasznosítása települési szinten a leghatékonyabb,
- bármely térség a települések valamilyen csoportosítása által lehatárolt terület,
- Az önkormányzatokkal bíró településeknek és megyéknek joguk és lehetőségük van az együttműködésre, melyben az a szemlélet mutatkozik időtállóan, mely szerint a térség-fejlesztési együttműködések a helyi, vagyis az érintett települések érdekazonosságára épülnek. Ebben az értelemben és adott esetekben a „helyi” magában foglalhatja a települést és az általa alkotott térséget is.

Az Endogén Fejlesztési Stratégia alapelemei: A településfejlesztés megvalósításának eszköze egy olyan célszerűen összeállított stratégia, amely hosszú távon, elsősorban a helyi erőforrásokra alapozva a helyi érdekeknek megfelelően határozza meg a fejlesztés céljait. A fejlesztési célok a helyi társadalmat érintő problémakörök megoldására összpontosítanak.

A probléma: a települések társadalmi és gazdasági hanyatlása, ami főként a foglalkoztatottság és a jövedelmek, az életszínvonal relatív alacsony szintjében mutatkozik meg. Ezek az adatok az EU tagországai közül Magyarországot illetően tartósan a legalacsonyabbak között találhatók, ugyanakkor az országon belül is nő a differenciáltság.

Feladat: A foglalkoztatás és a jövedelmek relatív szintjének a növelése, elősegítve ezzel az életminőség emelését. Meg kell jegyezni, hogy a foglalkoztatás növelése önmagában nem jelent életszínvonal és/vagy életminőségbeli növekedést is.

A megoldás módja: alulról szerveződő, elsősorban helyi erőforrásokra alapozott endogén fejlesztési stratégia. (EFS) (1. táblázat).

A célok megfogalmazásánál az EU és az OFTK által meghatározott feladatokat és az alulról szerveződő együttműködési alapokhoz való hozzáférés lehetőségét is figyelembe kell venni, amelyeket a feltételektől függően célszerű felhasználni.

A helyi erőforrások feltárása és mozgósítása települési szinten látszik a leghatékonyabbnak, aminek jelentős hangsúlyt ad az Mötv. Emellett a térségi fejlesztési célok egybeesése is

könnyebben azonosítható a helyi szándékokat tükröző településfejlesztési tervek alapján. A településfejlesztési tervezés eddigi eredményességét tekintetbe véve, szükségesnek látszik a települések számára olyan stratégiai és módszerbeli segítséget adni, amely egyrészt erősíti a szükséges paradigmaváltás folyamatát, másrészt növeli a településfejlesztés hatékonyságát.

1. táblázat: Az Endogén Fejlesztési Stratégia (EFS) által integrált feladatok és módszerek	
1. Az önkormányzatok településfejlesztési feladatait meghatározó fontosabb jogszabályok	
(A helyi önkormányzat részére kötelező feladat- és hatáskört törvény állapíthat meg. /Alaptörvény, 34. cikk/)	
	♦ A 1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről; ♦ 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet a településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről; ♦ 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól (Mötv); ♦ az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció (OFTK) 1/2014 (I.3.) OGY határozat.
2. A HGf módszere	
	„A HGf lényege, hogy a gazdasági kibocsátást javítja, növeli a munkahelyek számát és a jövedelmeket. (...) Nyilván mindegyik térségben szükségesek az olyan programok is, amelyek nem járnak mérhető gazdasági megtérüléssel, de ezek nem tartoznak a HGf körébe, hanem pl. szociális, avagy környezetvédelmi beavatkozások.” (Lengyel – Rechnitzer 2005. 7. o).
3. A versenyképesség növelésének e tartalommal kifejezett módszere	
	„Az OECD több dokumentuma, az EU hatodik regionális (1999-es) és második kohéziós (2001-es) jelentése alapján: a versenyképesség egységes (sztemderd) fogalma: a vállalatok, iparágak, régiók, nemzetek és nemzetek feletti régiók képessége relatív magas jövedelem és relatív magas foglalkoztatottsági szint tartós létrehozására, miközben a nemzetközi (globális) versenynek ki vannak téve” (Lengyel 2000. 39. o). Az OECD és az EU által megfogalmazott <u>versenyképesség fogalma megfelel a területi egységek versenyképességének piramis-modelljében meghatározott céloknak.</u>
	A versenyképesség céljainak elérése <u>A területi egységek versenyképességének piramis-modellje⁹ alaptényezőinek és sikerességi faktorainak célszerű fejlesztésével lehetséges.</u> (Lengyel 2003, 292. o.).
A három összetevő integrációja révén jön létre az Endogén Fejlesztési Stratégia, ami felöleli a helyi társadalom és gazdaság fejlesztését igénylő helyi versenyképesség növelését szolgáló célokat, a fenntarthatóság követelményrendszerének keretei között.	

Forrás: saját szerkesztés

1.5. FELTÉTELEZÉSEK (HIPOTÉZISEK)

A problémafeltárás szerint a települések többsége esetében nem folyik tervszerű, szervezett települési szintű gazdaságfejlesztés, sem érdemi törekvés a település versenyképességének növelésére, miközben az életszínvonal és az életminőség mutatói romlanak, de legalábbis nem javulnak. E feltételezés helytállósága a helyi település- és gazdaságfejlesztésre vonatkozó do-

⁹ Alkalmazásának indoklása az 1. függelékben

kumentumok vizsgálata révén bizonyítható. Az előidéző okok, tényezők és folyamatok megismerése a települések fejlődését reprezentáló statisztikai adatok elemzése által történik. Szakirodalom megállapításaira, a kutatási eredményekre és tapasztalatokra támaszkodva olyan következtetések megfogalmazására törekszem, amelyek várhatóan a problémakör megoldásához vezetnek. A feltételezett megoldás egy e célra készült stratégia és annak megvalósítását elősegítő módszer megfogalmazásaként kínálkozik. A problémakörrel kapcsolatban három lényegbevágó feltételezést fogalmazok meg:

- a. *Magyarországon a települések túlnyomó többsége nem folytat a település egészére kiterjedő – a gazdaságfejlesztést is magában foglaló – érdemi településfejlesztési tevékenységet. A városok nagy része nem rendelkezik – a foglalkoztatás és jövedelmek növelését is elősegítő – településfejlesztési tervekkel, a meglévők hiányosak, nem felelnek meg azoknak követelményeknek, melyek révén el lehet látni a 2011. évi CLXXXIX. törvényből fakadó helyi erőforrások feltárására és hasznosítására irányuló feladatokat. Az önkormányzatok számára nem állnak rendelkezésre a feladatok ellátását elősegítő megfelelő módszerek és eszközök.*
- b. *A településeken az életszínvonal – foglalkoztatás és jövedelmek – növelésében sem a tervek, sem a tőke mennyisége, sem a tőkebefektetők száma, sem más külső, vagy belső tényezők külön-külön nem vezetnek érdemi eredményre hosszú távon. A releváns tényezőknek a helyi adottságoknak és érdekeknek megfelelő kombinációját célszerű alkalmazni a tervezési és megvalósítási folyamat során. A feladatok felelős ellátását megfelelő helyi szervezet működtetésével lehet biztosítani.*
- c. *A településfejlesztési irányelvek és módszerek csak működésük során, vagy utólag, eredményességük révén értékelhetők, s a szerzett tapasztalatok alapján továbbfejleszthetők.*

2. KUTATÁSI PROGRAM

A kutatási program arra irányul, hogy feltárja az 1.3. fejezetben bemutatott alapproblémával kapcsolatos feltételezések helytállóságát, keletkezésük okait és a meghatározó összefüggéseket, egyben alapot adjon egy – a kutatások eredményeire és tapasztalataira épülő – lehetséges megoldást kínáló stratégia és módszertan megfogalmazásához. E szempontok alapján állítottam fel hipotéziseket és határoztam meg a kutatási célokat.

A vonatkozó irodalom igen gazdag, mégis viszonylag kevés azon kiadványok köre, melyekben időszerű és részletes anyag található az alapprobléma okainak feltárásához, s a hazai sajátosságoknak is megfelelő megoldáshoz. Így a kutatási program keretében tervezem megszerezni azokat az adatokat, információkat, amelyek a probléma okainak, összefüggéseinek megértéséhez és a stratégia összeállításához szükségesek.

A kutatási programnak fel kell tárnia az önkormányzatok településfejlesztési gyakorlatát, a településfejlesztéssel kapcsolatos külső és belső feltételrendszert, a lehetőségeket kínáló és korlátozó tényezők körét, a meghatározó szereplőket, eszközeiket és mozgásterüket.

Tekintve, hogy a települések többségét a foglalkoztatás, a jövedelmek, az életszínvonal és az életminőség növelése foglalkoztatja, s ez többnyire egybe esik az EU és az OFTK által megfogalmazott célokkal, valamint a helyi érdekekkel is, a kutatási program ilyen aspektusból vizsgálódik, a településfejlesztési stratégia is ennek szellemében készül.

2.1. A KUTATÁSI PROGRAM KERETEI

A kutatási program célszerűen az alapprobléma ok-okozati összefüggéseit, a peremfeltételeket meghatározó és a versenyképesség növelését befolyásoló főbb tényezők feltárására fókuszál.

A településfejlesztéssel kapcsolatos tevékenységeket és azok hatásait nem csak az önkormányzatok kötelező feladatainak tükrében tekintem át. A település egészére kiterjedő társadalmi-gazdasági-környezeti fejlődést meghatározó főbb jellemzőket, folyamatokat és összefüggéseket a versenyképesség aspektusából vizsgálom mind megyei, mind regionális összehasonlításban.

Célszerű áttekinteni a településfejlesztés, valamint a helyi gazdaságfejlesztés nemzetközi gyakorlatát abból a szempontból is, hogy vannak-e olyan irányelvek, módszerek, tapasztalatok, amelyek – a hazai sajátosságokat alapul véve – átvehetők.

A kutatások a különböző vizsgálati céloknak megfelelően más-más módszert igényelnek, így az egyes kutatási programokat egyenként részletezem. Mindegyik esetben külön-külön bemutatom a kutatás módszerét, lefolytatását, eredményét és az értékelést.

A tervezett kutatási programok az alábbiak:

- I. A települések településfejlesztési gyakorlatának vizsgálata. Empirikus kutatás, amely a városok településfejlesztési tevékenységének (tervezési, megvalósítási feladatainak) ellátását és azok részleteit elemzi.
- II. Annak vizsgálata, hogy a releváns tényezők (KMT, telephelyválasztás, kedvezményezetté nyilvánítás, tervellátottság), milyen hatással vannak a település alapproblémáját reprezentáló jellemzőkre (foglalkoztatottság, jövedelmek és a vállalkozási aktivitás). Ehhez statisztikai adatok összehasonlító elemzése szükséges, melynek eredményeként megállapíthatók a tényezők közötti kölcsönhatások és kiválaszthatók közülük azok, amelyek pozitív hatással vannak a versenyképesség növelésére.
- III. Külföldi és hazai településfejlesztési és gazdaságfejlesztési irányelvek, útmutatók, gyakorlati alkalmazásuk és referenciáik összehasonlító elemzése. Irodalom- és dokumentumkutatásokat igényel, mely révén megismerhető, hogy vannak-e hazánk sajátosságainak megfelelő, átvehető és alkalmazható településfejlesztési, vagy/és települések gazdaságfejlesztésére irányuló irányelvek, módszerek, hasznosítható tapasztalatok.
- IV.

2.2. A KUTATÁSI PROGRAM RÉSZLETEZÉSE

2.2.1. A VÁROSOK TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI GYAKORLATÁNAK VIZSGÁLATA

A kutatás célja a települések településfejlesztési tevékenységének (tervezés, megvalósítás, stb.) részleteit megismerni. Ezáltal mennyiben képesek megfelelni az Mötv. követelményeinek, illetve az EU 2020 és az OFTK programjaiból fakadó lehetőségekhez való kapcsolódásnak. A kutatás szempontrendszerét és az eredmények összefoglalását a 3. ábra tartalmazza.

2.2.1.1. A kutatás módszere

A tapasztalatok azt mutatják, hogy egy ilyen összetett kérdéskörnél – a kutatáshoz szükséges információk nagy mennyisége miatt – a visszaérkező válaszok aránya igen alacsony, így a kérdőíves módszer nem hatékony. A települések fejlesztésével kapcsolatos tervek nagy része

az interneten megtalálható, így a 327 Budapesten kívüli magyar város településfejlesztését érintő terveinek városonként történő személyes áttekintése és elemzése mellett döntöttem.

2. táblázat: A 327 magyar város internetes vizsgálatának szempontjai és értékei		
Sorsz. (n)	Az internetes vizsgálati szempontok	Az igen értékek száma
1.	Rendelkezik a város településfejlesztési tervvel (konceptióval, programmal).	177
2.	Rendelkezik a város Integrált Városfejlesztési Stratégiával (IVS), illetve folyamatban van annak készítése.	141
3.	A meglévő településfejlesztési koncepció a településrendezési terv részeként, annak megalapozására készült.	19
4.	A településfejlesztési terv gazdaságfejlesztési fejezetet tartalmaz.	107
5.	A gazdaságfejlesztésnél cél a versenyképesség növelése.	36
6.	A gazdaságfejlesztés célkitűzéseinek tervezésébe bevonták a helyi vállalkozókat.	58
7.	A településfejlesztési célkitűzések megvalósítása céljából működik helyi menedzserszervezet.	46
8.	A város településfejlesztési terveit (konceptió, program), a helyiek készítették, vagy a tervezés tevékeny részesei voltak.	103
9.	A településfejlesztési tervet követik, nem a fióknak készült.	82
10.	Csak kistérségi tervek (konceptió, program) készültek.	112
11.	A fejlesztési célok között az ipar fejlesztése szerepel.	148
12.	A fejlesztési célok között a mezőgazdaság fejlesztése szerepel.	68
13.	A fejlesztési célok között a szolgáltatások fejlesztése szerepel.	163
14.	A fejlesztési célok között a turizmus fejlesztése szerepel.	168
15.	A városban ipari park működik, vagy ipari területet jelöltek ki.	183
16.	A település a LEADER program jogosultja.	217
17.	A településfejlesztési terv kidolgozottsága igen részletes.	10
18.	A településfejlesztési terv kidolgozottsága részletes.	44
19.	A településfejlesztési terv kidolgozottsága vázlatos.	123

Forrás: Saját kutatási eredmények alapján, saját szerkesztés.

Ez ugyan hosszadalmas munka, de biztosítja az egységes szemlélet és azonos elbírálási szempontok alkalmazását. Mind a 3154 településünk terveinek vizsgálata meghaladná egy disszertáció kereteit, ezért hivatkozva korábbi kutatási eredményekre, feltételezem, hogy a falvakban legfeljebb hasonló szintű a településfejlesztési tevékenység ellátása, mint a városokban. „Magyarországon a kilencvenes évek eleje óta nem változott a helyzet a tekintetben, hogy a helyi

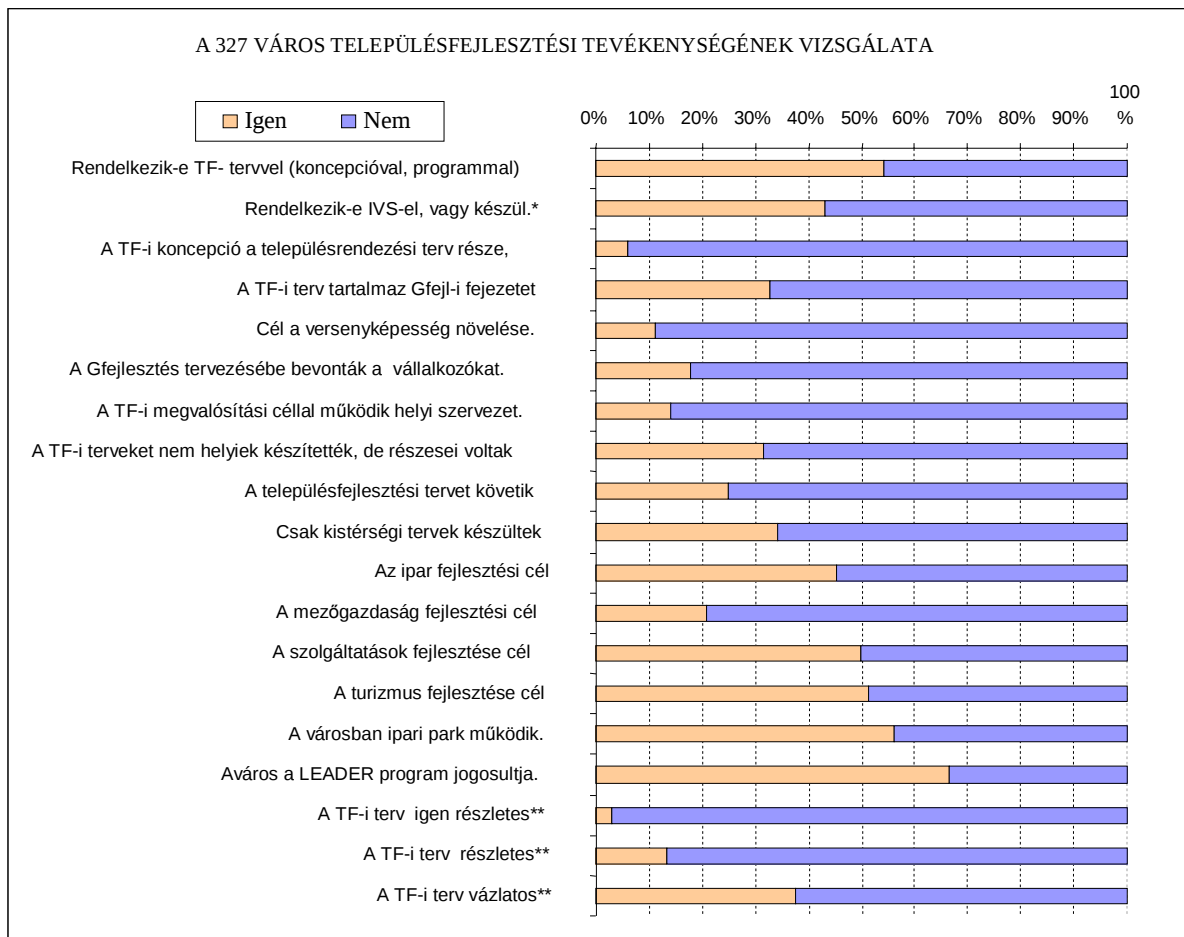
gazdaságfejlesztési feladatok a városokban jobban intézményesülnek, mint a községekben.”
(Mezei C. 2006. 157.o.).

Budapest városfejlesztési terveinek vizsgálatát ebből a kutatásból kihagytam. A főváros fejlesztési és forrásképzési lehetőségei, versenyképességi mutatói s azok trendjei ugyanis nagyon eltérnek a többi település vizsgált alapproblémáitól, így jelentősen torzítaná a kutatás eredményeit. A további kutatásoknál viszont figyelembe veszem Budapest jellemzőit is.

2.2.1.2. A kutatás lefolytatása, eredményei

A 327 város településfejlesztést célzó tevékenységének értékelése 19 szempont alapján történt a honlapokon található tervek vizsgálatával. A vizsgálati szempontokat és azok értékelését kifejező számadatokat a 2. táblázatban és a 3. ábrában foglaltam össze.

3. ábra: A 327 város internetes vizsgálatának eredménye

Forrás: Saját kutatási eredmények alapján, saját szerkesztés. (** a meglévő 177 terv arányában)

E szempontrendszer alapján igyekeztem egységes képet kapni arról, hogy a településen történt-e az adott szempont szerinti cselekvés, vannak-e tervek, azok a gazdaságfejlesztést, ver-

senyképességet mennyiben érintik, a tervek felülvizsgálata megtörtént-e, használják-e a terveket, van-e ebben a tekintetben kialakult együttműködés, van-e a tudatos település-, illetve gazdaságfejlesztési tevékenységnek bármiféle jele.

A kutatás a területi vonatkozások elemzésére is kiterjed. A városok esetében megvizsgáltam, hogy szám szerint mennyi terv, és főbb tartalmi fejezet készült az egyes régiókban és megyékben s ez milyen megoszlást mutat országos szinten. Tekintve, hogy az egyes régiókban, megyékben lévő városok száma erősen különbözik, az összehasonlíthatóság kedvéért megvizsgáltam az egyes régiók¹⁰ és megyék¹¹ szerint is, hogy e tekintetben milyen az intenzitás, azaz a városok hányad része mutatott aktivitást a településfejlesztés tervezés adott fázisában.

3. táblázat: Városok településfejlesztési tervei, azok főbb tartalmi elemeinek régiónkénti száma								
RÉGIÓK	DA	DD	ÉA	ÉM	KD	KM	NY	ORSZ
Városok száma (2011)	53	41	68	43	41	48	33	327
Rendelkezik TpF- tervvel	31	22	35	21	24	27	17	177
Van Gazd-fejlt.-i terv v. fejezet	20	19	16	11	15	15	11	107
Cél a versenykép. növelése	7	9	6	4	3	2	5	36
Tervezésbe bevonták a váll.-kat	10	9	8	5	8	8	10	58

Forrás: Saját kutatási eredmények alapján, saját szerkesztés.

4. táblázat: Városok településfejlesztési tervellátottságának megoszlása régiók szerint (%)								
RÉGIÓK	DA	DD	ÉA	ÉM	KD	KM	NY	n
Városok aránya	16,2	12,5	20,8	13,1	12,5	14,7	10,1	a
Rendelkezik TpF- tervvel	17,5	12,4	19,8	11,9	13,6	15,3	9,6	b
Van Gazd-fejlt.-i terv v. fejezet	18,7	17,8	15,0	11,9	14,0	10,3	10,3	c
Cél a versenykép. növelése	19,4	25,0	16,7	11,1	8,3	5,6	13,9	d
Tervezésbe bevonták a váll.-kat	17,2	15,5	13,8	8,6	13,8	13,8	17,2	e

Forrás: Saját kutatási eredmények alapján, saját szerkesztés.

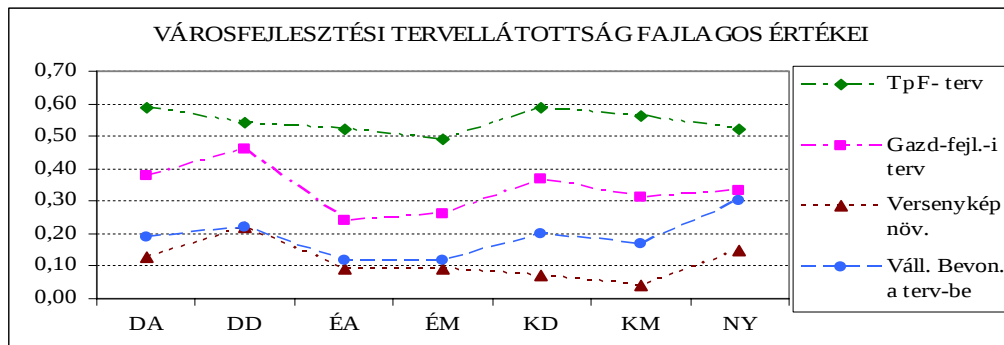
5. táblázat: Városok településfejlesztési tervezés intenzitása régióként (%)								
RÉGIÓK	DA	DD	ÉA	ÉM	KD	KM	NY	ORSZ
Rendelkezik TpF- tervvel	58,5	53,7	51,5	48,8	58,5	56,3	51,5	54,1
Van Gazd-fejlt.-i terv V. fejezet	37,7	46,3	23,5	25,6	36,6	31,3	33,3	32,7
Cél a versenykép. növelése	13,2	22,0	8,8	9,3	7,3	4,2	15,2	11,0
Tervezésbe bevonták a váll.-kat	18,9	22,0	11,8	11,6	19,5	16,7	30,3	17,7

Forrás: Saját kutatási eredmények alapján, saját szerkesztés.

¹⁰ Régiók: DA: Dél-alföldi, DD: Dél-dunántúli, ÉA: Észak-alföldi, ÉM: Észak-magyarországi, KD: Közép-dunántúli, KM: Közép-magyarországi, NY: Nyugat-magyarországi.

¹¹ Megyék: Baranya: Bar, Bács-Kiskun: Bkk, Békés: Bék, Borsod-Abaúj-Zemplén: BAZ, Csongrád: Cso, Fejér: Fej, Győr-Moson-Sopron: GYS, Hajdú-Bihar: HB, Heves: Hev, Jász-Nagykun-Szolnok: JSz, Komárom-Esztergom: KE, Nógrád: Nog, Pest: Pest, Somogy: Som, Szabolcs-Szatmár-Bereg: SzSz, Tolna: Toln, Vas: Vas, Veszprém: Vesz, Zala: Zala.

4. ábra: A városok településfejlesztési tervellátottságának fajlagos értékei

Forrás: Saját kutatási eredmények alapján, saját szerkesztés.

Hasonló módon elemeztem a tervekben megjelölt fejlesztési célokat. (3., 4., 5. táblázat, 4., 5. ábra).

2.2.1.3. A kutatás eredményeinek értékelése

Hipotézisem szerint Magyarországon a települések túlnyomó többsége nem folytat a település egészére kiterjedő – a gazdaságfejlesztést is magában foglaló – érdemi településfejlesztési tevékenységet, a városok nagy része nem rendelkezik településfejlesztési tervekkel, a meglévők pedig hiányosak, nem felelnek meg azoknak a követelményeknek, melyek révén el lehet látni az önkormányzati törvényből fakadó helyi erőforrások feltárására és hasznosítására irányuló feladatokat.

2.2.1.3.1. A városfejlesztési tervek helyzete

A vizsgálati eredmények szerint a városok közel fele, (45,87%) nem rendelkezik településfejlesztési tervvel (koncepcióval, programmal). (3. ábra). Az önkormányzatok számára jogszabály¹² írja elő a gazdasági program készítését, valamint a településfejlesztési feladatok ellátását¹³. Az adatok arról tanúskodnak, hogy a városok közel fele nem látja el ezeket a törvény által kötelezőként definiált feladatokat. Ennél azonban súlyosabb az a tény, hogy a városok fele esetében nincs dokumentum, ami arra utalna, hogy ott bármilyen tervezett, társadalmi-gazdasági fejlesztéssel kapcsolatos cselekvés történik. E vizsgálat ugyan csak a városokra ter-

¹² 1990. évi LXV. Törvény a helyi önkormányzatokról. (Hatályon kívül helyezte: 2011. évben még hatályos); 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól (Mötv) (Kihirdetve 2011.12.28.)

¹³ A 1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről; 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet a településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről;

jedt ki, de feltételezhető, hogy a községek tervellátottság tekintetében nem állnak jobban, mint a városok. (Mezei, 2006).

A kutatás eredményeinek összegzéseként nyert adatok igen változatos képet mutatnak, ezért többféle megközelítés révén igyekeztem következtetéseket levonni. (3., 4., 5. táblázatok, 4. ábra).

A településfejlesztési koncepció minden helyi fejlesztési típusú és szabályozási-rendezési tervezés közös alapidokumentuma. Erre épülhetnek a fejlesztési programok, a településszerkezeti és szabályozási tervek, illetve a helyi építési szabályzat is. A rendezési tervek a fejlesztési koncepciókban foglaltak megvalósításának egyik eszközt jelentik. Mivel a településfejlesztés szükségszerűen magában foglalja a társadalmi-gazdasági-környezeti jellemzők fejlesztést érintő minden lényeges elemét, így a gazdaságfejlesztés sem maradhat ki. Ennek értelmében, ha van is településfejlesztési terve a településnek, de hiányos, mert nem tartalmaz gazdaságfejlesztési fejezetet, akkor az nem képez alapot az erre építendő terveknek, így az csak igen korlátozott mértékben hasznosítható.

Mivel 328 magyar városból 175 kistérségi központi szerepet töltött be, a kistérségi területfejlesztés sem látszik megalapozottnak. Az érdekegyeztetést lehetővé tevő településfejlesztési tervek ugyanis nem állnak rendelkezésre, így nehezen fogalmazhatók meg olyan települések közötti közösségi célok, amelyek a résztvevők adottságaira és érdekeire is alapoznak. A kistérségi területfejlesztési koncepció hasznos lehet a települések fejlődésére is, de nem helyettesíti a településfejlesztési tervet, ami minden helyi fejlesztést érintő terv alapja.

A jelenség okainak vizsgálatával kapcsolatosan több összefüggést érdemes megemlíteni. A településfejlesztés az Ötv.¹⁴ szerint a települések számára kötelezően ellátandó feladat, az Mőtv. pedig a helyi erőforrások feltárását és hasznosítását is előírja, de annak módja, eljárásrendje még nincs szabályozva. Ebből fakadóan nem alakulhatott ki egységes alkalmazási gyakorlat, így konzekvens módon nem is ellenőrizhetők ezek a tevékenységek.

A helyi társadalom tagjainak többségében még nem tudatosult, hogy nem csak kötelezettségei, de részvételi, érdekérvényesítő lehetőségei is vannak a településfejlesztési célok tervezése és megvalósítása során. Az pedig még kevésbé tudatosult, hogy a helyi érdekek mellőzésével készült településfejlesztési célok megvalósulásának azért csekély az esélye, mert nincs, akiket motiválna az érdek a megvalósításban. Ugyanis éppen az érdek, mint motiváló erő hiányzik. Azokon a településeken pedig, ahol nincs a helyi érdekeknek megfelelő, a helyi kö-

¹⁴ A vizsgált időszakban az Ötv. volt hatályos, amit az OGY 2005-ben kiegészített

zösség részvételével készült és általa elfogadott településfejlesztési terv, ott bármilyen, akár a helyiek érdekeivel szögesen ellentétes célokat szolgáló döntések is születhetnek.

2.2.1.3.2. Az Integrált Városfejlesztési Stratégiák (IVS) helyzete

A városok 43,12%-a rendelkezik Integrált Városfejlesztési Stratégiával (IVS) és további tervek készítése is folyamatban van. (3. ábra). Az IVS-ek azonban nem vehetők figyelembe a településfejlesztés tervellátottsága tekintetében, ugyanis az IVS készítése és támogatása a sajátos hazai értelmezésből adódóan más szemléletet tükröz:

- a 3154 településből közvetlenül, csak a 327 (+1) városra vonatkozik a hazai rendelkezések miatt, jöllehet a Lipcsei Charta szerint „*A cél a város és vidék közötti, valamint a városkörnyék és az agglomeráción belül a kis-, közép- és nagyvárosok közötti egyenlő partnerség elvének érvényesítése.*”(Lipcsei Charta 2007. 4. o.);
- a részvételi tervezés tapasztalatai jelentős hiányosságokat mutatnak. (Bardóczi–Giczey, 2010);
- a helyzetértékelés kivételével nem térnek ki a gazdaságra, vagyis nem számolnak a helyi forrásképzés lehetőségeivel, a tevékenység kizárólag a források felhasználására irányul, pedig a Lipcsei Charta szerint az európai városok versenyképességének növelése érdekében egyik alapvető fontosságú cselekvési stratégia „*A helyi gazdaság és a helyi munkaerőpiaci politika erősítése.*” (Lipcsei Charta 2007. 6. o.);
- helyi szinten sem erősíti a társadalmi kohéziót, hiszen miközben látszólag jelentős városképi beruházások történnek, a foglalkoztatottság és a keresetek szintje csökken, vagy stagnál. Súlyosbítja a helyzetet, hogy a helyi beruházások többségét rendszerint vidékiek, vagy külföldiek végzik, így a források nem kerülnek be a település „vérkeringésébe” (Lányi et al. 2012. 61. o.);
- az IVS-ek talán legnagyobb hiányossága, hogy nem integráló hatásúak. A fejlesztések a városokban valósulnak meg, nehéz a közösségek számára is előnyös célokat felfedezni. Így az egyoldalú előnyök esetenként inkább ellenszenvet válthatnak ki;
- Egyelőre kétségtelen, hogy egyrészt az IVS-ek sok esetben felszínes, átgondolatlan, hiányos és nem koherens anyagok, amelyek nem mutatják be meggyőzően a város valódi problémáit és lehetőségeit. (...) Szó sincs tehát egyelőre a városfejlesztés új szellemiségéről. (Barta, 2009. 3. o.);

A Lipcsei Charta elveivel az IVS hazai gyakorlata nem teljes mértékben egyezik, ami

megmutatkozik a város-vidék fejlesztése összehangoltságának hiányában. (Bálint et al. 2007.).

2.2.1.3.3. A településfejlesztési koncepció és a településrendezési terv illeszkedése

A településfejlesztési koncepció 19 esetben a településrendezési terv néhány oldalas fejezete. Noha a jogszabályok ezt lehetővé teszik, mégis elgondolkodtató. A képviselőtestületnek a településfejlesztési koncepcióban kellene kijelölni a település hosszú távú fejlesztési céljait, ez lenne az alapja a településrendezési tervnek, amely e célokhoz szükséges terület-felhasználásról rendelkezik. A célok meghatározásának hiányát a településrendezés tervezését végző építésznek kell pótolnia. Habár a tervet utólag a képviselőtestület fogadja el, ez a gyakorlat mégis csak azt mutatja, hogy az esetek többségében a helyi képviselőtestület a saját városában mennyire passzív, s mennyire érdektelen a jövő fejlesztési céljainak érdemi kialakításában.

2.2.1.3.4. A városfejlesztésbe integrált gazdaságfejlesztés kérdése

A városok csupán 32,72%-a rendelkezik gazdaságfejlesztési tervvel, vagy a koncepció tartalmaz gazdaságfejlesztési fejezetet is. E szempont vizsgálatánál számításba venném az IVS-ek tartalmát is, de az általam átvizsgált IVS-ek a helyzetértékelésen túl nem térnek ki a gazdaságra, nem tartalmaznak gazdaságélénkítő fejezetet, pedig a Városfejlesztési Kézikönyv, mint kotta, számos helyen hangsúlyozza a helyi gazdaságfejlesztés szükségességét. „A megvalósítás kényszere azonban a parancsoló szükségesség súlyával nehezedik az önkormányzatra, a városi szövet pusztulásának megállítása, vagy a településrészben felgyorsult kedvezőtlen társadalmi és gazdasági folyamatok megállítása érdekében”. (NFGM 2009, 67. o.).

A 107 gazdaságfejlesztésre irányuló terv/fejezet régiók szerinti megoszlását a 4. táblázat mutatja.

A meglévő gazdaságfejlesztést érintő tervek csekély kivételtől eltekintve nem terjednek túl az önkormányzat kötelező feladatain. Nem látszik törekvés, kezdeményezés a helyi területi töke feltárására és hasznosítására, pedig az önkormányzatnak, a helyi gazdasági és civil szférának egyaránt érdekében állna. Az Ötv. a települési önkormányzatoknak előírta a gazdasági program készítését, amit a parlament 2005-ben kiegészített, mely részletesebb, de nem teljeskörű tartalmi meghatározást adott a gazdasági programhoz. A gazdasági program lényegét tekintve az adott önkormányzat képviselő testületének jövőképe, amely legalább egy választási cik-

lusra, s tartalmazza azokat a célokat, amelyek elérése biztosíthatja a helyi közszolgáltatások megfelelő mennyiségű és színvonalú nyújtását, és a helyi gazdaság fejlődését. (László, 2006).

Noha a törvény szerint a helyi önkormányzat – vagy több önkormányzat együttesen a választási ciklus időtartamára (vagy hosszabb időre) a település, a térség, a megye *egészére* köteles gazdasági programot elfogadni, és a részletes tartalmi meghatározás is rendelkezésre áll, az elkészült programok többsége szinte kizárólag csak az önkormányzati feladatokat tartalmazza. Ugyanakkor nem állnak rendelkezésre a program elkészítését, megvalósítását elősegítő útmutatók.

Ezek mellett a településfejlesztés nincs a jogszabályok szerint közvetlen kapcsolatban sem a terület-, sem a vidék-, sem a gazdaságfejlesztéssel, (Kökényesi, 2005.), jóllehet mindegyik tevékenységnek közvetett vagy közvetlen módon a társadalom életminőségének növelését kell szolgálnia.

Az elemzések értékelésénél mérlegelni kell, hogy a városokban nagyobb a gazdaságfejlesztés relevanciája, hiszen az önkormányzatok felkészültsége, kapacitása, a termelési tényezők összetétele, volumene, valamint a mérethatékonyság ennek kedvezőbb alapot biztosítanak. Ugyanakkor a kisebb településeken inkább a társadalmi tőke erősebb és az a sajátos kötődés, amely egyre csökkenő erőforrásaik mellett még képes a hozzájuk tartozó termőföld, vele együtt az élővilág, a táj gondozására. A kisebb településeknek egyrészt meg kell felelniük a törvényekből fakadó feladatoknak, a helyi társadalom elvárásainak, másrészt a természeti értékek rájuk háruló feladatainak úgy, hogy eközben a népességmegtartó képesség ne gyengüljön tovább. Ennek egyik alapvető feltétele, a közeli városban elérhető azonos életszínvonal. Az Egyesült Királyságban pl. törvény született az azonos életminőség kialakítására. (OECD, 2011. *Rural Policy Reviews, UK*).

Az egymásrautaltság nyilvánvaló, a város és vonzáskörzetébe tartozó települések területi tökéjének helyi érdekek mentén történő fenntartható hasznosítása pedig közös érdek. Társadalmi konszenzusra van szükség a városi és vidéki térségek lakossága között, melyben kiemelkedő szerepet kap a köteleességtudat és a vidékkel való szolidaritás (Nagy, 2007.).

2.2.1.3.5. A versenyképesség,¹⁵ mint fejlesztési célterület

A városok csupán 11,01%-a jelölte meg célként a versenyképesség növelését. (3. ábra). Amennyiben a versenyképesség tartalmát szigorúan az 1.4. fejezetben meghatározottak szerint értelmezem, ez az érték ennél is jóval kisebb. E szempont értékelésénél pedig figyelembe

¹⁵ Értelmezése és alkalmazásának összefüggései az 1. táblázatban és az 1. függelékben

vettem az IVS-ek tartalmát is, hiszen a versenyképesség növelése az egész településre kihat, még ha a tervek egy városrész fejlesztésére irányulnak is. Azokban a tervekben, ahol a versenyképesség szerepel, a legtöbb esetben a fogalom sem látszik tisztázottnak, arra vonatkozóan pedig utalást is alig találni, hogy e cél megvalósítását miként tervezik elérni.

A településfejlesztés esetében a célok megfogalmazása és a kitűzött célok megvalósítása alapvető feladat.

A 4. táblázat adatsorainak elemzése azt mutatja, hogy még ilyen kevésbé szigorú tartalmi követelmények mellett is a gazdaságfejlesztési tervek és a versenyképesség adatsorai között, illetve a versenyképesség növelése, és a vállalkozói részvétel a tervezésben sorok között is „erősebb” a korrelációs együttható 0,5-nél. Igaz, ezek csak iránymutató értékek, mégis célszerű annak okait megvizsgálni, miért hiányzik a versenyképesség növelésének célja a településfejlesztési célok közül.

Az egyik ok a versenyképesség fogalmának sokféle értelmezésében rejlik. Nem terjedt el még kellőképpen az EU és az OECD által definiált versenyképesség fogalma, sem az, hogy mik a célok, sem az, hogy azokat hogyan lehet elérni. Egy biztos, az eredményesség és a hatékonyság szempontjait alapul véve mielőbb célszerű megoldani a település- és területfejlesztés egységes jogi szabályozását.

2.2.1.3.6. A gazdaságfejlesztési célkitűzések tervezése

Az általam végzett vizsgálat szerint a gazdaságfejlesztés célkitűzéseinek tervezésébe 58 város (14,74%) esetében vonták be a helyi vállalkozókat. Ennyi településfejlesztési tervnél mutatkozik nyoma a helyi vállalkozói érdekeltség megjelenésének a jövőkép, vagy az annak megvalósítását szolgáló részcélok megfogalmazásában. Az adat ellentmondásban van azzal, hogy a felmérés időszakában a városok 43,12%-a rendelkezett IVS-el, ahol elvárás a részvételi tervezés, ám a tervek tartalmában semmi nem utal a gazdasági szereplők érdekeire, jövőbeni szerepükre. A helyi érdekeltségű és helyi adottságokhoz kötődő helyi vállalkozások jelenlétének hiányát és érdekeik mellőzését több életszerűtlen jövőkép bizonyítja, amelyek mögött sem a helyi adottságok, sem a helyi vállalkozói, sem a helyi közösségi érdekek nem tükröződnek. (Bardóczi–Giczey, 2010). Nem életszerű például, hogy egy jó termőhelyi adottságokkal, erős mezőgazdasági tradíciókkal és széleskörű mezőgazdasági érdekeltségű lakossággal, de gyenge idegenforgalmi vonzerővel és e területen csekély tapasztalatokkal rendelkező kisvárosban a túlnyomó többség első helyen a turizmus fejlesztését támogatja, miközben a többség a mezőgazdaságból él. (6. táblázat).

6. táblázat: A városfejlesztési tervekben megjelölt főbb célok szám szerinti megoszlása								
RÉGIÓK	DA	DD	ÉA	ÉM	KD	KM	NY	ORSZ
Városok száma (2011)	53	41	68	43	41	48	33	327
Cél az iparfejlesztés	28	21	30	14	15	26	14	148
Cél a mezg. fejlesztése	21	7	18	8	4	3	8	68
Cél a szolg. fejlesztése	31	25	28	17	17	30	15	163
Cél a turizmus fejlesztése	27	21	37	20	23	19	21	168

Forrás: Saját kutatási eredmények alapján, saját szerkesztés.

Ez a vizsgálat nem vonatkoztatható a kisebb településekre, még kevésbé a falvakra. E helyeken a falusi turizmus fejlesztését fokozatosan célszerű bevezetni. Számos településen a falusi turizmustól várják a válságba került mezőgazdaság fellendítését. A turizmus kétségkívül pozitív hatással van a mezőgazdaságra, de önmagában nem lehet a válság megoldásának a kulcsa. Többnyire csupán idényjövedelmet nyújt az ezzel foglalkozóknak. A térségfejlesztésnek a falusi turizmuson túl ki kell hatnia a vidéki élet egészére. (Bálint et al. 2007. 68-76. o.).

Az ilyen és hasonló tartalmú tervek arról tanúskodnak, hogy a gazdaságfejlesztési program készítésénél a gazdasági szféra képviselői érdemileg nem vettek részt a tervezésben, vagy az érdekeiket nem vették figyelembe a célok kitűzésénél. Az a jövőkép, amelyik nem a helyi adottságokra alapozott helyi közösségi érdekekre épül, inkább képzelgés, vagy vízió, mintsem megvalósítható jövőkép. Világosan látszik, hogy a döntéshozók és a tervezők többsége még nem ismerte fel, hogy a költségvetési és a pályázati finanszírozású fejlesztések csak közvetett módon járulnak hozzá a helyi versenyképesség növeléséhez. Még nem tudatosodott, hogy mi módon lehet a hosszú távú eredményesség érdekében a helyi erőforrásokat mozgósítani.

Csak a sikeres helyi vállalkozások képesek a foglalkoztatás és a jövedelmek érdemi növelésére, így a helyi vállalkozásokkal történő folyamatos együttműködés kulcsfontosságú. Ez esély a sikerük növelésére és egyben eredményességük záloga is. A helyi szereplők széles körű bevonása tehát alapvető, hiszen ők erőforrásai és érintettjei is a célok megvalósításának. Az érdekek pedig csak a velük való folyamatos és következetes együttműködés révén ismerhető meg és építhető be a helyi fejlesztési tervek célrendszerbe.

2.2.1.3.7. A településfejlesztés szervezeti keretei

A vizsgálat eredménye azt mutatja, hogy mindössze a városok 14,07%-ában működik helyi menedzserszervezet a településfejlesztési célkitűzések megvalósítása érdekében. A helyi önkormányzatoknak a település- és gazdaságfejlesztés iránti jelen elkötelezettsége mellett ez az eredmény nem meglepő. Már csak a kijelölt és működő ipari parkok, ipari területek, helyi fej-

lesztési célok ellátására létrehozott és működtetett szervezetek is jóval nagyobb lehetőségeket rejtenek ennél. Bár nem települési szintű szervezetek, sok tekintetben mégis megoldást kínáltak a kistérségi többcélú, illetve területfejlesztési társulások, valamint a helyi vidékfejlesztési irodák. E szervezeteknek a legtöbb helyen nem sikerült az önkormányzati feladatkörön túl lépni, a helyi társadalmat megszólítani, a helyi erőforrásokat mozgósítani, érdemi terület- és gazdaságfejlesztési eredményeket elérni, emellett erősen a városok felé lejtett a pálya. A jövőt tekintve pedig, – különösen az MÖtv., az EU-2020 és az OFTK településekre vonatkozó feladatokra és lehetőségekre tekintve – e többségében eddig ellátatlan és gazdátlan feladat (település- és gazdaságfejlesztési menedzselés, tervezés, szervezés, megvalósítás információgyűjtés-átadás, kapcsolatépítés és -fejlesztés, stb.) a megfelelő szakértelemmel bíró felelős személy és/vagy szükséges szervezeti háttér nélkül, továbbra sem lehet eredményes.

A feladat megoldható, hiszen vannak olyan példaszerű kisebb nagyobb települések, ahol önként, vagy kényszerűségből, saját kútfőből, ha különböző formákban is, igyekeznek hosszabb távra megoldani a legsürgetőbb helyi társadalmi problémákat (pl. Rozsály, Érpatak). Több helyen olyan szervezet működik, mely segíti sikerre vinni a helyi célok megvalósulását.

Hosszútávra szóló, eltökélt helyi endogén stratégia esetén – felelős személy, vagy munkaszervezet útján – célszerű gondoskodni a tervezés, szervezés, megvalósítás feladatainak folyamatos ellátásáról, hiszen a tervezett fejlesztési célok a megvalósulással nyernek értelmet. Csak ezúton lehet növelni a foglalkoztatást, a jövedelmeket és az életminőséget. Célszerű üzleti terv keretében előzetesen felmérni, hogyan térül meg egy ilyen szervezet létesítése és működtetése a helyi társadalmi-gazdasági fejlődés tükrében.

2.2.1.3.8. A helyi szereplők bevonása a tervezésbe

A településfejlesztési tervek a településrendezési tervekkel összhangban, legtöbb esetben a törvények által meghatározott kötelező önkormányzati feladatokat tartalmazzák. Természetes, hogy az önkormányzat e tervezésnek részese, közreműködője. Tervezője nem lehet, mert a tervek zömét a településrendezési tervet készítő építész készíti, ami tervezési engedélyhez kötött. Ahol készült is településfejlesztésre irányuló terv, általában ott sem éreztette hatását az életszínvonal emelésében, hiszen többnyire csak az önkormányzat kötelező feladatait azonosítják e fogalommal. Az ilyen feladatokat megfogalmazó tervek kevésbé ösztönözhatték a helyi gazdasági szereplőket, különösen, ha a tervezésbe történő bevonásukra mindössze 58 város esetében került sor valamilyen szinten.

A meglévő településfejlesztési tervek arról tanúskodnak, hogy a tervezésben résztvevők többsége előtt nem világos a településfejlesztés és gazdaságfejlesztés közötti lehetséges és logikus viszonyrendszer, a település versenyképességének tartalma, a HGF módszerében rejlő lehetőségek és a társadalmi támogatottság jelentősége.

Az önkormányzatok többségénél sincs meg az e feladat ellátásához szükséges szakmai háttér, az apparátus rendkívül leterhelt, emellett csak elvétve találhatók a településfejlesztési tervezés gyakorlatában hasznosítható szakmai anyagok, tartalmi és eljárásrendi útmutatók, segédletek. Holott a településfejlesztési tervezés helyben történő elvégzése számos előnnyel járhat, a megvalósítással együtt településfejlesztési folyamattá válhat. A helyi ismeretek és szerves kapcsolatok miatt a településfejlesztési tervek célkitűzései sokkal inkább a helyi adottságokra és helyi érdekekre épülhetnek, és a célkitűzésekre hatással bíró változásokra adható gyors reagálás lehetőségére is alkalom nyílik. A tapasztalatok visszacsatolása a tervezés és megvalósítás folyamatában pedig minőségi előrelépést jelentene. Tekintve, hogy az Möt. a helyi erőforrások feltárását és hasznosítását előírta, fontos lesz hozzá a megvalósíthatóság eszközeit is biztosítani.

2.2.1.3.9. A tervek hasznosulása

Az internetes kutatás során a tervek konzekvens használatának megítélésénél azt vizsgáltam, hogy a településfejlesztést szolgáló tervek felülvizsgálata, karbantartása, módosítása megtörtént-e az utóbbi években, s történik-e hivatkozás erre a fejlesztési döntések előkészítésekor, az IVS készítésénél, fejlesztési tervek, projektek tervezésekor, határozatokban, pályázatokban. Ha igen, ez rendszeres használatnak, vagy egyedinek tekinthető-e.

A meglévő településfejlesztési tervek túlnyomó többsége az önkormányzati kötelező feladatokról szól, a megvalósítás a költségvetéstől és a pályázati források elnyerésétől függ. Ennek ellenére több önkormányzat nem tartja karban a terveit, s ebből arra lehet következtetni, hogy nem kíséri kellő figyelemmel az elfogadott településfejlesztési terveket. Megjegyzem, a település- és területfejlesztési tervek, illetve az abban megfogalmazott célok megvalósításához gyakran nem találni a források elnyerésére kiírt pályázatokat. A település fejlődését a helyi adottságoktól és így a tervek tartalmától olykor függetlenül, a pályázati kiírások szabják meg, esetenként ahhoz igazítva a már korábban elfogadott terveket. Ebben az összefüggésben megkérdőjelezhető a tervek szükségessége.

Az ország városai esetében elfogadhatónak látszik az, hogy 25,08%-uk használja a településfejlesztési terveket. Itt az IVS-k is figyelembe vehetők, hiszen azt szeretnénk tudni, vajon

használják-e a terveket az önkormányzatok településfejlesztési tevékenységük során. Az önkormányzatok gyakorlatában a településrendezési terv használata a leggyakoribb, aminek sok esetben része a településfejlesztési terv, s ez befolyásolhatja a tervhasználat megítélését.

A leggyakoribb és hosszú távra kiható probléma az, hogy a településrendezési terv nem a helyi társadalom részvételével, érdekeinek megfelelően kialakított településfejlesztési terv alapján készül, hiszen a helyi közösségi érdekek feltárása meg sem történik. A meglévő településrendezési tervek korábbi klisék szerinti módosításával, a tervező elképzelései szerint összeállított vázlatos koncepció alapján készülnek. Ez a széles körben tapasztalható eljárás nem járul hozzá a helyi társadalmi erők hasznosításához, hiszen nemcsak, hogy a tervekben nem fogalmazódnak meg a helyi közösségi érdekek, de többnyire a terveket sem ismerik.

Az ilyen terveknek semmilyen mozgósító hatásuk nincs, nincs ami alapján együttműködések, alkotói közösségek szerveződnenek. Az ilyen módon készült tervek nem a település fejlődéséért felelős választott képviselők és a helyi társadalom jövőbeni tervei, hanem a tervezőé. Így aztán érthető, hogy nincs az ily módon megfogalmazottaknak támogatottságuk, s nincs aki a célok megvalósítását szolgáló projektek gazdája kívánna lenni. Ennek megfelelően az ilyen tervek nem hasznosulnak, rövid időn belül a fiókba kerülnek.

2.2.1.3.10. A kistérségi ráhatás

Néhány település talán azért nem tartotta karban településfejlesztési terveit, mert időközben elkészült a kistérségi területfejlesztési koncepció. Noha a kistérségi területfejlesztési koncepciók az e műfajnak megfelelő tartalommal készültek, a legtöbb esetben a kisebb települések gazdasági és civil társadalma nem is tudott róla, nemhogy ismerné, vagy készítésének résztvevője lett volna.

Az Mötv. a helyi erőforrások feltárásával és hasznosításával feladatokat szab minden település számára, ami egyben a helyi endogén fejlesztési stratégiáknak és a településrendezési terveknek is alapja. Emellett a feltárt erőforrások és helyi közösségi fejlesztési célok alapként szolgálnak egy érdekalapú együttműködésekre épülő térségi gazdaságfejlesztési szerveződésnek is. A kistérségekre, mint térségre készült területfejlesztési koncepciók nem helyettesítik egy város, vagy falu településfejlesztési tervét, de erősíthetik egymást, amennyiben érdekazonosságokat tartalmaznak.

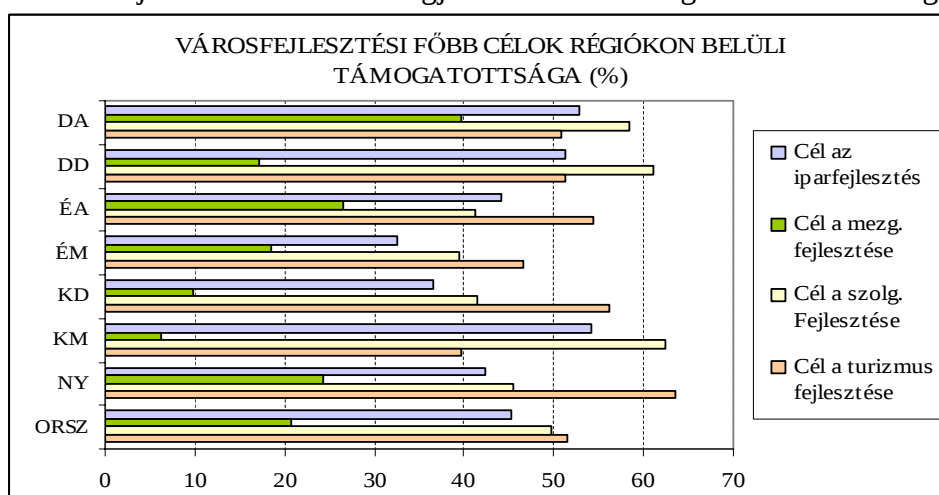
A településfejlesztési és – az általam áttekintett – kistérségi területfejlesztési koncepciók közötti tartalmi összefüggések igen esetlegesek. E tervek többségére nem lehet települési, vagy középszintű fejlesztéseket alapozni, s persze nem szolgálhat alapként a helyi település-

rendezési terveknek sem. Az alulról szerveződő endogén helyi stratégiák célszerű települések közötti együttműködései, a place-based területi alapú szemlélet, mely szükség szerint igazodhat a településfejlesztési célok azonossága alapján felismerhető régiók kapcsolatrendszeréhez, illetve a helyi fejlesztések CLLD lehetőségei életképeesebbé tehetik az egyébként is sok szálon összetartozó kistérségi képződményeket.

2.2.1.3.11. A városok településfejlesztési terveiben megjelölt főbb fejlesztési célok.

Az 2. táblázat 11-14. sor értékei gyakran nincsenek összhangban a településfejlesztési tervek jövőképeivel, sem az azok elérését szolgáló célokkal. Olykor minden ágazat szerepel, más esetben csak utalásokkal találkozunk. Ugyanakkor, ismerve néhány település és térség adottságait, több tervezési időszakra eső olyan célokat, amelyekhez a helyi adottságok igen csekély alapot nyújtanak. (5. ábra és 6., 7. táblázat)

5. ábra: A városfejlesztési tervekben megjelölt főbb célok régiókon belüli támogatottsága

Forrás: Saját kutatási eredmények alapján, saját szerkesztés.

7. táblázat: A városfejlesztési tervek főbb céljainak régiónkénti megoszlása (%)								
RÉGIÓK	DA	DD	ÉA	ÉM	KD	KM	NY	ORSZ
Az iparfejlesztés	18,9	14,2	20,3	9,5	10,1	17,6	9,5	100,0
A mezg. fejlesztése	30,9	10,3	26,5	11,8	5,9	4,4	11,8	100,0
A szolg. fejlesztése	19,0	15,3	17,2	10,4	10,4	18,4	9,2	100,0
A turizmus fejlesztése	16,1	12,5	22,0	11,9	13,1	11,3	12,5	100,0

Forrás: Saját kutatási eredmények alapján, saját szerkesztés.

A turizmus a leginkább favorizált fejlesztési cél olyan város esetében is, ahol nemigen találni különösebb vonzerőt, s a vendégforgalom adatai sem biztatók. Máshol a mezőgazdaság fejlesztését hagyták ki, pedig a jó termőhelyi adottságok, tradíciók mellett a kistérség és a megyei koncepció kiemelt céljai között szerepel az egységes minőségű, piacképes mennyiség-

gű mezőgazdasági termék előállítás és a helyi termelők többségi tulajdonában lévő mezőgazdasági termék feldolgozó helyi üzemének kialakítása.

A folyton változó piaci igényekhez való igazodás gyakran felveti a gazdasági szerkezetátalakítás szükségességét, újabb lehetőségeket keresve. Úgy vélem ez esetekben sem lehet elszakadni a helyi adottságoktól és a helyi érdekek érvényesítésétől.

A városok fejlesztési céljait elemezve a tervek arról tanúskodnak, hogy többségük csupán statisztikai adatokra alapozva készült, a tervező a gazdasági és civil szereplőkkel nem találkozott, a helyi társadalom tagjai a tervről nem is tudnak, nemhogy részt vállaltak volna annak megalkotásában. Többségében ez a tervezési gyakorlat folyik, ami több mint egy évtizede – a fővároson kívül – alig, vagy semmilyen érdemi eredményt nem hozott egyetlen szinten sem az életszínvonal és az életminőség javításában.

Ez a települések nagy részére különösen vonatkozik, így számítani kell arra, hogy a vidéki társadalom tagjai elfásultak és nehéz feladat lesz az embereket megnyerni az aktív részvételi tervezésnek.

2.2.1.3.12. Ipari parkok

A Kormány honlapján lévő tájékoztató szerint az ipari parkok 179 beküldött beszámolóját értékelve, az ott működő 4028 vállalkozás, 187000 főt foglalkoztatott, 9292 Mrd forint bevételt ért el, miközben 3366 milliárd forint beruházás valósult meg. Összesen 314,8 Mrd forint saját tőkét és 588,16 Mrd forint idegen tőkét vontak be a működtetésükbe. Az ipari parkok közel fele nem felel meg az előírásoknak, az átlagos beépítettség 68%, tehát van még lehetőség a fejlesztésekre. (NGM, 2012).

A statisztikai adatok szerint az ipari parkok az egész ország területén jelentős tökebevonást és munkahelyeket generálnak, jelentős gazdasági lehetőségeket teremtve elsősorban a kevésbé fejlett régiókban. Ugyanakkor az is látható, hogy a régiók szerinti foglalkoztatottság és az árbevétel nem az ipari parkok számától függ, így azok számának növelése helyett inkább a helyi területi tőkéhez illeszthető és a minőségi szolgáltatásokat nyújtó parkok fejlesztésére szükséges koncentrálni. A jövőben azon ipari parkok támogatása látszik indokoltabbnak, amelyek a különböző érdekalapú együttműködések, klaszterek kialakulását és működését szolgálják. Az ipari parkoknak a helyi vállalkozásfejlesztésben is kiemelt szerepe lehet, melyek a helyi önkormányzatokkal, a gazdasági és civil szférával és más a gazdasági-társadalmi fejlődést elősegítő külső szervezetekkel együttműködik, például a méretgazdaságossági előnyök kihasználására és/vagy menedzsment funkciók közös ellátására. A 2.2.1.3.7. pontban tárgyalt 46

működő „menedzserszervezet”, melyek jelenleg főként önkormányzati feladatokat látnak el, kapcsolódhatnak, vagy integrálódhatnak az ipari parkok jövőbeni hálózati rendszeréhez.

2.2.1.3.13. A Leader program

A LEADER az EU vidékfejlesztési programja, melynek egyik kiemelt szakpolitikai célja a vidéki életminőség javítása és a gazdasági tevékenység diverzifikálásának ösztönzése. Az ebből adódó helyi fejlesztések lehetőségeinek és tapasztalatainak elemzése több tekintetben is célszerű. Különös hangsúlyt kap az itt szerzett tapasztalatok ismerete, mivel az EU 2014-2020 egyik eszköze a CLLD a Leader alapjaira épül.

CLLD az EMVA 6-os része. Az EMVA 6-os prioritás (A társadalmi befogadás előmozdítása, a szegénység csökkentése és a gazdasági fejlődés támogatása a vidéki térségekben) alatt van programozva, de elvben az összes EMVA prioritásra és intézkedésre kiterjed. A 6. prioritás indikatív forráskerete: 17 %, ebből CLLD/LEADER: 12 % (minimum: 5 %), 150 Mrd Ft (1,5 Mrd Ft/HACS). Jogosultak a vidéki térségek: 10.000 fő alatti népesség és 120 fő/km² alatti népsűrűség. (V. Németh, 2013.).

Helyi Akciócsoportot (HACS) egymással szomszédos, összefüggő térséget képező több település alkothat, melynek tagjai a résztvevő önkormányzatok, az érintett térség vállalkozói és civil szerveződései. A HACS elkészíti a térség fejlesztési stratégiáját az ott élők bevonásával. A döntéshozó nemzeti intézmény meghatározza a HACS rendelkezésére álló keretösszeget, amely a térségi pályáztatás révén jut el a végső kedvezményezettekhez, akik a projektek megvalósítói, többnyire helyi vállalkozók, termelők.

Tekintve, hogy a CLLD/LEADER programban való részvétel – a HACS révén – települési szintű, célja a vidéki életminőség javítása, ami pedig az Möt 6 §-ban megfogalmazott helyi erőforrások hasznosításával van összefüggésben. Így a témakör szorosan kapcsolódik az endogén település-, vidék-, terület- és gazdaságfejlesztés témaköréhez, melyek települési szinten jelentős átfedésben és kölcsönhatásban vannak a területi tőke hasznosítását illetően.

A témakör elvárja a vidék, a vidékiség és a vidékfejlesztés fogalomkörének definiálását, viszont *„egy tudományterület tartalma legfeljebb csak közelíthet a teljesség felé, de a vidék összetettsége, sokszínűsége – különösen pedig a mindenkori vidéki folyamatok eredményezte új helyzetek – miatt sosem lehet örökös érvényű, vagy lezárt”.* (Nagy, 2007).

Ugyanakkor úgy vélem, hogy a következő rendszerszemléletű megközelítést integráló, az egészet befogadó meghatározásnak tekinthetjük. *„A vidéki térség maga is egy rendkívül bonyolult, sokoldalú, multifunkcionális erőforrásrendszer, amelynél az egyes erőforrás-*

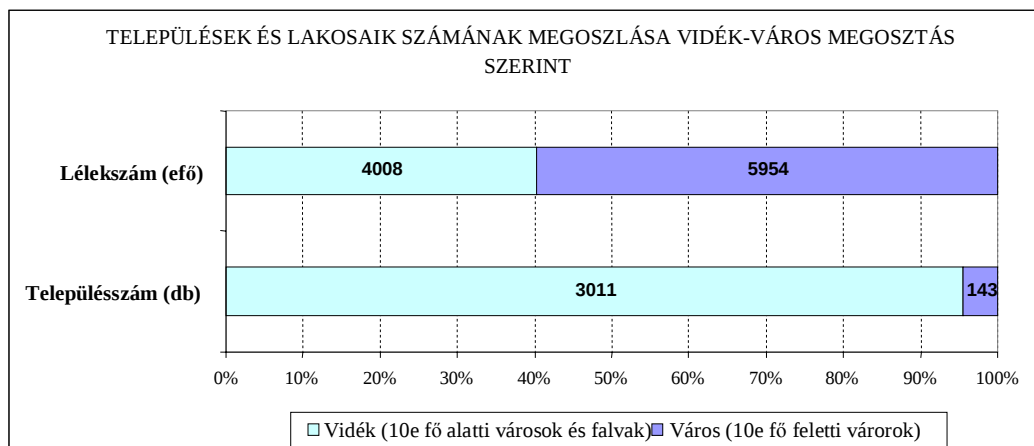
alrendszerekről ugyan külön-külön is beszélhetünk (természeti erőforrások, föld, táj, emberi erőforrások, kulturális értékek stb.), de ezek szétválasztása súlyos sérülések, gyakran eredeti identitásuk lebontása nélkül nem lehetséges. Ebből az is következik, hogy az ezen integrált erőforrásrendszerre épülő mezőgazdasági és nem mezőgazdasági tevékenységek, valamint a nem gazdasági tevékenységek (kulturális és egyéb közösségi tevékenységek, életmód stb.) között is nagyfokú integráltság jellemző. Ez az, ami alapvetően megkülönbözteti a vidéki térséget a városi (urbánus) térségtől. Ez a vidéki erőforrásrendszerre épülő gazdasági rendszer a «vidékgazdaság»”. (Szakál, 1999. 23-28. o.).

A vidéki térség fogalmát itt praktikus okok miatt célszerű a CLLD/LEADER programban való jogosultság szerint értelmezni.

A CLLD/LEADER programot a települések, az érintett lakosok, a mezőgazdasági tevékenységet végzők és az alkalmazottak száma okán is fontos áttekinteni. (6. ábra).

„Magyarország területének legalább kétharmada vidéki térség, amelyben a teljes lakosság több mint fele él.” (Bálint –Juhász, 2007. 69. o.).

6. ábra: Magyar települések és lakosaik száma vidék-város szerinti csoportosításban

Forrás: KSH 2011. adatai alapján saját szerkesztés

„A vidék nem egyenlő az agrárgazdasággal, de az agrárgazdaság tudja csak megoldani a vidéki területek kultúrállapotban tartását, továbbá egy tőkeerős agrárgazdaság a vidék gazdaságában jövedelemszerzés, munkahelyteremtés terén komoly szerepet játszik, amelyre más szolgáltatások is épülhetnek. A feladat ezért olyan komplex térségfejlesztési programok kidolgozása és megvalósítása, amelyek figyelmet fordítanak az egymásra ható tényezőkre, térségi szinten érvényesülő komplex hatékonyság javítására törekszenek.” (Buday-Sántha 2006, 193. o.).

A mezőgazdasági foglalkoztatottságot illető adatok esetenként félreértelmezhetők, hiszen különválasztják a mezőgazdasági tevékenységet végzők és a foglalkoztatottak számát. Ennek szemléltetésére az FVM 2009. és FVM 2010. évi ide vonatkozó adatait részletezi a 8. táblázat.

8. táblázat: Mezőgazdasági tevékenységet végzők és mezőgazdasági foglalkoztatottak adatai				
			2008	2009
Mezőgazdasági tevékenységet végzők 1287973 (1287648)	Társas vállalkozások 14453 (13352)	Korlátolt felelősségű társaságok	7109	7679
		Részvénytársaságok	325	315
		Mezőgazdasági szövetkezetek	1187	1004
		Egyéb jogi személyiségű Társas vállalkozás	1469	1296
		Jogi személyiség nélküli társas vállalkozás	4363	3458
	Egyéni gazdaságok 628520 (626420)	Egyéni vállalkozás (őstermelőkkel együtt)	374948	393578
		Mellékfoglalkozású és kisegítő gazdaságok	253572	232842
	Nem üzemszerű termelők 645000 (647842)	Nem üzemszerű házkörüli termelést folytatók	645000	647842
Mezőgazdasági alkalmazottak száma			174100	175800
Mezőgazdasági tevékenységet végzők			1287973	1287648

Forrás: Budapest, 2009; 2010. KSH évkönyvek. A táblázat saját szerkesztés. (Megjegyzés: Az eredeti forrásban az összesen adatok hibásak, de itt helyesen szerepelnek.) http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/DEC71D30-199F-4AE7-B520-DF35025D67F8/0/Magyar_mezogazdasag_szamokban.pdf
http://www.kormany.hu/download/4/7e/00000/Magyar%20mez%C5%91gazdas%C3%A1g%20adatok_2009.pdf

Arról nincs adatunk, hogy hány családtag vesz részt a termelésben, vagy egyéb mezőgazdaságot szolgáló munkákban, így a mezőgazdaságban tevékenykedők számát 1,5-2,0 millióra becsülhetjük. Ez azt jelenti, hogy a mezőgazdasági termelésnek a családok megélhetésében még fontosabb szerepe van annál, mint amit a mikrogazdasági mutatók alapján feltételezni lehet. (Buday-Sántha 2006.).

A gazdaságpolitika és a fejlesztéspolitika hajlamos a vidék-város kérdését másodlagos, marginális problémaként kezelni, és sok esetben feláldozni a kisebb településeket a város gazdaságsszervező potenciáljának (Beluszky, 1999; Buday-Sántha, 2002-2004.).

Az ipar Nyugat-Európába húzódik vissza, amelyhez szükséges nyersanyagot Kelet-Európa, köztük a magyar mezőgazdaság szolgáltatja, ami egyértelműen kiszolgáltatott, gyarmati helyzetbe juttatta a magyar mezőgazdaságot”. (Buday-Sántha, 2009b).

A vidék és a mezőgazdasági szektor ilyen mértékű alárendelése (Enyedi, 1972), (Kovách, 2012) súlyos károkat okozott a vidék életminőségében, aminek elsősorban több rosszabb mezőgazdasági adottságú európai ország a nyertese. (Buday-Sántha, 2009b). Még napjainkban is

hangzik el olyan „szakmai érv”, hogy a mezőgazdaságnak a GDP-ben való részaránya (3%), és a foglalkoztatás (4 %) nem jelentős. Sokat ártnak ezek az átgondolatlan kijelentések, hiszen „a mezőgazdaság annak az agribusiness láncnak az alapja, amelyre a termelőeszközigyártás (gépipar, vegyipar, üvegipar, műanyagipar stb.), a mezőgazdasági termékek feldolgozása (élelmiszeripar, faipar, textilipar stb.), a mezőgazdaságnak nyújtott szolgáltatások (oktatás, kutatás, igazgatás) ráépülnek, egészen a mezőgazdasági termékek, élelmiszerek nagykereskedelmi és kiskereskedelmi forgalmáig, sőt még azon túl a közétkeztetésig és az éttermi szolgáltatásokig. Az agribusiness aránya már a GDP-ből és a foglalkoztatásból a legfejlettebb országokban is eléri a 10–20%-ot. (Buday-Sántha, 2009a). A fejlett országokban az élelmiszergazdaság stratégiai kérdés, mely országok nem engedik, hogy egy ilyen fontos szektor meggyengülésével kiszolgáltatott helyzetbe kerüljenek.

A város-vidék egyensúlya, fenntartható fejlesztése egyre hangsúlyosabb globális és helyi kérdés. Eddig a hátrányosabb következmények többségét a vidéki települések viselték, mely folyamatok megfékezése érdekében az EU intézkedéseket¹⁶ hozott. Ezen intézkedések, és a hazai jogrend szerint sem várható el, hogy bármely kis település alárendelje jövőjét más települések céljaiért. Az EU intézkedések egyik fontos eleme a LEADER program, melynek segítségével több ezer külföldi és hazai projekt valósult meg. Ezek többsége megtalálható a világhálón és különböző kiadványokban, pl. LEADER, VÁTI, MNVH honlapjain melyek értékes adatbázisként használhatók, ahonnan ötletek és tapasztalatok meríthetők.

Hazánkban a LEADER-program a tapasztalatszerző időszak „gyermekbetegségei” mellett sok helyen részesei lehettek az alulról szerveződő, együttműködésre alapozott részvételi tervezési és megvalósítási folyamatnak úgy, hogy a pályázati kiírásokról és a támogatások odaítéléséről is helyben intézkedtek. A tapasztalatok szerint az érdemi együttműködés kialakítása a leginkább időigényes feladat.

2.2.1.3.14. A városfejlesztési tervellátottság kistérségi központi szerep szerint

A településfejlesztés és a területfejlesztés tartalmilag egymást feltételező fogalmak, amelyek a térségi együttműködések eredményességében mutatkoznak meg. (Faragó, *Fogalom meghatározások-1*). A városok társadalmi-gazdasági aktivitása igen fontos ebben a partneri szereposz-

¹⁶ Európa gazdaságilag fejlettebb részein felismerték, hogy a gazdasági fejlődés és következményei a vidék értékeit veszélyeztetik. A veszély elhárítására, illetve mérséklésére az Európa Tanács 1995-ben elfogadta a Vidéki Térségek Európai Kartáját <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta96/EREC1296.htm>; Corki deklaráció 1996. Cork (Írország.) A Cork-i nyilatkozat egy európai konferenciának az állásfoglalása, mely tíz pontban foglalja össze a vidékfejlesztés máig is legfontosabb összefüggéseit. http://ec.europa.eu/agriculture/rur/cork_en.htm

tásban. Különösen fontos a kistérségi központok szerepe, melyek intézményeik, gazdasági és más szervezeteik révén a vonzáskörzetükben többletfeladatokat látnak el, emellett a partneri együttműködés keretében a kisebb települések fejlődését is elősegíthetik. Noha verseny van, a településfejlesztés elsősorban a települések saját érdekeiknek megfelelő fejlesztésére irányul, ahol természetesen figyelembe veendők az agglomerátum által kínált külső lehetőségek is, ahogyan az érintett kisebb települések is kihasználják a város által kínált eshetőségeket. Az itt kínálkozó célok érdekalapúak ugyan, de ha nem egyoldalúak, akkor várhatóan hosszú távon is eredményes partneri-térségi együttműködés alakul ki, mely a résztvevők mindegyikének előnyös. Tekintettel a kistérségi központ kiemelt szerepére, célszerű megvizsgálni, hogy a településfejlesztési tervezésben, a gazdaságfejlesztés, a versenyképesség növelésében és a vállalkozók bevonása terén milyen az aktivitásuk intenzitása. A 328-ból 175 város kistérségi központ.

9. táblázat: Településfejlesztési tervellátottság kistérségi státusz szerint					
		Számszerű adatok		Fajlagos értékek	
Vizsgálati szempontok / Kistérségi	Központ	Nem közp.	Központ	Nem közp.	
Rendelkezik TpF- tervvel (%)	115	62	65,71	40,52	
G-fej-i terv, v. fejezetet tartalmaz	85	22	48,57	14,38	
Cél a versenyképesség növelése	33	3	18,86	1,96	
A tervezésébe bevonták a vállalkozókat	48	10	27,43	6,54	
Cél az ipar fejlesztése	102	46	58,29	30,07	
Cél a mezőgazdaság fejlesztése	41	27	23,43	17,65	
Cél a szolgáltatások fejlesztése	106	57	60,57	37,25	
Cél a turizmus fejlesztése	116	52	66,29	33,99	
Korrelációs együttható (r)	0,90		0,90		

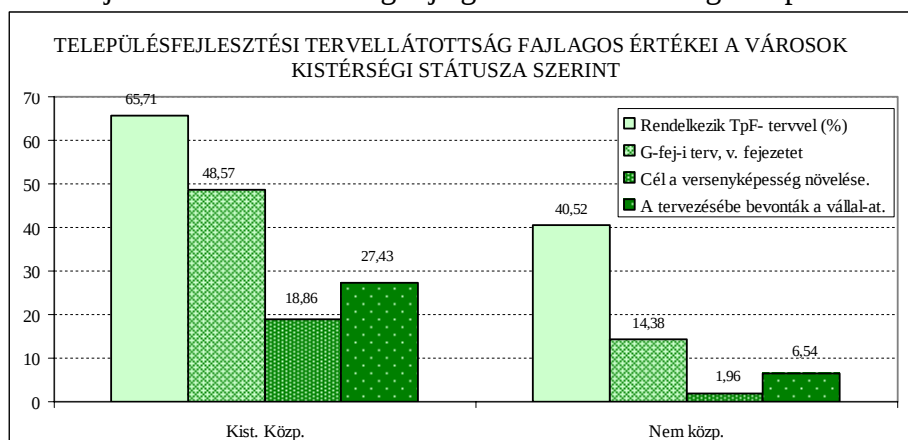
Forrás: KSH 2011. adatai és saját kutatási eredmények alapján saját szerkesztés

A kistérségi központok között minden tekintetben rendkívül nagyok a különbségek, így a kistérség fejlődését nagymértékben meghatározza a kistérségi központ társadalmi-gazdasági fejlettsége, intézményi struktúrája és a szolgáltatások színvonala, valamint a versenyképesség növelése iránti elkötelezettség és a kistérség településeivel való együttműködési készség. Az érdekazonosság terén még több kívánni valót lehet megfogalmazni, de az együttműködés elkerülhetetlen. A városok településfejlesztési tervellátottságának adatait és a tervekben megjelölt fejlesztési célok adatait kistérségi státuszuk szerint csoportosítottam (9. táblázat).

A 9. táblázat adatai és a 7., 8. ábrák arról tanúskodnak, hogy a kistérségi központi szerepet kapott városok minden szempont szerint aktívabbak, de különösen a versenyképesség és a vállalkozásoknak a településfejlesztési tervezésbe történő bevonása terén. A fejlesztési célok

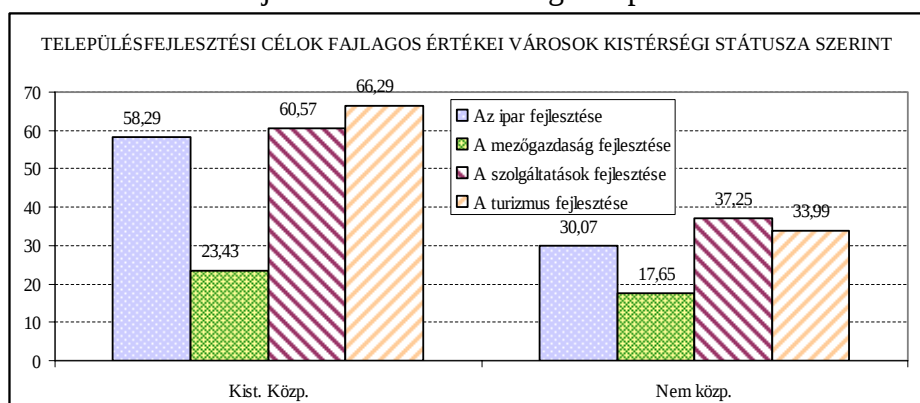
megjelölésében ugyan a kistérségi központok aktívabbak, de a szektorok arányában nincs lényegi különbség. Erre utalnak a korrelációs együtthatók is.

7. ábra: Városfejlesztési tervellátottság fajlagos értékei kistérségi központ státusz szerint

Forrás: KSH 2011. adatai és saját kutatási eredmények alapján saját szerkesztés

8. ábra: Városfejlesztési célok kistérségi központi státusz szerint

Forrás: KSH 2011. adatai és saját kutatási eredmények alapján saját szerkesztés

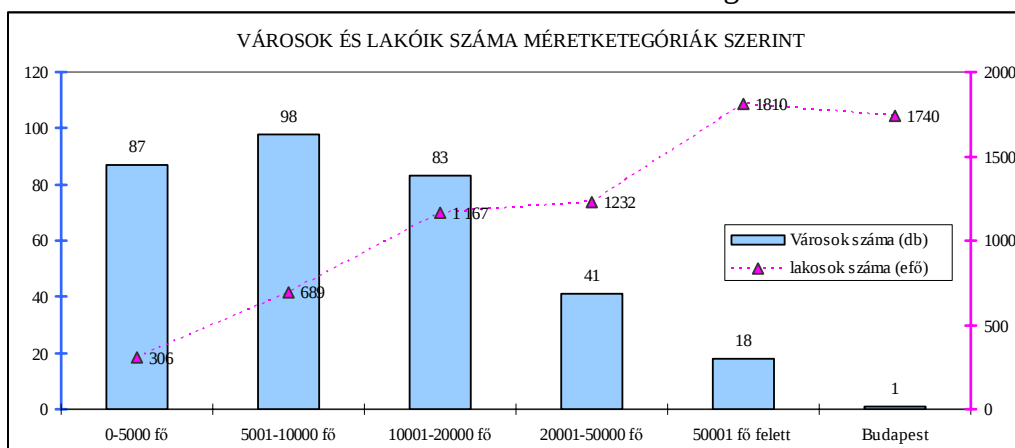
2.2.1.3.15. A meglévő településfejlesztési tervek megoszlása városok méretkategóriái szerint

E fejezet célja annak megállapítása, hogy a városok település- és gazdaságfejlesztési tervellátottsága mennyiben van összefüggésben a település méretével. A különböző méretkategóriákat és a hozzájuk tartozó értékeket olyan táblázatokba foglaltam (10.,11. táblázat és 9. ábra), ahol az első három méretkategóriában közel azonos a városok száma, a harmadik, negyedik és ötödik kategóriában a lakosok száma azonos nagyságrendű. Budapest adatait külön feltüntettem. Az összehasonlíthatóság okán táblázatba foglaltam a fajlagos értékeket is (12. táblázat). Majd ezeket grafikonok útján szemléltetem (9. ábra).

10. táblázat: A városok és lakók száma méretkategóriák szerint					
	0-5000 fő	5001-10000 fő	10001-20000 fő	20001-50000 fő	50001 fő felett + (Bp.)
Városok száma (db)	87	98	83	41	18(+1)
Lakosok száma (efő)	306	689	1 167	1 232	1810 (+1740) = 3 555

Forrás: KSH 2011. adatai alapján saját szerkesztés

9. ábra: A városok és lakók száma méretkategóriák szerint

Forrás: KSH 2011. adatai és saját kutatási eredmények alapján saját szerkesztés

11. táblázat: A városok településfejlesztési terveinek megoszlása méretkategóriák szerint (db)							
Városok lakosszáma (ezer fő)		0-5	5-10	10-20	20-50	50 felett	Orsz.
Városok száma	a	87	98	83	41	19	328
Rendelkezik TpF- tervvel	b	25	45	54	34	19	177
G-fej-i terv, v. fejezetet tartalmaz	c	7	22	29	32	17	107
Cél a versenyképesség növelése	d	3	0	5	12	16	36
Tervezésébe bevonták a vállalk-at	e	4	8	18	13	15	58

Forrás: KSH 2011. adatai és saját kutatási eredmények alapján saját szerkesztés

12. táblázat: Korrelációs együtthatók (11. táblázathoz)				
sorok	b	c	d	e
a	0,63	-0,16	-0,99	-0,48
b		0,62	0,58	0,33
c			0,20	0,70
d				0,54

Forrás: saját kutatási eredmények alapján saját szerkesztés

A 10. táblázatban kialakított méretkategóriák szerint csoportosított, a városok településfejlesztési tervellátottságát elemző – egyes szempontjainak – adatsorai között több esetben szoros összefüggések mutatkoznak, amelyekre a viszonylag magas korrelációs együtthatók utalnak (12. táblázat). A városok száma (a) és a versenyképesség (d) ($r(ad) = -0,99$), a gazdaságfej-

lesztési tervek száma (c) és a tervezésbe bevont vállalkozók (e) adatsorok közötti $r(ce)=0,70$).

A 9. ábrán látható függvényértékek azt jelzik, hogy a nagyobb méretű települések esetében nagyobb arányú a tervellátottság és a kapcsolódó vizsgált szempontok is nagyobb arányban teljesültek. Tekintettel az egyes méretkategóriákban lévő városok számának jelentős különbségére, megvizsgáltam, hogy az egyes méretkategóriába eső városok hányad része aktív a vizsgált témakörökben.

13. táblázat: A településfejlesztési tervellátottság fajlagos értékei méretkategóriák szerint							
Városok (ezer fő)		0-5	5-10	10-20	20-50	50 felett	Orsz.
Városok kategóriánkénti aránya	a	27,0	30,0	25,0	13,0	5,0	100,0
Rendelkezik TpF- tervvel (%)	b	28,7	45,9	65,1	82,9	100,0	54,1
G-fej-i terv, v. fejezettel bírnak	c	8,0	22,4	34,9	78,0	89,5	32,7
Cél a versenyképesség növelése	d	3,4	0,0	6,0	29,3	84,2	11,0
Tervezésébe bevonták a vállalat	e	4,5	8,2	21,7	31,7	78,9	17,7

Forrás: KSH 2011. adatai és saját kutatási eredmények alapján saját szerkesztés

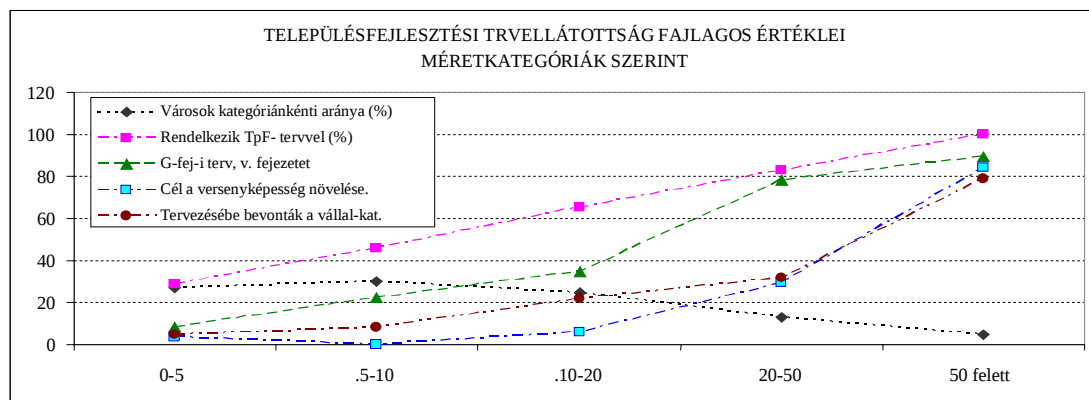
A fajlagos értékek (13. táblázat) sorai között igen magas a korrelációs együtthatók értéke (14. táblázat), amelyek a méretkategóriák és a tervellátottság közötti szorosabb összefüggésekre utalnak. A növekvő méret látszólag nagyobb aktivitásra készíti a városokat a település- és a gazdaságfejlesztési tervek, fejezetek elkészítése, a versenyképesség növelése és a vállalkozásoknak a településfejlesztési tervezésébe való bevonása terén. (9. ábra).

14. táblázat: Korrelációs együtthatók (a 13. táblázathoz)				
sorok	b	c	d	e
a	-0,91	-0,95	-0,95	-0,93
b		0,97	0,85	0,91
c			0,87	0,88
d				0,98

Forrás: saját kutatási eredmények alapján saját szerkesztés

Az eredmények sok hasonlóságot mutatnak Mezei Cecília, az önkormányzatok helyi gazdaságfejlesztő szerepének településméret alapján történt vizsgálatával. A nagyobb települések önkormányzatai nagyobb figyelemmel vannak a településfejlesztésre, tervellátottságuk és a saját erő képességük kedvezőbb. (Mezei 2006).

10. ábra: A településfejlesztési tervellátottság fajlagos értékei méretkategóriák szerint (db)

Forrás: saját kutatási eredmények alapján saját szerkesztés

A településfejlesztési célok méretkategóriák szerinti adatai (15. táblázat), a különböző szektorok megjelölése a méretkategóriákkal többnyire arányos mértékű (11. ábra), (12. ábra), kivétel a mezőgazdaság, ami véleményem szerint alul reprezentált, különösen, ha tekintetbe vesszük a város-vidék lakosságának arányát és az adottságokat.

15. táblázat: Városfejlesztési célok fajlagos értékei méretkategóriák szerint							
Város lakosság méretkategóriák (ezer fő)		0-5	5-10	10-20	20-50	50 felett	Orsz.
Városok száma	a	87	98	83	41	18	328
Ipar fejlesztése	b	17,2	30,6	57,8	75,6	94,7	45,3
Mezőgazdaság fejlesztése	c	17,2	20,4	15,7	39,0	21,1	20,8
Szolgáltatások fejlesztése	d	21,8	48,0	54,2	80,5	100,0	49,8
Turizmus fejlesztése	e	28,7	42,9	63,9	73,2	94,7	51,4

Forrás: KSH 2011. adatai és saját kutatási eredmények alapján saját szerkesztés

16. táblázat: Korrelációs együttható a 15. táblázathoz				
sorok	b	c	d	e
a	-0,91	-0,5	-0,9	-0,89
b		0,43	0,97	0,99
c			0,48	0,35
d				0,97

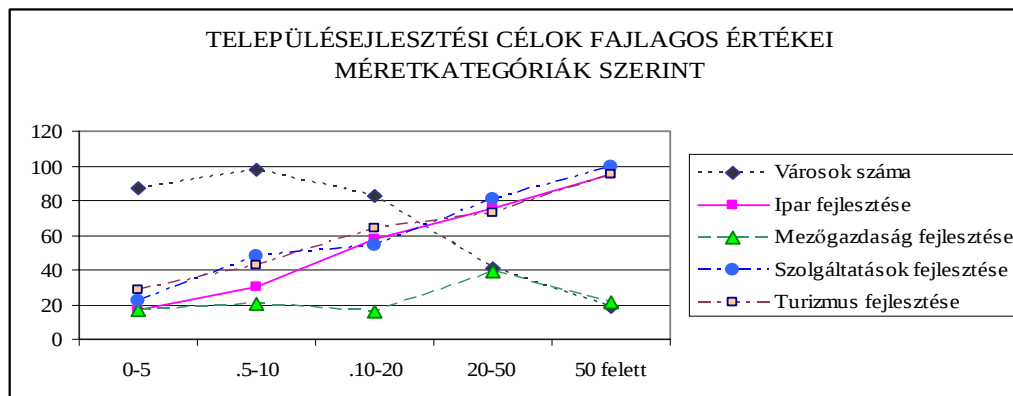
Forrás: Saját kutatási eredmények alapján saját szerkesztés

E kérdéskört érintően a 2.2.1.3.14. fejezet több részletet és összefüggést is tartalmaz. A városok településfejlesztési terveiben megjelölt fejlesztési célok méretkategóriánkénti megoszlását a 12. ábra szemlélteti.

A vizsgálat eredményét gyengíti az alacsony elemszám. Itt jegyzem meg, hogy a vizsgálat a településfejlesztési tervek kidolgozottságára is kiterjedt (2. táblázat 17-19 sorok), de a kutatás e szubjektívnek tekinthető része nem segíti elő az alapprobléma megoldását. Meg kell

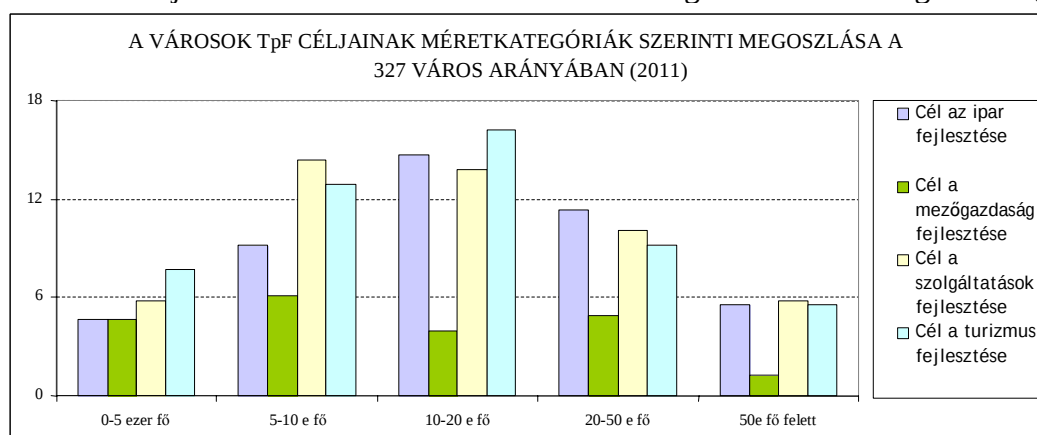
azonban jegyezni, hogy a településfejlesztést érintő tervek között igen jelentős színvonalbeli különbségek vannak, tartalmi és formai értelemben egyaránt. Megfelelő szabályozás hiányában viszont nincs korrekt viszonyítási alap.

11. ábra: A városfejlesztési célok fajlagos értékeinek megoszlása méretkategóriák szerint.

Forrás: KSH 2011. adatai és saját kutatási eredmények alapján saját szerkesztés

12. ábra: városfejlesztési tervekben lévő célok méretkategóriák szerinti megoszlása (%)

Forrás: KSH 2011. adatai és saját kutatási eredmények alapján saját szerkesztés

A méretkategóriák szerinti megközelítés révén több jelentős összefüggést megismerhettünk, ugyanakkor az alapprobléma feltárásához praktikusabbnak mutatkozik a térbeli – regionális, vagy megyei szintű – megközelítés, ami által a valóságban összetartozó térségi viszonyrendszert és annak változásait ismerhetjük meg.

A települések elhelyezkedése, térségi viszonyrendszere inkább területi lehatároltság szerinti vizsgálatokat indokol, melynek eredményeként a városok település- és gazdaságfejlesztési tevékenységük elemzése révén következtethetünk a települések és térségi településcsoportok társadalmi-gazdasági hanyatlásának és a térségi differenciálódás okaira. Emellett a térségi összefüggések feltárásához több adatállomány és számos dokumentáció áll rendelkezésre.

A kutatásnak e szakasza a településfejlesztés jelenlegi gyakorlatának megismerésére irányult: érdeemben foglalkoznak-e a városok településük társadalmi-gazdasági-környezeti fejlesztésével, vagy csupán a törvények által meghatározott kötelező feladatoknak szándékoznak eleget tenni? Több helyen látszólag a város társadalmi-gazdasági hanyatlása előtt értetlenül és tehetetlenül állnak, 20 éve arra várva, hogy az egyre mélyülő, életminőséget behatároló problémahalmaz majdcsak megoldódik valahogy. „...csak a hanyatlás megy magától” (Enyedi 1998.).

2.2.2. A VERSENYKÉPESSÉG NÖVELESÉT BEFOLYÁSOLÓ RELEVÁNS TÉNYEZŐK HATÁSAINAK VIZSGÁLATA

Ez a fejezet azt részletezi, hogy a *releváns tényezők* (KMT, a KülVáll-ok, a kedvezményezetté nyilvánítás, tervellátottság), *milyen hatással vannak a település alapproblémáját reprezentáló 3 kiemelt jellemzőre*, a foglalkoztatottság, jövedelmek és a vállalkozói aktivitás alakulására.

A vállalkozói aktivitás vizsgálatát az indokolja, hogy sajátos kapcsolatot jelent a foglalkoztatás és a jövedelmek szintjének alakulásában illetve két releváns tényező között. A vállalkozói aktivitás változását két eltérő hatás is előidézheti: a KMT és a KülVáll-ok által indukált gazdasági növekedés és a beszállítói igény, illetve a hátrányos, fejlődési lehetőségekkel, foglalkoztatási nehézségekkel küzdő térségekben a „vállalkozássá válás kényszere”. A vállalkozói aktivitás alakulása összevetve más jellemzőkkel (GDP, foglalkoztatás, jövedelmek), következtetésekre ad lehetőséget. Értékeléséhez az empirikus kutatási eredmények nem adnak elegendő információt, így a további kutatási eredmények ismeretében e kérdéskörre még vissza kell térni.

A kutatás a statisztikai adatok összehasonlító elemzésével azokra a releváns kölcsönhatásokra fókuszál, melyek eredményeként kiválaszthatók azok a tényezők, amelyek hosszabb távra visszamenően pozitív hatást gyakoroltak a helyi versenyképesség növelésére. A saját erőforrásokra alapozott településfejlesztési stratégia kialakításánál ugyanis ezek a tényezők kiemelt szerepet kapnak. Amennyiben valamely tényező hatása nem szignifikáns, az nem azt bizonyítja, hogy az endogén fejlesztési stratégia kialakításánál az szükségtelen, csupán azt, hogy önmagában nem meghatározó a probléma megoldásában.

Amennyiben ugyanis valamely tényező hatása nem szignifikáns, úgy az azzal összefüggő tényezők elemzése nem látszik kiemelten indokoltnak. (Pl.: hiába bizonyosodna be, hogy a kedvezményezett kistérség státuszából fakadó előnyök jelentős hatással vannak a tökevonzó képességre, ha a KMT nincs érdemi hatással a foglalkoztatásra, a jövedelmek, vagy a vállal-

kozói aktivitás növelésére). Fontosnak látszik a városok mérete, valamint a városok hátrányos helyzetűvé, illetve a térségek kedvezményezetté minősítéséből adódó előnyök vizsgálata is, de ezeket a jellemzőket helyi szinten csak csekély mértékben lehet úgy változtatni, hogy az a versenyképesség növelését elősegítse. Ezért ezek a vizsgálatok itt kisebb figyelmet kapnak. A hangsúlyt főként azokra a tényezőkre célszerű helyezni, amelyekre helyi szinten érdemi hatást lehet kifejezteni. A települések együttműködésével például a méretgazdaságossági előnyök növelhetők, így erre a későbbiekben visszatérek. A felmerülő kérdésekre csak az elemzések lefolytatása és értékelése után kapunk választ.

2.2.2.1. A kutatás módszere

Az összefüggések vizsgálatánál:

- az azonos év jellemzőit elemeztem megyék és régiók közötti összehasonlításban, táblázatokban, grafikonokon és sok esetben elvégeztem a korrelációszámításokat is;
- több esetben a folyamatok vizsgálatát is elvégeztem annak érdekében, hogy a vizsgált időszakra (2002-2010) vonatkozóan a trendek egyértelműen kirajzolódjanak;
- az empirikus vizsgálatok adatai 2011 évre vonatkoznak.

A szokásosnál nagyobb a vizsgálatok és elemzések száma, hiszen a saját erőforrásokra alapozott társadalom és gazdaságfejlesztés célú településfejlesztési stratégia kialakításánál e kutatások eredményeire nagymértékben szándékozom építeni. A vizsgálatoknál felhasznált alapadatokat a KSH 2002, 2005, 2008, 2010, 2011. évi kiadványaiból vettem át és ezekre az adatokra építettem a további számításaimat. A 2010. évi adatsor beemelését az tette szükségessé, hogy a KMT és a külföldi érdekeltségű vállalkozók 2011. évi adatait a STADAT még nem tette közzé az elemzéseim elkészítésének időszakáig. A STADAT a KMT megyékre/régiókra vonatkozó adatait az un. „nem elosztható” (2-3%) tételek arányos elosztásával korrigáltam. Egyes függvények esetében – az egyes ábrák arányossá tétele érdekében – a célnak megfelelő transzformációt alkalmaztam.

2.2.2.2. A kutatás lefolytatása, értékelése

A kutatás módszere alapvetően minden releváns tényező hatásainak elemzése azonos vizsgálati szakaszokból áll: a szükséges adatok megfelelő táblázatokba való rendezése, a leginkább kifejező grafikonnal történő ábrázolás, a vizsgált adatsorok korrelációs együtthatójának kiszámítása és az összefüggések értékelése. Vannak olyan tényezők, melyek esetében a hatások

megyei összehasonlításban jóval karakteresebb módon kirajzolódnak, mint a régiók viszonylatában, így ezen esetekben e kifejezőbb – bár terjedelmesebb – módot választom.

Az egyes vizsgálati szakaszok azt elemzik, hogy a foglalkoztatásra, a jövedelmekre és a vállalkozói aktivitásra milyen hatást fejtenek ki az alábbi tényezők:

- A meglévő településfejlesztési tervek (2011)
- A meglévő gazdaságfejlesztési tervek, fejezetek
- A meglévő tervekben megfogalmazott versenyképességi tartalom
- Vállalkozók eddig történt bevonása
- A település mérete
- KMT mértéke (2010)
- KülVáll száma (telephelyválasztása) (2010)
- A GDP alakulása
- A főváros és vidék összehasonlító elemzések (KMT, KülVáll) (2010)

A folyamatelemzések a vizsgált időszakban történt változásokat elemzi az alábbiak szerint:

- Foglalkoztatás (2002-2011)
- Jövedelmek (2002-2011)
- KMT (2002-2010)
- Külföldi érdekeltségű vállalkozások (KülVáll) (2002-2010)
- Vállalkozói aktivitás (2002-2011)

2.2.2.2.1. A településfejlesztési tervek hatásai

A településfejlesztési tervek és tartalmi elemeinek elemzése több összefüggést is vizsgál. A településfejlesztési tervtől nem független sem a gazdaságfejlesztési terv, sem a versenyképesség növelésének célja, sem a részvételi tervezés a helyi vállalkozók bevonásának hatása, így összevonva egy vizsgálat (17., 18. táblázat és 13. ábra.) keretében elemezhető a foglalkoztatásra, jövedelmekre és a vállalkozói aktivitásra történő hatásuk, valamint a jellemzők közötti összefüggésekre utaló korrelációs együtthatók mértéke.

17. táblázat: A városok tervellátottság komponensei (a 327 város arányában), illetve a foglalkoztatás, jövedelmek és a vállalkozói aktivitás (2010) összefüggései

		DA	DD	ÉA	ÉM	KD	KM-Bp	NY
a	TpF-i terv	9,48	6,73	10,7	6,42	7,34	8,26	5,20
b	GF-i terv	6,12	5,81	4,49	3,36	4,59	4,53	3,36
c	Versenykép. cél	2,14	2,75	1,83	1,22	0,92	0,61	1,53
d	Váll részvétele	3,06	2,45	2,45	1,53	2,45	2,45	3,06
e	Fogl.-i ráta (%)	48,1	46,8	45,0	43,5	52,1	52,3	52,3
f	Átlagkereset (bruttó eFt/hó)	161	168	157	167	184	183	178
g	Vállalk-i aktivitás n/1000	181	156	168	120	135	141	157

Forrás: KSH (2010) és saját kutatások adatai alapján, saját szerkesztés

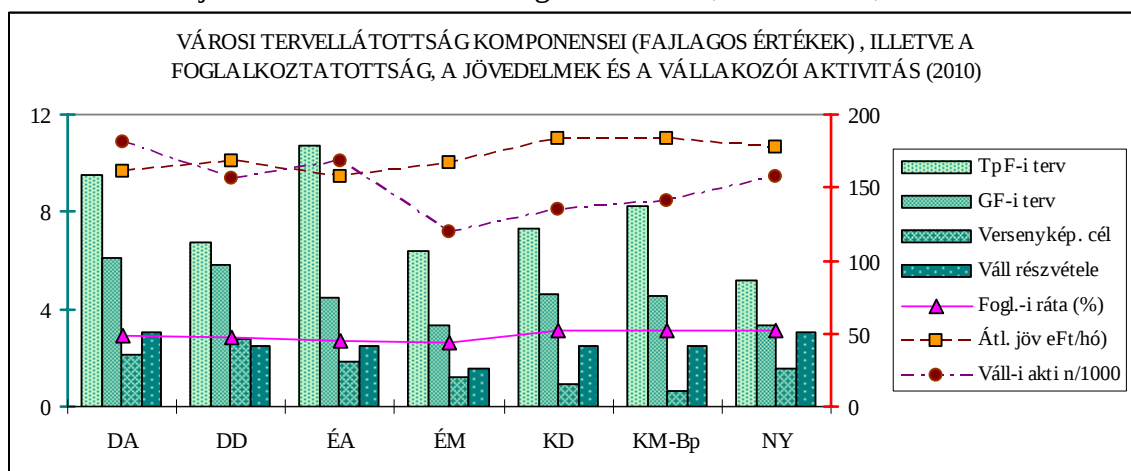
18. táblázat: Korrelációs együtthatók a 17. táblázathoz

		a	b	c	d
		TpF-i terv	GF-i terv	Cél:versenyk.	Váll. részv.
e	Fogl.-i ráta (%)	0,28	-0,05	-0,46	0,58
f	Átl. jöv eFt/hó)	-0,56	-0,32	-0,67	0,06
g	Váll-i akti n/1000	0,53	0,61	0,64	0,79

Forrás: KSH (2010) és saját kutatások adatai alapján, saját szerkesztés

A településfejlesztési tervekhez kapcsolódó főbb tartalmi elemek a fejlesztés eredményességét segítik elő, a hiányosságai pedig csökkentik a tervezett célok elérésének esélyét. A tervnek csupán a megléte nem elegendő, a jövőkép elérését szolgáló célok és azok eszközeinek hiánya, illetve a helyi társadalom tagjainak részvételét nélkülöző tervek nem vezetnek eredményre.

13. ábra: Városfejlesztési tervek hatása a foglalkoztatásra, keresetekre, vállalkozói aktivitásra

Forrás: KSH (2010) és saját kutatások adatai alapján, saját szerkesztés

A tartalmas és teljes értékű településfejlesztési terv – jogszabályi kötelezettség és a célok teljesíthetősége szempontjából egyaránt – szükséges, ugyanakkor nem elégséges feltétel a foglalkoztatás és jövedelmek növelése céljainak eléréséhez. Csupán az e célokat szolgáló megvalósult eredményes projektek tekinthetők a fejlesztési tevékenység eredményének.

Összefoglaló értékelés: A városok településfejlesztési terveinek csupán a megléte nem fejthet ki érdemi hatást a vizsgált jellemzőkre, így e tényező és a foglalkoztatási ráta, az átlagkeresetek, vagy a vállalkozói aktivitás között nem mutatható ki jelentősebb összefüggés a régiónkénti összehasonlításban. Az adatok (17. táblázat), a (13 ábra) és a korrelációs együtthatók egybehangzóan erre utalnak. Az ábrán látható, hogy nagyobb arányú tervellátottság mellett is lehet kisebb, vagy azonos a foglalkoztatottság, az átlag kereset, vagy a vállalkozói aktivitás. Különösen alacsony a foglalkoztatással összefüggő korrelációs együttható (-0,28), de az átlagkeresetet (-0,56) és a vállalkozói aktivitást érintő együtthatók is alig nagyobbak a közepes értéknél (0,53) (18. táblázat).

A vizsgálat azt is kimutatta, hogy mely településen készültek településfejlesztést célzó tervek, azaz hol találták fontosnak, hogy a település jövőbeni fejlődésével foglalkozni kell, s ezt meg is tervezték. A tervek céljai, azok megalapozottsága, a helyi társadalom általi támogatottsága igen fontos, de csak a megvalósítás révén keletkeznek munkahelyek, s lehet általuk több jövedelem.

A gazdaságfejlesztési tervek, tervfejezetek nagy része a településfejlesztési tervek részeként készült, számuk kevesebb, mint a településfejlesztési tervek száma. Mivel e tervek elsősorban az önkormányzati feladatokra irányulnak, a vállalkozói társadalmat közvetlenül nem érinti, így nincs közvetlen hatással sem a foglalkoztatásra, sem az átlagjövedelmekre. Erre utalnak az alacsony korrelációs együtthatók. A település- és gazdaságfejlesztési tervek nem minden esetben vannak összhangban, de az önkormányzati fejlesztések megvalósulása révén a „külső gazdaságosság” (externáliák) hatásai a vállalkozói aktivitást valamelyest élénkítik. Itt a korrelációs együttható magasabb.

A 18. ábrán látható, hogy a gazdaságfejlesztési (Gf-i) tervek régiónkénti megoszlásában nincsenek kiugró különbségek. Leginkább szembetűnő az ÉM-i régió, ahol a Gf-i tervellátottság, a foglalkoztatottsági ráta és a vállalkozói aktivitás mutatói a legalacsonyabbak. Ez utóbbi mutató a két alföldi megyében a legmagasabb, ami utalhat a kényszervállalkozások nagyobb arányára is, „bár azt vártuk”, hogy a külföldi érdekeltségű vállalkozások megjelenésével együtt járó modern technológia behozatala és a hazai vállalkozások körében való elterjedése, valamint a beszállítói rendszer kialakulása, új vállalkozások születését – a vállalkozói aktivi-

tás növekedését – eredményezi. A dunántúli régiók adatai ezt az elgondolást nem támasztják alá. (A KMT és a KülVáll-ok hatásainak vizsgálatát későbbi fejezetek tárgyalják.).

A meglévő településfejlesztési terveknek csak mintegy kilencede tér ki a versenyképességre. A fogalom használatán túl e kereten belül alig található némi tartalmi összefüggés a versenyképesség növelésére vonatkozóan. Így nem várható sem különösebb hatás, sem erősebb korreláció a vizsgált tényezők között. A közepesnél magasabb értékű korrelációs együtthatókból arra következtethetünk, hogy a versenyképesség hatékony tényező.

A meglévő településfejlesztési terveknek, csak mintegy hatoda esetében vontak be a helyi vállalkozókat az önkormányzat, illetve a tervező a településfejlesztési tervezésbe. Ez rendkívül alacsony érték, aminek gyakorlatban nem lehet érdemi, értékelhető hatása. A vállalkozók bevonását inkább az IVS kötelező részvételi tervezést igazoló jelenléti ívei tanúsítják, mint a tervek tartalma. (Bardóczy – Giczey 2010). Az elemzés eredményeit – a részvétel hatásait – ennek figyelembevételével értékelhetjük.

A vállalkozások bevonása a településfejlesztési tervezésbe alapvető fontosságú, amennyiben a települések – az önkormányzat koordinálásával – a helyi gazdaság fejlesztésében, a helyi versenyképesség növelésében eredményeket akarnak elérni. A gazdasági szférában munkahelyeket hosszú távra többnyire csak sikeres vállalkozások képesek teremteni, így a településfejlesztési célok kitűzésénél a vállalkozások bevonása nem csak ésszerű, hanem szükség-szerű is. (Frey, 2005). Ez azonban nem merülhet ki a tervezési fázis egy-két eseményében, hanem a tervezés - megvalósítási folyamat egészére vonatkoznia kell. Ennek jövőbeni módját, részleteit a következő fejezetek tárgyalják.

A vizsgálat adatai szerint a vállalkozók bevonása az ÉM régióban a legalacsonyabb, fele arányú, mint a DA régióban és a NYD régióban. A korrelációs együtthatók erőssége elsősorban a vállalkozói aktivitással való szorosabb összefüggésre utal (0,79), de az átlagosnál magasabb az együttható értéke a foglalkoztatás (0,58) és az átlagkeresetek (0,60) adatsorainak összefüggései között.

Látható, hogy a helyi vállalkozóknak a településfejlesztési tervezésbe történő bevonása – ilyen alacsony megvalósulás esetén is – milyen jelentős összefüggéseket eredményez a foglalkoztatással, az átlagkeresetekkel és a vállalkozói aktivitással. (18. ábra). Ez figyelemfelkeltő abban a tekintetben, hogy nagyobb hangsúlyt érdemel a vállalkozások részvétele a helyi gazdaságfejlesztésben, a versenyképesség növelésében.

Összességében a *településfejlesztési tervek hatásai* fejezet elemzései alapján megállapítható, hogy *a településfejlesztési tervezés, a gazdaságfejlesztési tervezés, a versenyképesség-növelés szempontjai és a vállalkozók bevonása a településfejlesztési tervezésébe* eddigi gya-

korlata nem mutatott érdemi hatást a helyi foglalkoztatás, jövedelmek és a vállalkozói aktivitás növelésére. Vagyis az eddigi település-, vidék- és területfejlesztési gyakorlat nem hozott érdemi eredményt.

A helyi társadalom magasabb életszínvonal és életminőség iránti igénye, az erre irányuló alulról szerveződő, elsősorban helyi erőforrásokra alapozott endogén fejlesztési stratégia, az MötV által meghatározott helyi feladatok, az EU 2020 program, az OFTK jövőképe céljainak megvalósítása az eddigieknél sokkal célszerűbb és hatékonyabb együttműködést igényel minden érintettől.

Ahhoz, hogy a helyi társadalom e téren eredményes lehessen, szakmai segítséget kell kapnia, hogy a helyi emberi és természeti erőforrásait a helyi érdekeknek megfelelően optimálisan hasznosíthassa.

2.2.2.2.2. A külföldi működő tőke és a külföldi érdekeltségű vállalkozások hatásai a helyi versenyképesség növelésére

A foglalkoztatás és a jövedelmek szintjét a KMT és a KülVáll-ok mellett számos egyéb hatás befolyásolja. E két külső tényező hatásainak vizsgálata, azonban egy elsősorban helyi erőforrásokra alapozott fejlesztési stratégia kialakításánál különösen indokoltnak látszik, hiszen fontos tudni, hogy e két tényező mennyire befolyásolja a helyi foglalkoztatás és jövedelmek szintjét. Vagyis a helyi erőforrásokra alapozott fejlesztési stratégia mennyiben függhet a KMT és a KülVáll mértékétől. A kérdés az, hogy a KMT és a KülVáll-ok a foglalkoztatásra és a jövedelmekre gyakorolt közvetlen pozitív hatások miatt mindenképp kapjanak-e hangsúlyt a helyi stratégiában, vagy csak akkor kell ezt mérlegelni, ha a külső érdekeltség illeszkedik a helyi fejlesztési stratégia jövőképehez. (E kérdéskörre a későbbi fejezetek visszatérnek.).

A dolgozat – a társadalmi érdeklődésnek megfelelően – legfőképp a helyi foglalkoztatás és jövedelmek és az ezekkel összefüggő vállalkozói aktivitás szintjének változását, az azokra ható releváns tényezők hatásait vizsgálja és értékeli. A versenyképesség növelésének egyik alaptényezője a kívülről jövő tőkebefektetés, ami nem feltétlen külföldi. Mivel hazánkban KMT a meghatározó, s ehhez adatokat is közöl a KSH, a KMT mértékének a foglalkoztatásra, az átlagkeresetekre és a vállalkozói aktivitásra vonatkozó hatását vizsgálom, megyék szerinti összehasonlításban. Megjegyzem, hogy a hazai eredetű, az országon belüli tőkeáramlásra vonatkozóan kevés forrás áll rendelkezésre.

2.2.2.2.3. A külföldi működő tőke hatásai a helyi versenyképesség növelésére

Ebben a fejezetben azt elemezzük, hogy a 2010. évben a különböző megyékben lévő KMT mértéke, és a foglalkoztatottsági ráta, az átlagkeresetek és a vállalkozói aktivitás mutatói között van-e összefüggés. A következő alfejezetek pedig azt elemzik, hogy a 2002. és a 2010. év közötti időszakban a KMT mértékében történt változások hatásai, hogyan jelennek meg ugyanazon időszakban a foglalkoztatottság, az átlagkeresetek és a vállalkozó aktivitás mutatóiban.

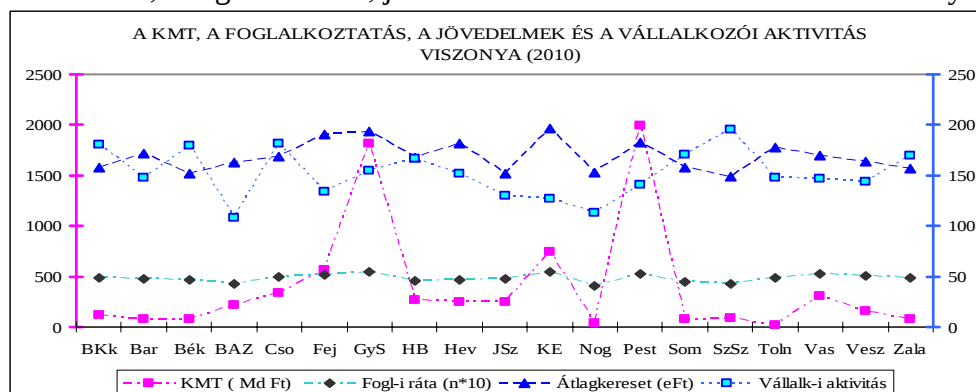
A KMT mértékének és hatásainak területi különbségei (2010)

19. táblázat: A KMT hatása a foglalkoztatásra, jövedelmekre és a vállalkozói aktivitásra (2010)																			
Megyék	BKk	Bar	Bék	BAZ	Cso	Fej	GyS	HB	Hév	JSz	KE	Nog	Pest	Som	SzSz	Tol	Vas	Ves	Zal
KMT	118	76,5	80,0	220	341	564	1817	263	244	245	746	40	1994	82	94	21	305	160	75,2
Fogl.ráta	48,2	47,4	46,4	42,7	49,3	51,2	54,1	45,5	46,7	47,8	54,6	41	52,3	44,4	42,6	49	52,9	51	48,8
Átl. jöv	158	172	152	163	169	190	193	168	182	152	196	153	183	158	149	178	170	164	157
Váll. akt	181	148	180	108	182	134	155	167	152	130	127	113	141	171	195	148	147	144	170
a.) KMT (MrdFt);										c.) Átlagjövedelem (eFt);									
b.) Foglalkoztatási ráta (%);										d.) Vállalkozói aktivitás (vállalkozások/1000 lakos)									
Korrelációs együtthatók: r(ab) = 0,6; r(ac) = -0,65; r(ac) = -0,17; r(bc) = 0,72; r(bd) = -0,07; r(cd) = -0,31;																			

Forrás: KSH (2010) adatai alapján, saját szerkesztés

2010. évben a KMT mértéke a különböző megyékben rendkívül differenciált, a különbség akár a 95-szörös értéket is eléri, ugyanakkor a növekmény a foglalkoztatásban 1,33; az átlagkeresetekben 1,32; a vállalkozói aktivitásban 1,72-szeres. A különböző értékek között nem mutatkoznak érdemi összefüggések, amint arra a korrelációs együtthatók is utalnak (19. táblázat). A KMT kiugróan magas jelenléte nem mutatkozik meg a foglalkoztatás, az átlagkeresetek és a vállalkozói aktivitás mutatóin. (14. ábra).

14. ábra: A KMT, a foglalkoztatás, jövedelmek és a vállalkozói aktivitás viszonya (2010)

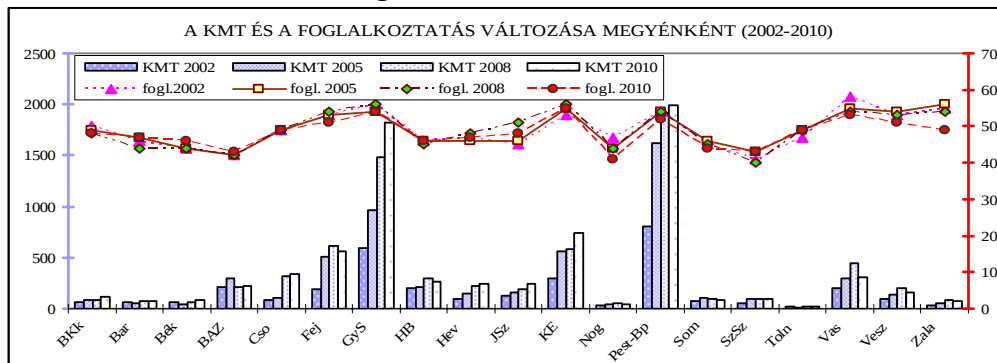
Forrás: KSH (2010) adatai alapján saját szerkesztés

A vizsgálat adataiból néhány példát kiemelve: a Komárom-Esztergom megyei KMT állományánál a Pest megyei 167,3%-kal nagyobb, ezzel szemben a foglalkoztatottsági ráta 4,21%-kal, az átlagkeresetek 6,6%-kal alacsonyabbak, a vállalkozói aktivitás pedig 11,1%-kal KE megyében magasabb. A Vas megyei KMT állomány 7946%-kal, a foglalkoztatási ráta viszont csak 6,1%-kal magasabb, ezzel szemben az átlagkereset 4,5%-kal alacsonyabb a Tolna megyeinél. A Pest megyei KMT állománya 9395%-kal, a foglalkoztatási ráta 6,7%-kal, az átlagkereset 2,8%-kal magasabb, viszont a vállalkozói aktivitás 5,4%-kal kevesebb a Tolna megyei értékeknél. 2002-2010 között a KMT növekmény Csongrád megyében volt a legmagasabb (301%), Tolna megyében tovább csökkent (-5%), ahol eddig is a legalacsonyabb volt.

A KMT változásának hatása a foglalkoztatásra (2002-2010)

Bár 2002-2010 között a KMT mértéke négyszeresére is növekedett, de a foglalkoztatási ráta növekménye (-12% és 6% közötti) átlagosan nem éri el a 1%-ot, a 8 év alatt. Ugyanakkor 7 megyében csökkent a foglalkoztatás a vizsgált időszakban (15. ábra, 20. táblázat). Az adatso-
rok között nincs szoros korreláció, amint arra az alacsony értékű együttthatók is utalnak (21. táblázat).

15. ábra: A KMT és a foglalkoztatási ráta változása 2002-2010 között

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján saját szerkesztés

20. táblázat: A KMT, a foglalkoztatási ráta, a bruttó átlagkeresetek és a vállalkozói aktivitás

	BKk	Bar	Bék	BAZ	Cso	Fej	GyS	HB	Hev	JSz	KE	Nog	Pest-Bp	Som	SzSz	Toln	Vas	Vesz	Zala
KMT 2002	62	62	66	212	85	195	594	202	93	122	294	31	810	70	51	22	204	98	35
KMT 2005	80	57	47	293	101	505	966	209	151	163	562	43	1624	108	91	15	297	140	49
KMT 2008	88	69	63	211	322	612	1479	293	224	188	587	54	1917	91	96	20	450	203	87
KMT 2010	118	76	80	220	341	564	1817	263	244	245	746	39	1994	82	94	21	305	160	75
fogl.2002	50	46	44	42	49	53	56	46	47	45	53	47	54	45	41	47	58	53	55
fogl. 2005	49	47	44	42	49	53	54	46	46	46	55	44	54	46	43	49	55	54	56
fogl. 2008	48	44	44	42	49	54	56	45	48	51	56	44	54	45	40	49	54	53	54
fogl. 2010	48	47	46	43	49	51	54	46	47	48	55	41	52	44	43	49	53	51	49
jöv. 2002	98	105	96	104	104	121	117	102	106	95	112	97	117	95	98	106	105	104	103
jöv. 2005	127	138	126	140	137	154	152	132	141	130	152	131	152	127	127	143	137	135	144
jöv. 2008	155	172	152	164	166	181	186	164	178	152	185	155	176	155	155	171	164	162	154
jöv. 2010	158	172	152	163	169	190	193	168	182	152	196	153	183	158	149	178	170	164	157
Vakt. 2002	73	80	61	56	81	78	89	69	68	61	80	59	84	74	62	74	74	80	85
Vakt. 2005	100	114	91	77	111	106	118	93	93	80	106	77	114	120	83	101	109	121	128
Vakt. 2008	170	137	169	102	172	126	148	155	142	122	120	105	132	160	185	140	138	138	160
Vakt. 2010	181	148	180	108	182	134	155	167	152	130	127	113	141	171	195	148	147	144	170
Jelmagyarázat: KMT: Külföldi Működő Tőke (MrdFt); fogl.: Foglalkoztatási ráta (%); jöv.: Átlagkeresetek (eFt/hó); Vakt.: Vállalkozói aktivitás (ezer lakosra jutó vállalkozás)																			

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján saját szerkesztés

21. táblázat: A KMT és a foglalkoztatási ráta, illetve KMT és a bruttó átlagkeresetek, illetve a KMT közötti korrelációs együtthatók (2002-2010)

Sorok a 22. tábla szerint	r(nm)	Sorok a 22. tábla szerint	r(nm)	Sorok a 22. tábla szerint	r(nm)
KMT/Fogl.-i ráta (2002)	0,474	KMT/Átl. Ker. (2002)	0,688	KMT/Váll-i akt. (2002)	0,440
KMT/Fogl.-i ráta (2005)	0,474	KMT/Átl. Ker. (2005)	0,672	KMT/Váll-i akt. (2005)	0,265
KMT/Fogl.-i ráta (2008)	0,574	KMT/Átl. Ker. (2008)	0,619	KMT/Váll-i akt. (2008)	-0,163
KMT/Fogl.-i ráta (2010)	0,596	KMT/Átl. Ker. (2010)	0,640	KMT/Váll-i akt. (2010)	-0,165
Kmt: Külföldi működő tőke; Fogl.-i ráta: Foglalkoztatási ráta; Átl.Ker.: Bruttó átlagkeresetek; Váll.-i akt: Vállalkozói aktivitás.					

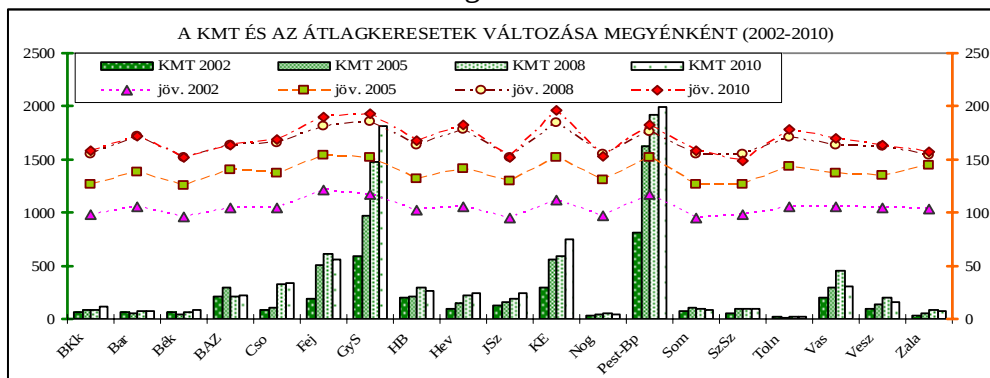
Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján saját szerkesztés

A KMT változásának hatása az átlagkeresetekre (2002-2010)

Az esetenként három-négyszeresére növekedett KMT mértéke mellett a bruttó átlagkeresetek nominál értékének növekménye 52-75% közötti a nyolc év alatt (16. ábra, 20. táblázat).

Ugyanez idő alatt több megyében a foglalkoztatottság és az átlagkereset csökkent. Tolna megyében az egyébként is legalacsonyabb mértékű KMT állomány csökkent, miközben a foglalkoztatottság, az átlagkeresetek és a vállalkozói aktivitás nőtt. Csongrád megyében négyszeresére nőtt a KMT mértéke, míg a többi mutató alig változott. Tehát nem mutatnak összefüggést az adatsorok, amire a 21. táblázatban lévő alacsony korrelációs együtthatók is utalnak.

16. ábra: A KMT és a bruttó átlagkeresetek változása 2002-2010 között

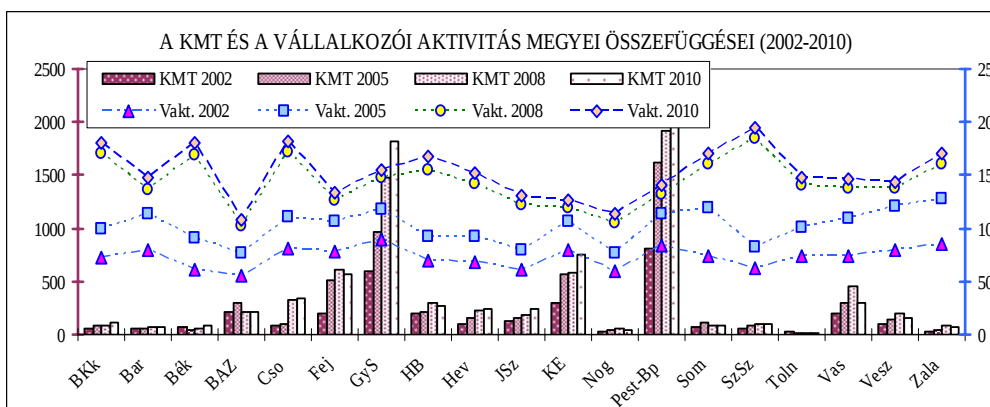

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján saját szerkesztés

A KMT hatása a vállalkozói aktivitásra (2002-2010)

A vizsgálatok nem utalnak a két tényező közötti szorosabb összefüggésre, sőt olykor ellentétes irányú változást tapasztalhatunk (20. táblázat és a 17. ábra). Ez arra is utalhat, hogy

17. ábra: A KMT és a vállalkozói aktivitás változása 2002-2010 között

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján saját szerkesztés

egyes megyékben nem a KMT növekedése, s nem az általa behozott modernebb technológia, valamint nem a beszállítók nagyobb arányú bevonása, hanem a megszűnt kapacitások, s az így kialakult gazdasági „vákuum” idézte elő a (kényszer) vállalkozások megszorodását. Ez a jelenség különösen a perifériára szorult megyék esetében, s főként az utóbbi néhány évben tapasztalható, mely szerint a vállalkozói aktivitás növekszik, a foglalkoztatási ráta és az átlagkeresetek viszont nem, s ez a mikrovállalkozások számának növekedésére utal.

A KMT hatásainak összefoglaló értékelése: Arra a kérdésre, hogy az elmúlt időszakban a KMT milyen hatással volt a foglalkoztatásra, az átlagkeresetekre és a vállalkozási aktivitásra az elmúlt évtizedben, a 15., 16., 17. ábrák és a 20. és a 21. táblázat adatai adnak választ. Talán

a legszemléletesebb példa Győr-Moson-Sopron és Tolna megye összehasonlítása (2002-2010). Győr-Moson-Sopron megyében 3 szorosára nőtt a KMT mértéke, így 85-szöröse a Tolna megyeinek, amely a legalacsonyabb és 0,96%-ra csökkent). Ennek ellenére a foglalkoztatási ráta Győr-Moson-Sopron megyében 0,96%-ra, Tolna megyében 105%-ra, az átlagkereset Győr-Moson-Sopron megyében 165%-ra, Tolna megyében 168%-ra, a vállalkozói aktivitás Győr-Moson-Sopron megyében 174%-ra, Tolna megyében 200%-ra változott. A vizsgálat adatai szerint a vizsgált időszakban megyei összehasonlításban nem tapasztalható olyan érdemi összefüggés, ami arra utalna, hogy a KMT a helyi foglalkoztatásra és/vagy az átlagkeresetekre, illetve a vállalkozói aktivitásra nézve pozitív hatással lett volna (21. táblázat), viszont a régiók és Bp. szerinti bontásban igen szoros a korreláció (24-26. táblázat).

Ez nem azt jelenti, hogy nem lehetne a KMT érdemi hatással a helyi gazdaság, a helyi versenyképesség növelésére, ez esetben a helyi érdekeket sokkal jobban érvényre kellene juttatni. KMT mértéke *önmagában* nem eredményez növekedést sem a foglalkoztatásban, sem az átlagkeresetekben sem a vállalkozói aktivitásban. A tőke szükséges, de nem elégséges feltétele a fejlesztés – (esetünkben) a foglalkoztatás és a jövedelmek növelése – céljai elérésének.

2.2.2.2.4. Külföldi érdekeltségű vállalkozások számának hatásai megyei összehasonlításban

A külföldi érdekeltségű vállalkozások (KülVáll) telephelyválasztása nincs feltétlenül összhangban a KMT mértékével, amire a két tényező megyei értéksorai közötti korrelációs együtthatók is utalnak. $r(2002)= 0,61$; $r(2005)= 0,84$; $r(2008)= 0,89$; $r(2010)= 0,86$.). A KülVáll-ok letelepedése jelentősen befolyásolhatja egy település, megye, régió versenyképességét. E fejezetben azt vizsgálom, hogy a KülVáll-ok (amelyek 10%-nál nagyobb külföldi tulajdonrészrel rendelkeznek) telephelyválasztásai 2002-2010 időszakban, milyen hatással voltak a megyei foglalkoztatásra, az átlagkeresetekre és a vállalkozói aktivitásra.

A vizsgálat kiterjed külföldi tulajdonrészrel rendelkező vállalkozások telephelyválasztásainak a foglalkoztatásra, az átlagkeresetekre és a vállalkozói aktivitásra gyakorolt hatásaira a 2010. évben, valamint e hatások 2002-2010 közötti időszakban lejárlott változásaira.

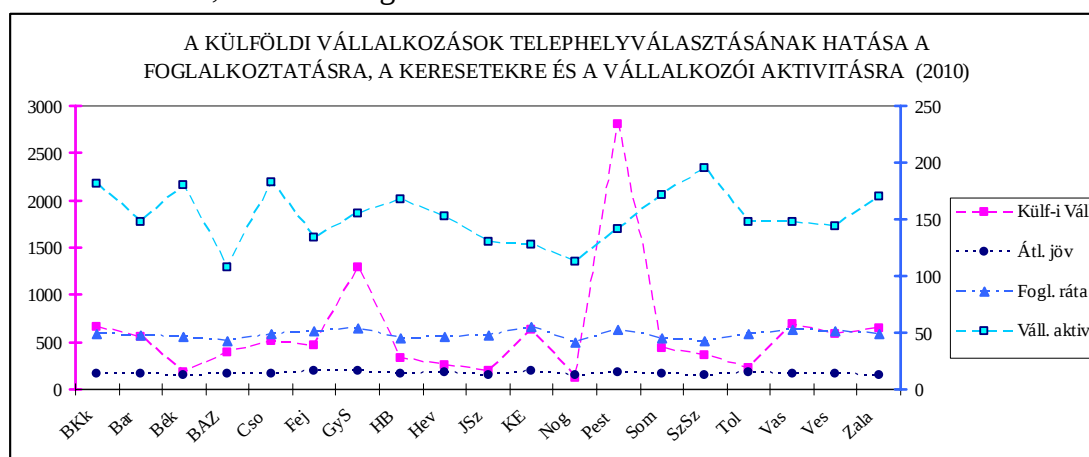
A KülVáll-ok *telephelyválasztása* igen nagy (25-szörös) aránytalanságot mutat a megyék között, de nem látszik, hogy a magas külföldi jelenlét érdemi hatással lenne a foglalkoztatásra, a bruttó átlagkeresetekre, vagy a vállalkozói aktivitásra a 2010. évben (18. ábra).

A külföldi érdekeltségű vállalkozások számának területi különbsége, hatásai (2010)

22. táblázat: A külföldi érdekeltségű vállalkozások telephelyválasztásának hatása a foglalkoztatásra, a bruttó átlagkeresetekre és a vállalkozói aktivitásra (2010)																			
Megyék	BKK	Bar	Bék	BAZ	Cso	Fej	GyS	HB	Hev	JSz	KE	Nog	Pest	Som	SzSz	Tol	Vas	Ves	Zal
KülfV	666	557	178	392	516	468	1292	337	258	188	628	114	2812	440	361	221	692	581	644
Fogl. ráta	48	47	46	43	49	51	54	46	47	48	55	41	52	44	43	49	53	51	49
Átl. jöv	158	172	152	163	169	190	193	168	182	152	196	153	183	158	149	178	170	164	157
Váll. aktiv	181	148	180	108	182	134	155	167	152	130	127	113	141	171	195	148	147	144	170
a.) Külföldi érdekeltségű vállalkozások (db);										c.) Átlagjövedelem (eFt);									
b.) Foglalkoztatási ráta (%);										d.) Vállalkozói aktivitás (vállalkozások/1000 lakos)									
Korrelációs együtthatók: r(ab) = 0,42; r(ac) = 0,52; r(ac) = -0,04; r(bc) = 0,72; r(bd) = -0,31; r(cd) = -0,07																			

Forrás: KSH (2010) adatai alapján, saját szerkesztés

18. ábra: A külföldi érdekeltségű vállalkozások telephelyválasztásának hatásai a foglalkoztatásra, a bruttó átlagkeresetekre és a vállalkozói aktivitásra 2010

Forrás: KSH (2010) adatai alapján, saját szerkesztés

Az összefüggések alacsony fokára utalnak a korrelációs együtthatók is (25. táblázat). A KülfVáll-ok Pest és GYS megyében létesítenek telephelyet leggyakrabban. Ugyanakkor sem a foglalkoztatási ráta, sem az átlagkeresetek, sem a vállalkozói aktivitás nem ezekben a megyékben a legmagasabb. Példaként összevethetjük Csongrád és Fejér megye mutatóit is: Csongrádban 10%-kal több a külföldi érdekeltségű vállalkozás, de a foglalkoztatási ráta 2%-kal, az átlagkeresetek 12%-kal alacsonyabbak, ezzel szemben a vállalkozói ráta 14%-kal magasabb, mint Fejér megyében. Az adatok arra utalnak, hogy a KülfVáll-ok letelepedése 2010 évben csak csekély mértékben befolyásolta egy megye foglalkoztatottságát, az átlagkereseteket és a vállalkozói aktivitást.

A külföldi érdekeltségű vállalkozások számának változása és a foglalkoztatást befolyásoló hatásai (2002-2010)

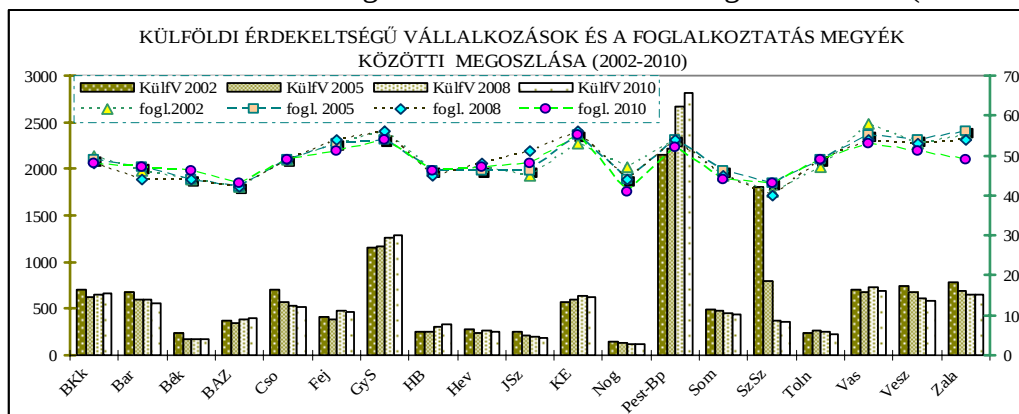
Ebben a fejezetben az elemzéseknek és a grafikonoknak a 23. táblázat adatai szolgálnak alapul. A KülVáll-ok száma a 2002-2010 időszakban – Bp. adatait kivéve – megyei átlagot tekintve 11,5%-kal csökkent. A megyék közötti különbség viszont -80% (SzSz) és +32% (HB) között változott. 2002-ben a legkevesebb külföldi vállalkozás Nógrád (152) a legtöbb Pest (2152) megyében (Bp. adatai nélkül) volt, ami 14-szeres különbség. Ugyanez 2010-ben 114 és 2812 így a különbség 24,67-szeresre nőtt.

23. táblázat: A külföldi érdekeltségű vállalkozások, a foglalkoztatási ráta, a bruttó átlagkeresetek és a vállalkozói aktivitás változása (2002-2010)																			
	BKk	Bar	Bék	BAZ	Cso	Fej	GyS	HB	Hev	JSz	KE	Nog	Pest-Bp	Som	SzSz	Toln	Vas	Vesz	Zala
KülfV 2002	698	677	233	372	703	416	1158	256	274	247	569	152	2152	495	1805	241	705	737	789
KülfV 2005	623	594	167	342	570	384	1166	255	239	208	597	128	2220	479	802	268	680	675	696
KülfV 2008	657	593	178	381	535	472	1264	302	264	205	635	116	2671	451	367	254	729	617	647
KülfV 2010	666	557	178	392	516	468	1292	337	258	188	628	114	2812	440	361	221	692	581	644
fogl.2002	50	46	44	42	49	53	56	46	47	45	53	47	54	45	41	47	58	53	55
fogl. 2005	49	47	44	42	49	53	54	46	46	46	55	44	54	46	43	49	55	54	56
fogl. 2008	48	44	44	42	49	54	56	45	48	51	56	44	54	45	40	49	54	53	54
fogl. 2010	48	47	46	43	49	51	54	46	47	48	55	41	52	44	43	49	53	51	49
jöv. 2002	98	105	96	104	104	121	117	102	106	95	112	97	117	95	98	106	105	104	103
jöv. 2005	127	138	126	140	137	154	152	132	141	130	152	131	152	127	127	143	137	135	144
jöv. 2008	155	172	152	164	166	181	186	164	178	152	185	155	176	155	155	171	164	162	154
jöv. 2010	158	172	152	163	169	190	193	168	182	152	196	153	183	158	149	178	170	164	157
Vi akt. 2002	73	80	61	56	81	78	89	69	68	61	80	59	84	74	62	74	74	80	85
Vi akt. 2005	100	114	91	77	111	106	118	93	93	80	106	77	114	120	83	101	109	121	128
Vi akt. 2008	170	137	169	102	172	126	148	155	142	122	120	105	132	160	185	140	138	138	160
Vi akt. 2010	181	148	180	108	182	134	155	167	152	130	127	113	141	171	195	148	147	144	170
Jelmagyarázat: KülfV.: Külföldi érdekeltségű vállalkozások (db)										fogl: Foglalkoztatási ráta (%);									
jöv.: Átlagkeresetek (eFt/hó);										Vakt.: Vállalkozói aktivitás (ezer lakosra jutó vállalkozás)									

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját szerkesztés

A 23. táblázat és a 19. ábra alapján megfigyelhető, hogy míg több megyében (Bar, Cso, Hev, JSz, SzSz, Toln) a külföldi vállalkozások száma csökkent, ugyanott, azonos időszak alatt a foglalkoztatási ráta nőtt, miközben más megyékben a külföldi vállalkozások száma nőtt (Fej, GyS, Hev, Pest), de a foglalkoztatási ráta csökkent.

19. ábra: A külföldi érdekeltségű vállalkozások hatása a foglalkoztatásra (2002-2010)

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját szerkesztés

A fenti adatok alapján megállapítható, hogy a külföldi érdekeltségű vállalkozások számának változása nem volt érdemi befolyással a foglalkoztatásra a vizsgált időszak alatt, amire a 24. táblázatban foglalt alacsony értékű korrelációs együtthatók is utalnak.

24. táblázat: A KülVáll és a foglalkoztatási ráta, illetve KülVáll és a bruttó átlagkeresetek, illetve a KülVáll közötti korrelációs együtthatók 2002-2010

Sorok a 24. tábla szerint	r(nm)	Sorok a 24. tábla szerint	r(nm)	Sorok a 24. tábla szerint	r(nm)
KülVáll/Fogl.-i ráta (2002)	0,258	KülVáll/Átl. Ker. (2002)	0,344	KülVáll /Váll-i akt. (2002)	0,404
KülVáll/Fogl.-i ráta (2005)	0,420	KülVáll/Átl. Ker. (2005)	0,459	KülVáll /Váll-i akt. (2005)	0,477
KülVáll/Fogl.-i ráta (2008)	0,487	KülVáll/Átl. Ker. (2008)	0,408	KülVáll /Váll-i akt. (2008)	-0,035
KülVáll/Fogl.-i ráta (2010)	0,498	KülVáll/Átl. Ker. (2010)	0,420	KülVáll /Váll-i akt. (2010)	-0,042
KülVáll: Külföldi érdekeltségű vállalkozások; Átl.Ker.: Bruttó átlagkeresetek;			Fogl.-i ráta: Foglalkoztatási ráta; Váll.-i akt: Vállalkozói aktivitás.		

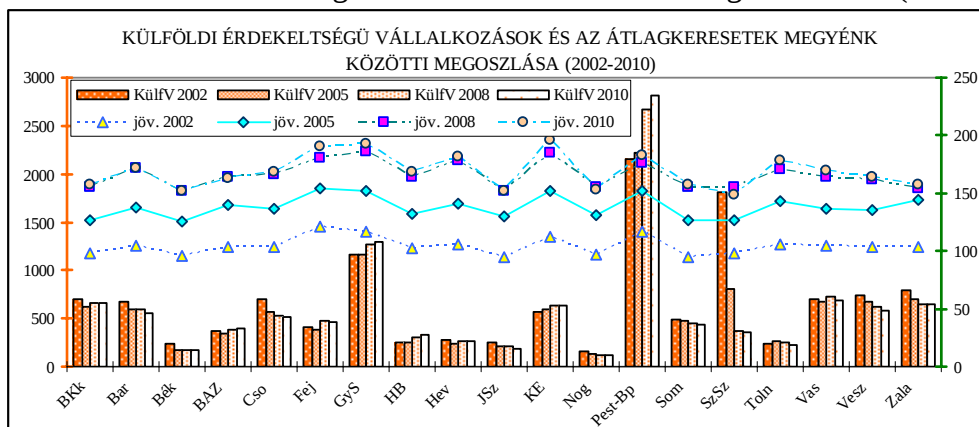
Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját szerkesztés

A külföldi érdekeltségű vállalkozások számának az átlagkereseteket érintő hatásai

Hasonló megállapítást tehetünk a külföldi érdekeltségű vállalkozásoknak az átlagkeresetekre gyakorolt hatásáról. Megyei megoszlásukat tekintve nem mutatkozik jelentős összefüggés, ami a 25. táblázatban és 20. ábrán megfigyelhető. Növekvő KülVáll-szám mellett is tapasztalható csökkenő átlagkereset, és ennek ellentéte is.

Az átlagkeresetek növekedési üteme a 2008-2010 időszakban minden megyében visszaesett, több megyében stagnált, s néhány megyében a 2010-es átlagkereset a 2008. évi érték alá esett, miközben a KülVáll-ok száma nőtt (BAZ megye). Ennek ellenkezője történt KE megyében, ahol a KülVáll-ok száma csökken, eközben az átlagkereset növekedett.

20. ábra: A külföldi érdekeltségű vállalkozások hatása az átlagkeresetekre (2002-2010)

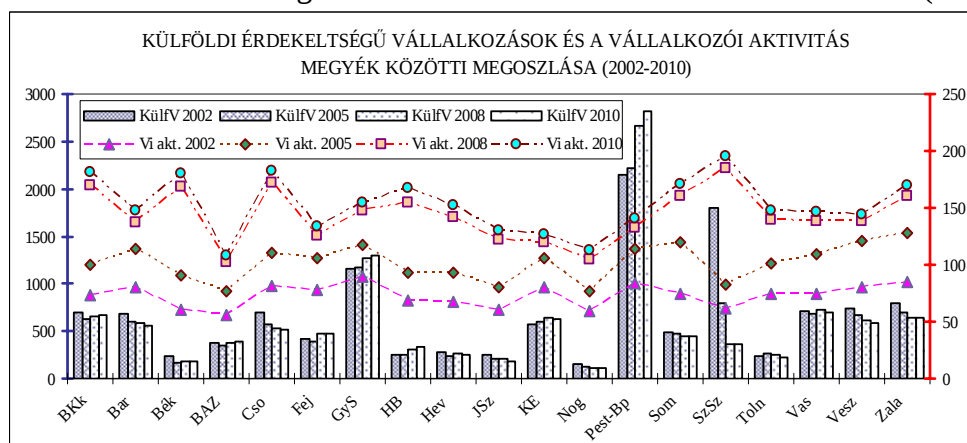
Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját szerkesztés

Az alacsony korrelációs együtthatók (24 táblázat) szintén arra utalnak, hogy nincs szoros összefüggés az átlagkeresetek és a KülVáll-ok telephelyválasztása, vagyis a megyében lévők számában történő változás között.

A külföldi érdekeltségű vállalkozások számának hatása a vállalkozói aktivitásra

A vizsgált időszakban a KülVáll-ok száma több megyében (Bkk, Bék, Cso, Hev, JSz, Som, SzSz) csökkent, miközben ugyanazokban a megyékben a vállalkozói aktivitás a megyei átlaghoz viszonyítva nőtt, de ennek ellenkezőjére is vannak példák (21. ábra).

21. ábra: A külföldi érdekeltségű vállalkozások hatása a vállalkozói aktivitásra (2002-2010)

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját szerkesztés

Összegzés: A kutatás eredményei szerint a külföldi érdekeltségű vállalkozások száma nem volt szoros összefüggésben sem a foglalkoztatás, sem az átlagkeresetek, sem a vállalkozói aktivitás változásával. Ez nem azt jelenti, hogy nem voltak s a jövőben nem lehetnek olyan

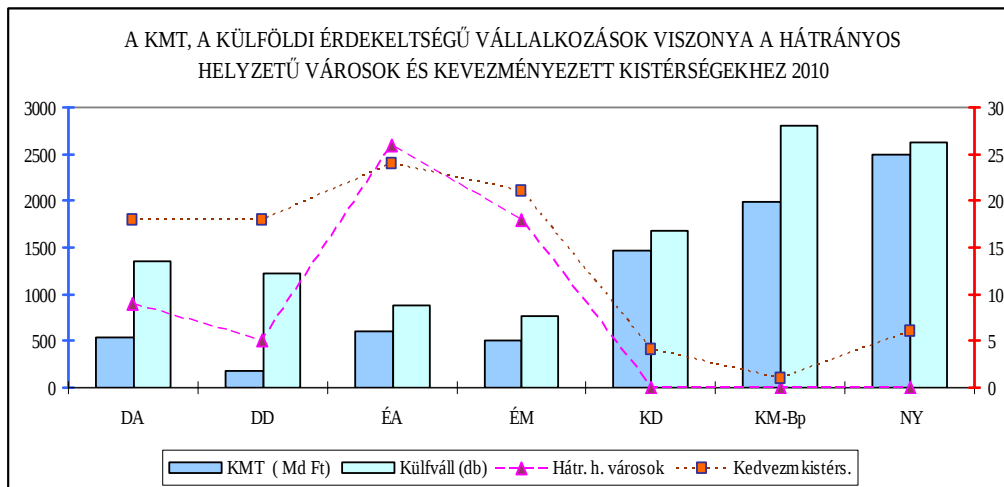
KülVáll-ok, amelyek pozitív hatást fejtenek ki egy település, vagy térség versenyképességére, ez azonban nem közvetlenül a KülVáll-ok számából következik. A KülVáll-ok tőkájuk, fejlett technológiájuk, szervezeti rendszerük, kutatási bázisuk, üzleti kapcsolataik révén lehetnének pozitívabb hatással az adott térség versenyképességének növelésére.

E téren a nemzetközi szakmai tapasztalatok is meglehetősen eltérőek. Görg–Greenaway (2004) például azt írja, hogy „az empirikus kutatások jelentős többsége nem talált érdemi termelékenységnövekedést a feldolgozóipari ágazatban sem a fejlett, sem a fejlődő országok esetén. Erre az lehet a magyarázat, hogy a multinacionális vállalatok sikeresen képesek megvédeni az ismereteiket a fogadó ország vállalataitól.” (Idézi: Balatoni – Pitz 2012.15. o.).

A kutatás eredményei arra utalnak, hogy az alacsony foglalkoztatottság konzerválja az alacsony kereseteket, az olcsó és viszonylag képzett munkaerő pedig – a döntéshozók által biztosított egyéb előnyökkel – még mindig elég vonzó a KMT számára.

2.2.2.2.5. A KMT és a külföldi vállalkozások viszonya a hátrányos helyzetű városokhoz és a kedvezményezett kistérségekhez (2010)

22. ábra: A KMT és a külföldi vállalkozások viszonya a hátrányos helyzetű városok és a kedvezményezett kistérségekhez (2010)

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját szerkesztés

A területpolitika bizonyos értékelési szempontok alapján egyes településeket hátrányosnak, s némely térséget kedvezményezettnek minősít, s ez nagyobb arányú elnyerhető támogatásokat tesz lehetővé. A vizsgálatot arra is kiterjesztettem, vajon a KMT mennyire érdeklődik e többlettámogatások által kínált lehetőségek iránt.

A KMT és a külföldi érdekeltségű vállalkozások számára láthatóan nem kellően vonzóak azok a többlettámogatások, amelyek a hátrányos helyzetű városok és a kedvezményezett

kistérségek esetében elérhetők (22. ábra). Ellentétes reakciót mutat a függvény, ami utalhat azon termelési tényezők jelentőségére, amelyeknek hiánya a hátrányos „minősítést” indokolja.

2.2.2.2.6. A KMT és a külföldi érdekeltségű vállalkozások mértékének hatásai Budapest és a régiók versenyképességének viszonylatában (2002-2010)

A településfejlesztés – különösen a tervezés – gyakorlatára vonatkozó kutatásokat nem terjesztettem ki Budapestre, mert úgy vélem, hogy a település- és a gazdaságfejlesztés módja jelentősen eltér a többi 327 város gyakorlatától és lehetőségeitől. Másrészt, az előző fejezetben a megyei szintű részletezés és a Bp. adatai közötti nagy aránytalanság nehezítette volna az ábrázolást, s nem lehetne érzékelni a társadalmi-gazdasági viszonyokat kifejező akár többszörös különbségeket.

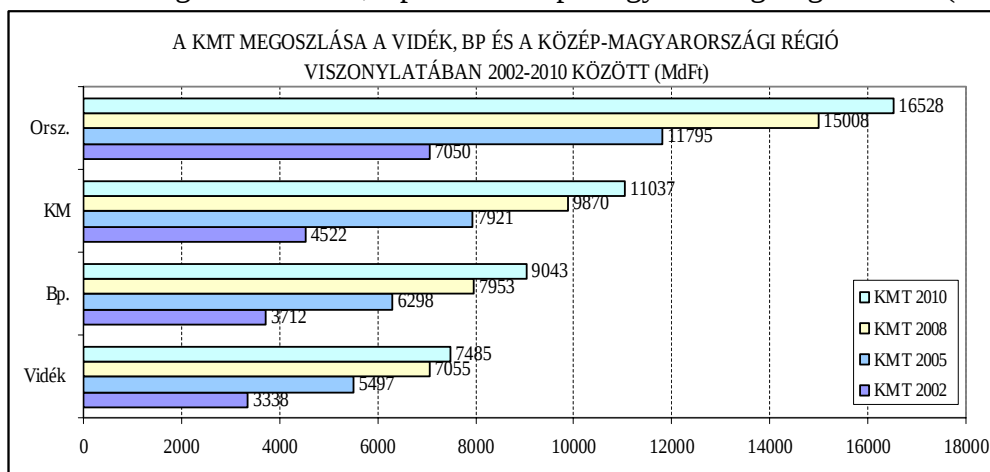
25. táblázat: A KMT, a külföldi érdekeltségű vállalkozások, a foglalkoztatási ráta, az átlagkeresetek és a vállalkozói aktivitás adatai régiós és Bp. csoportosításban (2002-2010)									
	DA	DD	ÉA	ÉM	KD	KM-Bp	NY	Bp.	KM
KMT 2002	213	153	374	335	587	810	865	3712	4522
KMT 2005	227	180	463	486	1206	1624	1312	6298	7921
KMT 2008	473	180	577	490	1402	1917	2015	7953	9870
KMT 2010	538	180	602	503	1470	1994	2197	9043	11037
KülfV2002	1 634	1 413	2 308	798	1 722	2 152	2 652	14 117	16 269
KülfV2005	1 360	1 341	1 265	709	1 656	2 220	2 542	14 926	17 146
KülfV2008	1 371	1 298	874	760	1 722	2 671	2 641	17 655	20 236
KülfV2010	1 360	1 218	886	764	1 677	2 812	2 628	18 201	21 013
Fogl. 2002	48	46	44	44	53	54	56	55	54
Fogl. 2005	47	47	45	44	54	54	55	58	57
Fogl. 2008	47	46	45	44	54	54	55	57	56
Fogl. 2010	48	47	45	44	52	53	52	55	54
Jöv. 2002	100	102	99	103	113	117	110	168	155
Jöv. 2005	130	136	130	139	148	149	145	211	191
Jöv. 2008	158	165	158	167	177	176	173	257	240
Jöv. 2010	160	168	157	167	185	183	178	261	245
Vakt 2002	72	77	64	60	79	84	84	142	119
Vakt 2005	101	113	86	81	111	114	118	208	170
Vakt 2008	171	146	158	113	128	132	149	215	181
Vakt 2010	181	156	168	120	135	156	168	189	135

Jelmagyarázat: KMT = külföldi működő tőke (MdFt); KülfV = külföldi érdekeltségű vállalkozások (db); Fogl. = foglalkoztatási ráta (%); jöv. = bruttó átlagkereset (eFt/hó); Vakt = Vállalkozói aktivitás (ezer főre eső vállalkozás);

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját szerkesztés

Egy település, térség gazdasági eredményessége nagymértékben függ a területi tőke összetételétől, a társadalmi tőke aktivitásától, a külső tőke – itt főleg a KMT és a külföldi érdekeltségű vállalkozások – szerepvállalásától és a helyi érdekek érvényesülését is garantáló szabályozási rendszer működésétől.

23. ábra: A KMT megoszlása vidék, Bp. és a Közép-Magyarországi régió között (2002-2010)

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját szerkesztés

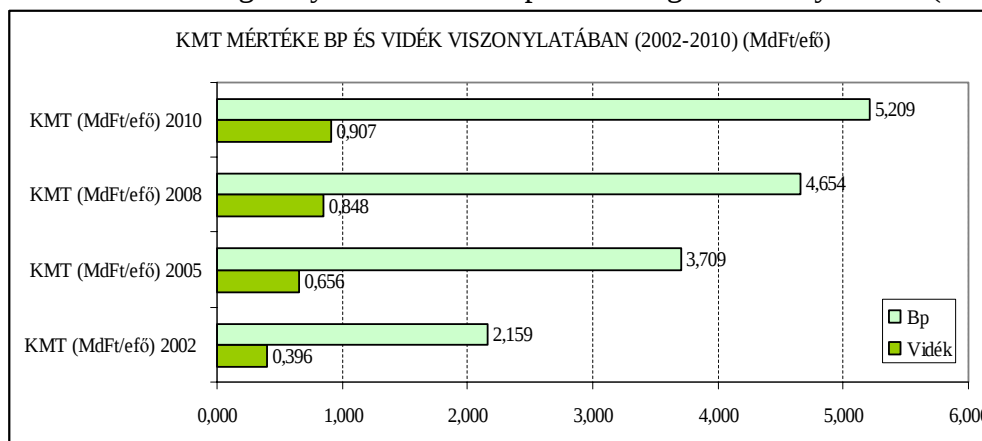
E fejezetben azt vizsgálom, hogy a főváros hogyan részesült a KMT mértékéből, a külföldi érdekeltségű vállalkozók (KülVáll) milyen arányban telepedtek oda, milyen hatást váltanak ki e tényezők a főváros foglalkoztatásában, átlagkereseteiben, vállalkozói aktivitásában, (25. táblázat, 23. ábra), mindez hogyan aránylik a régiók és a vidék hasonló mutatóihoz, s mennyire volt eredményes a helyi érdekek érvényesülését is garantáló szabályozó, kiegyensúlyozó, kohéziós politikai struktúra.

A KMT változása és hatása Budapest és a régiók versenyképességére (2002-2010)

A KMT aránytalansága kirívó (23. ábra). A fővárosban nagyobb a KMT állomány (54,7%), mint az ország többi 3153 településén együtt (45,29%) s a differencia, növekvő. (A KMT adatai Budapest és Pest megye adatainak összege, Pest megye adatai (Pest-Bp) nem tartalmazzák Budapest adatait). Összehasonlításként Tolna megye KMT állománya 2010-ben a fővárosi értéknek mindössze 0,23%-a s csökkenő, Pest megyéé 12,1%, s növekvő fázisban van.

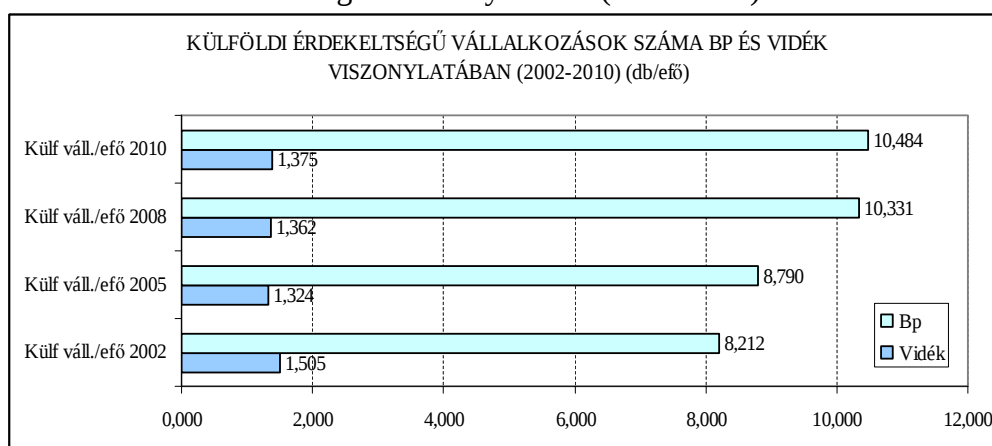
A lakosságárányos KMT és a KülVáll-ok számának megoszlása (24. és a 25. ábra) még inkább kiemeli a vidék és a főváros közötti növekvő aránytalanságokat.

24. ábra: A KMT lakosságarányos értékei Budapest és a régiók viszonylatában (2002-2010)

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját szerkesztés

25. ábra: A külföldi érdekeltségű vállalkozások számának lakosságarányos értékei Budapest és a régiók viszonylatában (2002-2010)

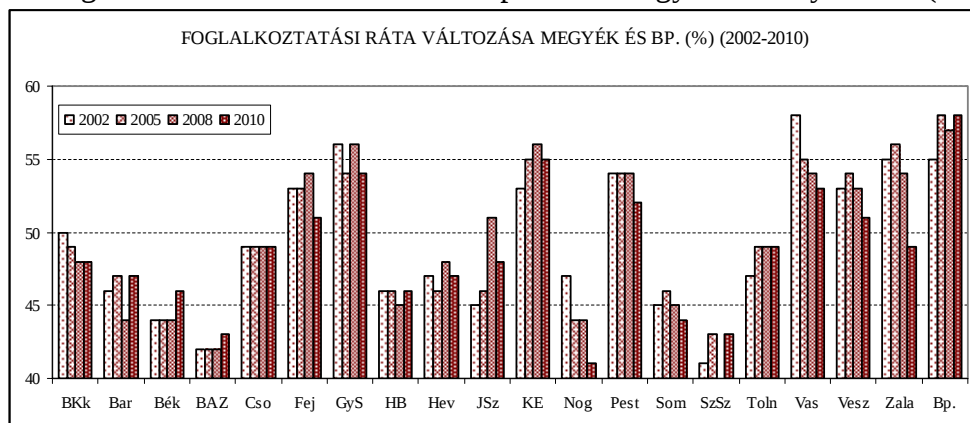

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját szerkesztés

A *KülVáll-ok* telephelyválasztását bemutató 25. ábrán a KMT mértékének változásához hasonló képet kapunk. Aránytalanul magas a Bp.-en és a KM régióban letelepedett külföldi érdekeltségű vállalkozások száma. Az okok elemzésére nem áll rendelkezésemre elegendő információ, de a KMT törekvéseit ismerve, az előnyök motiválhatják: termelési tényezők, gazdasági információk, kedvezmények és a támogatások, melyek ügyében Bp-en születnek a döntések.

A foglalkoztatási ráta megoszlásában lévő különbségeket a 26. ábra szemlélteti, ahol az ország három régiója (KM, KD, NY) és Bp. jelentősen és tartósan kiemelkedik, esetenként 14% különbség is van Budapest és az ÉM régió mutatója között. A foglalkoztatottság viszont a 2008-2010 években a három említett régióban és Bp.-en is visszaesett, annak ellenére, hogy a KMT állománya és a *KülVáll-ok* száma nőtt e térségekben.

26. ábra: A foglalkoztatási ráta változása Budapest és a megyék viszonylatában (2002-2010)

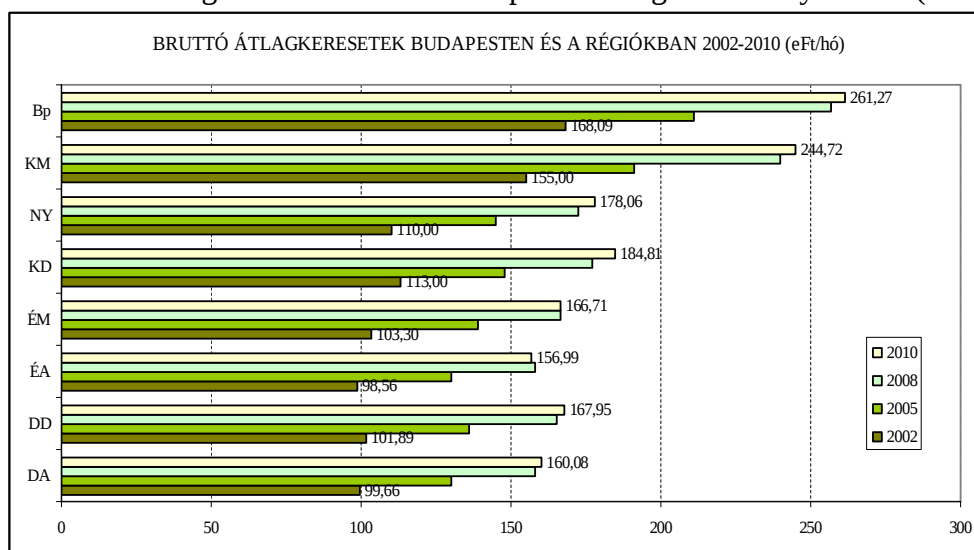

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját szerkesztés

Az átlagkeresetek tekintetében (27. ábra) ugyancsak jelentős (66% 2010.-ben.) különbségek tapasztalhatók a régiók hátrányára, s a differencia lényegében nem csökken.

Ez a differencia a foglalkoztatási rátában jelentkező különbségekkel együtt tovább növeli az életszínvonalbeli különbséget. A fővárosban igénybe vehető és a vidéken elérhető szolgáltatások színvonalában meglévő különbségek miatt az életminőségben még az életszínvonalban kimutatható különbségnél is nagyobb mértékű differenciát okozhat.

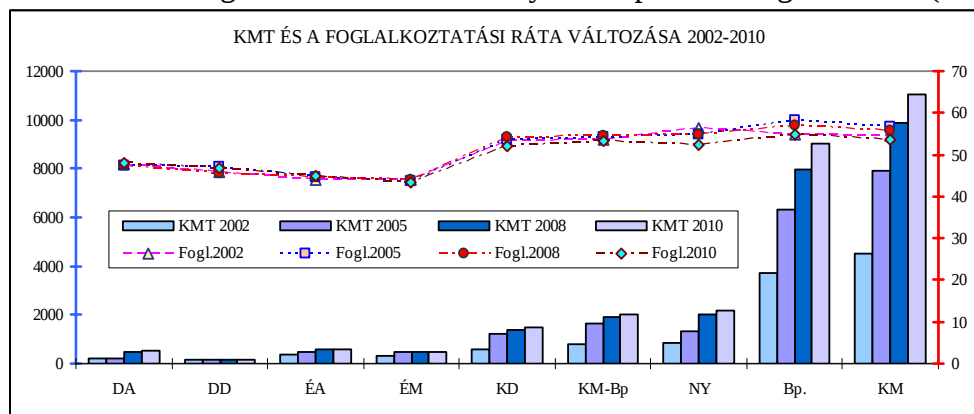
27. ábra: A bruttó átlagkeresetek értékei Budapest és a régiók viszonylatában (2002-2010)

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját szerkesztés

A KMT változása esetenként ellentmondásos hatást fejt ki a foglalkoztatásra, az átlagkeresetekre és a vállalkozói aktivitásra. A 26. a 28. ábra és a 25. táblázat szerint hazánkban Budapesten a legmagasabb a foglalkoztatási ráta, de csökkenő trendet mutat az erősen növekvő KMT ellenére. Tehát szoros összefüggés itt sem mutatható ki a KMT és a foglalkoztatás között. A KMT érdeklődése 2008-tól Bp., a KM és a Ny régiók kivételével csökkenni látszik.

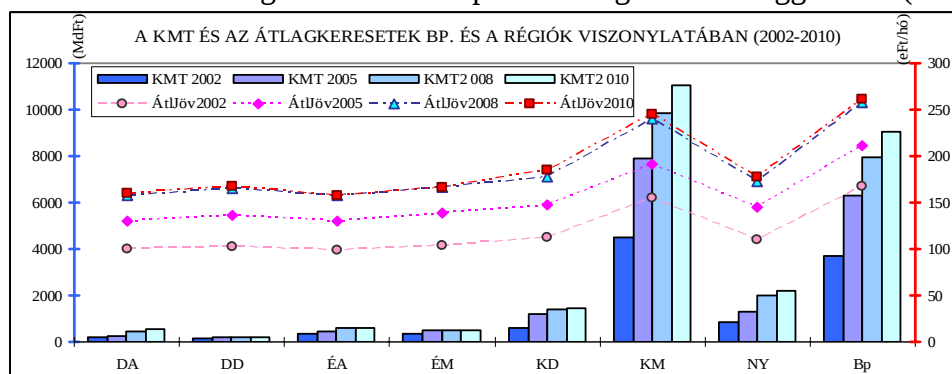
28. ábra: A KMT és a foglalkoztatási ráta viszonya Budapest és a régiók között (2002-2010)

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját szerkesztés

2008-tól az *átlagkeresetek* növekedése is erősen visszaesett, de azokban a régiókban is, ahol a KMT növekedése tovább folytatódott (29. ábra). A korrelációs számítások a megyei vizsgálati eredményekkel ellentétben, Budapest és régiók területi megoszlásban, a KMT és a bruttó átlagkeresetek közötti jelentős összefüggésekre utalnak (28. táblázat).

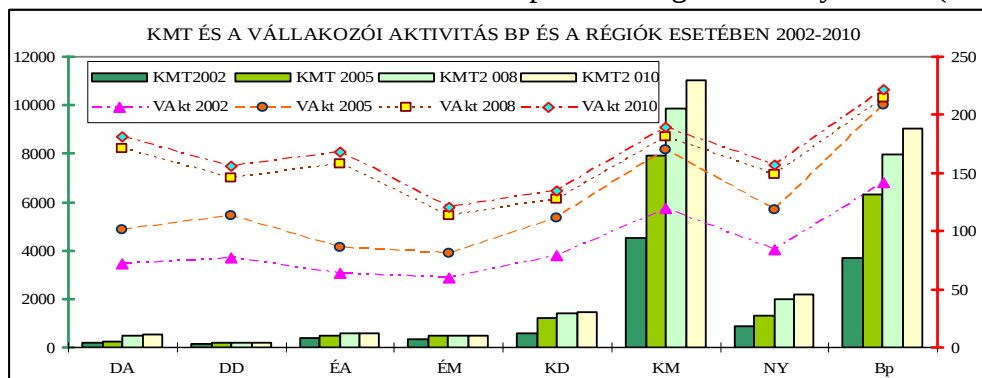
29. ábra: A KMT és az átlagkeresetek Budapest és a régiók összefüggésében (2002-2010)

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját szerkesztés

A KMT és a vállalkozói aktivitás 2002-2010 közötti viszonyulásokat Budapest és a régiók összehasonlításában a 30. ábra mutatja be. A KMT megoszlásában megmutatkozó jelentős aránytalanság a vállalkozói aktivitással is mutat összefüggéseket, amire a korrelációs együtthatók magas értékei is utalnak (28. táblázat, melyeknek a 27. táblázat megfelelő sorai szolgálnak alapul). A vállalkozói aktivitás magas értékei egyrészt a fővárosban lévő kiemelkedő KMT, a kapcsolati tőke, a közvetlen információ hatásának, míg a perifériás régiókban vélhetően az egyetlen választható lehetőség a – kényszer szülte – vállalkozások elszaporodásának tudható be.

30. ábra: A KMT és a vállalkozói aktivitás Budapest és a régiók viszonylatában (2002-2010)

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját szerkesztés

26. táblázat: A KülVáll-ok és a foglalkoztatási ráta, illetve KülVáll és a bruttó átlagkeresetek, illetve a KülVáll-ok és a Váll-i akt. közötti korrelációs együtthatók 2002-2010

Sorok a 24. tábla szerint	r(nm)	Sorok a 24. tábla szerint	r(nm)	Sorok a 24. tábla szerint	r(nm)
KülVáll/Fogl.-i ráta (2002)	0,258	KülVáll/Átl. Ker. (2002)	0,344	KülVáll /Váll-i akt. (2002)	0,404
KülVáll/Fogl.-i ráta (2005)	0,420	KülVáll/Átl. Ker. (2005)	0,459	KülVáll /Váll-i akt. (2005)	0,477
KülVáll/Fogl.-i ráta (2008)	0,487	KülVáll/Átl. Ker. (2008)	0,408	KülVáll /Váll-i akt. (2008)	-0,035
KülVáll/Fogl.-i ráta (2010)	0,498	KülVáll/Átl. Ker. (2010)	0,420	KülVáll /Váll-i akt. (2010)	-0,042
KülVáll: Külföldi érdekeltiségű vállalkozások; Átl.Ker.: Bruttó átlagkeresetek;			Fogl.-i ráta: Foglalkoztatási ráta; Váll.-i akt: Vállalkozói aktivitás.		

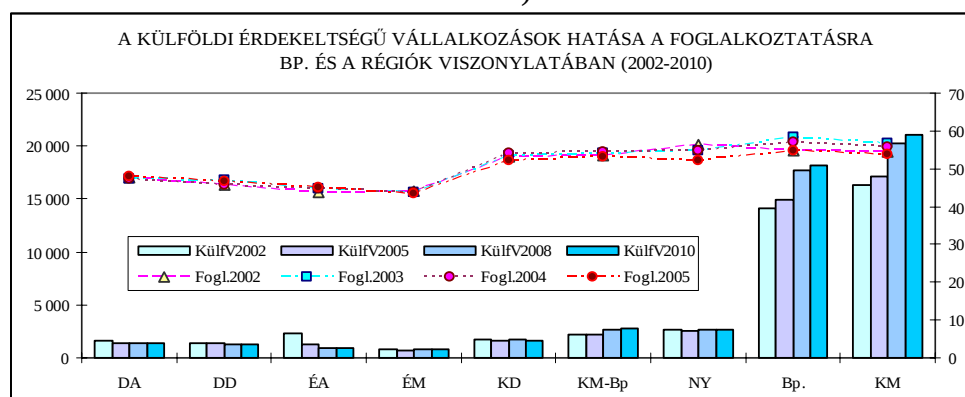
Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját szerkesztésű

A külföldi érdekeltiségű vállalkozások hatása Budapest és a régiók versenyképességére a 2002-2010 időszakban

A KülVáll-ok foglalkoztatásra, jövedelmekre és vállalkozói aktivitásra kifejtett hatásai a KMT hatásaihoz hasonló összefüggéseket mutatnak a Bp. és a régiók területi megoszlása és az átlagkeresetek összefüggése is (31. és 32. ábra). A korrelációs együtthatók magas értékei szintén erős összefüggésekre utalnak (26. táblázat).

A foglalkoztatási ráta a vizsgált időszakban 44-58% között mozgott. Az országos átlag 55,4% (2010), ami EU27 64,1% (2010), összehasonlításában a legalacsonyabbak között van (1. ábra).

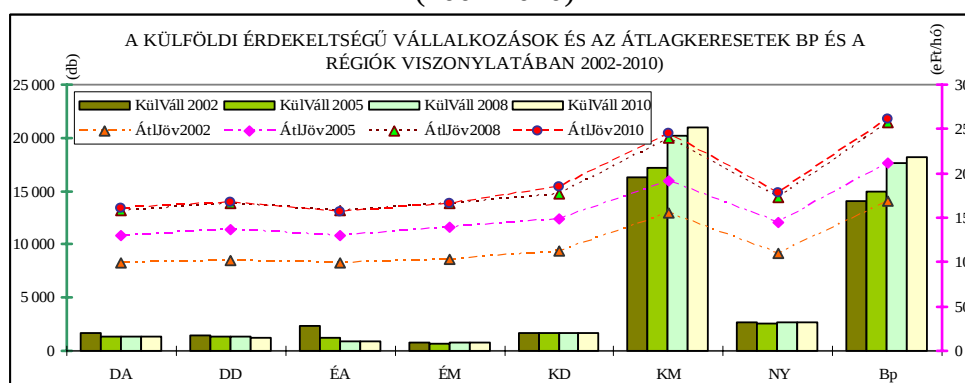
31. ábra: A KülVáll-ok és a foglalkoztatási ráta viszonya Budapest és a régiók között (2002-2010)

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját szerkesztés

Az utóbbi években még ez az alacsony érték is négy régióban és Budapesten is visszaesett, csak a DA régióban emelkedett 1%-kal. Mindez annak ellenére történt, hogy a KülVáll-ok száma több régióban és Bp. is emelkedett. Nem látszik erős összefüggés a külföldi érdekeltségű vállalkozások száma és a foglalkoztatási ráta között, pedig a korrelációs együtthatók magasak (28. táblázat).

32. ábra: A KülVáll-ok és az átlagkeresetek összefüggése Budapest és a régiók esetében (2002-2010)

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját szerkesztés

A KülVáll-ok száma a vizsgált időszakban csak Budapest és így a KM régióban emelkedett érdemben, de üteme lassult. A KülVáll-ok száma és az átlagkeresetek közötti régiós bontásban – a megyei megoszlással ellentétben – magas a korreláció (26. táblázat). Ugyanakkor 2008-tól az átlagkeresetek növekedése jelentősen visszaesett azokban a régiókban is, ahol a KMT és a KülVáll-ok száma nőtt (32. ábra).

A foglalkoztatás és a munkajövedelmek lakosságarányos mutatója, talán a foglalkoztatási ráta és az átlagkeresetek mutatóinál is valósabb képet nyújt. Az adott térségben alkalmazásban állók számát osztjuk a népesség számával, illetve az alkalmazásban állók számának és az átlagkeresetek értékének szorzatát osztjuk a népesség számával. Ez utóbbi adat mutatja meg,

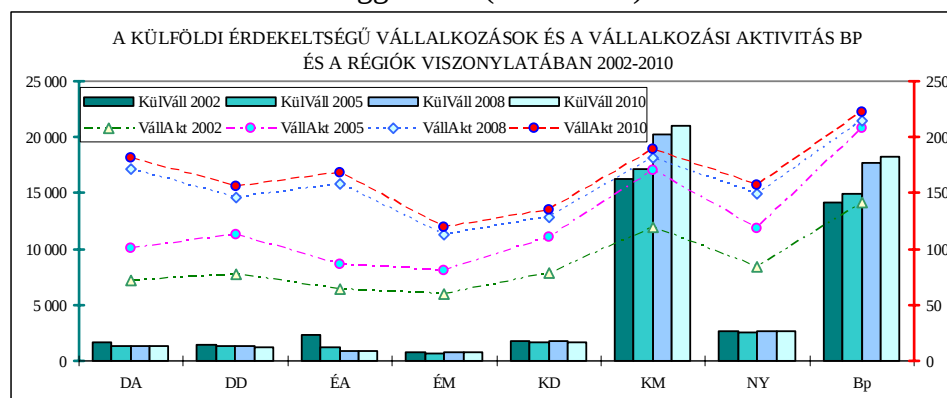
mekkora munkajövedelemből kell egy lakosnak megélni, ha egyéb jövedelemre (segély, támogatás, nyugdíj, stb.) nem lehet számítani (27. táblázat). E megközelítés szerint négy régióban is mindössze negyedréssz annyi munkajövedelem esik egy főre, mint Budapesten.

27. táblázat: Egy lakosra jutó átlagos munkajövedelem (eFt/lakos/hó)									
	DA	DD	ÉA	ÉM	KD	KM	NY	Ország	Bp
2002	22,65	23,65	21,23	21,91	29,98	54,00	33,04	33,07	74,78
2005	30,70	31,50	28,58	30,03	39,62	68,69	40,97	43,25	95,29
2008	32,50	34,63	30,94	31,14	46,82	100,75	42,94	54,76	145,78
2010	32,66	35,27	32,28	32,14	45,03	98,93	41,89	54,81	142,06
2011	34,37	36,88	33,35	33,56	40,17	103,29	44,18	57,56	148,21

Forrás: KSH (2002-2011) adatai alapján, saját számítás és szerkesztés

Ezek az egyéb jövedelmek többnyire megyénként, régióként arányosak, ahogyan a szürke, vagy fekete gazdaságból származók is közelítően azok. Ez a helyi gazdaság helyzetét is jobban tükrözi, mintha az egyéb nem közvetlen gazdasági teljesítményből származó forrásokat is belevegyítenénk a mutató számításába. A közmunkában alkalmazottak számának, illetve juttatásaik beszámítása is nehezíti a valós kép kialakulását, hiszen e tevékenységek ugyan több tekintetben is hasznos, de mögötte leggyakrabban nincs valós gazdasági teljesítmény.

33. ábra: A KülVáll-ok száma és a vállalkozói aktivitás értékei Budapest és a régiók összefüggésében (2002-2010)

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját szerkesztés

A 30. ábra értékelésénél leírtak után nem meglepőek a 33. ábrán felfedezhető összefüggések, hiszen többségében a KülVáll-ok a KMT hordozói, így hasonló a területi megoszlásuk. Ebből adódóan a vállalkozói aktivitásra történő hatásuk területi megoszlása is hasonló.

28. táblázat: A KMT - vállalkozói aktivitás, illetve a külföldi érdekeltségű vállalkozások-vállalkozói aktivitás közötti korrelációs együtthatók 2002-2010			
Vizsgált sorok (27. tábla szerint)	r(nm)	Vizsgált sorok (27. tábla szerint)	r(nm)
KMT 2002/VállAkt 2002	0,91	KülVáll 2002/VállAkt 2002	0,92
KMT 2005/VállAkt 2005	0,89	KülVáll 2005/VállAkt 2005	0,92
KMT 2008/VállAkt 2008	0,72	KülVáll 2008/VállAkt 2008	0,76
KMT 2010/VállAkt 2010	0,71	KülVáll 2010/VállAkt 2010	0,74
KMT: Külföldi működő tőke; KülVáll: Külföldi érdekeltségű vállalkozások; VállAkt: Vállalkozói aktivitás			

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját számítás és szerkesztés

Összefoglalás: A fővárost érintő vizsgálatok több következtetésre adnak lehetőséget.

A KMT mértékének és a KülVáll-ok számának megfelelő alkalmazásával elősegíthető a foglalkoztatási ráta, az átlagjövedelem és a vállalkozói aktivitás növelése, de ez a növekedés, nem volt szoros összefüggésben a külső tényezők változásával. Ezek szerint, csupán a külső tényezők növelésével nem jár együtt a területi versenyképesség növekedése.

A vidék-főváros mutatóinak 2002-2010 időszak alatti összevetése révén ellentmondásos képet kapunk különösen, ha abból indulunk ki, hogy a deklarált kohéziós politika és az elfogadott OFTK célja a különböző térségek közötti különbségek csökkentése, miközben ezzel összefüggésben minden jelentősebb gazdaságpolitikai terv és döntés a fővárosban születik.

A kutatás eredményei arra utalnak, hogy a főváros és vidék között egy erősödő centrum-periféria viszony alakult ki, amit a főváros látszólag tudatosan alkalmaz saját előnyének növelésére. Nem új keletű jelenségről van szó, hiszen e dolgozat keretében lezajlott vizsgálatok eredménye szinte egybe esik egy előző kutatás tapasztalataival: „*míg a főváros-vidék viszony alaptrendje a fejlettségi olló nyílása, a vidéken belüli arányokat a „lefelé nivellálódás” illetve az ismétlődő differenciálódás hullámozása formálja (...). A főváros az egyetlen olyan térség, amely a vizsgált időszakban mindvégig növelte relatív előnyét...*” (Nemes Nagy J. 2005. 1. o.).

A KMT mértéke, és a KülVáll száma, a foglalkoztatási ráta, az átlagjövedelem és a vállalkozói aktivitás, vagyis minden vizsgált tényező csaknem minden régióban stagnál, vagy csökken, kivéve Budapest és a KM régiót, ahol folyamatos növekedés mutatkozik.

Azzal az álságos érveléssel is találkozhatunk, mely szerint a GDP közel 40%-át Budapesten állítják elő. Látszólag igen, de ehhez hozzájárul az a tény, hogy Budapesten van csaknem minden ágazat legalább húsz legmagasabb árbevételt elérő vállalkozása (NGM 2011). Sok esetben elsősorban a vállalkozások központjai vannak Budapesten, így az eredmények – s a

magas jövedelmek is itt jelennek meg (bankok, biztosítók, kereskedelmi és szolgáltatói hálózatok, élelmiszeripar, dohányipar). (NGM 2011).

Nem látszik az az államtól joggal elvárható figyelem, ami az ország egészének kiegyensúlyozott fejlesztésére irányult volna. Nem látszik érdemi törekvés az együttműködésre sem a közös célok meghatározásánál, sem az erőforrások közös feltárásánál és a hasznosításánál, ami egyebek mellett megmutatkozik az OFTK-ban és annak előkészítése során is.

Európában, több aránytalan méretű fővárossal rendelkező „vízfejű” országban folyik egy elfogadtatható főváros - vidék közötti viszony fenntartása, miközben a főváros és agglomerációja részben a vidékkel szemben erősödik. Ugyanakkor több országban beigazolódott, hogy a városok a fejlődés motorjai. De milyen fejlődés az, ahol a főváros gazdasági és társadalmi fejlődése égisze alatt feléljük a vidék területi tőkét, anélkül, hogy ezzel a vidék társadalmi egyetértene? Nem ok nélküliek az OECD és EU vidékfejlesztő politikája és programjai.

Az OECD-országokban a lakosság 83 %-a nagy és közepes méretű városokban él. Ezek a városok a növekedés fő motorjai. Szóul például a GDP és a foglalkoztatás 45 %-át, a közvetlen külföldi befektetések 56%-át produkálja. Dániában és Írországon Koppenhága és Dublin állítja elő a nemzeti GDP közel felét. Párizs és London adja az adott ország teljes szabadalmi bejelentésének több mint 40%-át. (Gurría, 2009).

Ugyanakkor nem mindegyik ország fejlődésében látszik meg fővárosának kimutatott kiemelkedő teljesítménye. Például hazánk esetében évtizedek óta a főváros és agglomerációja fejlődik miközben a vidék életszínvonala csökkent. Figyelemre méltó az is, hogy a KMT tulajdonú technológiai fejlesztéssel növelt munkatermelékenység a helyi életszínvonal növekedésében gyakran nem jelentkezik, sőt esetenként a foglalkoztatás csökkenését idézte elő.

Célszerűnek látszik nemzetközi összehasonlításban megvizsgálni, hogy az egyes európai országok fővárosai milyen hatással vannak az adott országok társadalmi gazdasági fejlődésének ütemére s mekkora előnyt, vagy hátrányt jelent egy „vízfejű” országnak egy véget nem érő fővárosfejlesztés, s abból a vidék, vagy az ország mennyit profitál. Talán egy széles körben értelmezett policentrikus struktúra kiegyensúlyozottabb és hatékonyabb társadalmi-gazdasági fejlődést eredményezne, és enyhítene a főváros súlyos környezeti, közlekedési nehézségein is. Vélhetően az ellenérdekeltség azoknál jelentkezik, akiknek e kérdéskör előkészítésében szerepe lenne, de csökkenne a személyes, vagy csoportjukat érintő politikai és gazdasági befolyásuk.

2.2.2.2.7 A versenyképesség, a GDP, a KMT és a foglalkoztatás

A területi versenyképesség célja a társadalom életszínvonalának és életminőségének javítása, aminek alapja a gazdasági növekedés, mely a GDP-vel jellemezhető. Az előző fejezetekben

részletezett vizsgálatok annak feltárására irányultak, hogy a KMT és a KülVáll-ok milyen hatással voltak a területi egységekben a foglalkoztatásra, a munkajövedelmekre, illetve az életszínvonal területén a növekvő differenciáltság hogyan változott a vizsgált időszak alatt.

A gazdasági növekedésre közvetlen hatással van a foglalkoztatás és a termelékenység, s mindkettőre hatnak az alaptényezők (Lengyel, 2002), amelyekből kiemeljük a KMT szerepét. Ennek az a célja, hogy megvizsgálhassuk, hogy mennyiben meghatározó a KMT szerepe a GDP-ben, hogyan jelent ez meg a helyi életszínvonal és életminőség növekedésében és hogyan függött össze mindez a munkatermelékenységgel és a foglalkoztatással a vizsgált időszak tartományában Bp. és a megyék összehasonlításában.

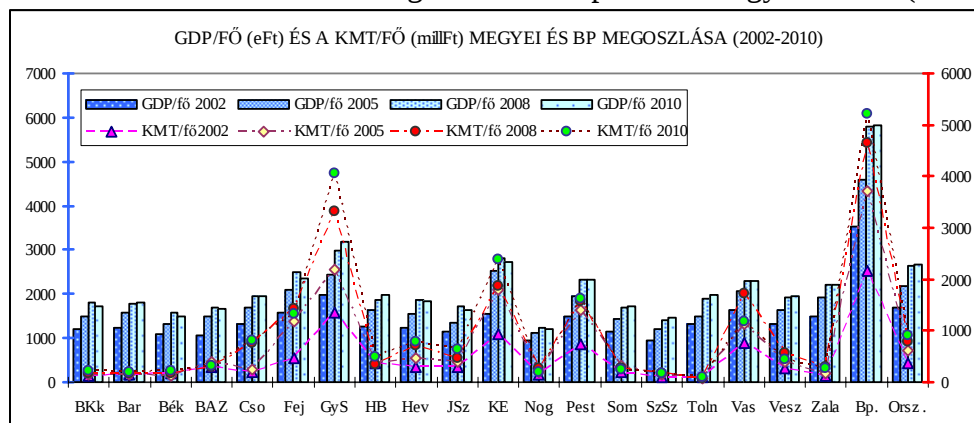
A kutatási eredmények szerint a tőke szükséges, de nem elégséges feltétele a foglalkoztatás, a jövedelmek és az életszínvonal növelésének. A KMT növelheti a termelékenységet – s ezzel a GDP-t – a foglalkoztatás ellenében is, ami viszont a tőkerepatriálás mértékétől függően nem feltétlenül növeli a helyi életszínvonal, és/vagy az életminőség szintjét. Célszerűnek látszik áttekinteni a GDP és a KMT összefüggéseit, milyen tapasztalatok vonhatók le a jövő stratégiáinak készítésénél. Ezt a vizsgálatot a GDP egy főre vetített értékeivel, megyei és Bp.-i összehasonlításban végeztem el, így jobban kirajzolódnak a területi különbségek.

Az adatokat a 29. táblázat foglalja magában, mely adatok a 34-43. ábrák alapjául szolgálnak. A korrelációs együtthatók értékeit a 32. és a 33. táblázatok mutatják be.

A 34. ábra adatai arra utalnak, hogy az egy főre eső GDP és a KMT a 2008-2010 közötti években több megyében stagnáltak, vagy visszaestek. Az adatsorok között szoros összefüggés mutatkozik. Hasonlóan szoros a GDP/fő és a KülVáll-ok közötti összefüggés, amire a megfelelő korrelációs együtthatók magas értéke is utal (32. táblázat). *Ez a KülVáll-ok és a KMT gyakori egybeesésére utal, ez alapján a továbbiakban a KülVáll-okat nem tárgyaljuk külön.*

Az ábrákból arra is következtethetünk, hogy KMT magas jelenléte minél inkább arányos volt a GDP-vel egy megyében, annál kevesebb szerepe lehetett a hazai vállalkozásoknak. Több megyében a KMT/fő viszonylag alacsony értéke nem okozott velük arányos csökkenést a GDP/fő értékben (Pl.: Tolna, Zala, illetve Vas megye). Mindez produktívabb helyi vállalkozói tevékenységre utal, hisz a vizsgálatoknál csak a külföldiek adatait vettük számításba.

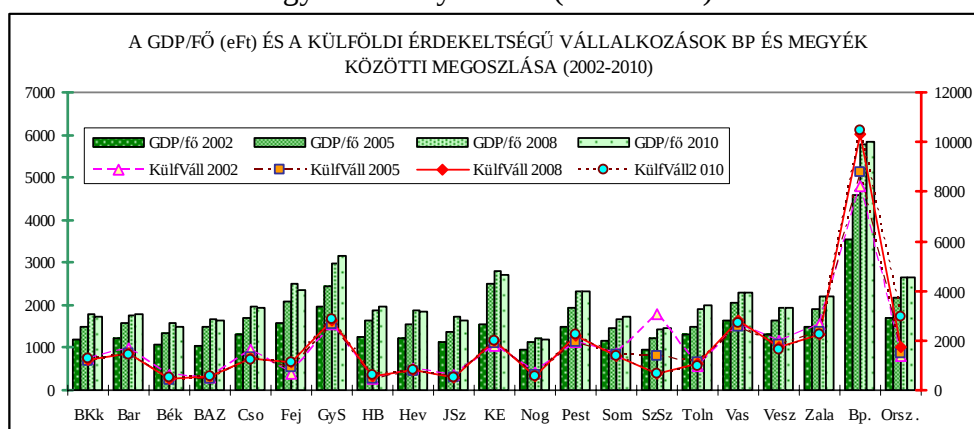
34. ábra: A GDP/fő és a KMT /fő megoszlása Budapest és a megyék esetén (2002-2010)

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját szerkesztés

Hasonló megállapításra juthatunk a GDP/fő és KülVáll-ok száma/fő összefüggéseinek vizsgálatánál is. Ugyanakkor a vizsgált jellemzők értéksorai közötti magas korrelációs együtthatók erős összefüggésekre utalnak. Ez persze a magas működő tőke és a magas vállalkozói jelenlétet jelenti, ami esetünkben történetesen túlnyomórészt külföldi. (35. ábra).

35. ábra: A GDP/fő és a külföldi érdekeltségű vállalkozások megoszlása Budapest és a megyék viszonylatában (2002-2010)

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját szerkesztés

KMT és a KülVáll-ok jelenléte abban az esetben előnyösebb a jelenlegi állapotnál, ha a külföldiek céljai beleillenek egy a helyi adottságokra épülő, a helyi érdekeket szolgáló, és a helyi társadalom által elfogadott stratégiába. A döntés előtt azonban a helyi társadalommal meg kell ismertetni a KMT feltételeit, hosszú távú előnyeit, esetleges hátrányait és össze kell vetni a helyi érdekeknek megfelelő, általuk elfogadott stratégiával.

A GDP/fő és a foglalkoztatási ráta összefüggéseit a 36. ábra szemlélteti. Az egy főre eső GDP Budapesten már a vizsgált időszak kezdetén (2002) is több mint kétszerese volt az országos átlagnak, ez a mutató viszont 2008-2010 között csaknem stagnált. 2002-ben a Nógrád

megyei GDP-nek négyszerese volt a Bp.-i, mely differencia 2008-ra az ötszörösére nőtt. A foglalkoztatási ráta nem mutat ilyen erős különbségeket, ugyanakkor több megyében visszaesés tapasztalható olyan esetben is, ahol a GDP nőtt.

Bár a 31. táblázat korrelációs együtthatói viszonylag magasak, a 36. ábra és a 29. táblázat adatainak összevetése nem mutat erős összefüggést a GDP és a foglalkoztatási ráta között. A magasabb foglalkoztatás hozzájárulhat ugyan magasabb GDP eléréséhez, de ez számos egyéb tényezőtől is függhet, mint például az innováció, a klaszteresedés, a gazdasági szerkezet átalakítása, az alkalmazott technológia, és/vagy előnyös központi szerep kiépítése.

Budapest kiemelkedő GDP/fő eredményeinek okaira már kitértem. Nincs elegendő információm e kérdéskört elemezni, de a Magyar Növekedési Terv tervezet helyzetértékelési fejezete szerint (*NGM 2011*) a nagy és sikeres vállalatok központjai Budapesten vannak, emellett ott dőlnek el a fontos kérdések is.

29. táblázat: A GDP/fő, a KMT/fő, a külföldi érdekeltségű vállalkozások, a foglalkoztatás, a bruttó átlagkeresetek és a vállalkozói aktivitás megyei és Bp. megoszlása (2002-2010)																					
	BKk	Bar	Bék	BAZ	Cso	Fej	GyS	HB	Hev	JSz	KE	Nog	Pest	Som	SzSz	Toln	Vas	Vesz	Zala	Bp.	Orsz.
GDP/fő (eFt) 2002	1193	1236	1079	1049	1307	1574	1968	1261	1231	1137	1540	940	1480	1159	956	1309	1641	1324	1481	3539	1685
GDP/fő (eFt) 2005	1489	1589	1327	1502	1697	2100	2428	1638	1538	1359	2515	1123	1941	1446	1207	1491	2065	1641	1910	4602	2183
GDP/fő (eFt) 2008	1795	1767	1564	1680	1959	2499	2989	1879	1867	1724	2802	1229	2317	1680	1418	1904	2291	1933	2197	5791	2644
GDP/fő (eFt) 2010	1731	1797	1490	1651	1950	2341	3171	1970	1844	1642	2723	1199	2324	1715	1453	1983	2281	1951	2207	5838	2661
KMT/fő (eFt)2002	113	152	167	284	200	455	1354	365	285	292	933	141	733	208	87	89	764	265	119	2159	366
KMT/fő (eFt)2005	148	143	121	403	238	1178	2188	381	470	400	1785	200	1403	328	158	62	1122	383	165	3709	625
KMT/fő (eFt)2008	166	175	170	301	759	1430	3309	341	715	475	1864	260	1578	282	170	84	1723	564	299	4654	793
KMT/fő (eFt)2010	224	196	220	320	809	1324	4046	489	793	633	2391	195	1611	258	169	93	1187	448	263	5209	906
KülfVáll(db)2002	1283	1673	588	500	1647	671	2638	464	843	594	1803	693	1947	1475	3079	968	2636	1994	2649	8211	1392
KülfVáll(db)2005	1158	1491	433	471	1346	897	2640	466	745	511	1896	596	1918	1454	1386	1103	2572	1849	2366	8790	1481
KülfVáll(db)2008	1237	1501	478	544	1262	1103	2828	557	841	519	2016	558	2198	1401	648	1076	2793	1714	2231	10331	1760
KülfVáll(db)2010	1271	1425	492	572	1223	1099	2878	625	838	486	2013	564	2271	1384	649	957	2693	1627	2252	10484	2959
Fogl. ráta (%)2002	50	46	44	42	49	53	56	46	47	45	53	47	54	45	41	47	58	53	55	55	50
Fogl. ráta (%)2005	49	47	44	42	49	53	54	46	46	46	55	44	54	46	43	49	55	54	56	58	51
Fogl. ráta (%)2008	48	44	44	42	49	54	56	45	48	51	56	44	54	45	40	49	54	53	54	57	50
Fogl. ráta (%)2010	48	47	46	43	49	51	54	46	47	48	55	41	52	44	43	49	53	51	49	58	50
Átl. kereset (eFt)2002	98	105	96	104	104	121	117	102	106	95	112	97	117	95	98	106	105	104	103	165	123
Átl. kereset (eFt)2005	127	138	126	140	137	154	152	132	141	130	152	131	152	127	127	143	137	135	144	211	160
Átl. kereset (eFt)2008	155	172	152	164	166	181	186	164	178	152	185	155	176	155	155	171	164	162	154	257	199
Átl. kereset (eFt)2010	158	172	152	163	169	190	193	168	182	152	196	153	183	158	149	178	170	164	157	261	203
Vállalk-i akt. 2002	73	80	61	56	81	78	89	69	68	61	80	59	84	74	62	74	74	80	85	142	85
Vállalk-i akt. 2005	100	114	91	77	111	106	118	93	93	80	106	77	114	120	83	101	109	121	128	208	120
Vállalk-i akt. 2008	170	137	169	102	172	126	148	155	142	122	120	105	132	160	185	140	138	138	160	215	156
Vállalk-i akt. 2010	181	148	180	108	182	134	155	167	152	130	127	113	141	171	195	148	147	144	170	222	165

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját szerkesztés

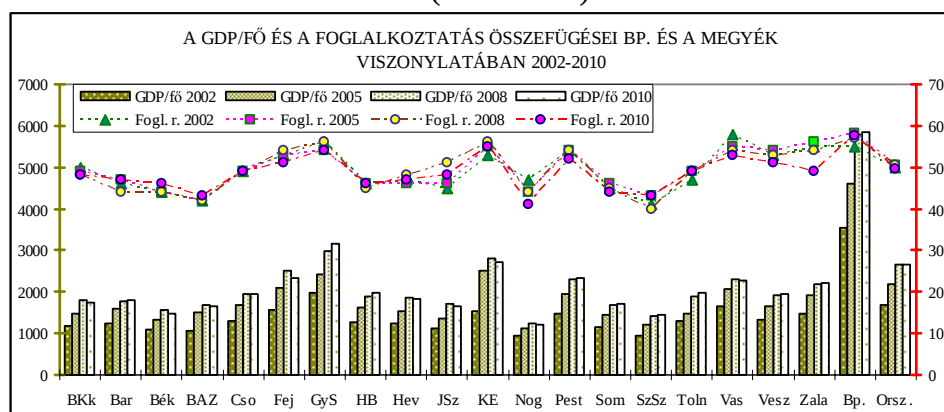
30. táblázat: A GDP/fő és a KMT/fő, illetve GDP/fő és a külföldi érdekeltségű vállalkozások közötti korrelációs együtthatók 2002-2010			
Vizsgált sorok (29. tábla szerint)	r(nm)	Vizsgált sorok (29. tábla szerint)	r(nm)
GDP 2002/fő - KMT/fő 2002	0,913	GDP/fő 2002 - KülVáll 2002	0,868
GDP 2005/fő - KMT/fő 2005	0,929	GDP/fő 2005 - KülVáll 2005	0,922
GDP 2008/fő - KMT/fő 2008	0,910	GDP/fő 2008 - KülVáll 2008	0,950
GDP 2010/fő - KMT/fő 2010	0,908	GDP/fő 2010 - KülVáll 2010	0,961
KMT: Külföldi működő tőke; KülVáll: Külföldi érdekeltségű vállalkozások; GDP: Bruttó Hazai Termék			

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját számítás és szerkesztés

31. táblázat: A GDP/fő és a foglalkoztatási ráta, illetve GDP/fő és a bruttó átlagkeresetek, illetve a GDP/fő közötti korrelációs együtthatók 2002-2010					
Sorok a 29. tábla szerint	r(nm)	Sorok a 29. tábla szerint	r(nm)	Sorok a 29. tábla szerint	r(nm)
GDP/Fogl.-i ráta (2002)	0,606	GDP/Átl. Ker. (2002)	0,945	GDP/Váll-i akt. (2002)	0,951
GDP/Fogl.-i ráta (2005)	0,732	GDP/Átl. Ker. (2005)	0,950	GDP/Váll-i akt. (2005)	0,887
GDP/Fogl.-i ráta (2008)	0,675	GDP/Átl. Ker. (2008)	0,939	GDP/Váll-i akt. (2008)	0,481
GDP/Fogl.-i ráta (2010)	0,789	GDP/Átl. Ker. (2010)	0,937	GDP/Váll-i akt. (2010)	0,459
GDP: Bruttó hazai termék; Fogl.-i ráta: Foglalkoztatási ráta; Átl.Ker.: Bruttó átlagkeresetek; Váll.-i akt: Vállalkozói aktivitás.					

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját számítás és szerkesztés

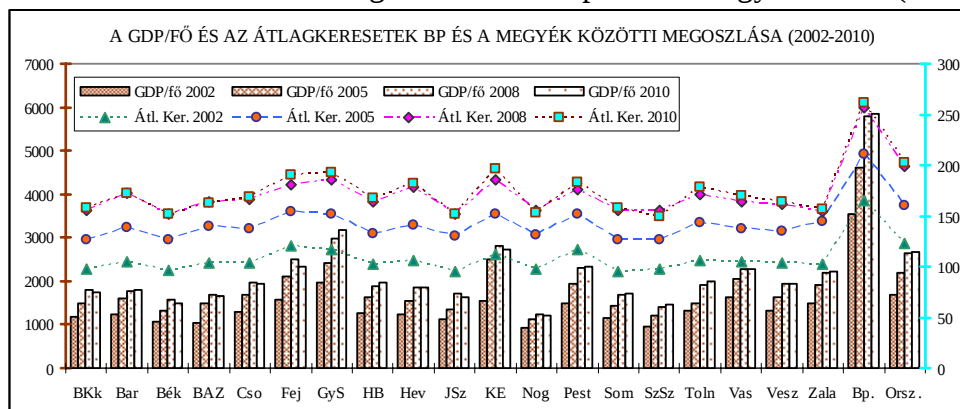
36. ábra: A GDP/fő és a foglalkoztatási ráta összefüggése Budapest és a megyék viszonylatában (2002-2010)

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját számítás és szerkesztés

GDP és az átlagkeresetek közötti összefüggéseket vizsgálva (37. ábra) 2002-2008 között – az átlagkeresetekben viszonylag egyenletes növekedés indult meg. 2008-2010 között e növekedés lelassult, esetenként visszaesett, de az országon belüli aránytalanság nem csökkent.

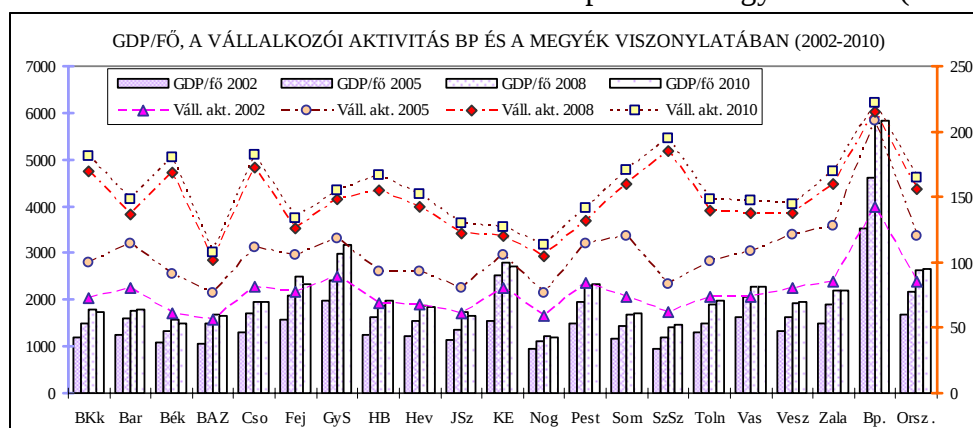
37. ábra: A GDP/fő és a bruttó átlagkeresetek Budapest és a megyék esetén (2002-2010)

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját számítás és szerkesztés

A vállalkozói aktivitás még a 2002 évben a GDP/fő területi megoszlását kifejező mutatókat követi (38. ábra és 29. táblázat), de 2005-től egyre inkább eltérnek az arányok – 2008-2010 között jelentős lassulás tapasztalható – amint erre a 31. táblázatban lévő korrelációs együtthatók csökkenő értéke is utal. 2005-2008 között, különösen az alacsony GDP/fő értékkel rendelkező megyéknél tapasztalható a vállalkozói aktivitás jelentős emelkedése, ami a kényszer-vállalkozások kialakulására utalhat. Kivételnek tekinthető Nógrád megye, amire a szomszédos Budapest és a KM régió foglalkoztatási lehetőségei adhatnak magyarázatot, valamint Budapest, ahol a vállalkozói aktivitás növekedésben megmutatkozó lassulást jelentős részben a gazdasági válság hatásai idézhették elő.

38. ábra: A GDP/fő és a vállalkozói aktivitás Budapest és a megyék esetén (2002-2010)

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját számítás és szerkesztés

2.2.2.2.8. A termelékenység, a GDP, a KMT és a foglalkoztatás (2002-2010)

A versenyképesség eltérő megközelítésének karakteres példája, mely szerint *Krugman* és *Porter* egymáshoz hasonló elméleti megfontolások alapján e fogalom értelmezéséhez a terme-

lékenységet, a termelékenységi szintet és növekedési ütemet tartják alkalmasnak. A munka- és a tőketermelékenységet nem említik.

Más szerzők azzal érvelnek, hogy lehetnek olyan térségek, ahova egy globális vállalat a telephelyére modern technológiát telepítve magas termelékenységet ért el, de az adott térségben az életszínvonal relatíve alacsony maradt, vagy miután a vállalat kivonult a térségből az életszínvonal visszaesett. (Masket et al. 1998).

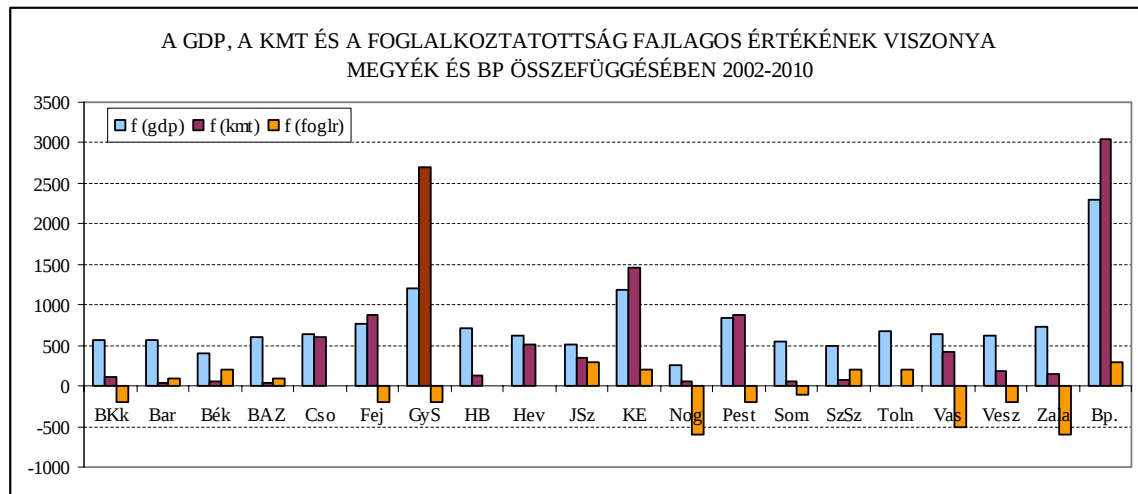
Olyan példát is találhatunk, miszerint egy globális vállalat egy országba viszonylag modern technológiával felszerelt „összeszerelő” leányvállalatot telepített, de a kutató fejlesztő feladat és a magasabb technológia a centrumban maradt. Majd a termelékenység növelése érdekében az összeszerelő vállalatnál automatizált. A fogadó térség a kutatásokkal együtt járó tudás és a korszerű csúcstechnológia megismerésében és elterjedésében korlátozott, a modernizáció okán érdemben nem bővült a foglalkoztatás sem. A fejlesztések révén a GDP/fő-vel jellemzett termelékenység növekszik annak ellenére, hogy az életszínvonal a térségben emelkedne, hiszen „a fenntartható és magas életszínvonal csak magas foglalkoztatási ráta mellett érhető el” (Lengyel 2003. 181. o.).

Ez a térség aspektusából látszólag kedvezőtlen, hiszen a munkatermelékenység növelése érdekében eszközölt, ésszerű technológiai fejlesztés, a foglalkoztatás ellenében, vagyis az életszínvonal növelése ellenében hat.

Ennek szemszögéből elemezhető a 39. ábrán megjelenített 2002 és 2010 közötti GDP/fő, KMT/fő értékek növekményeiben és ugyanezen időszak foglalkoztatási rátáinak változásában jelentkező különbség Bp. és a megyék viszonylatában. Az ábra és a táblázat adatai csupán érzékeltetik az összefüggéseket, mivel a változó mértékű tőkeállomány hatásai hosszabb távon és szintén eltérő mértékben érvényesülnek, ahogyan a GDP előállítását a KMT mértékén túl számos tényező befolyásolja, melyekre vonatkozóan pontos adatok többnyire nincsenek.

A 39. ábra szerint 2002-2010 között a GDP/fő és a KMT/fő minden megyében növekedett, különösen a Bp.-en GyS és KE megyében. Ugyanakkor a munkatermelékenység növekedése mellett a foglalkoztatás 9 megyében csökkent, 3 megyében nem változott és 7 megyében illetve Bp.-en nőtt. Szembetűnő Győr-Moson-Sopron (GyS) megye, ahol a KMT/fő 199%-kal és a GDP/fő 61%-os növelése mellett a foglalkoztatás 2%-kal csökkent. Ezzel ellentétben Tolna megyében a 2002 évi KMT/fő 4%-kal történő növelése mellett a GDP/fő-ben 51%, a foglalkoztatásban 2% növekedést tapasztalunk.

39. ábra: GDP/fő, KMT/fő és a foglalkoztatási ráta növekményei 2002-2010 között Budapest és a megyék viszonylatában

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját számítás és szerkesztés

A 39. ábra az alábbi három függvény összehasonlítását és az abból adódó következtetéseket tesz lehetővé a GDP a KMT és a foglalkoztatottság összefüggésében.

$f(gdp) = GDP/fő(2010) - GDP/fő(2002)$ a GDP/fő-ben 2002 - 2010 között kialakult változást kifejező függvény.

$f(kmt) = KMT/fő(2010) - KMT/fő(2002)$ a KMT/fő-ben 2002 - 2010 között kialakult változást kifejező függvény.

$f(fogl.) = (fogl.(2010) - fogl.(2002)) * 100$ a foglalkoztatási rátában 2002 - 2010 között kialakult változást kifejező függvény százszorososa (az ábrázolhatóság miatt).

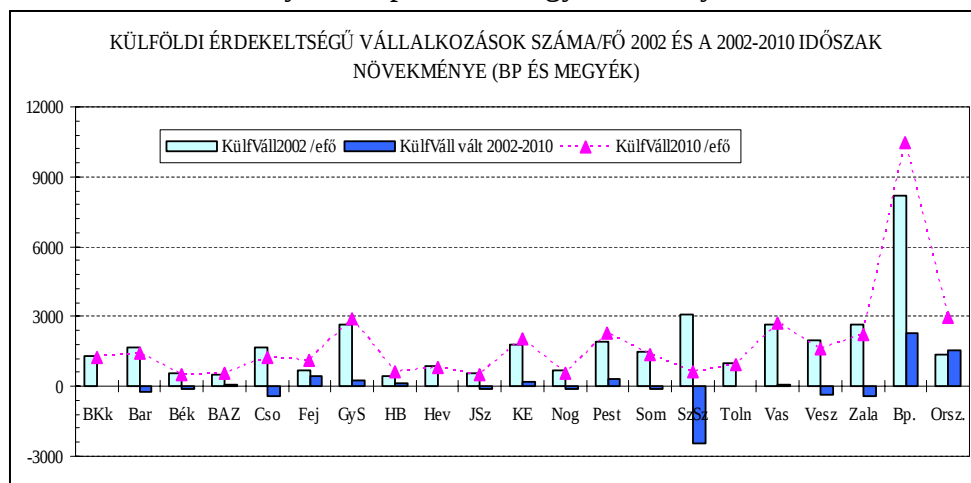
A három függvény alapján következtethetünk arra, hogy a KMT/fő mennyiben van összefüggésben a GDP/fő-vel mért munkatermelékenységgel, illetve a munkatermelékenység milyen összefüggést mutat a foglalkoztatással, vagyis az életszínvonallal.

A KMT/fő és a GDP/fő (39. ábra) vizsgált értéksorok közötti magas korrelációs együtthatók erős összefüggésekre utalnak (32. táblázat).

Mindezek azt mutatják, hogy a munkatermelékenység (GDP/fő) meghatározó eleme az életminőség növelésének, de nincs szoros összefüggésben az életszínvonal nélkülözhetetlen alapjával a foglalkoztatással. Amennyiben a munkatermelékenység növelését kívülről, a KMT által behozott technológia idézte elő, az nem tekinthető endogén tényezőnek, hiszen nem vezethető vissza a helyi tudás halmozódására, így annak a GDP-ben megjelenő növekménye nem jelentkezik a helyi életszínvonal, életminőség növekedésében, és esetenként a foglalkoztatás növelése ellen hat. (39. ábra).

Kedvezőbb és követhetőbb lehet az elsősorban helyi erőforrásokra, helyi érdekekre alapozott stratégiák eredménye. A helyi erőforrások nélkülözhetetlen eleme a folyton megújuló emberi erőforrás, amely fejleszthető, motiválható, aktivizálható, valamint a helyiek által alkalmazott technológia is endogén erőforrásnak tekinthető. Ebben az esetben a munkatermelékenység és a foglalkoztatás bővülése egyaránt a helyi életszínvonal növelését szolgálja, ami munkajövedelem, és/vagy az életminőség más területén jelentkezik. Amennyiben a helyi termelők és a KKV – különösen a *traded* szektorhoz tartozók – munkatermelékenység növelése elősegíthető, úgy a helyi gazdaság eredményessége növekszik, emellett a foglalkoztatás is növekedhet. A települések társadalma számára nem a költségek mindenáron való csökkentése, hanem az életminőségük növelése a cél, amibe a szolidaritás és a szociális biztonság gondolata is bele foglalható. Az endogén fejlesztés megközelítése körében a technológia fejlesztésével elősegített munkatermelékenység és a foglalkoztatás közötti látszólagos ellentmondás feloldható. Az Mötv. a helyi erőforrások hasznosításának előírásával, a KKV-ok fejlesztését támogató és a LEADER programok ezt az irányvonalat látszanak erősíteni.

40. ábra: A külföldi érdekeltségű vállalkozások száma/fő 2002 és a 2002-2010 időszak növekménye Budapest és a megyék viszonylatában

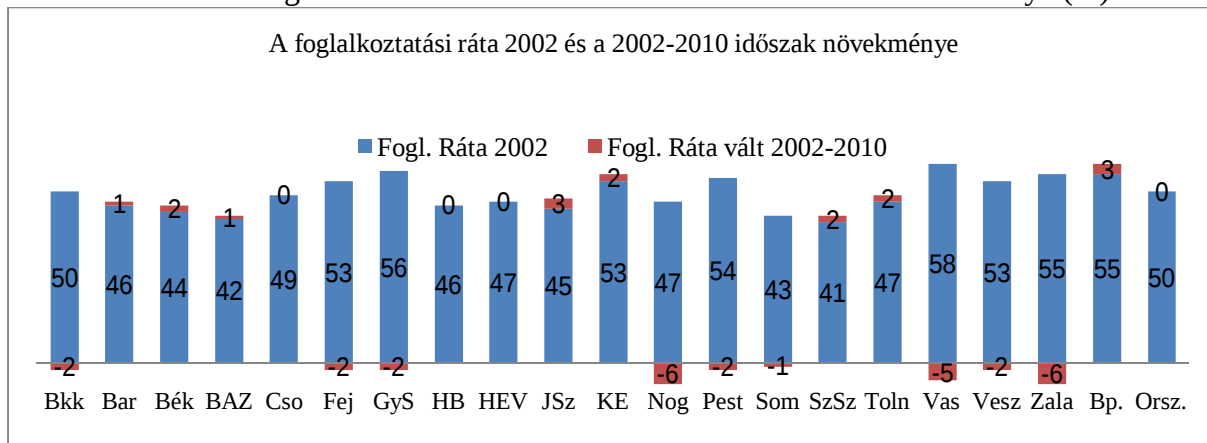

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját számítás és szerkesztés

A 29. táblázat adatai alapján készült 40. ábra azt szemlélteti, hogy az egyes megyékben mekkora volt 2002 évben az egy főre eső külföldi érdekeltségű vállalkozások száma, hogyan változott 2002-2010 között, és ennek 2010. évben mi lett az eredménye. A KülVáll-ok ugyan többségükben a KMT hordozói, számuk azonban nagyobb arányban csökkent, mint a KMT/fő állománya. Noha az előzőekben elvégzett vizsgálatok arra utalnak, hogy a vizsgált időszakban a KMT mértékének változása önmagában nem volt szoros kapcsolatban a foglalkoztatás, átlagkeresetek és a vállalkozói aktivitás változásával, a versenyképesség növelésének egyik alaptényezője mégis a kívülről jövő tőke. Ez nem egyértelműen külföldit jelent ugyan, de az

elmúlt időszakban elsősorban a KMT volt a meghatározó. E stratégia ugyan az elsősorban saját erőforrásokra alapoz, de több megyének látszólag választási lehetősége sem adódik, mert nincs módja kedvezőbb feltételeket kínálni, mint a főváros.

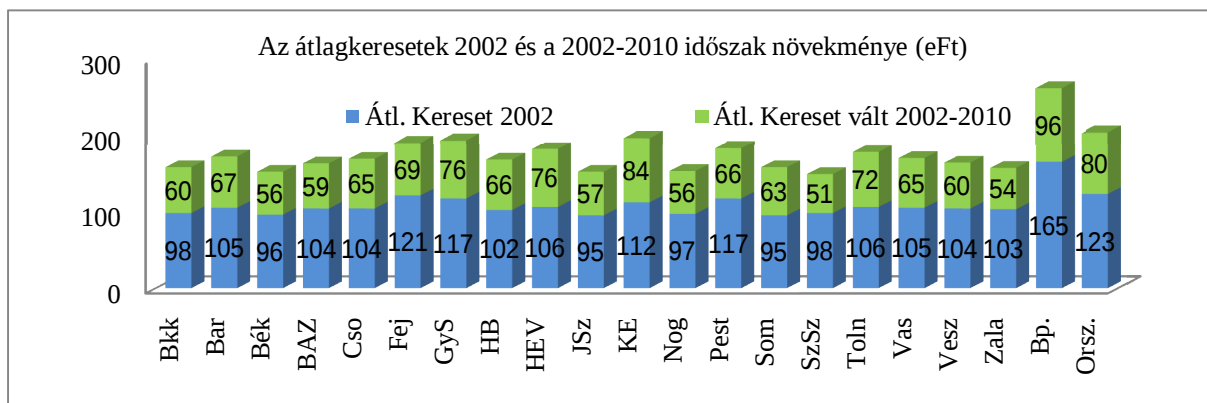
41. ábra: A foglalkoztatási ráta 2002 és a 2002-2010 időszak növekménye (%)

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját számítás és szerkesztés

A hazai foglalkoztatási ráta nemzetközi viszonylatban igen alacsony (1. ábra), de ezen túl már 2002-re 10%-nál nagyobb különbségek alakultak ki a megyék, illetve Bp. foglalkoztatásában. Ez az állapot esetenként 2010-re 3% növekedéssel, illetve 6% visszaeséssel járt (41. ábra). A foglalkoztatás változása azonban távolról sem arányos a KMT növekedésével, sőt több esetben a KMT állomány mértékével ellentétes változások következtek be.

42. ábra: Az átlagkeresetek 2002 és a 2002-2010 időszak növekménye (eFt)

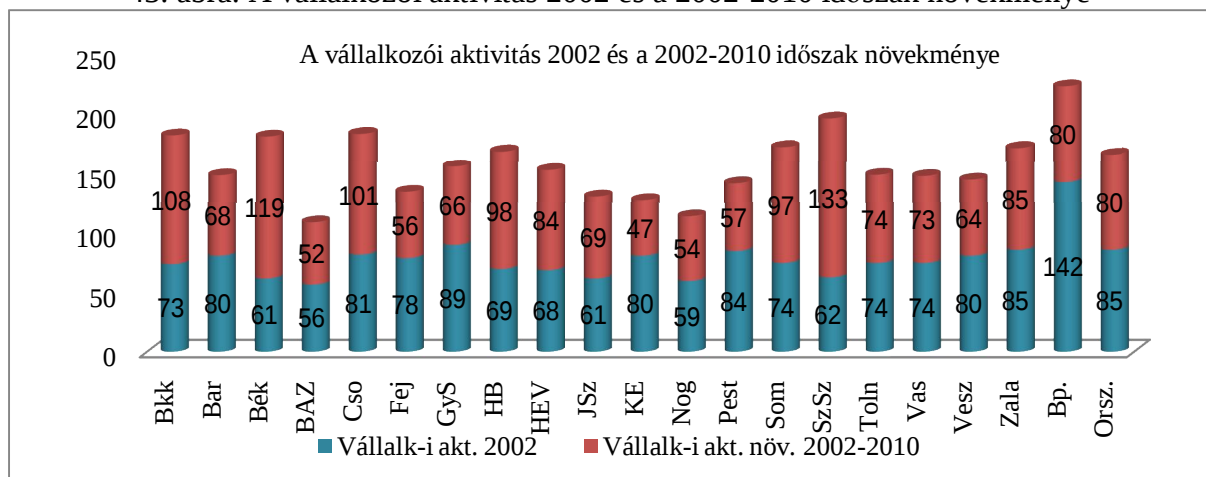
Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját szerkesztés

Az átlagkeresetekben szintén jelentős különbségek alakultak ki 2002-re, a differencia azóta tovább nőtt, főként a főváros és a vidék vonatkozásában (42. ábra). Ez a trend országosan is egyre kedvezőtlenebb helyzetet teremt mindaddig, amíg a fejlesztések főleg egy-két megye, a KM és a főváros területére koncentrálódnak, hisz országos szinten az erőforrások kihasználatlanok, s ugyanakkor a területi differenciálódás tovább nő.

2.2.2.2.9. A vállalkozói aktivitás (2002-2010)

A vállalkozói aktivitás vizsgálata is több tanulsággal járt, különösen, ha összevetjük a helyi életminőség emelésének lehetőségeivel és az azt befolyásoló „reménykeltő”, de gyakran túl-dimenzionált és félreértelmezett jellemzőkkel (külföldi befektetők, pályázati források). A foglalkoztatás és a jövedelmek növelésében, különösen a helyi tulajdonú vállalkozók nélkül, bizonytalan hosszútávon érdemi eredményt elérni.

43. ábra: A vállalkozói aktivitás 2002 és a 2002-2010 időszak növekménye

Forrás: KSH (2002-2010) adatai alapján, saját szerkesztés

Hosszútávon csak növekvő számú sikeres helyi vállalkozások képesek a foglalkoztatást és a munkajövedelmeket növelni, a helyi gazdasági növekedés és a jobb életminőség alapjait megteremteni. Az állam jelentősen elősegítheti a vállalkozói társadalom sikerét, különösen, ha partneri kapcsolatot sikerül kialakítani. „A jóléti államok fejlődése a jelentős gazdasági növekedés bázisán ment végbe; s az állam a tartós növekedés biztosítását alapvető céljának tekintette. Ennek érdekében ösztönözték a beruházásokat és a munkahelyteremtést.” (Botos *et al.* 2012). A vizsgálatok feltárták, hogy a hazai társadalom fogékony a vállalkozói alkotó életre, akár külföldi érdekeltségű vállalkozók partnereként, mint beszállító, akár mint lehetőségeket kereső, munkahelyteremtő, kezdő vállalkozó, vállalva a jelentős kockázatot. A KM régióban és azokban a megyékben ahol a külföldi érdekeltségű vállalkozók nyitottak a hazai vállalkozókkal üzleti kapcsolat kialakítására, illetve ahol a nagyobb kereslet stabilabb piaci háttérrel jelent, kisebb a kockázat, kisebb a lemorzsolódás, így nagyobb a vállalkozói aktivitás is. Ugyanakkor a perifériás régiókban, megyékben, településeken, az életfeltételek megteremtésének kényszere miatt, sokan vállalnak kockázatot, bizonytalan piaci háttér mellett is. A 43. ábra adatai erre a következtetésre utalnak. Kicsi ugyanis a valószínűsége annak, hogy Békés, Szabolcs-Szatmár, vagy Tolna megyében a csekély KMT és az erősen csökkenő külföldi ér-

dekeltségű vállalkozások száma mellett megnőtt volna a beszállítói kapcsolatok aránya, s ez okozta volna a vállalkozói aktivitás növekedését.

A vállalkozói aktivitás mutatói és a tapasztalt összefüggések összhangot mutatnak a GEM kutatás (Global Entrepreneurship Monitor, Globális Vállalkozói Monitor) eredményeivel. A GEM az évekig tartó nemzetközi kutatómunka eredményeként „képes volt erős, sztochasztikus kapcsolatot kimutatni a vállalkozói aktivitás és a munkahelyteremtés, valamint a gazdasági növekedés között.(...) A vállalkozói aktivitás szintje pedig, mint azt láthattuk, szoros kapcsolatban van a munkahelyteremtő képességgel és gazdasági növekedéssel is.” (Szerb L. et al 2003.18. o.).

A tanulmány – következtetéseimhez hasonlóan – külön kezeli a kényszervállalkozásokat. „A kényszervállalkozások, amelyeket azért létesítettek vagy terveznek, mert a vállalkozónak nem volt más lehetősége a megélhetésre.” (Szerb L. et al 2003.7.o.).

Összefoglalás: A kutatások e szakaszát befejezve megállapítható, hogy a vizsgálatok egyetlen esetben sem mutattak olyan eredményt, mely szerint valamely tényező önmagában szignifikáns hatással lett volna a foglalkoztatás és a jövedelmek, a versenyképesség növelésére.

A helyi, települési szintű fejlesztési tervek megléte, a KMT mértéke, a külföldi érdekelt-ségű vállalkozások száma, a különböző támogatási rendszerek – külön - külön – nem eredményeztek a települések túlnyomó többségénél sem a foglalkoztatás arányában, sem az átlagke-resetek növekedésében, sem a vállalkozói aktivitásban kimutatható eredményt, kivéve a fővá-rost. Fontos mielőbb olyan stratégiát és módszert kialakítani, amelyik a helyi erőforrások hasznosításával a jelenlegi peremfeltételek mellett is megoldást eredményezhet a helyi prob-lémák enyhítésében, hiszen az EU27 viszonylatában a foglalkoztatási rátánk 2001 óta a leg-alacsonyabbak egyike, az átlagjövedelem pedig az utóbbi években a legalacsonyabb hét kö-zött volt a vizsgált időszakban. (1., 2. ábra).

Az adatokat, folyamatokat és összefüggéseket áttekintve megállapítható, hogy a periféria településeinek többsége évtizedek óta magára maradt a helyi társadalmi, gazdasági problémák megoldásában, s igen kevés elfogadható perspektívát kínáltak számukra.

E kérdéskörre a tanulságok levonása érdekében a következő fejezetekben visszatérek, az EU 2014-2020 közötti időszakra vonatkozó program és az ahhoz illeszkedő OFTK kapcsán. Azt vizsgálom, milyen perspektívát rejtenek, milyen lehetőségeket és feltételeket jelentenek ezek a dokumentumok a helyi társadalom számára, s mindezek figyelembevételével milyen

fejlesztési stratégia kidolgozása szükséges, hogy az ezekben rejlő lehetőségeket a helyi társadalom minél nagyobb mértékben kihasználhassa, s elkerülje az esetleges kiszolgáltatottságot.

Mivel több ország a helyi társadalmi-gazdasági fejlesztés téren jóval eredményesebb, így célszerű azt is áttekinteni, hogy ott milyen módszereket alkalmaznak, s levonva a tanulságokat, a hasznosítható elemeket át lehet venni.

2.2.3. TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI ÚTMUTATÓK ÉS MÓDSZEREK VIZSGÁLATA

Ebben a fejezetben azt tekintem át, hogy egyes országokban a helyi társadalmi-gazdasági környezeti fejlesztések, problémák kezelésére, tervezésére, milyen önálló, vagy nemzetközi szervezetek közreműködésével készült megoldások, irányelvek születtek, mi a településfejlesztés és helyi gazdaságfejlesztés gyakorlata.

Elsősorban a HGf és a településfejlesztés tartalmára, valamint a helyi versenyképesség növelését célzó összefüggésekre fókuszálok. Azokra az irányelvekre és módszerekre, amelyek vélhetően, vagy bizonyítottan hozzájárultak a helyi társadalom életszínvonalának, életminőségének javításában elért eredményekhez. Az itt szerzett ismeretek, tapasztalatok, és a hazai sajátosságok figyelembe vételével szándékozom az endogén fejlesztési stratégiát és módszerét kialakítani.

A hazai és a külföldi településfejlesztési és helyi gazdaságfejlesztési irányelvek, útmutatók, azok gyakorlati alkalmazásának és referenciáik összehasonlító elemzésénél mindenk előtt tisztázni kell, mit értünk egy adott kifejezés alatt, e mögött milyen tartalomra, célokra, összefüggésekre, feladatokra kell gondolni, illetve milyen eszközök, intézményi struktúra és források állnak rendelkezésre a célok megvalósításához.

Fontos szempont, hogy a vizsgált módszer, és az alkalmazó ország településszerkezete, térségi struktúrája, tradíciói, méretei, gazdasági szerkezete és fejlettségi foka mennyiben különbözik a mienktől, s mennyire illeszthetők az egyes elemek a hazai és az európai uniós szabályozási rendszerhez. A vizsgálatot tehát egy olyan szempontrendszer keretében célszerű elvégezni, amely a fenti követelményeket magában foglalja, ugyanakkor a településfejlesztéssel kapcsolatos hazai alaprobléma megoldását elősegítheti.

A külföldi módszerek és irányelvek mellett a hazai gyakorlat és ismertebb módszerek elemzését is fontosnak ítélem, hiszen azok is számos hasznosítható elemet tartalmazhatnak, ugyanakkor a hiányosságaik, illetve a hazai intézményi struktúra, az eszközrendszer és az eddigi gyakorlatból fakadó eredménytelenség okainak feltárása is számos tanulságot kínálhat egy új módszer kialakításánál.

2.2.3.1. A kutatás lefolytatása, elemzések

A kutatás jellege irodalomkutatás, amelynek lényege különböző nemzetközi és hazai szervezetek, országok, régiók, nevesebb kutató és tervező intézetek által kidolgozott, alkalmazott és ajánlott településfejlesztési és helyi gazdaságfejlesztési irányelvek, módszerek, útmutatók és a referenciák elemzése, elsősorban az interneten elérhető dokumentációk felhasználásával.

Ide tartoznak a hazai területfejlesztés és településfejlesztés keretében készült tervek közül azok, amelyek a tervezésben, megvalósításban az alapp probléma megoldásához hasznosítható tapasztalatok átvételére adnak lehetőséget. Noha a kutatás végső célja a településeken jelentkező társadalmi gazdasági problémák megoldására irányuló stratégia és módszer kidolgozása, a kutatás nem szorítkozik a települési szintű stratégiák tanulmányozására, hiszen a településfejlesztés, a területfejlesztés, a helyi gazdaságfejlesztés és a vidékfejlesztés feladatkörei több esetben átfedéseket és más tartalmat is jelenthetnek. Számunkra elsősorban az eredményre vezető módszerek megismerése a cél, ami a térstruktúrától függetlenül tanulságokkal járhat, s nem merül ki a település-, terület-, gazdaság- és vidékfejlesztési tervezésben, hanem a tervezés – megvalósítás – visszacsatolás folyamatának teljes spektruma áttekinthető.

A hazai sajátosságokat azonban fontos szem előtt tartani, hiszen e sajátosságok – mint a térszerkezet – keretében, vagy némely elemének megváltoztatásával – mint az intézményi struktúra – válhatnak sikeresebbé a települések és az általuk alkotott térségek.

Az összefüggések elemzésénél a továbbiakban is a foglalkoztatás és a jövedelmek, valamint a vállalkozói aktivitás növelése az alapvető szempont. Ebből fakadóan azt vizsgálom, hogy a hazai és külföldi módszerekből átvehető tapasztalatok mennyiben szolgálhatják a helyi versenyképesség növelését a hazai sajátosságok figyelembevételével.

A település- és a helyi gazdaságfejlesztésre irányuló módszerek vizsgálatának szempontjai:

- A vizsgált módszer általánosságban településfejlesztésre (TpF), Településrendezésre (TpR), vagy helyi gazdaságfejlesztésre (HGf) irányul.
- A vizsgált módszernek célja-e a helyi gazdaság fejlesztése?
- A vizsgált módszer szerint a helyi vállalkozók előnyt élveznek-e?
- A vizsgált módszernek célja-e a foglalkoztatás növelése?
- A vizsgált módszernek célja-e a jövedelmek növelése?
- A vizsgált módszer tartalmazza-e a részvételi tervezést és a megvalósítást?
- A vizsgált módszer alkalmas-e arra, hogy kisebb település is alkalmazza?
- A vizsgált módszer átvételének (jogi) feltételei Magyarország részére.
- A vizsgált módszer alkalmazásának kisebb településekre történő hatásai.

- Alkalmazható-e a módszer hazai viszonyok között?

A kutatás részleteit a fenti szempontok szerint, helyenként értelemszerűen összevonva értékelem és mutatom be a tapasztalatokat, elsősorban a hazai hasznosíthatóság szempontjából.

2.2.3.2. Külföldi településfejlesztési útmutatók és módszerek elemzése

E fejezetben 32 külföldi példa áttekintését végeztem el az előzőekben megadott szempontok szerint. Bár nem minden esetben kapunk választ az előre megadott szempontrendszer kérdéseire, de a következtetéseket annak tükrében igyekszem megfogalmazni, hogy hazai körülmények között mely elemek, milyen mértékben hasznosíthatók egy, a helyi gazdaság fejlesztését, helyi versenyképesség növelését elősegítő stratégia és módszer kialakításában.

1).F. *Froy and S. Giguère: 2010: Putting in Place Jobs that Last. A GUIDE TO REBUILDING QUALITY EMPLOYMENT AT LOCAL LEVEL. (LEED, OECD)*

Útmutató a helyi szintű, fenntartható foglalkoztatás helyreállítására

A kiadványt az OECD és a LEED 2010-ben adta ki, ezzel segítve elő a helyi és a nemzeti önkormányzásnak, a globális válság utáni gazdasági, foglalkoztatási állapot helyreállításában vállalható szerepének sikerét.

<http://www.oecd.org/cfe/leed/puttinginplacejobsthatlast.htm>

- AZ OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet. Az OECD globális szervezet, melynek célja az, hogy segítse a tagállamok kormányait a lehető legjobb gazdasági és szociális politika kialakításában és értékelésében. Hazánk 1996 óta tagja.
- OECD LEED (Local Economic and Employment Development) Helyi Gazdaság és Foglalkoztatás Fejlesztési Programban Magyarország 12 éve vesz részt teljes jogú tagként. A program célja, hogy hozzásegítse a területfejlesztés nemzeti és a helyi szereplőit a hatékony és eredményes munka végzéséhez módszertani ajánlásokon, elemzéseken, tapasztalatcsere elősegítésén keresztül.
- A vizsgált útmutatót az OECD LEED Program 2010-ben jelentette meg a helyi szintű munkahelyteremtés előmozdítása érdekében. Az Útmutató elsősorban a munkahelyek számának növelésének és minőségi fejlesztésének lehetőségeit részletezi, számos nemzet által alkalmazott támogatási és képzési program példáját bemutatva.
- A vizsgált módszer általánosságban nem irányul sem a településfejlesztésre (TpF), sem a településrendezésre (TpR), sem a helyi gazdaságfejlesztésre (HGf).

- A módszer a foglalkoztatás helyi és nemzeti kormányzati fejlesztési lehetőségeit részletezi.
- A módszer szerint a helyi vállalkozókkal egyeztetett mennyiségi és minőségi igény kialakításának kell érvényesülni, de az alkalmazói, vállalkozói oldal nem kap figyelmet.
- A módszer célja a foglalkoztatás növelése, de a vállalkozói szféra megerősödésének módja nem kerül szóba, pedig főleg azon múlik a foglalkoztatás bővülése.
- A vizsgált módszer nem részletezi a GDP növelésének módját, de a munkaerő minőségének fejlesztésével utal a jövedelmek növelésére.
- A HGf -t a versenyképességet, a településfejlesztés lehetséges összefüggéseit, a részvételi tervezést és a megvalósítást a vizsgált módszer nem tartalmazza, de van utalás egyes elemeinek hasznosságára.
- A módszer a nemzeti és helyi kormányzati keretben tárgyalja a témát és nem tér ki a kisebb településekre.

2).A helyi gazdaságfejlesztés kézikönyve, Gwen Swinburn, Soraya Goga, Fergus Murphy (2004) *A Knowledge Product of the World Bank and Cities of Change Initiative, produced in conjunction with the Bertelsmann Foundation.*

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTURBANDEVELOPMENT/EXTLED/0,,contentMDK:20342500~menuPK:402646~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:341139~isCURL:Y~isCURL:Y,00.html>

- Részletes helyi gazdaságfejlesztési (HGf) célú és témájú munka, ami több problémakör megoldásában kínál útmutatást, illetve hasznosítható a saját erőforrásokra alapozott társadalom és gazdaságfejlesztési célú településfejlesztési stratégia tervezése során is. Hazánkban az önkormányzatok önként vállalt feladatként végezhetnek ilyen feladatot.
- A (HGf) célja, hogy a helyi gazdasági kapacitás növelésével elősegítse az életszínvonal emelkedését, az állami, az önkormányzati, a vállalkozói és a magánszektor együttműködése révén.
- Ennek megfelelően a helyi foglalkoztatás, jövedelmek növelése, és a helyi vállalkozások előnyben részesítése a stratégia része.
 - A tervezés, megvalósítás, visszacsatolás folyamatában rendszeres együttműködésre alapoz.
 - „Az, hogy egy közösség képes-e növelni az életszínvonalát, tud-e új gazdasági lehetőségeket teremteni és legyőzni a szegénységet, azon múlik, mennyire képes átlátni a

LED folyamatait és mennyire képes hatékonyan fellépni a változó és egyre inkább versenyszellemű piacgazdaság kihívásaival szemben.”

- „Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy (...) minden településnek végig kell mennie egy közös folyamaton, melynek révén tisztába kerülnek a helyi gazdaság jellemzőivel és szerkezetével, (...). Ennek segítségével szembesülnek azzal, hogy milyen feladatok és lehetőségek állnak a helyi gazdaság előtt. „(Swinburn et al 2004. 11. o).
- A kézikönyv szabadon felhasználható, sokrétű – hazánkban nem jellemző – problémakörökre kiterjedő javaslatokat is tartalmaz, ami kissé nehezíti a használatát.
- Szerencsebb egy olyan stratégia, amely a HGf –t is magába foglaló életminőség javítását célozza, fókuszálva a hazai társadalmi-gazdasági, környezeti viszonyokra.

3).Helyi gazdasági fejlesztési stratégiák készítése - Tréner kézikönyv (2000); *Local Economic Development (LED). A Knowledge Product of the World Bank and Cities of Change Initiative, produced in conjunction with the Bertelsmann Foundation.* (LED: Good Practice from the European Union and Beyond', 2000, an unpublished paper prepared by Gwen Swinburn for the Urban Development Unit of the World Bank.)
<http://www.worldbank.org/urban/local/toolkit/docs/trainers-guide-manual.pdf>.

- Tréner Kézikönyv HGf stratégiák módszerének tanfolyam keretében történő elsajátításához. Az előző fejezetben tárgyaltak folytatásaként is felfogható. A tananyag vázlata hozzáférhető, a résztvevők egy 12-18 hónapos tréningen sajátíthatják el az ismereteket.
- A Trainer kézikönyv hat különálló részből álló átfogó oktatási eszköz a helyi gazdasági fejlesztés (HGf/LED) stratégiai tervezéséhez. A Trainer kézikönyv körvonalazza azokat az alapvető tréner kompetenciákat, követelményeket, amelyek a sikeres képzési program lebonyolításához szükségesek. A kézikönyv a bevezető fejezeten túl öt képzési modult foglal magában, ami a LED stratégiai tervezés és megvalósítás, monitoring folyamatát részletezi.
 1. modul "Bevezetés a LED program felépítésébe és szervezésébe". Betekintést ad a helyi gazdaság jelenlegi állapotába, és megvizsgálja a LED aktivitás és a cselekvés kereteit az egyre inkább globalizált gazdaságban. Arra összpontosít, hogy hogyan kell megszervezni a LED stratégiai tervezését, melynek az a feladata, hogy javítsa az üzleti környezetet és körvonalazza a megvalósítás lehetséges résztvevőit.
 2. modul " Bevezetés a helyi gazdaság értékelésébe ", melynek keretében a résztvevők megtanulják, hogyan kell értékelni a külső és belső gazdasági körülményeket. A részt-

vevők megértsék a város gazdasága, a versenyelőny és gazdasági helyzetet befolyásoló eszközök elemzését és értékelését.

3. modul " A LED stratégia megfogalmazása a helyi gazdaság értékelése alapján. A modul végig vezeti a résztvevőket a LED jövőképeinek megfogalmazásától, az annak megvalósítását elősegítő célok, célkitűzések és programok meghatározásának logikai lépésein, valamint a megvalósítást realizáló projektfinanszírozás összefüggéseit.

4. modul "LED stratégia végrehajtása" keretében a résztvevők megismerkednek a LED stratégia végrehajtásának lépéseivel. Az első lépés egy részletes cselekvési terv, amely prioritási rendbe sorolja a projekteket. Ez tartalmazza a feladatok hierarchiáját, a felelős személyek, reális menetrendek, pénzügyi igényeket és forrásokat, várható hatásokat és az eredményeket, valamint az érdekelt felek listáját.

A résztvevők meghatározzák a stratégia végrehajtásához szükséges struktúrákat, a partnerek szerepét, a megvalósítás ütemtervét, a finanszírozási tervet, a monitoring és az értékelés végrehajtásában érdekelt felek feladatait.

5. modul „stratégia felülvizsgálata" keretében a résztvevők megtanulják, hogyan kell a monitoring és az értékelés eszközt használni a stratégia és a projektek hatásainak nyomon követésében, a megvalósítás szakaszában.

- A helyi erőforrásokra épülő endogén fejlesztési stratégiának a helyi gazdaságfejlesztés mellett azokat a társadalom és környezetfejlesztési célú kérdéseket is tartalmaznia kell, amelyek a helyi társadalom életminőségét nagymértékben befolyásolják. Ezért e módszer hazai alkalmazása esetén célszerű a tananyagot kiegészíteni e témakörökkel és összevonni a településfejlesztés feladataival.

Az Mötv., az EU 2014, az OFTK, valamint az ezekhez kapcsolódó jövőbeni feladatok szükségsszerűvé teszik a szélesebb körű település- és területfejlesztési képzéseket. A vizsgált képzési anyagnak, a helyi sajátosságokhoz (jogszabályok, programok) való hozzá igazításával, hozzájárulhat a használható településfejlesztési ismeretek elterjesztéséhez.

- A 3. modulhoz fűzve megjegyzem, hogy csak az önkormányzati projektek tervezhetők meg előre. A vállalkozó projektgazdák többségének a megvalósításhoz szükséges anyagi háttere ugyanis bizonytalan, így a megvalósítás időpontja is az. A projekt életképességét bizonyító megvalósíthatósági tanulmány és a szükséges tervek költségesek, tehát megfontolandó, s egyúttal bizonytalan azok elkészítésének időpontja.

4).OECD Városfejlesztés (2010)

- Cities and Climate Change. (OECD, 2010)

- Green Growth in Cities. (OECD, 2010)

<http://www.oecd.org/gov/regional-policy/urbandevelopment.htm>

Az OECD kapcsolódó szervezetekkel – Working Party on Territorial Policy in Urban Areas (WPURB) (WPURB) és a Territorial Development Policy Committee (TDPC) – folyamatosan értékeli a városi régiók, a regionális versenyképesség és a fenntartható városi fejlődés megvalósításával kapcsolatos trendeket és kihívásokat, s azt, hogy

- milyen intézményi változások szükségesek, hogy növeljék a városi önkormányzatok, a civil társadalom és a magánszektor partnerségét.
- maximalizálja a lehetséges városi területeket, ösztönözi a gazdasági növekedést, a munkahelyteremtést, a jólétet és az innovációt.
- Fontos alanyai a – nálunk hiányzó – nagyvárosok.
- Ez a program a (nagyobb) városok fejlődését befolyásoló kiemelt kérdésköröket részletezi
 - Klímaváltozás és a városok környezetbarát növekedését (költséghatékony, fenntartható közlekedés, hulladékgazdálkodás, tiszta energia rendszerek, üvegházhatású gázok, stb.).
 - Miniszterek és polgármesterek közötti kerekasztal találkozókat tapasztalatait ("Városok és zöld növekedés" 2010), ami hatékonyabb várospolitikai megközelítést eredményez.
 - Kikötővárosok sajátos problémáit.
 - 90 nagyvárosi terület adatainak összevetése elősegíti a határokon átnyúló tapasztalatok átadását, az ésszerű együttműködéseket, a hatékonyság javítását.
- A RURBAN program keretében értékelik azokat a város-vidék összefüggéseket, amelyek javítják a városi-vidéki kölcsönhatásokat. E szerint nem a közigazgatási határok, hanem a "funkcionális régiók" - határozzák meg a gazdasági és szociális tevékenységeket, jobban tükrözve a vidéki-városi kapcsolatok valós spektrumát.
- Ez valójában egy mátrix, aminek egyik dimenziója a térbeli elemek (nagyvárosi régiók hálózata a kis- és közepes méretű városok, és a gyéren lakott területek, mezővárosok), a másik dimenziója a funkciók (szolgáltatás, környezeti minőség, a kényelem és a kormányzás.).
- Hazánkban Bp. kivételével nincs nemzetközi mércével mért „nagyváros”, sem közepes méretű város, de az irányelvek és alkalmazott módszerek, hasznos tapasztalatokkal

szolgálhatnak a fejlesztési stratégiák megfogalmazásánál és a policentrikus térszerkezet kialakításánál.

5).OECD Regionális fejlesztés (2013)

Increasingly, member countries recognise that national economic prosperity depends upon realising the full economic potential of all regions. (TDPC Ministerial Meeting 2013)

<http://www.oecd.org/gov/regional-policy/regionaldevelopment.htm>

Az OECD háttér és partnerszervezetei által végzett kutatási munkáinak eredményeit ajánlásként közlése tagjai számára. A regionális fejlesztés terén új irányelveket dolgoztak ki, amelynek alkalmazása új megközelítést igényel.

▪ Régi megközelítés

A regionális fejlesztési politika eddigi gyakorlata szerint a célokat nagyszabású infrastruktúra-fejlesztés és a vonzó külföldi beruházások segítségével próbálta meg elérni. Noha jelentős állami támogatást fordítottak az egyes leszakadó régiók felzárkóztatására, az eredmények nem jelentkezték.

▪ Régi gyakorlat

A vizsgálatok azzal indokolják az eredménytelenséget, hogy nem használták ki a gazdasági potenciált és a gyengülő társadalmi kohéziót.

▪ Új megközelítés

Az OECD felismerte, hogy egy új, a regionális fejlesztési megközelítésre van szükség, amely a források felhasználásában sokkal jobb eredményességet ígér. Ez magában foglalja az újraelosztást, a támogatások lemaradó régiók felzárkózását szolgáló intézkedéseit és az összes régió versenyképességének növelését.

A regionális fejlesztés új megközelítésének főbb jellemzői a következők:

- A stratégiai koncepció vagy fejlesztési stratégia, amely lefedi azon közvetlen és közvetett tényezőket, amelyek befolyásolják a helyi cégek teljesítményét;
- a hangsúly az endogén eszközökre kerül és kevésbé a külső befektetésekre, transzferekre;
- a fő szempont a lehetőség, nem pedig a hátrány hangsúlyozása;
- kollektív / tárgyalásos kormányzáson alapul az országos, a regionális és helyi önkormányzatok, valamint más érdekelt felek részvételével. A központi kormányzat kevésbé domináns szerepet vállaljon;
- bár ezek az irányelvek nem közvetlenül településfejlesztési céllal készültek, sok olyan szempontot tartalmaznak, amelyeket a saját erőforrásokra alapozott társada-

lom és gazdaságfejlesztés célú településfejlesztési stratégia készítésénél szempontrendszerként megfogalmaztunk. Ez a kiadvány a jövőben készülő településfejlesztési stratégiák megfogalmazásához hasznos iránymutatást nyújt.

- Kapcsolódó témakörök: regionális innováció; többszintű kormányzás; a városi és nagyvárosi politika; a vidékfejlesztés.

6).OECD Vidékfejlesztés (2013, 2014)

- Innovation and Modernising the Rural Economy. (OECD, 2014)
- Rural-Urban Partnerships: An Integrated Approach to Economic Development. (OECD, 2013)

<http://www.oecd.org/gov/regional-policy/oecdworkonruraldevelopment.htm>;

- Az OECD-országokban a lakosság közel negyede vidéken él és a terület 75%-a szárazföld, tehát a vidék a gazdasági és demográfiai tekintetben is igen fontos.
- A mezőgazdasági termelés drámai csökkenése miatt előállt vidéki foglalkoztatási gondok megoldása új megközelítést igényel.
- Vidékfejlesztés támogatása új politikai és kormányzati kihívásokat, koordinációt igényel az ágazatok és a kormányzati szintek, valamint a köz- és a magánszféra szereplői között.
- Több országban ugyanis a hangsúly az ágazatok helyett a területiségre, a beruházások helyett a célszerű támogatásokra kerül.

Az OECD, együttműködve az Európai Bizottsággal, egy új elemzési keretet dolgoz ki, hogy értékelje a város-vidék kapcsolatokat és segítsen azonosítani a kormányzási formákat, amelyek javítják a városi-vidéki kölcsönhatásokat.

A projekt célja, hogy a RURBAN program (lásd.: 4. pont) keretében azonosítsa és értékelje a formális és informális városi-vidéki partnerségeket és a regionális fejlesztést akadályozó koordinációs hiányosságokat. E jellemzőket a helyi politika szereplői, a városi és vidéki lakosok részvételével állapítsák meg. Az itt nyert információk elősegíthetik egy hatékony terület-, vidék- és településfejlesztés megvalósítását.

7). OECD, Vidékpolitika, Anglia, Egyesült Királyság (2011)

Rural Policy Reviews: England, United Kingdom.

<http://www.oecd.org/gov/regional-policy/publicationsonruraldevelopment.htm>

- Az Egyesült Királyságban a vidéknek jelentős szerepe van a gazdaságban, de társadalmi és kulturális szerepe még nagyobb. A társadalmi-gazdasági mutatók szerint a vidéki lakosság átlagosan jobban teljesít, mint a városi. Ugyanakkor Anglia is küzd a szegénység, a társadalmi kirekesztés és a lakosság elöregedése ellen.

- A kormány elfogadta az esélyegyenlőséget, mint a vidékpolitika stratégiáját.
 - A cél, hogy a vidéki emberek számára is biztosítva legyenek mindazon lehetőségek, amelyek a városi emberek számára rendelkezésre állnak.
 - E vonzó politikai megközelítés megvalósítása komoly kihívást jelent, hiszen érintheti a különböző struktúrákat, a decentralizációt, az állami szolgáltatásokat és a gazdasági fejlődést is.
- Az irányelvek, a megoldást elősegítő módszerek és tapasztalatok átvételére még várni kell, mert a stratégia megvalósítása a szövevényes társadalmi-gazdasági szabályozás miatt hosszabb időt igényel.

8).OECD Rural Policy Reviews: Québec, Canada (2010)

Vidékfejlesztési politika Vélemények: Québec, Canada

<http://www.oecd.org/gov/regional-policy/publicationsonruraldevelopment.htm>

OECD Új Vidékfejlesztési Paradigma felhasználásával, Québec kialakította az egyik legfejlettebb vidékfejlesztési politikai intézkedéseket.

- A tartományi vidékpolitika nem az ágazatokra fókuszál, hanem a közösség által megfogalmazott célok és a vidék adottságainak jobb kihasználására.
- Ennek hatására Québec tartományban, ahol sok a kis- és közepes méretű település, nő a vidéki lakosság száma és az átlagos személyi jövedelem.

E vidékpolitika magában foglalja a társadalmi, gazdasági és vállalkozói célú fejlesztéseket, valamint tovább erősíti a helyi önkormányzatok és a központi fejlesztési stratégiák közötti összhangot szolgáló együttműködéseket. Egyes térségek leszakadását megelőzendő, intézkedéseket kell hozni a humántőke fejlesztésére és a földhöz jutás elősegítésére. A természeti erőforrásokat védeni kell, különösen a nagyvárosi övezetekben és a távoli területeken. Bár a program tartományi szintű, tanulságai minden bizonnyal hasznosíthatók.

9). Landscape and Urban Planning (2009)

Cecilia Valencia-Sandoval, David N. Flanders, Robert A. Kozak: Participatory landscape planning and sustainable community development: Methodological observations from a case study in rural Mexico; *A részvételi tájtervezés és fenntartható közösségi fejlesztések: Megfigyelésen alapuló módszertani esettanulmány Mexikóban.*

<http://www.elsevier.com/copyright>

- Egy mexikói város és környezete fenntartható fejlesztési stratégiájának a részvételi tervezés és a megvalósítás alapján készült tudományos kiadványa, amely magában foglalja a településfejlesztést (TpF) és helyi gazdaságfejlesztést (HGf).

- Az érintettek bevonásának az a célja, hogy a helyi vállalkozók előnyt élvezzenek.
- Eredményes stratégiai partnerség alakult, melynek céljai között szerepel a foglalkoztatás és a jövedelmek növelése, a részvételi tervezés és a megvalósítás.
- A feladat megközelítése figyelemre méltó.
- A kiadvány jogvédett, de tanulságai hasznosíthatók.

10).Guide to City Development Strategies, Improving Urban Performance, Cities Alliance (2006)

CDS City Development Strategy. (2006) Városfejlesztési stratégia.

Cities Without Slums; Útmutató a Városfejlesztési Stratégiákhoz; A városok teljesítőképessége; Városok nyomornegyedek nélkül.

http://www.citiesalliance.org/sites/citiesalliance.org/files/CA_Docs/resources/cds/cdsguidelines/cds_guidelines_final.pdf

Cities Alliance, Washington D.C., U.S.A.; <http://www.citiesalliance.org>.

Elsősorban szegénység elleni városfejlesztési stratégia (egyben TpF és HGf jellegű is) főbb céljai:

- Megélhetés javítása: munkahelyteremtés, a háztartási jövedelem forrásainak bővítése, üzleti fejlesztés.
- Környezeti fenntarthatóság, energiahatékonyság, városi szolgáltatásnyújtás minősége.
- Építészeti és infrastruktúrafejlesztés, nyomornegyedek felszámolása.
- Pénzügyi források tervezése, ütemezése.
- Irányítás (tervezés és megvalósítás).
- A Cities Alliance Nagyvárosok és környezetük problémáinak megoldásában aktív résztvevők.
- A helyi partnerség alapvető fontosságú. Helyi passzivitás esetén felfüggesztik tevékenységüket!
- A Szövetség nagyvárosi problémák megoldására specializálódott, módszerük is minden bizonnyal e tapasztalatokra épül.
- A módszertan jogvédett, de kérésre részben használható.

11).Institut für Raumentwicklung IRAP der Hochschule für Technik Rapperswil

Terület- és településfejlesztés. <http://www.irap.hsr.ch/UEber-uns.3791.0.html>

- Újszerű irányzatot képvisel Svájcban az IRAP. *Területfejlesztési Intézet, mely az University of Applied Sciences Rapperswil IRAP* néven 2000-ben alakult. A képviselt tudományágak: építészeti, földrajzi, kulturális, mérnöki, város-és közlekedéstervezés. Ez lehetővé teszi, hogy komplex kutatási feladatokat végezzenek. E mellett a tervezési

munkákban is részt vesznek, s intenzív a kapcsolatuk a minisztérium tervezési intézetével.

- Szemléletük az ország társadalmi-gazdasági-környezeti fejlettségi szintjéből származó feladatokból is adódik, ahol nem a nyomornegyedek súlyos problémái terhelik a megoldást kereső szakemberek gondolatait. Érdekes téma lehet annak okait feltárni, hogy itt hogyan sikerült a súlyos – környezetvédelmi, szegénység és nyomornegyedek kialakulását jelentő – problémákat a kellő időben elkerülni, megoldani? Az intézet jövőbe mutató, eddig kevésbé járt úton halad. Remélhetően egyre több régió jut el arra a szintre, ahol a település-, területfejlesztési szakemberek az életminőség növelésének ezen a szintjén keresik a megoldásokat.
- Terület- és településfejlesztési alkalmazott kutatás a fenntartható minőségi tér és minőségi követelmények jegyében történik.
- Összefoglalóan emberközpontú terület- és településfejlesztésnek nevezhető. Célja az életminőség növelésére, a költséghatékony infrastruktúra, a területhasználat és a településüzemeltetési költségek optimalizálására, valamint a településkép és a funkcionális összhang megteremtésére irányul. A tervezés és a megvalósítás a demográfia trendjeit figyelembe véve az érintettek bevonásával történik.
- A közösen kialakított módszertant az ország teljes területére ajánlják bevezetni. A módszertant az intézet, kormányzat és a kantonok együttműködése keretében végzett újabb kutatások és az időközben szerzett tapasztalatok alapján továbbfejlesztik.
- Ebben az országban már nem a foglalkoztatás és a jövedelmek növelése a legfontosabb szempont, hanem az életminőségnek azon összetevői, amelyek az életszínvonal biztos megteremtése után felmerülnek. Ez a település- és területfejlesztésnek egy követendő, következő szintje.
- Hazánkban jelenleg az életszínvonal javítása az elsődleges cél, különösen vidéken, s a kisebb településeken, így a stratégiának és a módszernek ezt a célt kell szolgálnia, de tekintettel a nagyobb időtávra, az itt szerzett tapasztalatokat is célszerű beépíteni.
- *Az itt alkalmazott emberközpontú településfejlesztési irányelvet célszerű figyelembe venni. (A hazai szabályozás furcsa módon éppen a társadalom tagjait, s azok igényeit hagyja figyelmen kívül, s paternalista módon laikusok döntenek az emberek hosszú és rövid távú céljairól, mintha maguk az érintettek nem lennének képesek saját fejlesztési igényeik megfogalmazására és megvalósítására.).*
- *E fiatal intézet szemléletéhez kapcsolódva, fontosnak tartom megjegyezni, hogy a település- és területfejlesztési módszereket alkalmazásuk során lehet érdemileg minősíteni.*

Eddig nem született olyan településfejlesztési módszer, amelyet már használatba vétele előtt alkalmasnak minősítve, biztos sikerrel lehetett volna bevezetni. Az IRAP is az alkalmazás során szerzett újabb és újabb tapasztalatok visszacsatolásával tervezi jobbítani módszerét, miközben újabb kihívásoknak néznek elébe.

12).United Nations Industrial Development Organization (UNIDO)

ENSZ Iparfejlesztési Szervezete. <http://www.unido.org/>

- Az UNIDO elsősorban platformot és információt biztosít a partnerek számára, iparfejlesztés, vállalkozások közötti hálózatépítés, klaszterek és inkubátorházak kialakításával és működésükkel kapcsolatosan. Hazánk is több program résztvevője volt.
- Az UNIDO programok inkább nagyobb régiós vagy országos méreteket igényelnek, amelyekben a települések együttműködése révén, illetve az együttműködések, partneri kapcsolatok kialakítására számos lehetőség nyílhat.

13).United Nations Human Settlements Programme. (2005)

HGf sorozat „A Helyi Gazdaságfejlesztés stratégiai tervezése”. *The Local Economic Development (LED) Series Promoting Local Economic Development through Strategic Planning (UN-HABITAT, 2005).*

<http://www.unhabitat.org/pmss/listItemDetails.aspx?publicationID=1922>

- Nem kifejezetten települési szintű fejlesztésre irányul, de igen széleskörű szemlélettel összeállított, öt részből álló kiadványsorozat. Irányelvei és felépítése könnyen áttekinthető.
- A cél elsősorban a helyi gazdaságfejlesztés, de a megoldások – a hatékonyság és az eredményesség – okán az önkormányzati feladatokat is magukban foglalhatják.
- A partnerségre – elsősorban a helyi partnerségre – alapoz, a foglalkoztatottság és az életminőség javítása deklarált cél, de az önkormányzat szerepét hangsúlyozza.
- A helyi közösség stratégiai tervezésének segítése a cél, de a megvalósítás módjára a monitoringra, az értékelésre és a visszacsatolásra is kitér, ugyanakkor a versenyképesség növelése kicsit háttérben marad.
- Az öt kötetből álló dokumentumcsomag letölthető, megvásárolható, de alapismerteket igényel. Az ötödik kötet a tréning tudásanyaga.

14).National League of Cities (NLC); Városok Nemzeti Szövetsége

<http://www.nlc.org/USA>, NLC

- A Szövetség tájékoztató és képzési programokat, kiadványokat és szakmai szolgáltatásokat kínál annak érdekében, hogy az önkormányzati tisztségviselők jobban meg-

értsék és elláthassák az önkormányzati s ezen belül a településfejlesztéssel és a helyi gazdaságfejlesztéssel kapcsolatos feladataikat.

- Magyarországon is igen nagy szükség lenne hasonló programokra. A képviselők többségének nincsenek ismereteik a feladataikról és hatáskörükről, különösen a település és helyi gazdaságfejlesztéssel kapcsolatos lehetőségeikről. A település fejlesztése, az ott élő emberek életszínvonalának, életminőségének növelése kiemelkedően nagy kihívás, amelyben a szükséges összefüggések ismerete és az együttműködés alapvető feltétel. Ez komoly szervezési, tervezési munkát kíván, ugyanakkor az eredmények is csak később jelentkeznek. Az önkormányzati tisztségviselők többsége a szükséges ismereteknek nincs birtokában és a helyi versenyképesség növelésében rejlő lehetőségnek elmulasztásával járó felelősséggel sincs tisztában.

Magyarországon nincs pontos helye, sem gazdája a HGf-nek. A hazai településfejlesztési szabályozás igen nagy szabadságfokot kínál az érintetteknek, emellett a település-, a terület-, a vidék- és a gazdaságfejlesztés közötti összefüggések nem tisztázottak. Bár a vizsgált a HGf dokumentumok igen sok hasznosítható iránymutatást kínálnak jelen formájukban nem illeszthetők a hazai eljárásrendbe. A települések társadalmi-gazdasági-környezeti összehangolt feladatainak eredményes és hatékony ellátása megkívánja, hogy a – jelenleg önkormányzati körbe sorolt – településfejlesztési, a HGf és a versenyképesség növelésére irányuló feladatok egy feladatkörbe legyenek integrálva. Ez jelentős lépés lenne a helyi gazdaság – és versenyképesség növelése felé.

2.2.3.3. Hazai településfejlesztési útmutatók és módszerek áttekintése

E fejezetben a településfejlesztést és a helyi gazdaságfejlesztést érintő irányelvek és módszerek áttekintését végeztem el, összehasonlítva a külföldi gyakorlattal. A hazai településfejlesztés és a helyi gazdaság fejlesztés értelmezésében is jelentős eltéréseket tapasztalhatunk, még szakmai körökben sem teljesen elfogadott a versenyképesség OECD és EU által már több mint egy évtizede elfogadott meghatározása.

A nem megfelelően „szabályozott” településfejlesztés nem képes elősegíteni a területi töke hasznosítását, sőt olykor hátráltatja a helyi erőforrások helyi érdek szerinti megvalósítását.

A területfejlesztési törvény egyszerűen kihagyta a településeket arra való hivatkozással, hogy minimum két település jelenti a területet. Megjegyzem Budapest is egy település, mégis minden országos területfejlesztési tervnek kiemelt célja a főváros fejlesztése.

Mint korábban érintettem, hazánkban a terület- és településrendezés kapott hangsúlyt. Ház alap nélkül. Az Mötv. megszületésével nagyobb hangsúlyt kapott a településfejlesztés. A helyi önkormányzat saját erőforrásainak hasznosításával hozzá kell járulnia a település fejlesztéséhez. Az azonban nem tisztázott, hogy mi módon. A helyi társadalom alkotta emberi erőforrások aktivizálása nélkül az önkormányzatok nem képesek ebben eredményt elérni. A 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet éppen az alkotó társadalom szerepét és jelentőségét hagyja figyelmen kívül. Az OFTK, az 1/2014 (I.3.) OGY határozat pedig a M.J. Városok kivételével az önkormányzatok, valamint a civil és gazdasági szféra sem kap érdemi szerepet. Kitől várható így a célok megvalósítása? Ezek szerint nem a településen élő emberek alkotta társadalom érdekei és céljai a fontosak, hanem a települést megjelenítő fizikai állomány. A rendezési tervek szükségessége nem vitatható, de annak alapja a helyi társadalom fejlesztési igényeit tartalmazó fejlesztési terv. Különben mi értelme van a fejlesztési tervnek és az abban megfogalmazott jövőképnek? A jelenlegi vonatkozó jogszabályok szerint mégsem a településfejlesztés kap megfelelő hangsúlyt a településfejlesztés szabályozásában. A helyi gazdaságfejlesztést pedig meg sem említik. Így a rendezési tervek hogyan vehetik figyelembe a helyi társadalom gazdaság fejlesztésének területi igényeit, s az hogyan szabályozható. Pedig a népességmegtartó képesség elsősorban a helyi gazdasági növekedés és a versenyképesség növelésének ütemén múlik. Az ilyen célok motiválják a helyieket a megvalósításban és az együttműködésekben.

A kutatások ugyan az elmúlt időszak adataira és tapasztalataira alapozhatnak, a tervezett EFS-M összeállításánál kiemelt figyelmet kell fordítani a következő évekre, tervidőszakra vonatkozó felsőbb szintű irányelvekre és tervekre is. A hazai településfejlesztésre irányuló módszereket, e gondolatok jegyében elemzem a korábban megadott szempontok szerint.

Jelenleg a NGM „Felelősségi irányelvei” között több előre mutató cél szerepel. Ezek azonban még számos esetben nincsenek összhangban az ide vonatkozó eszközrendszerrel.

- *A reálgazdaság növekedését elősegítő beavatkozási lehetőségek feltárása,*
- *A hazai, valamint a nemzetközi, globális trendek és problémák ismerete,*
- *A versenyképesség, a társadalmi és a területileg kiegyensúlyozott fejlődés,*
- *A területi tervezés és a megyék, települések szerepvállalása,*
- *A térségek saját adottságaik kihasználása, versenyképességük erősítéséhez.*

- A kormányzat és az önkormányzatok együttműködése a piaci szféra szereplőivel,
- Egységes helyi, területi és országos szinten megvalósuló tervezés. (lásd még 1.3.2. fejt).

A hazai településfejlesztési útmutatók és módszerek áttekintése a külföldi módszerek áttekintésénél alkalmazott szempontokhoz hasonlóan történik.

1) Kerekes György: Települési tervezés, útmutató a településfejlesztési koncepció készítéséhez. Településfejlesztési füzetek 25. BM Településfejlesztési Iroda (2002)

<http://www.kormany.hu/download/a/0e/30000/telepulesfejlesztesi%20fuzetek%2024.pdf>

- A vizsgált módszer településfejlesztési (TpF) koncepció készítésére irányul.
- Viszonylag részletes útmutató, mely a 2002 évben készült.
- Elsősorban ágazati és nem területi szemléletet tükröz.
- Ebben a gazdaság szereplői nem kapnak érdemi szerepet, így a helyi gazdaság, versenyképesség céljai másodrangúakká minősülnek, elsikkadnak.
- Túlzott az önkormányzat szerepe a gazdaságfejlesztésre kiterjedően is, pedig a munkahelyek és a jövedelmek növelése elsősorban a helyi gazdasági növekedésből várható, ami pedig a helyi vállalkozók sikerétől függ.
- A siker elősegítése és módja alapvetően hiányzik, legfeljebb az externáliák hatásával számol.
- Kimaradt a HGf és a versenyképesség kérdésköre.
- Nem nevesített cél az életszínvonal, a foglalkoztatás, a jövedelmek és az életminőség növelése.
- Kimaradt a vidék-város viszonya, a településközi együttműködésekben alapuló, térségi együttműködésekre épülő funkcionális régióalkotás lehetősége.
- Az útmutató nem tér ki a célok megvalósítására, a tervezéssel befejezettnek tekinti a feladatot.
- Itt sincs különbségtétel a települések nagysága szerinti módszert illetően.
- Az útmutató szabadon felhasználható mérettől és feladatkörtől függetlenül.
- Ezen útmutató alkalmazásával készült koncepció ma már nem ad megoldást a legfontosabb településfejlesztési kérdésekre.

2) Ongjerth Richárd: Települési tervezés, útmutató a településfejlesztési program készítéséhez Településfejlesztési füzetek 25. BM Településfejlesztési Iroda (2002)

http://www.sze.hu/~lados/NGB_RT015/Telepulesfejlesztesi_fuzetek_25.pdf

- A vizsgált módszer településfejlesztési (TpF) program készítésére irányul.

- A településfejlesztési program a koncepcióra épül. Az ott leírt hiányosságok következményei itt – a „felépítményben” – is megjelennek.
- Látszólag még nem tudatosult, hogy helyi szinten, hosszú távon csak sikeres vállalkozások képesek több alkalmazottat foglalkoztatni és magasabb jövedelmet biztosítani. Ezért a fejlesztési tervek jövőképeinek, célkitűzéseinek meghatározásánál a helyi vállalkozásokkal mindvégig – a célok megvalósításánál is – együttműködést kell fenntartani, hogy a településfejlesztést elősegítő projektek hatékonysága növelhető legyen, s ne csupán az externáliák hatásában reménykedjünk.
- Napjainkban a vidék népességmegtartó képessége nagymértékben az életszínvonal és az életminőség szintjétől függ. A foglalkoztatás és jövedelem növelésében a helyi vállalkozások kapnak főszerepet. Ha e téren nincs eredmény, a fiatalok és a képzett munkaerő elvándorol. Ha ez bekövetkezik, akkor már nem lesz szükség intézményfejlesztésre és működtetésre sem. A helyi gazdaság és a helyi vállalkozások sikere tehát hosszú távra szóló kulcskérdés, aminek serkentése okkal támogatható.
- Kimaradt a HGf és a versenyképesség kérdésköre.
- Nem nevesített cél az életszínvonal, a foglalkoztatás, a jövedelmek és az életminőség növelése.
- Az útmutató a részvételi tervezésre épít, de nem tér ki a célok megvalósítására, a tervezéssel befejezettnek tekinti a feladatot.
- Az útmutató szabadon felhasználható mérettől és feladatkörtől függetlenül.
- Ezen útmutató alkalmazásával készült program ma már nem ad megoldást a települések jelenlegi legfontosabb településfejlesztési kérdéseire, noha számos hasznosítható elemet tartalmaz.

3) Tózsza István – Józai Attila – László László: (2009). Stratégiai településirányítás; Polgármester Akadémia.

Témakör: településfejlődés, településtervezés. Noha a HGf nem szerepel az ismertetett témakörben, az átvehető gondolatokat keresem itt is.

- A tartalom összefoglalása: Részvételi tervezésre alapozott településfejlesztési folyamat részletezése, elsősorban az önkormányzatok szerepének hangsúlya mellett. Gyakorlati tapasztalatot is tükröző, sokrétű és újszerű megközelítést is tartalmazó kiadvány.
- Nem kap hangsúlyt azonban a versenyképesség, a foglalkoztatás, az életszínvonal és életminőség növelése, sem a helyi vállalkozások szerepe, s nem tér ki a helyi gazdaságfejlesztés lehetőségeire.

- Az érdekmotiváció kimaradt, főként a vállalkozások esetében. Így nem derült ki, hogy a megvalósítható, nem önkormányzati célok mik, s ezeket kik valósítanák meg.
- A 10000-nél kevesebb lakosú településekre más stratégiát javasol, de erre nem tér ki, pedig 3154 településből 3009 e kategóriába tartozik, ahol több, mint 4 millió ember él, ebből 3 millió falun. Így fontos lenne a mezőgazdaság fejlesztése melletti érvelés, hiszen az sok egyéb ágazat fejlődését is meghatározza. Némely országban a mezőgazdaság alacsony foglalkoztatási aránya kifogásolható magyarázat. Mezőgazdaság nélkül több ágazat feleslegessé, vagy működés képtelenné válna.
- Kistelepülésekre vonatkozó külön módszerre nem található nemzetközi példa.
- A részvételi tervezésre nagy hangsúlyt helyez, de nem tér ki a célok megvalósítására, a tervezéssel befejezettnek tekinti a feladatot.
- A hazai viszonyok között a felmerülő általános problémákra az e kiadványban tárgyalt módszer nem kínál megoldást.
- A polgármestereknek és munkatársainak nagy szükségük lenne a részvételi tervezés mellett a saját erőforrásokra alapozott társadalom és gazdaságfejlesztés célú településfejlesztési stratégia – tervezés, megvalósítás, monitoring, visszacsatolás – folyamatának, és az azt lebonyolítani képes szervezet kialakításának és működtetésének ismeretére. Ezzel elősegíthető lenne, hogy a tervezett településfejlesztési célok megvalósításával valódi eredmények - több munkahely, magasabb jövedelem és növekvő életminőség – születhessenek, erőfeszítésük eredményeként.

4) VÁTI Területfejlesztési füzetek (1, 2) Segédlet a tervezéshez (2010)

http://www.vati.hu/files/sharedUploads/docs/teruletfejlesztes/tf_fuzet_1.pdf

A VÁTI amely ugyan nem döntéshozó, de talán a leginkább abban a helyzetben lévő állami tulajdonú szervezet volt, melynek csaknem minden rendelkezésére állt ahhoz, hogy a település- és a területfejlesztéssel összefüggésben, átfogó és minőségi módszertani anyagokat, illetve terveket bocsásson ki, s azok sikeres megvalósítását elősegítse.

A VÁTI honlapján az szerepelt, hogy sikeresen működő, kiegyensúlyozottan gazdálkodó, piacvezető non-profit szervezet, mely a jövőben is megújuló tudással, magas szakmai színvonalon végzi a terület- és fejlesztéspolitika közfeladatait, a hazai és nemzetközi fejlesztési programok menedzselését. Bár a VÁTI az elmúlt évben megszűnt, neve alatt készült több településfejlesztéssel kapcsolatos útmutató még elérhető.

VÁTI Területfejlesztési füzetek (1) Segédlet a közösségi tervezéshez (2010)

http://www.vati.hu/files/sharedUploads/docs/teruletfejlesztes/tf_fuzet_1.pdf

- Területfejlesztési célú kiadvány részletgazdag részvételi tervezési módszerekkel, mely megvalósult terület- és vidékfejlesztési projekteket és azok tanulságait mutatja be.
- Egy módszertan, útmutató hasznosíthatósága előre nem bizonyítható, többnyire az alkalmazása során szerzett tapasztalatok visszacsatolása révén fejleszthető. Ebben az esetben több hiányosság nehezítheti az alkalmazhatóságot.
- A HGf-nek még a tartalma, felelős intézménye is tisztázatlan, sőt a település-, a terület- és a vidékfejlesztés összefüggéseit sem sikerült még szabályozni. Ezeket a fogalmakat és a tartalmukat fontos lenne tisztázni.
- A versenyképesség, a foglalkoztatás, a jövedelmek, az életminőség emelésére és a helyi gazdaságfejlesztés növelésére kevesebb figyelem jutott. Hogyan is lehet e jellemzőkre hatással lenni?
- A helyi érdek érvényesítésére, a helyi vállalkozások és a helyi társadalom motiváció általi mozgósítás kérdéseire nem kapunk választ.
- Jövőkép megközelítése félrevezető (igaz később már szerepel az életminőség javítása). Csak az lehet egy település, vagy térség jövőképe, aminek reális alapja van, ennek híján csak képzelgés, ábrándozás, ami nem tervezői kategória. Az ilyen megközelítés kétségbe vonhatja a tervezés komolyságát. (Víziónak a magyarban nincs ide illő pozitív kicsengésű szinonimája.) Minek kell helyzetértékeléssel és a SWOT analízissel bajlódni, ha a fantáziánk szabad szárnyalása a jövőkép alkotásának legfőbb eszköze? Igenis a meglévő problémák megoldásával – mint a foglalkoztatottság, a jövedelmek növelése – számolni kell. Más országok, régiók is a legégetőbb problémák megoldását tűzik a HGf-ek legfőbb céljául.

A települések társadalmának túlnyomó többségét húsz éve ezek a kérdések foglalkoztatják, s a realitásokat is figyelembe véve várhatóan e súlyos problémák megoldása még hosszabb időt igényel.

Kár, hogy a települések gazdaságának, a helyi életminőség javításának, a helyi foglalkoztatás és a jövedelmek növelésének módja, ezek összefüggései nem szerepelnek az útmutatóban. E kérdések érdemi megoldásának részletei méltán váltanának ki érdeklődést a települések társadalmától, s ezzel a részvételi tervezés és megvalósítás módszere is más értelmet kaphatna.

- A kiadvány ugyan nem településfejlesztési céllal készült, több hasznosítható módszertani részt tartalmaz a részvételi tervezés gyakorlati alkalmazására.
- A projektek kidolgozása a tervezés jelzett szakaszában csak állami beruházások esetén elfogadható.

- A részvételi tervezésre nagy hangsúlyt helyez, de a projekt tervezésén túl, a tervek elfogadása utáni fejlesztés – megvalósítás, kontrolling, monitoring, ellenőrzés, értékelés, visszacsatolás – folyamatára nem terjed ki az útmutató. Azok a kérdések fel sem merültek, így választ sem kapunk, vajon hogyan is lesz megvalósítható a jövőkép, hogyan érhető el a jobb életminőség, kik a főbb szereplők, mi a feladatuk és a felelősségük a következő tíz–tizenöt évben. E kérdéseket a tervezés kezdeti szakaszában célszerű tisztázni.
- A hazai viszonyok között a felmerülő általános problémákra az e kiadványban tárgyalt segédlet, a részvételi tervezés módszerében kínál megoldást.

5) VÁTI Területfejlesztési füzetek (2) Helyi gazdaságfejlesztés (2010) Ötletadó megoldások, jó gyakorlatok

http://www.vati.hu/files/articleUploads/21338/TF_fuzet2_Helyi_gazdasagfejlesztes.pdf

- HGf-el és területfejlesztéssel kapcsolatos irányelveket és fogalmi meghatározásokat tisztázó kiadvány. Bár nem az alulról szerveződő stratégia a téma, a felsorakoztatott életképes példák főleg településekre és az önkéntes kisebb térségi együttműködésekre vonatkoznak. Ez arra utal, hogy az életképes példák az alulról szerveződés keretében főleg települési szintre épülnek.
- Sok, a gyakorlatban megvalósult, mezőgazdasághoz kötődő, vidékfejlesztési jellegű példa a falvak és kisebb települések számára, valamint az önkéntes alapon szerveződött térségi együttműködéseknek ad mintát és ötleteket. Egy általánosan alkalmazható módszertan ennél a kiadványnál átfogóbb és részletesebb. Itt az önkormányzat feladatai mellett a helyi gazdaság fejlesztése is szerepel a stratégiaalkotásban.
- Kár, hogy az útmutató által javasolt külföldi módszerekből nem mutat be hasznosítható ötleteket. A példák ötletadónak megfelelnek, de minden településnek mások az adottságai, s emellett a célok elérését motiváló helyi érdekviszonyok, így a helyi versenyképesség növelésének módszere közelebb vinné a helyieket a megoldáshoz.
- A versenyképesség meghatározásánál pontosítani kellene, mit értsünk alatta. Célszerű lenne az OECD és az EU által több mint 10 éve elfogadott és alkalmazott definíciót és tartalmat használni, ami a leggyakrabban felmerülő helyi problémák megoldását – foglalkoztatás és jövedelmek növelését – célozza. Itt lenne igazán hasznos a versenyképesség növelésének mikéntjét bemutató módszer ismertetése.
- A HGf-ben jóval több lehetőség rejlik a helyi piacok kihasználásánál. A bázis (traded) szektor nem csupán a helyi igények kielégítésén túlcsorduló termékefelesleg helyi piacokon túli értékesítését jelenti. A bázis és az erőforrás-függő (resource-dependent)

szektor tudatos erősítése komoly pótlólagos forrást jelenthet a települések számára, mely szektorok bővítése hozzájárul a helyi versenyképesség növeléséhez.

- Az útmutató „elméleti” része is többször hangsúlyozza az együttműködések különböző formáinak fontosságát, ugyanakkor a gyakorlatban, a pályázatokkal elnyerhető támogatások feltételei között ez alig jut érvényre. Célszerű lenne pedig ösztönözni az együttműködésre alapozott fejlesztési célok megvalósítását.
- Nem világos előttem, hogy egy 2010-ben megjelenő útmutatóban mihez nyújtanak érvet egy 1999-es projekt és a közel 10 évvel korábbi foglalkoztatási, vállalkozási adatok. Erősítené a leírtak hitelességét, ha a hivatkozott modell alkalmazásának hatására keletkezett 900 új állás és megmentett 150 munkahely mellett képet kapnánk arról is, hogy éppen 1990-1995 között 1.240.000 munkahely és számos stratégiai jelentőségű vállalat szűnt meg. Esetleg beszámolna azokról a közismert tényekről is, hogy a területfejlesztési és településfejlesztési együttműködések többsége széthullott, a stratégiai tervek között alig találni olyat, amelynek versenyképességet érintő céljai sikerrel megvalósultak és működnek, beleértve az OTK célkitűzéseit és a regionális terveket is.
- Egy, a tanulságokat értékelő, előremutató, sikeres nemzetközi és hazai példák tapasztalatait is hasznosító útmutató szélesebb körű érdeklődésre tarthatna számot.
- E vizsgált útmutató ugyan tartalmaz hasznos ismereteket, irányelvszerű elemet és figyelemre méltó példát, de összességében inkább magukra hagyja a településeket problémájukkal való küzdelmükben.
- *„A gazdaság recessziója ismételten felhívta a figyelmet arra, hogy a globalizáció közepette csak azok a közösségek lehetnek sikeresek, amelyek felismerik helyi értékeiket és azok tudatos fejlesztésére törekednek. Vagyis jól működő helyi gazdaságot építenek ki, esetenként anyagi támogatás nélkül.*
- *A kreatív és innovatív ötletek, jó gyakorlatok terjesztése kézzelfogható tartalommal segít megtölteni a „globális kihívások, helyi válaszok” szlogent. A Területfejlesztési füzetek második kötete e feladatra vállalkozott azzal a céllal, hogy minél több hasonló helyi kezdeményezés indulhasson az országban.”*
- Ebből az útmutatóból éppen arra a kérdésre nem kapunk választ, hogy hogyan? (Bedobták a gyeplőt a lovak közzé).

6) PÉCS VÁROSFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓJA (TÉZISEK); MTA RKK Pécs 1995

- Pécs Városfejlesztési Konceptió (Tézisek) a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központjának Dunántúli Tudományos Intézetében készült. A koncepció

ciót a Janus Pannonius Tudományegyetem, a Pécsiterv Rt. és a Dunántúli Tudományos Intézet 22 szakértőből álló munkacsoportja készítette. A munkacsoport vezetője Horváth Gyula volt.

- A koncepció településfejlesztési és helyi gazdaságfejlesztési kérdésköröket egységes feladatként kezeli.
- A vizsgált „TÉZISEK” nem módszertani útmutató, de az irányelvek szemlélete és az összefüggések bemutatása, komoly szakmai háttérrel ad egy jövőbe mutató endogén településfejlesztési stratégia és módszertan kidolgozásához, még akkor is, ha újabb koncepciók születtek ez eltelt évek alatt.
- Az 1995-ben készült anyag igen reális scénáriókat vázolt fel a 2010-ig szóló tervezési időszakra, melyek közül sajnálatos módon a kedvezőtlenebb változat hatásai jutottak érvényre, amire a „veszélyek” több tényezője már a tervezéskor utalt.
- A „kihívásokra” a „válaszok” fejezet látszólag minden kérdésre ma – 15 évvel később – is helytálló válaszokat ad. A „Tézisek” olyan irányelveket mutat be, amelyek első sorban endogén erőforrásokra alapulnak, és a helyi érdekeket tartják szem előtt. A helyi gazdaság fejlesztése, a foglalkoztatottság és a jövedelmek növelése, a helyi gazdasági szereplők helyzetbe hozása, a partnerségre és a részvételre építő városfejlesztési szemlélet a leginkább támogatható városfejlesztési stratégiák sajátja, mely jelentősen növeli a városlakók életminőségét, a kohéziót, a társadalmi tőke minőségét és csökkenti a város jövőbeni kiszolgáltatottságát. (Enyedi, 2003).
- A jövőkép nem vizionálásra, hanem realitásokra épült. A városfejlesztés célkitűzései, prioritásrendje nem csak a helyi lakosok számára logikus felépítésű.
- Rendkívül figyelemre méltó a városfejlesztés egységben, összefüggéseiben történő kezelése, ahol a várospolitikai legfőbb célja a helyiek hosszútávon történő életminőségének javítása. Ennek megfelelően minden eszköznek – tervszerű módon – e célt kell szolgálnia úgy, hogy az időközben bekövetkező változásoknak megfelelően korrigálják a terveket.
- E bonyolult feladatrendszer megvalósításának folyamatába talán még célszerű lenne beépíteni egy városmenedzseri feladatokat ellátó szervezetet, amelyet tervezési, szervezési, megvalósítási, kontrolling feladatra hoznak létre. Munkájának koordinációját egy társadalmi csoport segíti és kontrollálja, amelyik az önkormányzat, a tudományos szféra, a gazdasági szereplők és a civil szervezetek képviselőiből tevődik össze. A menedzszerszervezet létesítésének és működtetésének költségei az általa nyújtott szolgáltatások ellenértéke, a célok megvalósulásának hatékonyabbá tétele, az ezek hatásá-

ra javuló életszínvonal és a gazdasági növekedés révén minden bizonnyal hosszú távon megtérülnek.

- Sajnos nem találkoztam e tézisek alapján készült koncepció, vagy stratégia részletesebb anyagával. Úgy vélem, sok település profitálhatott volna egy ilyen átgondolt módszertan alkalmazásának lehetőségével.

Igaz a tézisekben megfogalmazottak csak részben valósultak meg, de ezért nem a tézisek hibáztathatók. A sokkal inkább favorizált városok sem képesek az életminőség – sem a foglalkoztatásban, sem a jövedelmek – terén szembeötlő eredményeket felmutatni, a kiszolgáltatottságuk viszont igencsak elgondolkoztató.

- Az ilyen szellemben készült tervek és helyi erőforrásokra alapozott megvalósítások nélkül további hanyatlásra számíthatunk, különösen a Magyar Növekedési Terv tükrében.
- A vizsgált „Tézisek” szellemiségével, közel húsz évvel később a legkorszerűbb külföldi irányelvekben találkozhatunk, azok viszont a hazai sajátosságokat nélkülözik. Egy hazai endogén fejlesztési stratégia és módszertan kidolgozásánál, a vizsgált irányelvek, és a hozzá főződő tanulságok komoly szakmai érveket jelentenek.

7) Meggyesi Tamás: Településfejlesztés (Egyetemi jegyzet, 2006)

<http://www.urbanisztika.bme.hu/segedlet/telepulesfejlesztes-jegyzet.pdf>

Egyetemi jegyzet a BMGE építőmérnök kar hallgatói részére. Kód: BMEEPUI – K33; kurzus kód: EA E; Budapest, 2006.

A vizsgált jegyzet nem útmutató, nem módszertan és nem is irányelvként szolgál, mégis műszaki egyetemi jegyzet lévén, a témakör megközelítése miatt figyelemre méltónak gondolom. Általánosságban elmondható, hogy olyan világos szakmai megfogalmazásokat és összefüggéseket tartalmaz, amelyek jelentősen elősegítik egy endogén településfejlesztési stratégia és módszertan összeállítását. A következőkben a jegyzet néhány általam kiemelkedően fontosnak ítélt részletét és annak tanulságait igyekszem összefoglalni.

- A településtervezésnek – beleértve a HGf és a versenyképesség növelését – a helyi erőforrások, helyi érdekek szerinti hasznosítását kell előnyben részesítenie, a fenntartható fejlődés keretei között. A korábbi időszakban ugyanis a fejlődés társadalmi és ökológiai szempontjai háttérbe szorultak és a fogyasztás növelésére alapozott fejlesztéseknek – a helyiekkel szemben – globális pénzügyi befektetők lettek a haszonélvezői.
- Az ennek nyomán kialakult válságból való kiútnak az alulról tervezett, a társadalmi részvételre alapozott stratégia mutatkozik, ahol a korábbi „tudományos” megállapításokat át kell értékelni.

- A következőkben a jegyzetben megfogalmazott, átértékelt, alapelvei közül néhány részletet emelek ki:
- *A gazdasági növekedés nem önérték, csupán eszköz, ami nem vezethet sem a társadalmi értékek, sem a természeti és épített környezet egyensúlyának megbomlásához.*
- A tervezés nem elsősorban műszaki, hanem morális tevékenység, ami az érdek-különbségek mögötti érték-különbségek feltárására, és azok kiegyenlítésére törekszik.
- A tervezés nem objektív folyamatok irányítása, hanem *emberi cselekvések motiválása.*
- *A tervező ne csak tervezzen, hanem kommunikáljon.* Az új szemlélet a demokratikus intézményeket csak keretnek tekinti, amin belül a különböző társadalmi csoportokkal együtt kell működni. *(Ez magában foglalja a részvételi tervezés és megvalósítás folyamatának társadalmazását.)* „A közösségi tervezésnek, ill. a közösségi részvételnek a fejlett nyugati demokráciákban ma már kialakult módszertana van.” (Meggyesi 2006.45.o.)
- *A fejlesztés tervezése, ami a település gazdaságának fejlesztésére, a helyi társadalom egészének boldogulására és az átfogó területgazdálkodás és a fenntartható fejlődés megvalósítására irányul; (Ez magában foglalja a helyi versenyképesség növelésének célját, az életminőség növelését.)*
- A jövőkép és a fejlesztési stratégia meghatározásának jól használható eszköze a SWOT analízis „folytatása”. Vagyis a szerző szerint sem vizionálás következményeként alakul ki a jövőkép, hanem a helyi adottságok rendszerezett elemzésére építve, ami tervezési kategória.
- *A szabályozás tervezése, ami a területhasználat és az építés mértékének, módjának és minőségének társadalmi kontrolljára vonatkozik; a szabályozás általános céljait a fejlesztési programok, konkrét tartalmát pedig a településrendezési tervek tartalmazzák.*
- A fentieket *meg kell különböztetni a projektek tervezésétől*, ami az egyes építési telkek és telekcsoporthok, illetve ingatlanok, valamint a kommunális beruházások konkrét műszaki terveiben realizálódik.
- A településfejlesztés ugyan a településre fókuszál *mégsem kezelhető szűkebb-tágabb térsége nélkül.* A terület, vagy régió azonban nem csak „földről”, hanem „alulról”: egymással önként szövetségre lépő szomszédos települések közös fejlesztési elhatározásai révén is létrejöhet.
- A településfejlesztés ugyanakkor a területfejlesztés által közvetlenül érintett, hiszen *a területfejlesztés olyan komplex folyamattervezés, ami egy térség gazdaságának és tár-*

sadalmának fejlesztését az érdekeltek bevonásával szervezi meg, így közvetlenül érinti a településfejlesztést.

- A jegyzet nem módszertani kérdésekkel foglalkozik, de egy endogén településfejlesztési stratégia és módszer összeállításánál e vizsgált jegyzetben megfogalmazott alapelveket célszerű figyelembe venni. Az előzőekben összefoglalt külföldi példákban bemutatott irányelvek, útmutatók többsége is ebbe az irányba tart.

8) Kézikönyv a részvételi városmegújításról; Gyakorlati útmutató Közösségfejlesztők Egyesülete Városmegújító Munkacsoport (2010)

http://ekf.afal.hu/userfiles/file/Kezikonyv_a_reszveteli_varosmegujitasrol.pdf

- A Munkacsoport kritikus hangvételű kiadványa a településfejlesztés eddigi tapasztalt hiányosságainak kiküszöbölésére fókuszál, különös tekintettel az érdemi részvétel megvalósításának témakörében.
- „A hazai fejlesztési gyakorlatban a műszaki (jobb esetben ezek mellett a közgazdasági) szemlélet uralkodik, míg a társadalmi, környezeti érdekek és szempontok a fejlesztések előkészítése során rendszerint háttérbe szorulnak.”
- E kiadványban megfogalmazott kritika megállja a helyét. Az elkészült tervekkel áttekintve – a jelenléti íven kívül – valóban nincs nyoma a településfejlesztési tervezés (és a megvalósítás) során a társadalmi és gazdasági szereplők érdemi részvételének. Ez az IVS-ek esetében különösen megmutatkozik. A helyi gazdaság fejlesztését a helyzetértékelések még tartalmazzák, de a jövőbe mutató stratégiák még csak nem is érintik. Vagyis a helyi szereplők közösségi érdekeinek megfelelő célok megfogalmazásának lehetőségét hagyták ki a tervezők. Így a jövőkép megvalósításának elenyésző gazdasági, s csekély motivációs hátteret biztosítanak.
- E módszertani elgondolásokból viszont a társadalmi szempontok megvalósíthatóságának gazdasági alapja hiányzik. A gazdaság fejlesztése nélkül a foglalkoztatás, a jövedelmek, az életszínvonal és az életminőség javítása nem oldható meg, ahogyan a fejlesztési célok megvalósításának, fenntartásának és működtetésének is ez az alapja.
- Az antiszegregációs program sem működik az érintettek foglalkoztatásának és munkajövedelmének megbízható lehetősége nélkül. Aki dolgozni akar, az megtehesse.
- Kimaradtak a KKV-k és érdekeik, akik a helyi gazdaság fejlesztésében csaknem egyedülként munkahelyeket és magasabb munkajövedelmeket képesek biztosítani.
- A részvételi tervezés terén feltárt és részletesen bemutatott hiányosságok és javaslatok figyelmet érdemelnek a településtervezés során, ám egy endogén településfejlesztési tervezési stratégia és módszertan ennél bővebb – a HGf-et és a versenyképesség növe-

lését, a tervezés és megvalósítás módját és módszerét is magában foglaló – tartalmat kell, hogy jelentsen.

2.2.4. A KUTATÁSI PROGRAM EREDMÉNYEINEK ÖSSZEGZÉSE

E fejezet célszerűen értékeli és összegzi a kutatási programok együttes eredményeit abból az aspektusból, hogy a feltételezéseink mennyiben helytállóak, mely tényezők növelése, illetve mely hazai és külföldi – elméleti és gyakorlati – tapasztalatok segítségével készülhet olyan stratégia és módszertan, amely a településeken jelentkező társadalmi-gazdasági problémák megoldását és a versenyképesség növelését elősegítheti.

A legtöbb település társadalmát az életszínvonal, az életminőség szintje, vagyis a település versenyképességének, a helyi gazdaság fejlesztésének lehetőségei foglalkoztatják. Ennek megfelelően a kutatásokat is e szempontok vezérelték, s a konklúzió összefoglalása is ezen irányelv szerint történik a három kutatási fázis szerkezeti felépítése nyomán:

- *Az empirikus kutatás eredményeinek összegzése;*
- *A versenyképesség növelését befolyásoló releváns tényezők hatásainak összegzése;*
- *A településfejlesztési útmutatók és módszerek vizsgálatának összegzése.*

2.2.4.1. Az empirikus kutatás eredményeinek összegzése

A vizsgálatok első, empirikus kutatási szakasza annak azonosítására irányult, vajon mennyiben valós és általános jelenség az, hogy a települések nem használják ki a rendelkezésére álló helyi lehetőségeket a társadalmi-gazdasági hanyatlás csökkentése, a helyi versenyképesség növelése érdekében.

Az empirikus vizsgálat keretében a 327 magyar város településfejlesztésre irányuló terveinek az elemzésére került sor. A kutatási eredmények általánosítása és kiterjesztése arra a feltételezésre épül, hogy a falvak településfejlesztési tevékenységéről egy teljes körű vizsgálat sem adna kedvezőbb képet. Az első vizsgálati szakaszból Bp. azért maradt ki, mert a főváros problémái, fejlesztésének célja, módja és háttere jelentősen különbözik a többi településétől.

A városok településfejlesztési tervellátottsága

A települések kimaradtak a területfejlesztés rendszeréből.

- ♦ A vizsgálati eredmények szerint ***a városok közel fele, nem rendelkezik településfejlesztési tervvel*** (koncepcióval, programmal), vagyis a városok fele esetében nincs dokumentum, ami arra utalna, hogy ott bármilyen tervezett társadalmi-gazdasági fejlesztéssel kapcsolatos cse-

lekvés történik. Ez gyakorlatilag a helyiek passzivitását és érdektelenségét fejezi ki a városuk jövője iránt.

- ♦ **Tervezésre szükség van**, hiszen az Mötv. 6. § „A helyi önkormányzat feladatai ellátása során: b) erősíti a település önfenntartó képességét, feltárja lehetőségeit és hasznosítja saját erőforrásait;” olyan feladatot ír elő, ami tartalmilag is integrált tervezést igényel, mely nélkül nem látható el a törvényi előírás. Az önkormányzat nem rendelkezik az emberi erőforrásokkal, hiszen azok a társadalom tagjaihoz kötődnek. E legfontosabb erőforrás hasznosítása csak a helyi társadalom tagjaival való aktív, érdekalapú együttműködés keretében lehetséges, amit a tv 6§ a) pontja is biztosít. Ez a több generációt érintő, sok érdeket átszövő, hosszú távra szóló, folyamatos feladatot jelentő kérdéskör tervezés nélkül nem oldható meg.
- ♦ *A terv szükséges, de nem elégséges feltétele a település fejlesztésének.* A településfejlesztési tervezés és a célok megvalósításának folyamata együttesen eredményezhet növekedést a foglalkoztatásban, jövedelmekben, életminőségben.
- ♦ Az **IVS** elkészítéséhez útmutató állt rendelkezésre betartandó követelményrendszerrel, amit két jelentős területen többnyire nem sikerült teljesíteni: *a részvételi tervezést és a jövőbeni gazdaságfejlesztést.* A helyi életszínvonal növelése nem volt követelmény. Az IVS-ek talán legnagyobb hiányossága, hogy nem integráló hatásúak. Nemigen találni bennük közös érdekeket kifejező térségi célokat a városok közötti együttműködésre. Még kevésbé egy kistérségen belül, ahol a városokban megvalósuló fejlesztések között nehéz a községek számára is kedvező fejlesztéseket találni.
- ♦ *A meglévő gazdaságfejlesztést érintő tervek* – csekély kivételtől eltekintve – nem terjednek túl az önkormányzat kötelező feladatain. Tekintve, hogy a legtöbb település társadalmát a versenyképesség növelése foglalkoztatja, így a közérdek és a logika szerint a jövőképpen és az annak megvalósítását szolgáló célokban a versenyképesség növelésének prioritást kellene kapnia. Ilyen közösségi érdekeket tartalmazó tervek csak elvétve készülnek.
- ♦ *A versenyképesség növelését* csupán a városok tizede hozta összefüggésbe fejlesztési céljaival. Ezek többségében a fogalom sem látszik tisztázottnak, arra vonatkozóan pedig utalást is alig találni, hogy e cél megvalósítását miként tervezik elérni. Az EU és OECD több mint tíz éve definiálta versenyképesség fogalmát (1. függelék).
- ♦ A gazdaságfejlesztéssel összefüggésben 58 város esetében mutatkozott valamilyen nyoma **a helyi vállalkozói érdekeltség megjelenésének**, de érdemi részvétel nem tapasztalható. A közszereplők és a gazdaság szereplőinek többsége gyakran nem is ismeri a kijelölt célokat, holott csak a sikeres vállalkozások képesek a foglalkoztatás és a jövedelmek érdemi növelésére, így a vállalkozásokkal történő folyamatos együttműködés kulcsfontosságú.

- ♦ Csak néhány városban működik helyi **menedzserszervezet**, pedig a településfejlesztés csak akkor eredményezhet jobb életminőséget, ha a tervekben megfogalmazott célokat megvalósítják. E feladat ellátására szakmailag felkészült, felelős személy vagy szervezet szükséges, aminek létrehozását és működtetését biztosítani kell.
- ♦ **Az önkormányzat** településfejlesztésben ellátandó **szerepét** törvények és jogszabályok határozzák meg (Mötv., OFTK), de ezen túl önként vállalt feladatokat is végezhet az eredményesség érdekében. A meglévő településfejlesztési tervek arról tanúskodnak, hogy a tervezésben résztvevők többsége előtt nem világos a településfejlesztés és gazdaságfejlesztés közötti lehetséges és logikus viszonyrendszer, a település versenyképességének tartalma, a HGf módszerében rejlő lehetőségek a társadalmi támogatottság jelentősége és hosszú távon a kisebb kiszolgáltatottság. Pedig a települések többsége számára egyre inkább a helyi erőforrásokra alapozott alulról építkező stratégia mutatkozik elérhetőnek a helyi hosszú távú fejlesztési céljaik megvalósításában és a helyi problémák megoldásában. Ez széleskörű helyi és települések közötti együttműködéseket és koordinációs feladatokat igényel, amelyek nagy részét az önkormányzatoknak kell magukra vállalniuk, amihez az Mötv. megfelelő jogi háttérrel biztosít. Újabban jelentek meg az e területet érintő feladatok ellátására vonatkozó jogszabályok, irányelvek, útmutatók. Menedzserképzés is folyik, de ezekből eddig még nem sikerült összefüggő, működőképes rendszert összeállítani. Az érvényben lévő 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet nem segíti a törvény és az EU 2014 céljainak megvalósulását, hiszen éppen az alkotó társadalom erőforrásaiban rejlő lehetőségeket hagyja figyelmen kívül. Az OFTK-ban, vagyis az 1/2014 (I.3.) OGY határozatban pedig a M.J. Városok kivételével az önkormányzatok, valamint a civil és gazdasági szféra sem kap érdemi szerepet.
- ♦ A meglévő településfejlesztési tervek túlnyomó többsége a korábbi Ötv. szerint készült. A településfejlesztési tervek többségéből hiányzik a helyi gazdaságfejlesztés, a versenyképesség növelése, a helyi érdekek megjelenítése, így **nincs motiváló hatás**, ami arra készítetné a helyieket, hogy kövessék a tervekben megfogalmazottakat.
- ♦ **A kistérségi területfejlesztési koncepciók** ideális esetben sem helyettesítették a településfejlesztési terveket, hiszen más volt a funkciójuk. A kistérségi együttműködési struktúra ugyan megszűnt, de a települések közötti viszonyrendszer megmaradt, ami a települési érdekazonosság mentén erősíthető. A települések térségi együttműködése az EU 2014-2020 időszakra vonatkozó programok eredményességének alapvető eleme.
- ♦ A településfejlesztési tervek **jövőképe** és annak elérését szolgáló célok gyakran nincsenek meghatározva. Több esetben találunk olyan „jövőképet”, amihez a helyi adottságok nem nyújtanak alapot. Bár a folyton változó piaci igényekhez való igazodás gyakran felveti a gaz-

dasági szerkezetátalakítás szükségességét, úgy vélem, ez esetekben sem szabad elszakadni a helyi adottságoktól és a helyi érdekektől.

- ♦ A LEADER az EU vidékfejlesztési programja, alulról szerveződő, a részvételi tervezésre, az együttműködésre alapoz és a pályázati forrásokról is a helyiek döntenek. A program hazai alkalmazása még sokirányú fejlesztést igényel, de a tapasztalatokra nagy szükség van, hiszen az ország lakóinak több mint 40%-a vidéki, vidéki életforma szerint él. (Bálint–Juhász 2007). A gazdaságpolitika és a fejlesztéspolitika hajlamos a vidék-város kérdését marginális problémaként kezelni, és sok esetben feláldozni a kisebb településeket a város gazdaságszervező potenciáljának (Beluszky, 1999). A vidéket érő hátrányos folyamatok fékezésére az EU által hozott intézkedések és a hazai jogrend segíti a partneri együttműködések kialakulását melyek közös térségi sikereket eredményezhetnek. A település-, vidék és területfejlesztés összehangolása több eredményt és nagyobb hatékonyságot ígér. A LEADER szemlélethez hasonló eszközrendszert szándékozik alkalmazni az EU 2014 stratégia. (vö. ITS, 1. függelék)
- ♦ A vizsgálat szerint a kistérségi központi szerepet kapott városok minden szempont szerint aktívabbak. Az együttműködő települések között a térségi előnyök kihasználhatósága minden résztvevő számára nyitott. Az együttműködés érdekalapú, de csak addig működik hosszú távon, ha mindegyik partner nyertes lehet.
- ♦ A nagyobb méret nagyobb aktivitásra készíti a városok önkormányzatait a település- és a gazdaságfejlesztési tervek készítésére, a versenyképesség növelésére, emellett jobban megvannak a feltételek a gazdaságfejlesztéshez (erőforrások, lehetőségek, KMT, kapacitások a tervezéshez. (Mezei, 2004).

Emellett a térségi, regionális, vagy megyei szintű vizsgálat is célszerű, hiszen területi tökéjük így tárható fel, s a helyi társadalom érdekeinek megfelelően ez alapján értékesíthető.

2.2.4.2. A versenyképesség növelését befolyásoló releváns tényezők hatásainak összegzése

E fejezet annak a kutatásnak a fontosabb megállapításait és tapasztalatait foglalja össze, mely azt elemzi, hogy a *releváns tényezők*: KMT, külföldi érdekeltégű vállalkozások telephelyválasztása, települések, térségek kedvezményezetté nyilvánítása, tervellátottság, *milyen hatással vannak a település alapproblémáját reprezentáló jellemzőkre*. Az a cél, hogy a vizsgálat eredményeként kiválaszthassuk azokat a tényezőket, amelyek hosszabb távra visszamenően pozitív hatást gyakoroltak a versenyképesség növelésére. E tényezők számításba vétele elősegítheti egy jövőbeni stratégia eredményességét.

A településfejlesztési tervek hatásai a helyi versenyképességre (2.2.2.2.1. fejezet alapján)

A településfejlesztési, a meglévő gazdaságfejlesztési tervek számának, a meglévő TpF-i tervekben szereplő versenyképességnek a gyakorlatban eddig történt megjelenítésének, illetve a helyi vállalkozók bevonásának formája és színvonala nincs közvetlen hatással a foglalkoztatásra, sem az átlagkeresetekre, sem a vállalkozói aktivitásra.

A település- gazdaságfejlesztési tervezés – különösen az Mötv által meghatározott feladatok ellátásával összefüggésben – nem nélkülözhető. Ugyanakkor a városok terveinek csupán a megléte nem fejtett és a jövőben sem fejthet ki érdemi hatást a vizsgált jellemzőkre, a megvalósítás fázisára, az eddigieknél jóval nagyobb figyelmet kell fordítani. Csak a megvalósult célok révén keletkezhetnek munkahelyek, magasabb jövedelmek, s lehet több vállalkozás.

A vizsgálatok tapasztalatai szerint még nem tudatosodott, hogy a gazdasági szférában, elsősorban sikeres vállalkozások képesek munkahelyeket teremteni, így a településfejlesztési célok kitűzésénél a vállalkozások bevonása nem csak ésszerű, hanem szükségszerű. Ez a helyi erőforrások hasznosítása esetében kiemelt jelentőségű, hiszen az önkormányzat nem rendelkezik a helyi versenyképesség növeléséhez szükséges erőforrások többségével, így az eredményesség érdekében a helyi emberi erőforrásokkal rendelkező társadalom széles körű bevonására és aktivizálására kell törekedni.

A versenyképességet befolyásoló főbb tényezők hatásai (a 2.2.2.2.2. fejezet alapján)

- ♦ A KMT hatása a vizsgálat során számos vonatkozásban megjelent. A KMT mértékében bekövetkezett változások hatása azonban nem hozható közvetlen összefüggésbe a foglalkoztatás, az átlagkeresetek és a vállalkozási aktivitás terén 2002-2010 között kimutatható változásokkal. Azaz olyan összefüggés nem bizonyítható, ami arra utalna, hogy a helyi foglalkoztatásra és/vagy az átlagkeresetekre, illetve a vállalkozói aktivitásra nézve a KMT kizárólagos, vagy szoros befolyással lett volna 2002-2010 között.
- ♦ *A külföldi érdekeltségű vállalkozások telephelyválasztásából eredő, a helyi versenyképesség növelését befolyásoló hatások feltárására irányuló vizsgálat szintén ellenmondásos eredményeket hozott. 2002-2010 között több megyében a külföldi érdekeltségű vállalkozások számának növekedése mellett csökkenő foglalkoztatási ráta, jövedelem, vagy vállalkozói aktivitás, más megyékben ennek ellenkezője tapasztalható. Az adatok alapján megállapítható, hogy a vizsgált időszak alatt a külföldi érdekeltségű vállalkozások számának változása nem volt összefüggésben sem a foglalkoztatási ráta, sem az átlagkeresetek, sem a vállalkozói aktivitás változásaival.*

A hátrányos helyzetű városok és a kedvezményezett kistérségek (a 2.2.2.2.5. fejezet alapján)

A területpolitika bizonyos értékelési szempontok alapján egyes településeket hátrányosnak, s némely térséget kedvezményezettnek minősít, ami a pályázatok által nagyobb arányú elnyer-

hető támogatásokat tesz lehetővé. Az érintett települések és térségek számára jelenthet ez néhány százalék támogatási többletet, de a KMT és a KülVáll-ok számára nem vonzóak azok a többletkezdvezmények, amelyek ilyen címen elérhetők.

A KMT és a KülVáll-ok Budapest és a régiók viszonylatában (a 2.2.2.2.6. fejezet alapján)

E fejezet áttekintést ad arra, hogy a főváros hogyan részesült a KMT mértékéből, a KülVáll-ok milyen arányban telepedtek oda, milyen hatást váltanak ki ezek a tényezők a főváros foglalkoztatásában, átlagkereseteiben, vállalkozói aktivitásában, mindez hogyan aránylik a régiók és a vidék hasonló mutatóihoz, s mennyire volt eredményes a kiegyensúlyozó kohéziós politikai struktúra.

- ♦ *A KMT aránytalansága kirívó, hiszen a fővárosban nagyobb a KMT állomány, mint az ország többi 3153 településén együtt. (Tolna megye KMT állománya 2010-ben nem éri el a bp.-i érték 1%-át).*
- ♦ *2010-ben az országban lévő külföldi érdekeltségű vállalkozások 61,6%-ának Bp.-en, 71,12%-ának a Közép Magyarország Régióban (KM) volt a telephelye.*
- ♦ *Az okok elemzésére nem áll rendelkezésemre elegendő információ, de a telephelyválasztást minden bizonnyal az előnyök motiválhatják, amelyek ügyében Bp.-en születnek a döntések (gazdasági információk, kedvezmények, támogatások és a termelési tényezők).*
- ♦ *A legjelentősebb és legeredményesebb vállalkozások – elsősorban a központjaik – a fővárosban és a KM régióban helyezkednek el, így a nyereség és a magas jövedelmek itt jelentkeznek. (NGM, 2011). Ez egyfajta centrum-periféria viszony, melynek előnyeit a centrum kockázat nélkül élvezzi a vidéki periféria terhére.*
- ♦ *Rendkívül disszonáns, hogy a főváros az exogén fejlesztés előnyeit élvezve mind a KMT mind a KülVáll-ok számát tekintve kirívóan magas részesedést tudhat magáénak, ami a Bp.-vidék életminőségben lévő növekvő különbségekben mutatkozik meg. Az országos tervekben – évtizedek óta újra és újra – megfogalmazott felzárkóztatási célok ellenére a differenciálódás nő. Bp. országon belüli pozíciója akkor is erősödik, ha az ország versenyképessége gyengül (Nemes Nagy 2005). A 2002-2010 évekre vonatkozó kutatási eredmények szerint a vidéki térségek többsége számára az exogén fejlesztés nem mutat perspektívát.*

A GDP, a KMT, a külföldi vállalkozások, a foglalkoztatás, az átlagkeresetek és a vállalkozói aktivitás területi viszonyai (a 2.2.2.2.7.- 8. fejezet alapján)

A kutatási eredmények alapján kibontakoztak a hazai, a külföldi befektetői tőke és a GDP területi összefüggései. Ezt a vizsgálatot a *GDP, a KMT és a külföldi érdekeltségű vállalkozások*

egy főre vetített értékeivel, megyei és Bp.-i összehasonlításban végeztem el, így jobban kirajzolódnak a területi különbségek.

- ♦ Az adatok arra utalnak, hogy bár az *egy főre eső GDP és a KMT* értékei a 2002-2010 közötti években több megyében stagnáltak, vagy visszaestek, az adatsorok között szoros összefüggés mutatkozik. Hasonlóan szoros a GDP/fő és a *külföldi érdekeltségű vállalkozások* közötti összefüggés. Mindez a KMT és a külföldi érdekeltségű vállalkozások GDP-ben való domináns szerepét mutatja.
- ♦ Ugyanakkor több megyében a KMT/fő viszonylag alacsony értéke nem okozott ezzel arányos csökkenést a GDP/fő értékben. Mindebből produktívabb helyi vállalkozói tevékenységekre következtethetünk, ami szerint *az endogén fejlesztés kiút lehet a vidék számára a KMT és a külföldi vállalkozások iránti kiszolgáltatottsággal szemben.*

A helyi gazdaságot és a versenyképességet befolyásoló tényezők és jellemzők változásai (2002-2010) (a 2.2.2.2.9. fejezet alapján)

A GDP, a KMT és a külföldi vállalkozások számában, illetve a foglalkoztatási ráta, az átlagjövedelmek és a vállalkozói aktivitás adataiban *már a vizsgált időszak kezdetén 2002-ben is jelentős differenciák voltak a különböző megyék között.* A 2002 és 2010 közötti időszakban bekövetkező változásokat ugyanazon az ábrán – lakosságarányos értékben –, egymásra építve tüntettem fel úgy, hogy a 2002 évi kiindulási állapot és a változások külön és együtt is értékelhetők legyenek az egyes megyék esetében.

Az ábrákból sok összefüggés kiolvasható, itt néhányat emelek ki közülük.

- ♦ A 2008-2010 közötti időszak mutat leginkább szembeötlő változásokat, amelyek többsége a gazdasági válsággal indokolható.
- ♦ A *foglalkoztatási rátában* 17% különbség is volt a megyék között 2002-ben. A következő nyolc évben történt változás 9% (+3% és -6%), ami ***több olyan megyében is visszaesést mutat, ahol a GDP nőtt.*** Ez az összefüggés azt is *jelentheti, hogy a helyi munkatermelékenység növelése eredményezhet a foglalkoztatásban csökkenést, miközben a GDP növekszik.* Azaz amennyiben a helyben elért GDP a nyereség, és/vagy más tőke kivonás okán nem járul hozzá a térség életminőségének javításához, a termelékenység és a GDP jelentősebb növekedése ellenére sem lesz a helyi életminőségben javulás. Esetünkben az életminőség javulására akkor van nagyobb esély, ha a termelékenység növelését eredményező technológia helyi tulajdonban van, hiszen a helyben előállított GDP-nek nagyobb része marad helyben.
- ♦ 2002-ben az *átlagkeresetekben* jelentős különbségek voltak az egyes megyék között (elérte a 74%-ot), a nyolc év alatti differenciált növekedés elérte a 88%-t, aminek következtében

2010-ben a legkisebb és legnagyobb átlagkereset közötti különbség 72%. 2008-2010 között a növekedés lelassult, esetenként visszaesett, de *az országon belüli aranytalanság nem csökkent*. Bp. az átlagkeresetekben is kiemelkedik, aminek lehetséges okait említettem.

♦ *A vállalkozói aktivitás* jelentős emelkedése különösen az alacsony GDP/fő értékkel rendelkező megyéknél tapasztalható, ami a kényszer-vállalkozások kialakulására utalhat. Bp. vállalkozói aktivitásának növekedési ütemében megmutatkozó lassulás a gazdasági válsággal is indokolható.

Összefoglaló

E fejezet a kutatások azon fontosabb megállapításait és tapasztalatait foglalja össze, mely megmutatja, hogy a *releváns tényezők* milyen *hatással voltak a települések – általam vizsgált – alapproblémáját reprezentáló jellemzőkre*. A részletes vizsgálatok ellenére sem sikerült olyan tényezőket azonosítani, amelyek önmagukban, önállóan, hosszabb távra pozitív hatást gyakoroltak a versenyképesség növelésére. Az elemzések eredményei ugyanis azt mutatják, hogy az elmúlt nyolc évben a vizsgált tényezők – a településfejlesztési tervek, a KMT, a KülVáll-ok, a többlettámogatások – nem voltak közvetlen hatással az általunk preferált jellemzőkre. E tényezők lehetnek volna pozitív hatással is a helyi foglalkoztatottság, jövedelmek és vállalkozói aktivitás növelésére, de a kutatásokból levonható következtetések szerint a profitrepatriálás iránti igény érvényesítése, csekély figyelmet és lehetőséget hagyott a helyi életminőség növelésének (Lóránt 2010). A helyi társadalmi-gazdasági eredménytelenségért a külföldi befektető nem tehető felelőssé, hiszen a saját érdekei szerint cselekszik.

A hazai gazdaság- és területpolitika pedig képtelen volt elérni, hogy ez a nemzetközi mércével mért alacsony foglalkoztatási és jövedelmi szint mellett, legalább a hazai környezetben ne alakulhassanak ki méltatlan és növekvő centrum-periféria viszonyt jelentő kényszerkapcsolatok, sem Bp. és a vidék, sem a városok és a falvak viszonylatában.

Megalapozatlan megállapítás lenne minden okot a főváros terhére írni. Budapest is arra törekszik, hogy polgárainak minél magasabb életminőséget biztosítson. Emellett az a kialakított innovációs és gazdasági potenciális húzóerő, ami az ország fejlődését elősegítheti, nem szorulhat háttérbe. Ugyanakkor Bp. az ország fővárosa is, ahol csaknem minden országos hatású szervezet, vagy központja működik, amelyek átláthatatlan érdekviszonyai az egész ország fejlődését meghatározhatják. A kutatások szerint ennek kedvezményezettje a főváros, amely akkor is fejlődik, ha a vidék sorvad. Ez meglehetősen egyoldalú viszony, hiszen minden jelentősebb gazdaságpolitikai terv és döntés a fővárosban születik, de nem látszik az a joggal elvárható figyelem, ami az ország egészének kiegyensúlyozott fejlesztésére irányulna, s ennek

megváltoztatása érdekében a vidék nem sokat tehet. Az OFTK több fejezetén is világosan tükröződik a vidék véleményének és érdekegyeztetésének hiánya.

Azt könnyű belátni, hogy a főváros jelentős perspektívát ígérő társadalmi bázis, támogatásának elnyerése fontos csoportérdek. A vidék többségében tapasztalható társadalmi-gazdasági hanyatlás – a vidék és a főváros, városok és a falvak közötti életminőségben megmutatkozó aránytalan különbségek – azonban helyenként már olyan mértéket öltenek, amelyek cselekvésre késztetik a helyi társadalmat. Már több vidéki település jutott arra a döntésre, hogy enyhít túlzott terhein, és önmaga keres megoldásokat a hanyatlás megfékezésére.

Annak a módját kell megtalálni, hogy a jelenlegi viszonyok között hogyan tud a települések társadalma mindinkább érvényt szerezni a saját helyi érdekeinek úgy, hogy környezete fejlődését ne korlátozza. E cél megvalósítása az eddigiektől eltérő, alulról szerveződő, az érdekeltek együttműködésére alapozott új stratégiát igényel, ahol nem a profitszerzés az elsődleges szempont, hanem a helyi életminőség növelése, aminek elérése elsősorban endogén erőforrásokra épülhet. E módszer nagymértékben hozzájárulhat az Mötv. által megszabott helyi erőforrások hatékonyabb feltárásához és hasznosításához, ami az ország fejlődésének szélesebb bázisát eredményezi.

2.2.4.3. A településfejlesztési útmutatók és módszerek vizsgálatának összegzése

Szinte feldolgozhatatlan mennyiségű szervezet, szerző, és kiadvány foglalkozik a települések fejlesztését érintő kérdéskörrel. Az általam áttekintett 22 külföldi és 8 hazai dokumentum arra ad lehetőséget, hogy e harminc kiadvány irányelveit, módszereit és tapasztalatait elemezve felvázoljam jellegzetességeiket, illetve a hazai sajátosságokat tekintetbe véve az eredményesen alkalmazott irányelvi és módszertani elemekre felhívjam a figyelmet. Az általánosítások és megállapítások csak a vizsgált dokumentációkra vonatkoznak.

- ♦ Az áttekintett külföldi irodalom arra utal, hogy a településfejlesztés (TpF) városépítészeti, településépítészeti szabályozást érintő része többnyire elkülönül, és más hangsúlyt kap, mint a helyi gazdaságfejlesztés (HGf). A társadalmat foglalkoztató súlyosabb problémák megoldása HGf programokhoz kapcsolódik, melyek gyakran magukban foglalják a célterületre vonatkozó, a programot érintő minden feladatot, amelyeknek végrehajtásáért minden esetben megnevezett felelős szervezet tartozik.
- ♦ Minden HGf hangsúlyozottan épít a helyi partnerségre, több esetben megnevezve a helyi gazdaság szereplőit is. Legtöbbjük a helyi foglalkoztatás növelését, s igen gyakran a jövedelmek és az életminőség növelését is célul tűzi ki. A dimenziók viszont igen különbözőek. A

gyakran felmerülő problémakörök megoldására több világszervezet dolgozott, dolgoztatott ki különböző irányelveket (ENSZ, OECD, UNIDO, stb.) és megoldási javaslatokat, melyek többségét a Világbank finanszírozta.

- ♦ A helyi gazdaságfejlesztés megközelítése is különböző. Több esetben a nagyvárosok tömegvonzó képességére építenek, máshol a kiegyensúlyozott város-vidék fejlesztése a cél (különösen Európában a Vidéki Térségek Európai Kartája és a Corki nyilatkozat szellemiségének megfelelően).

- ♦ Az irányelvek általános érvényűek, nem találkoztam kis és nagyobb településre vonatkozóan különböző módszertannal, vagy irányelvvel egy országon belül. Magyarország azon országok közé tartozik, ahol Budapest kivételével nincsenek nemzetközi értelemben vett nagyvárosok¹. A 3154 településből 328 város, 2826 falu és a lakosság 40%-a vidéken él. A legtöbb településen – az előzőekben részletezett kutatásokkal igazolt – a foglalkoztatottság és jövedelmek alacsony szintje a legsürgősebben megoldandó feladat, ami szorosan összefügg a nagyszámú vidéki lakosságot érintő mezőgazdaság- és vidékfejlesztés kérdéskörével. *A külföldi és hazai irányelvek, módszerek sok tanulságot és hasznosítható tapasztalatokat nyújthatnak, de a hazai sajátos adottságok és igények jelentősen meghatározzák egy gazdaságfejlesztési, településfejlesztési stratégia és módszer kidolgozásának körvonalait.*

- ♦ Hazánkban az a sajátos helyzet alakult ki, hogy a területfejlesztés időnként bizonyos virtuális hangsúlyt kap, de a gazdaságpolitikában megszabott helye, eszköz és intézményrendszere nem stabil. A gazdaság-, terület-, vidék- és településfejlesztés rendszere, összefüggései tisztázatlanok, az ott megfogalmazott célok megghiúsulásának látszólag nincsenek felelősei, sem tanulságai, csak a társadalmat érintő következményei.

- ♦ A legtöbb külföldi és több hazai szakmai példában a helyi érdekek kapnak prioritást a fenntarthatóság keretei között. A fenntartható fejlődés középpontjában lévő környezetpolitikai értékrend elsősorban a társadalmi-gazdasági-környezeti harmonikus fejlődés keretei között értelmezhető, aminek a jövőben az alulról szerveződő stratégiák kialakításánál növekvő hangsúlya lesz. Az endogén fejlődési irányzat erősödésével a helyi adottságok, helyi érdekek és a fenntarthatóság egyensúlya, körültekintő stratégiát, fegyelmezett megvalósítást és széleskörű önkéntes szerepvállalást igényel. Ebben az összefüggésben elsősorban a tudatosság és az igényesség fejlesztése, mintsem az érdekekkel szembeni radikális korlátozások vezethetnek

¹ Az ENSZ Demográfiai Évkönyve által használt településhierarchia: nagyváros 500 ezer és 1 millió lakos között; A hazai hierarchia szerint 100 ezer és 1 millió lakos között

eredményre a fenntarthatóság és a belső erőforrások hasznosíthatóságának kényes egyensúlyában.

- ♦ A külföldi HGf gyakorlatát tanulmányozva szembetűnik, hogy csak kevés esetben állnak meg a tervezési fázis befejezésénél, a referenciák a megvalósult projektek eredményességéről és a hatásokról is beszámolnak. Ezzel szemben a hazai gyakorlat szerint az érintettek a hosszú távra szóló település-, terület- és vidékfejlesztési tervek átadásával gyakorlatilag befejezettek tekintik a feladatot 10-15 évre, de legalábbis a tervek felülvizsgálatáig. Ahogy a házépítés sincs befejezve a tervezéssel, a település- és helyi gazdaságfejlesztési tervek elkészülte sem teremt munkahelyeket, sem magasabb jövedelmeket, míg az abban megfogalmazott célokat meg nem valósítják.
- ♦ Attól a paternalista beidegződésektől viszont úgy tűnik nehéz lesz megszabadulni, aminek keretében megtudhatjuk azt a felsőbb szintű döntést, *hogy nekünk mi lesz a jó*. A gazdaságpolitika számos jele mutat az exogén fejlődéshez való kötődésre, noha az Mötvt. már a helyi erőforrások feltárását és hasznosítását írja elő az önkormányzatok számára, jóllehet az még nem tisztázott, hogy miként.

2.2.4.4. A külföldi és hazai településfejlesztésre irányuló tevékenységek tapasztalatai

A településfejlesztés külföldi értelmezése, tartalma és gyakorlata eltér a hazai felfogástól és „gyakorlattól”. Bár az ott alkalmazott irányelvek, útmutatók egymástól is különböznek, ugyanakkor kirajzolódnak általánosan érvényesülő alapelvek, amelyek adottságaink, gazdasági háttérünk különbözősége miatt közvetlenül nem másolhatók. A többség által alkalmazott módszertani elemeket, tapasztalatokat viszont célszerű átvenni és ötvözni a hazai adottságokat figyelembe vevő, szakmailag megalapozottabb elgondolásokkal. Az így összefoglalt irányelvek az alapprobléma megoldására irányuló – a hazai sajátosságokhoz igazodó – endogén településfejlesztési stratégia és módszertan alapjául szolgálhatnak.

- ♦ A települést az ott élők társadalma és az általuk létrehozott létesítmények organikus térszerkezeti egységeként kell értelmezni, ahol a tevékenységek mozgatórugója a helyi érdekek megfelelő életfeltételek kialakítása, az életminőség növelése a fenntarthatóság keretei között.
- ♦ A településfejlesztés – a fenti értelmezés alapján – a település társadalmi, gazdasági és környezeti adottságaira alapozott céltudatos, tervszerű folyamatos fejlesztési tevékenység, amely arra irányul, hogy az erőforrások a helyi társadalmi közösség érdekei szerint, optimálisan hasznosuljanak.

- ♦ Ennek megfelelően a HGf és az önkormányzati településfejlesztési feladatok tartalmilag integrálódnak, ezáltal mindkét feladatkör ellátása hatékonyabbá válik. A komplex értelmezés számos olyan települési és térségi projekt összeállítását is eredményezheti, amelyek mögött sokrétű helyi érdek és társadalmi támogatottság van.
- ♦ Az önkormányzat az Mötv előírásain túl önként vállalt feladatként tehet ennek eleget, amelynek következményeként koordinálhatja, és ellenőrizheti a feladat ellátását, egyben felelősséget is vállal, vagy kijelöli a felelős személyt, vagy szervezetet.
- ♦ A partnerség és a részvétel alapkövetelmény. Az önkormányzat, a tudomány, a helyi civil és a gazdasági szféra szereplői részvételi tervezés keretében közösen határozzák meg a jövőképet, a célokat, a megvalósítást végző szervezetet, valamint részesei a teljes folyamat ellenőrzésének és a település fejlesztését érintő főbb kérdések döntés-előkészítésének.
- ♦ A jövőkép és az annak megvalósulását szolgáló célrendszer, a helyi legfontosabb problémák megoldására, és az életminőség javítására irányul. A versenyképesség növelésének módja a helyi adottságokhoz igazodik. Jelenleg a legfontosabb célok egyike a foglalkoztatottság növelése, amelynek a jövedelmek növekedésével is társulnia kell. A népességmegtartó képességnek ez az egyik sarokpontja. E probléma megoldását kell elősegíteni a helyi gazdaságfejlesztés módszereinek is, ahol a helyi vállalkozások előnyt élveznek.
- ♦ „Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy (...) minden településnek végig kell mennie egy közös folyamaton, melynek révén tisztába kerülnek a helyi gazdaság jellemzőivel és szerkezetével, (...). Ennek segítségével szembesülnek azzal, hogy milyen feladatok és lehetőségek állnak a helyi gazdaság előtt., (Swinburn et al. 2004. 11. o). Vagyis minden település készítsen a saját jellemzőinek megfelelő endogén településfejlesztési stratégiát, ezzel tisztázódik, hogy a település adottságai és érdekviszonyai alapján milyen elérhető célokat tűzhet ki, s milyen együttműködések célszerű kezdeményeznie a kölcsönös előnyök jegyében.
- ♦ A települések társadalma által alkotott és elfogadott stratégiája az egyik biztosíték arra, hogy ne településen kívüli érdek szerinti döntések határozzák meg a település jövőjét, s ne váljon kiszolgáltatottá, hanem önként dönthessen saját jövőjéről saját érdekei szerint.
- ♦ *Célszerűen nem a közigazgatási határok, hanem az érdekezonságokra alapozott közös célokra épülő települési együttműködések jelentenek működőképes "funkcionális régiókat". Hosszú távra e régiók határozzák meg a települések közötti, illetve város – vidék érdemi kapcsolát.*
- ♦ Az endogén fejlesztés előnyei és lehetőségei nehezen tudatosodnak a perifériára szorult települések társadalmában is, ahol pedig a külső erőforrások lehetőségei meglehetősen beszűkültek. Az a felismerés, mely szerint a helyi társadalom erőforrása, megvalósítója és ked-

vezményezettje is a helyi társadalmi-gazdasági fejlesztésnek, elkerülhetetlen paradigmaváltást igényel. Ez lassú folyamatnak ígérkezik, amelyben különösen a fásultság és az érdekelentétek mutatkoznak jelentős akadályoknak.

A Doktori Értekezés egyik törekvése, hogy ráirányítsa a helyi társadalmak figyelmét a helyi közösségi érdekérvényesítés iránti felelős szerepvállalás és a helyi erőforrások érdekeik szerinti hasznosításának fontosságára. A célkitűzés pedig az, hogy egy stratégia és módszer keretében lehetséges választ adjon a „hogyan” kérdésére.

2.2.5. FELTÉTELEZÉSEK, HIPOTÉZISEK BIZONYÍTÁSA

A hipotézisek vizsgálata az a.)-b.) hipotézisek esetében verifikáció, a c.) hipotézis esetében falszifikáció révén történik.

- a. Magyarországon a városok túlnyomó többsége nem folytat a település egészére kiterjedő – a gazdaságfejlesztést is magában foglaló – érdemi településfejlesztési tevékenységet, a városok nagy része nem rendelkezik településfejlesztési tervekkel, a meglévők pedig hiányosak (2.2.2. fejezet). Az önkormányzatok többsége az Mötv. 6.§-ban előírt feladatoknak nem tud eleget tenni, mivel sem megfelelő kapacitás, sem módszertan, sem megfelelő ismeretek nem állnak rendelkezésükre, sőt a szükséges helyi erőforrások egy részével nem is rendelkezik. A település emberi erőforrásainak többsége csak az azzal rendelkező civil és gazdasági szféra, valamint az önkormányzatok együttműködése keretében, közös érdekalapú stratégia mellett hasznosítható.
- b. Csak széles körű együttműködés keretében megvalósított folyamatos tervezés és megvalósítás teheti eredményessé az endogén helyi fejlesztési tevékenységet, amely a kívülről érkező tőke befogadását a helyi adottságoknak és érdekeknek megfelelő stratégia céljaihoz mérten veszi számításba. Hosszú távon ezen irányelvek figyelembevételével készült endogén fejlesztési stratégia kínál nagyobb biztosítékot a helyi, relatíve magas foglalkoztatás és relatív magas jövedelmek tartós fenntartásához.
- c. A településfejlesztési irányelvek és módszerek csak működésük során, vagy utólag, eredményességük révén értékelhetők, s az így szerzett tapasztalatok alapján továbbfejlesztendő eszközök az alkalmazók kelléktárában.

Az e kategóriában tartozó feltételezések bizonyítási eljárása falszifikáció útján történhet. Vagyis az alkalmazhatóság mindaddig igazoltnak tekinthető, amíg a gyakorlatban annak ellenkezője nem nyer bizonyítást, egy eredményt hozó, továbbfejlesztést nem igénylő endogén településfejlesztési stratégia formájában.

3. A TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS HELYZETE ÉS LEHETŐSÉGEI

E fejezet keretében áttekintjük a településfejlesztési és a helyi gazdaságfejlesztési tevékenységet meghatározó főbb tényezőket és azok hatásait, majd ezek ismeretében vesszük számba a települések fejlődését elősegítő jövőbeni lehetőségeket. Mindezt azzal a szándékkal, hogy az így feltárt helyzet tudatában az alapprobléma által felvetett kérdéskörben egy lehetséges megoldást magába foglaló stratégiát és módszert fogalmazhassunk meg.

Először a településfejlesztés tartalmát kell pontosítani, hiszen olykor nem csak az erre vonatkozó meghatározások különbözőek, hanem a helyi társadalom szereplői és fejlesztési igényeik is kimaradtak az e kérdéskörrel összefüggő jogszabályokból. A korrekt szabályozás hiánya miatt a leginkább elterjedt értelmezés szerint a településfejlesztés csupán önkormányzati feladatokat takar, ami nem tartalmazza a helyi gazdaságfejlesztést, vagy a helyi társadalom életszínvonalának, életminőségének növelését. A továbbiakban tartalmilag az 1.4. fejezetben megfogalmazott meghatározást értelmezzük településfejlesztésként. E cél elérését szolgáló komplex fejlesztési stratégia és módszer kidolgozása a jövőbeni feladat, amely Endogén Fejlesztési Stratégia és Módszere (EFS-M) címen szerepel a továbbiakban.

A településfejlesztés meghatározása az EFS értelmezésében számos olyan települési és térségi projekt összeállítását is eredményezheti, amelyek mögött sokrétű helyi érdek és társadalmi támogatottság van. Az ilyen projektek növelik a forrásszerzés és a fejlesztési tevékenység hatékonyságát. E meghatározások tartalmi összefüggései által kap értelmet a településfejlesztés, mint az életminőség növelésére irányuló céltudatos tevékenység, ahol a motiváció a helyi érdekek érvényesíthetőségében rejlik, s amely a település társadalma és fizikai állománya organikus egységének pozitív irányú változásában nyilvánul meg. E helyzetértékelés elsősorban a releváns és szignifikáns tényezőket veszi számba, nagymértékben támaszkodva a kutatások eredményeire és tapasztalataira.

A fejezet két alfejezetre tagolódik,

- ♦ *A településfejlesztés és a helyi gazdaságfejlesztés értékelése*

Itt összefoglaló képet kapunk arról, mely tényezők határozzák meg a települések mozgásterét településfejlesztési és helyi gazdaságfejlesztési feladataik eredményesebb ellátásában, melyeken lehet változtatni, illetve melyek azok, amelyeket adottságként, peremfeltételként kell kezelni, továbbá melyek azok, amelyek a települések versenyképességének növelésében erőforrásnak tekinthetők.

- ♦ *A helyi gazdaságfejlesztés lehetőségei*

Ebben az alfejezetben a helyzetértékelésre és a kutatási eredményekre alapozva a települések versenyképességének növelését eredményező település- és gazdaságfejlesztési lehetőségeket és eszközöket veszem számításba a külső és belső feltételrendszer függvényében. Arra keresek megoldást, hogy a települések hosszú távon hogyan hasznosíthatják hatékonyan és eredményesen erőforrásaikat a saját érdekeiknek megfelelően, a fenntarthatóság elveinek megtartása keretében, *az adott peremfeltételek mellett.*

♦ Az előző fejezetek eredményeinek ismeretében, az alapprobléma kezelésére irányuló, a települések kiegyensúlyozott társadalmi-gazdasági-környezeti fejlődését, versenyképességük növelését, helyi közösségi érdekeik érvényre juttatását elősegítő, *Endogén Fejlesztési Stratégia (EFS) irányelveinek egy lehetséges változatát fogalmazom meg, amely elsősorban a helyi erőforrások aktivizálására épül.*

3.1. A TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS ÉS GAZDASÁGFEJLESZTÉS ÉRTÉKELÉSE

Ahhoz, hogy a települések társadalmi-gazdasági-környezeti hanyatlásának visszafordítására stratégiai javaslat készülhessen, ismerni kell azokat a külső és belső tényezőket, valamint a főbb összefüggéseket, amelyek vélhetően hozzájárultak e folyamat kialakulásához. *A hazai trendek elemzésén túl egy kis, nyitott gazdaságban elkerülhetetlen a nemzetközi, globális trendek és problémák ismerete,* illetve a jövőkutatás módszertanával a jövő kihívásainak és lehetőségeinek azonosítása. (NGM, TÁ 2012). A külső tényezők közül itt csak azokat értékelem, amelyeknek hatása a települések többségét érinti, így azokat a stratégia kialakításánál célszerű számításba venni. A települések közvetlen környezetéből adódó külső tényezők és hatásaik – adottságaiktól függően – különbözők, ezeket a településfejlesztés tervezési fázisában kell értékelni.

Az értékelés itt is annak mérlegelésével történik, hogy az adott tényező mennyiben lehet hatással a helyi gazdaság, a helyi versenyképesség, az életszínvonal, és az életminőség növelésére.

3.1.1. A TELEPÜLÉSEK FEJLŐDÉSÉT BEFOLYÁSOLÓ KÜLSŐ TÉNYEZŐK

A települések versenyképességének fejlődési ütemét – egyéb adottságok és hatások mellett – három egymással összefüggő külső tényező jelentősen meghatározza: a globalizáció, a külföldi érdekeltségű vállalkozásokkal összefonódott külföldi működő tőke (KMT) és a hazai gazdaságpolitika. Várhatóan e három tényező szerepe – az elmúlt évtizedekben betöltött szerepé-

hez hasonlóan – a következőkben is meghatározó lesz, így a települések versenyképességének növelését célzó településfejlesztési tevékenységek során mindenképp előtérbe kell állítani, hogy a jövőben várhatóan milyen hatásokkal kell számolni.

3.1.1.1. Globalizáció településfejlesztést érintő hatásai

Az egyre erősödő hatású globalizációval kiterjedt irodalom foglalkozik, olykor egymásnak ellentmondó értékeléssel. Azt több neves szerző bizonyította már, hogy a növekvő nemzetközi munkamegosztás fokozza a világ gazdasági teljesítményét, s azt, hogy a világgazdasági integráció közgazdasági szempontból igen hatékony. Az így elért eredmény elosztása – állami beavatkozások híján – azonban igen aránytalan, ezért aztán a vesztesek száma messze meghaladja a nyertesekét. (Martin – Schumann 1996/a.).

Korten (1995, 2009) munkáiban alapos elemzéseket találunk a globalizáció folyamatai és a szervezeti háttér összefüggéseire. Itt elsősorban arra utalunk, hogy a globalizáció kiterjesztésében érdekeltek által irányított pénzügyi világszervezetek növekvő elvárásai jelentősen korlátozzák a kormány mozgásterét, aminek következményeként a településeinkre is növekvő terhek hárulnak. Lengyel szerint: „A globális folyamatok egyértelműen meghatározzák a kevésbé fejlett országok gazdaságát, többek között az átmeneti országok (így Magyarország) térségeinek gazdasági szerkezetét, régióinak lehetőségeit is.” (Lengyel 2010. 98. o.). Szakmai körökben többen egyetértenek abban, hogy sok ember és sok ország eddig alig, vagy egyáltalán nem húzott hasznot a globalizációból (Cséfalvay 2004). Az elmúlt húsz év vizsgálata azt mutatja, hogy a mi országunk sem tartozik a fokozódó hatású folyamat nyertesei közé. (Szentés 2005).

A spontán lefolyásának talán nem nevezhető rendszerváltással megnyitották a lehetőségét az állami vagyon és a piacok megszerzésének. A globalizáció és az EU négy szabadságelvének – különösen a rendszerváltás utáni években érvényesülő – hatásai, még hosszú ideig kiheverhetetlen következményekkel járnak. E gazdaságpolitikák szinte korlátozás nélküli érvényesülésével szemben védtelenné váltak hazánk társadalmi, gazdasági és környezeti értékei. Pedig a vezető ipari országok nem annak köszönheték felemelkedésüket, hogy amikor gyengék voltak, megnyitották piacaikat a konkurencia előtt, hanem annak, hogy minden lehető eszközzel védelmezték. (Lóránt 2008).

Világosan látszott, hogy ez csak azoknak előnyös, akiknek befektethető tőkéjük, árukészletük, kihasználatlan termelőkapacitásuk, fejlett szolgáltatási rendszerük van, emellett olyan nemzetközi befolyással bírnak, amivel a négy elv érvényesülését képesek elősegíteni.

Hazánk ezek egyikével sem rendelkezett, így nem élhettünk a négy szabadságelv által kínált lehetőségekkel, ezzel szemben nálunk korlátozás nélkül érvényesülhettek e szabadságelvek, amelyek a települések többségét súlyosan érintették. A következményeket az alábbi néhány mondat foglalja össze.

- *A tőke szabad áramlása* címén szabad utat kapott a KMT, amely a legtöbb hazai stratégiai jelentőségű szektort, piacaival együtt megszerezte, majd az üzemek egy részét megszüntette, ami jelentősen hozzájárult a több mint 1,2 millió munkahely néhány év alatti megszűnéséhez.
- *Az áru szabad áramlása* címén ömlik be az országba a sok olcsó, értéktelen áru, ennek következtében leépült a hazai tulajdonú feldolgozóipar, kereskedelem és a mezőgazdaság.
- *A munkaerő áramlása* címén az általunk kiképzett szakembereket, elvonva a hazai KKV-tól, alacsony képzettséget igénylő munkakörben, viszonylag alacsony bérért alkalmazzák. Nálunk töredék munkabér jár ugyanánál az EU-s cégnél azonos munkáért, mint egy másik EU-s országban, ugyanakkor ez a cég itt kisebb közterhet visel.
- *A szolgáltatások szabad áramlása* kapcsán elviseljük a betelepült pénzintézetek, biztosítók és más szolgáltatók által bevezetett sajátos értelmezésű, etikai, morális viszonyrendszert, ami számos esetben kiszolgáltatottsághoz és a szolgáltatókkal szembeni bizalmatlansághoz vezetett.

Eközben az ország adósságállománya jelentősen megnőtt (Lóránt 2010), a globalizációs érdekektől függő viszonyba került, miközben a nemzeti vagyon és a helyi közszolgáltatások ellátását biztosító önkormányzati közművagyon töredékére csökkent (Boda, 2001). Tekintve, hogy a világméretű folyamatokra országos szinten is viszonylag csekély hatással lehetünk, így a települések részéről az a kérdés, hogyan tudnak e folyamathoz alkalmazkodni.

Az elmúlt húsz év egyértelművé tette, hogy a globalizáció nem hozza jobb helyzetbe hazánkat (Szentes, 2005), hiszen az ország versenyképessége romlott. A kutatási eredmények arra utalnak, hogy a városok többsége esetében nem növekedett a foglalkoztatás sem a jövedelmek, így a települések számára – az Mötvtől előírt feladatok értelmezése kapcsán is – az endogén fejlesztés megfontolandó stratégiát jelent.

3.1.1.2. A külföldi működő tőke hatásai

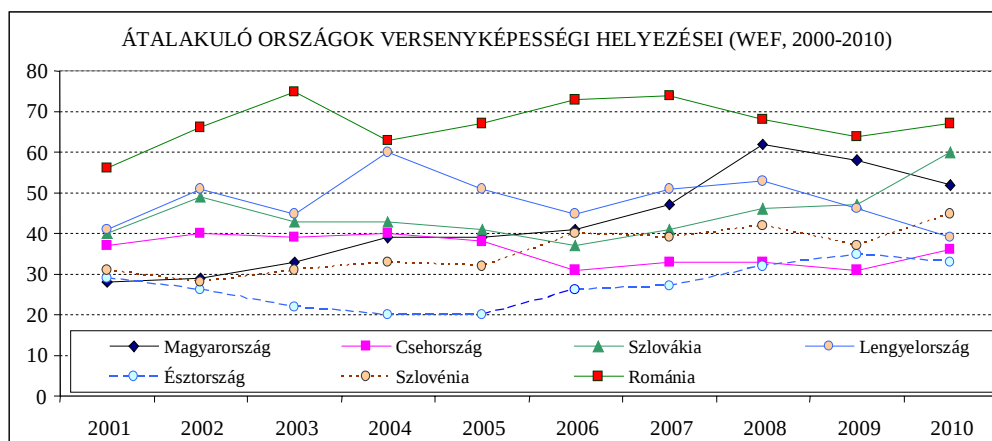
A KMT a globalizáció kiterjesztésének hatásos eszköze. A KMT-t többen üdvöztetőnek vélik, mivel a gazdasági növekedés fokozásához megfelelő forrásnak tekintik. Más álláspont szerint, a regionális, települési gazdaságfejlesztésben a kívülről történő tőkebefektetések, bizonytalan-

ságuk révén nagy kockázatot jelentenek (Lengyel, 2010). Emellett a KMT a különböző fejlettségű régiók előnyös adottságainak kihasználásával növeli a regionális különbségeket, centrum-periféria viszony alakulhat ki, ami függőséghez vezethet. (Krugman–Venables, 1990).

Ez a helyzet alakult ki több EU tagország és hazánk viszonylatában, illetve Budapest és a vidék között is. Mint azt korábban bebizonyítottam hazánkban olyan lényegi összefüggés nem bizonyítható, ami arra utalna, hogy vizsgált időszak alatt, azaz 2002-2010 között a KMT mértékének, vagy a KülVáll-ok számának változása önállóan direkt hatással lett volna a foglalkoztatási rátára, az átlagkeresetekre, vagy a vállalkozói aktivitás változásaira.

A KMT lehet kedvező, ha a befogadó országba új technológiát, új piacot visz, beágyazódik a gazdaságba, korrekt foglalkoztatási és bérpolitikát alkalmaz, a közteherviselésben arányos részt vállal, s a profit egy részét visszaforgatja (Barta, 2009). Hazánkban nem ez történt. Ezzel szemben gazdaságunk közel fele az EU csatlakozás idejére külföldi kézbe került és fokozatosan a periféria irányába tolódtunk (Lóránt, 2009).

44. ábra: Magyarország és több átalakuló ország versenyképességi rangsora

Forrás: WEF, Az ábra saját szerkesztés

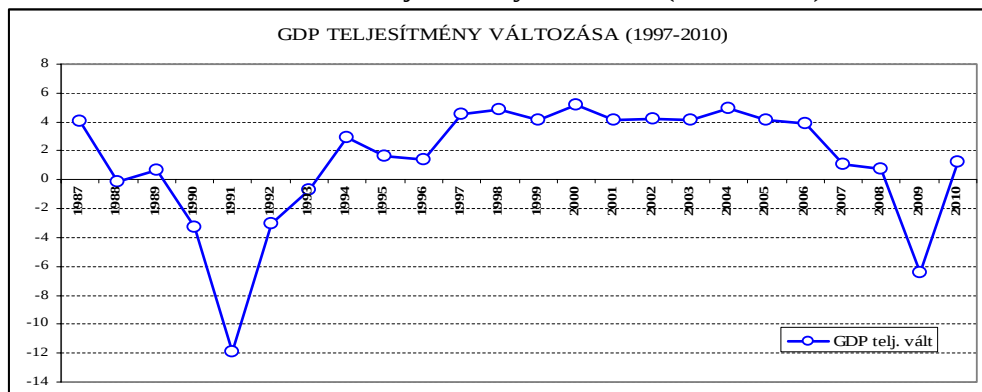
A tőkebefektetés célja ugyanis az előnyyszerzés (Dunning, 1993). A kölcsönösen elfogadható előnyök egy részének átengedése viszont a hazai gazdaságpolitika felelőssége, a települések estében is. A hazai „döntéshozók” aktív közreműködése nélkül nem lehetne hazánkban ennyire sikeres a KMT. Célszerű áttekinteni a kutatás eredményeit (2.2.2. fejezet), hogy a relatíve magas KMT és a külföldi érdekeltségű vállalkozások száma milyen hatással van Magyarország területi egységeinek gazdaságára és versenyképességére.

Az 44 – 49. ábrák azt szemléltetik, hogy az elmúlt években hogyan alakult az ország versenyképessége, a GDP teljesítmény változása, a foglalkoztatás és a keresetek, mind hazai, mind az EU27 országainak viszonylatában, miközben a KMT állománya és a KülVáll-ok kül-

földi érdekeltségű vállalkozások száma nőtt. A kutatási eredmények azt mutatják, hogy a foglalkoztatás és a jövedelmek akkor sem emelkedtek, amikor a GDP nőtt.

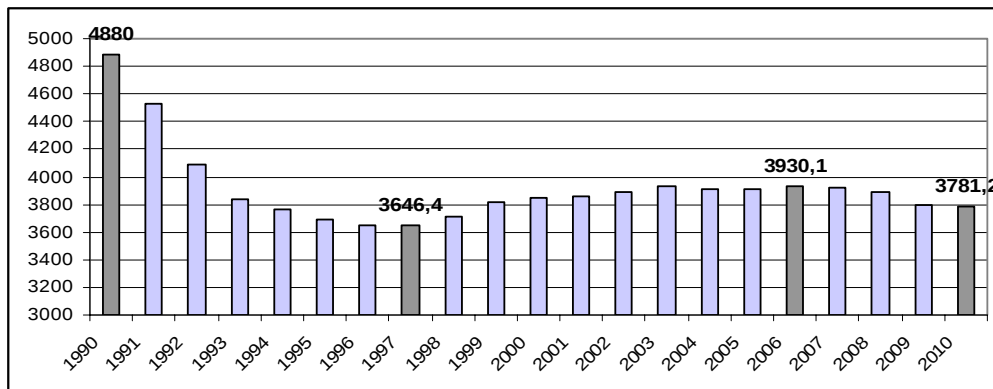
A kutatások szerint a KMT növelésével nőtt a GDP, miáltal vélhetően nőtt a profit is, hiszen a foglalkoztatás és az átlagbér alacsony maradt. Ezek szerint a munkatermelékenység a technológiai fejlesztések eredménye, hiszen több megyében a GDP növekedése ellenére a foglalkoztatási ráta csökkent. (39. ábra).

45. ábra: GDP teljesítmény változása (1987-2010)

Forrás: KSH. Az ábra saját szerkesztés

46. ábra: Foglalkoztatottak számának alakulása Magyarországon, 1990-2010 (ezer főben)

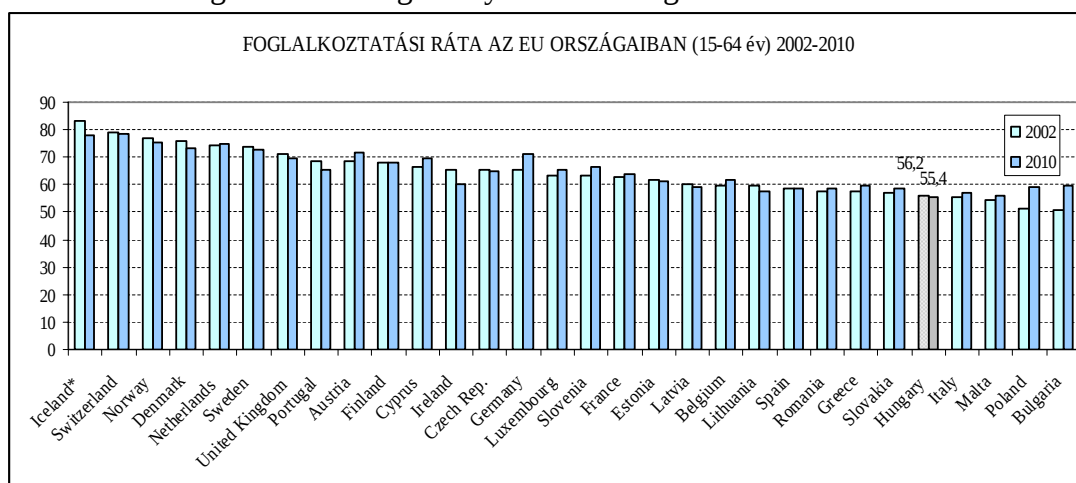
Forrás: KSH. Az ábra saját szerkesztés

Ez azonban nem feltétlen jelent bérnövekedést és életszínvonal emelkedést sem, hiszen a helyben kitermelt GDP növekmény sorsáról csak akkor történhet helyi döntés, ha a technológiafejlesztéshez szükséges tőkebefektetés helyi eredetű. A KMT és a külföldi érdekeltségű korszerű vállalatok megjelenése, letelepedése nem jelent egyúttal tartós foglalkoztatás és jelentősebb jövedelemnövekedést. Ezt igazolják a kutatási eredmények is, sőt több régióban e jellemzők csökkenése igazolódott be a vizsgált nyolc év alatt (2.2.2.2.8. fejezet). Az EU27 kö-

zött a magyar foglalkoztatási ráta és az átlagkereset a legalacsonyabbak között van és 2010-ig alig változott a többihez képest (1.,2.,47., 48. ábrák).

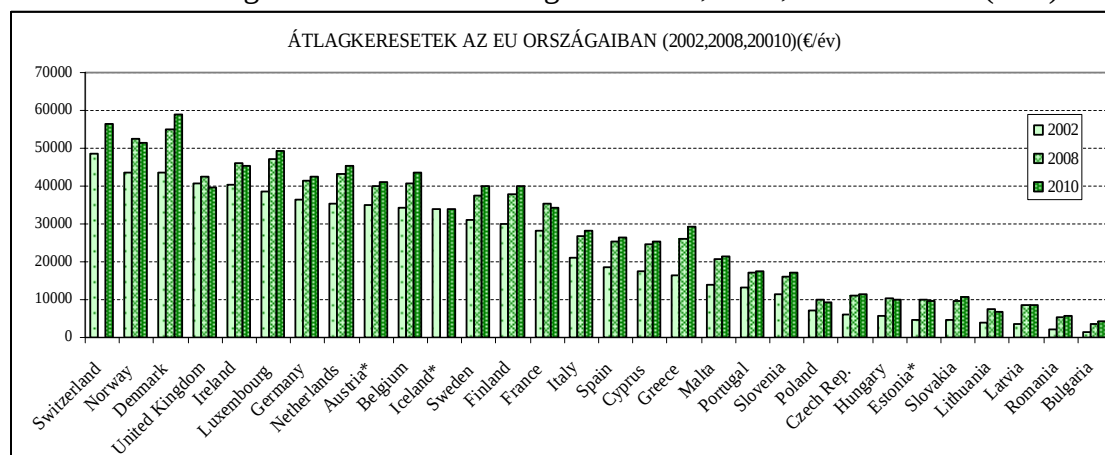
A települések aspektusából tehát másként kell értékelni a KMT és a KülVáll-ok szerepét. A helyi gazdaság, a helyi versenyképesség növelése érdekében a helyi érdekeket kell érvényre juttatni a KMT esetében is. A településeknek saját érdekükben védelmezni kell saját „piacait”, ami külön-külön talán kis tétel, de összességében jelentős.

47. ábra: Foglalkoztatottsági arány az EU országokban 2002 és 2010 években

Forrás: STADAT, Az ábra saját szerkesztés

48. ábra: Átlagkeresetek az EU országokban 2002, 2008, 2010 években (€/év)

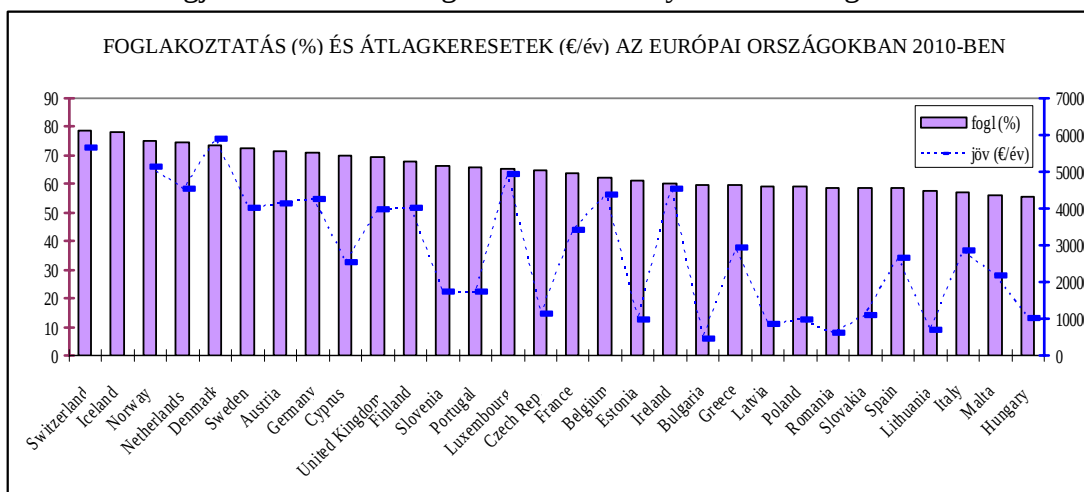

Forrás: STADAT, Az ábra saját szerkesztés

Az 49 ábra azt szemlélteti, hogy a jövedelmek és a foglalkoztatás hogyan viszonyul egymáshoz. Vannak országok, ahol magas foglalkoztatási arány mellett az átlagkeresetek is magasak, ami magas életszínvonalra enged következtetni, míg némely esetben a relatíve alacsonyabb foglalkoztatás mellett is lehet magasabb életszínvonal, a relatíve magas átlagkeresetek miatt.

Pl. Málta hozzánk hasonló foglalkoztatási rátával, de kétszeres átlagkeresetek mellett jobb életszínvonalról számolhat be.

49. ábra: Átlagjövedelmek és a foglalkoztatási arány az EU országokban 2010. évben

Forrás: STADAT, Az ábra saját szerkesztés

A GEM kutatás értékelésénél is szempont volt, hogy „Mind a versenyképességben, mind a globalizációs mutatókban az elmúlt három évben 2-3 hellyel hátrább szorultunk, és a K+F esetében is hasonló a visszaesés (Bors–Telcs [2004], *Measuring Globalization* [2004], Szerb [2004]). Jelentősen csökkent a fejlődés és a gazdaság szempontjából fontos külföldi tőkebevonás is. Mindez a gazdasági növekedés fokozatos lassulásával párosult a 2000-2003 közötti időszakban. (...)” (Szerb et al. 2003). E tanulmány kapcsán is felmerült a kérdés, hogy az európai uniós csatlakozás mennyiben járul hozzá a negatív tendenciák megfordításához? Mindenesetre a GEM-kutatás alapján a vállalkozói aktivitás élénkítése járható út lehet a gazdasági növekedés fokozásához és a munkahelyteremtéshez.

3.1.1.3. Az Európai Unió hatásai a települések fejlődésére

Az EU nem elsősorban régiókban és nem települési méretekben gondolkodik, ugyanakkor gazdaságpolitikája jelentős hatással van a települések fejlődésére, az ott elérhető életminőségre. Ebben a tekintetben tehát célszerű áttekinteni az elmúlt évek jelentősebb történéseit olyan mélységig, amennyiben ez a településfejlesztés jövőjét nagyobb mértékben befolyásolják.

Az EU által meghirdetett és támogatott, kecssegető regionalizmus– még kialakulása előtt – elenyészett hazánkban. A területi differenciálódás az EU – ígéretes – kohéziós politikája ellenére – az EU-ban is – tovább erősödött, amit a kohéziós jelentések is visszaigazolnak.

Azt már a KMT és a szabadságelvek kapcsán említettem, hogy az EU-n belül centrum-periféria viszonyrendszerek alakultak ki (*Stiglitz, 2003*) és markánsan kirajzolódik, hogy a centrum országok befolyása és a periféria kiszolgáltatottsága egyre inkább erősödik (*Csath, 2011*). Ezt támasztja alá a következő megállapítás is: „(...) ha nem a népességet, hanem a vásárlóerőt nézzük, Európában igen erőteljes a központ-periféria elrendeződés. A régiók közötti jövedelmi különbségek Európán belül sokkal nagyobbak, mint az Egyesült Államokban, és szorosan kötődnek a földrajzi helyzethez.” (*Krugman 2003, 111. o.*).

A térség egészét is tekintve határozottan úgy tűnik, hogy megkezdődött egy számunkra igen veszélyes folyamat: a centrumkapitalista országok az újkapitalizmus nyílt válságának terheit – miként a korábbi válságokét is – a perifériákra, félperifériákra háríthatják. Ennek egyik eszköze az a kettős mérce, mellyel a nemzetközi pénzügyi szervezetek és hitelminősítő intézetek a két térség országainak eladósodását még most is kezelik. (*Szalai, 2009*).

Az EU figyelmét egy ideig a világgazdasági válság kezelése kötötte le, most pedig az EU versenyképességi pozíciójának visszaszerzése, a belső kohézió és a 2014-2020 tervidőszakra való stabilizálásra összpontosít. Ez megtörténhet annak árán is, hogy egyes régiói emiatt hátrányokat szenvednek, hiszen a nagy versenytársakkal szembeni lemaradás több tagországra nézve jelentős veszélyeket rejthet. (*Barca-jelentés*). Az erősödő társadalmi-gazdasági – foglalkoztatás, jövedelmek, kohézió, versenyképesség – problémáink az EU-hoz való csatlakozásunk óta sem enyhültek. Eközben „a centrum országok, (...) a perifériák rovására őrzik meg napjainkban is versenyképességüket.” (*Szretykó 2013, 3. o.*).

2010 júniusában az Európai Tanács elfogadta az Európa 2020 stratégiát, amelynek célja az intelligens, fenntartható és inkluzív² növekedés ösztönzése. 2011. október 6-án az Európai Bizottság elfogadta azt a jogszabálycsomag-tervezetet, amely keretet ad az EU 2014-2020 közötti kohéziós politikájának. A regionális politika keretében az EU szolidaritást vállal a kevésbé fejlett országok és régiók iránt, a leginkább rászoruló területeknek és ágazatoknak nyújt anyagi támogatást (*Enyedi, 1996, 2000*). A regionális politika célja az európai régiók között máig is fennálló jelentős gazdasági, szociális és területi egyenlőtlenségek mérséklése. (Megjegyzem, az EU előző kohéziós politikája nem jeleskedett sem a foglalkoztatottság, sem az át-

² Az ún. „inkluzív” növekedés (lásd.: 1. függelék)

lagjövedelmek növelése, vagyis az életszínvonalbeli különbségek csökkentése terén. Igaz a válság sok energiáját lekötötte.)

Az EU stratégiájának eszközei

- A „place-based” területi alapú (befektetői?) szemlélet, térségi alapú megközelítés,
- Integrált térségi beruházások (*ITI*) *Integrated Territorial Investment (top-down)*,
- Közösségvezérelt helyi fejlesztések (*CLLD*) *Community – led Local Development (bottom-up)*(még több dokumentum szerint a *LEADER*).

A főbb elemeket már ismerhetjük, de a területi együttműködésekben rejlő lehetőségek és azok feltételei még nem ismertek. Egyelőre még nem teljesen tisztázott, ki, kinek az érdekében akar befektetni, mit szándékozik fejleszteni és milyen feltételek mellett.

Érdekes megközelítése a kohéziós politikának, a befektetési jellegű beruházások felülről való szervezése. Ez esetben fennáll annak az esélye, hogy a – még ismeretlen, de valószínűsíthetően a „centrumhoz” tartozó – befektető a profit reményében, az egyébként is periférián lévő, de ígéretes térséget kiválasztva oda beruház, az olcsó munkaerő és az egyéb előnyök révén keletkező profitot kivonja, így tovább erősödik a területi életminőségbeli különbség. A kohéziós politika által ígért növekvő foglalkoztatás ugyan teljesül, de a jövedelmek, az életszínvonal és életminőség területén megmutatkozó, térségek közötti növekvő különbségek csökkentésére irányuló cél így nem látszik teljesülni hosszabb távon.

A *place-based* számunkra igen lényeges tartalmat is jelez. „A kohéziós politika néhány aspektusa kapcsán európai szintű konszenzus látszik körvonalazódni. (...) a “hely-alapú” fejlesztési megközelítés (...), amely az adott térségre szabott beavatkozások kialakítását javasolja a funkcionális területi egységekben. Ezek a változások azt eredményezhetik, hogy kiegyensúlyozottabbá válik a jelenlegi konvergencia és versenyképességi régiók között a pénzügyi támogatások eloszlása; ugyanakkor ezen folyamatok, összetett területi hatásaik eredményeképp a területi kohéziós folyamatok lassulása irányában is hathatnak (NFM, 2011c). (Vagyis már nem annyira fontos a konvergencia régiók felzárkóztatása, amelybe hat magyar régió is tartozik, hanem más szempontok kerültek előtérbe a pénzügyi támogatások elosztásánál).

Az EU „*place-based*” szemlélete emellett más kérdéseket is felvet. Nem tisztázott, hogy milyen szempontok szerint és kinek az érdekeit tükrözi a „terület” a „befektetői alapok” elérhetőségének összefüggésében. Az sem tisztázott, a 3154 magyar településből hány számíthat e lehetőségekre, az sem, hogy mennyire lesz választási lehetőségük a településeknek a „területalakításban”, hiszen a fejlesztési célok meglehetősen különbözhetnek. A helyben maradó érték szempontjából igen nagy különbséget jelenthet hosszú távon, hogy a helyi erőforrások kihasználása profitszerzési céllal, vagy helyi életszínvonal növelése céljából történik. Célszerű-

nek látszik minden településnek endogén fejlesztési stratégiát készíteni. Ezzel nem zárja ki magát az EU programokból, de nem kerül kellő „önismeret” nélkül kiszolgáltatott helyzetbe.

A fenti EU eszközök igénybevétele minden bizonynyal több település együttműködését igényli. A településeknek az itt említett eszközök igénybevétele előtt, más – pl. csak helyi – eszközökre alapozott fejlesztések hatásvizsgálatának, hosszú távra szóló összehasonlító elemzését igen ajánlatos elvégezni. A befektetési célú szerződések hosszú távra szólnak, amelyek szigorú elkötelezésekkel járnak.

3.1.1.4. A településekre ható hazai eredetű külső tényezők

A rendszerváltás óta bármilyen kormányzási modellt választott is a politikai elit, a hangsúly az elosztáson és az újraelosztáson maradt. Ez idő alatt a településeket képviselő önkormányzatok finanszírozása meglehetősen mostoha sorsra jutott, pedig nyilvánvaló, hogy pénzügyi, gazdasági és a fejlesztésekhez alapvetően szükséges feltételek biztosítékai nélkül csupán állami függőséggel terhelt, formális önkormányzatról beszélhetünk. Az így kialakított rendszer igen nehezen képes az önkormányzatok elsődleges és meghatározó feladatát – a versenyképesség növelését, az életminőség javítását, a jobb minőségű helyi közszolgáltatást – ellátni. Ennek biztosíthatósága érdekében a közüzemeknek a település, illetve az annak képviseletét ellátó önkormányzatok tulajdonában kellene lenni. A döntéshozók – a jogszabályok módosításával – lényegében a települések jogos tulajdonától való megfosztás révén elősegítették a helyi közüzemek privatizálását. Ennek a vagyonnak visszaszerzése igen lényeges a helyi társadalom ellátása és a helyi gazdálkodás tekintetében egyaránt.

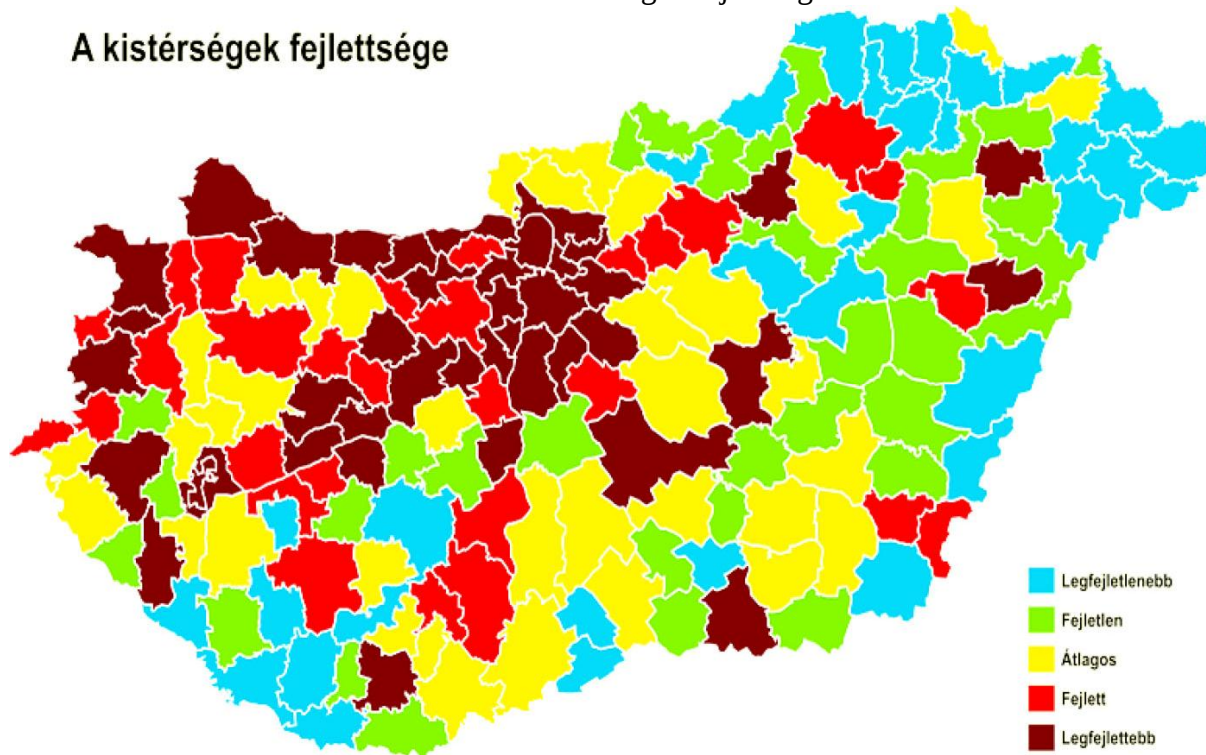
Széles körű bizonytalanság és sok hátrány eredője, hogy a rendszerváltás óta nincs koherens gazdaságpolitika, amely világosan meghatározná az ország érdekeinek megfelelő célrendszert és a megvalósítás eszközeit. Nem ismeretesek a területpolitika megvalósítható és számon kérhető céljai, adekvát eszközrendszere, a település-, terület-, vidék- és gazdaságfejlesztés összefüggései, a feladatellátás szereplői, felelősei.

Az Ötv. a gazdasági program készítését és a településfejlesztés feladatainak ellátását az önkormányzatoknak előírta. Az Mötv. pedig a helyi erőforrások hasznosítását írja elő, de annak módjáról még nem intézkedett. A helyi önkormányzat a humán erőforrások többségével nem rendelkezik, azok feltárására, hasznosítására csak az önkormányzat és a helyi társadalommal való együttműködésre alapozott közösségi érdekalapú stratégia keretében van lehetőség. Ehhez viszont még nem készültek sem irányelvek, sem módszerek, sem útmutatók.

Ezek ismeretében nem meglepő a 2.2.1. fejezetben részletezett empirikus kutatás eredménye, amely szerint a településeken nem folyik érdemi településfejlesztés. A felső szintű tervezéstől és döntéshozóktól elvárható, hogy egységes irányelveket, iránymutatást adjon a település- és gazdaságfejlesztési munkához. Ezzel szemben az látszik, hogy az Országos Területfejlesztési Konceptió főbb céljai, érdemben még egy periódusban sem valósultak meg és nincsenek konzekvenciái. Közel két évtizede szinte ugyanazok a célok ismétlődnek meg minden tervciklusban. Pl. *Az ország gazdaságának, versenyképességének növelése*, de ez nem járt sikerrel (50., 51. ábra). A *területi differenciák csökkentése* helyett, nőttek a különbségek, különösen a területi versenyképesség terén, amit szemléletesen feltárnak a 2.2.2. fejezet kutatási eredményei. Az OFTK értékelése az előző OTK és OFK teljesítéséről: *a 2005–2009 közötti időszak területi folyamatainak elemzéséből megállapítható, hogy a területfejlesztési politika céljai nem elégséges mértékben érvényesültek, valamint a 2005-ös (OTK) öt 2020-ig szóló átfogó, és hét 2013-ig szóló országos területi céljai időarányosan nem teljesültek. Továbbá: az OTK nem minden elve és célja épült be az ÚMFT (2007–2013. évi uniós tervezési időszak) ágazati és regionális operatív programjaiba, azokat csak felületesen, mintegy iránymutatásként vették figyelembe (...); a térségi szintű fejlesztési koncepciók és programok elkészítésének a gyakorlatban kevésbé volt jelentősége; a térségek versenyképessége nem javult, a felzárkóztatás megtorpant,(...), a társadalmi különbségek nőttek,... (OFTK).*

A Nemzetgazdasági Minisztérium, *Magyar Növekedési Terv (MNT) (tervezet)* címen (NGM 2011) meglepő tervezetet tett közé a 2011. év végén. A tervezet helyzetértékelési fejezete leplezetlen tárgyilagossággal feltárja az elmúlt időszak gazdaság- és területfejlesztéshez kapcsolódó adatait és összefüggéseit, amelyek az ország jelenlegi térségi differenciált állapothoz vezettek (50. ábra).

50. ábra: A kistérségek fejlettsége

Forrás: Szigeti Ernő: A területfejlesztési téregységek változásai

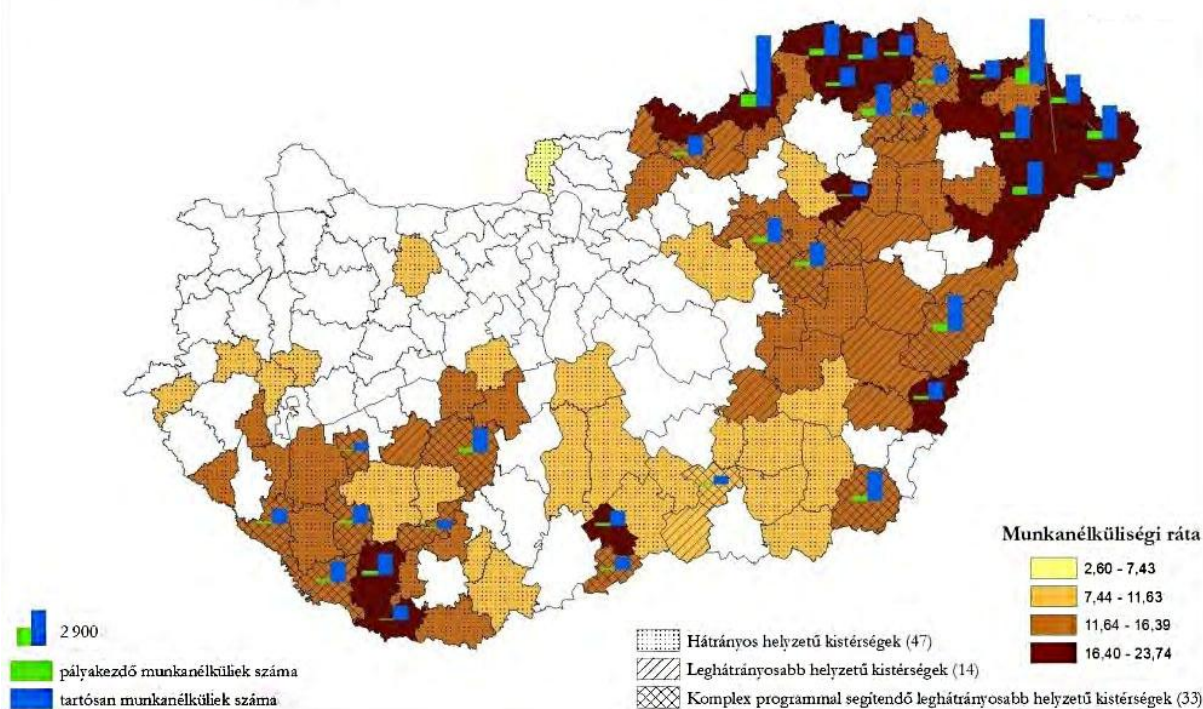
Noha a MNT nem került elfogadásra, a helyzetértékelési fejezetében leírtak összhangban vannak az e dolgozat 2.2.2. fejezetében részletezett kutatás eredményeivel. A kistérségek fejlettsége a helyi gazdaság szerkezetét is jellemzi, egyben összefüggést mutat a munkanélküliségi mutatókkal (51. ábra).

Bár a 2.2.2. fejezet kutatási eredményei azt mutatják, hogy a KMT mértéke és a külföldi érdekeltségű vállalkozások száma, illetve a foglalkoztatások, átlagkeresetek és a vállalkozói aktivitás között igen alacsony a korreláció (2002-2010 között), ez nem jelent ellentmondást. A kistérségek fejlettségében mutatkozó differenciák egyrészt a gazdaság szerkezetéből adódnak, amit tovább súlyosbított a 90-es években végbement, mezőgazdaságra épülő vertikum átgondolatlan privatizációja és a termelői struktúra szétszilálása. A feldolgozóipar – különösen az élelmiszeripar – főleg a külföldiek által történő privatizálása, majd leépítése jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy hat év alatt 1,2 millió munkahely megszűnjön (46. ábra). Ezt azóta sem sikerült kiheverni, aminek területi sajátosságait az 50. és 51. ábra mutatja.

51. ábra: hátrányos kistérségek munkanélküliségi mutatói 2010-ben

A hátrányos helyzetű kistérségek munkanélküliségi mutatói 2010-ben

Készítette a Területfejlesztési Tervezési Főosztály

Forrás: NGM 2011, Magyar Növekedési Terv (tervezet)

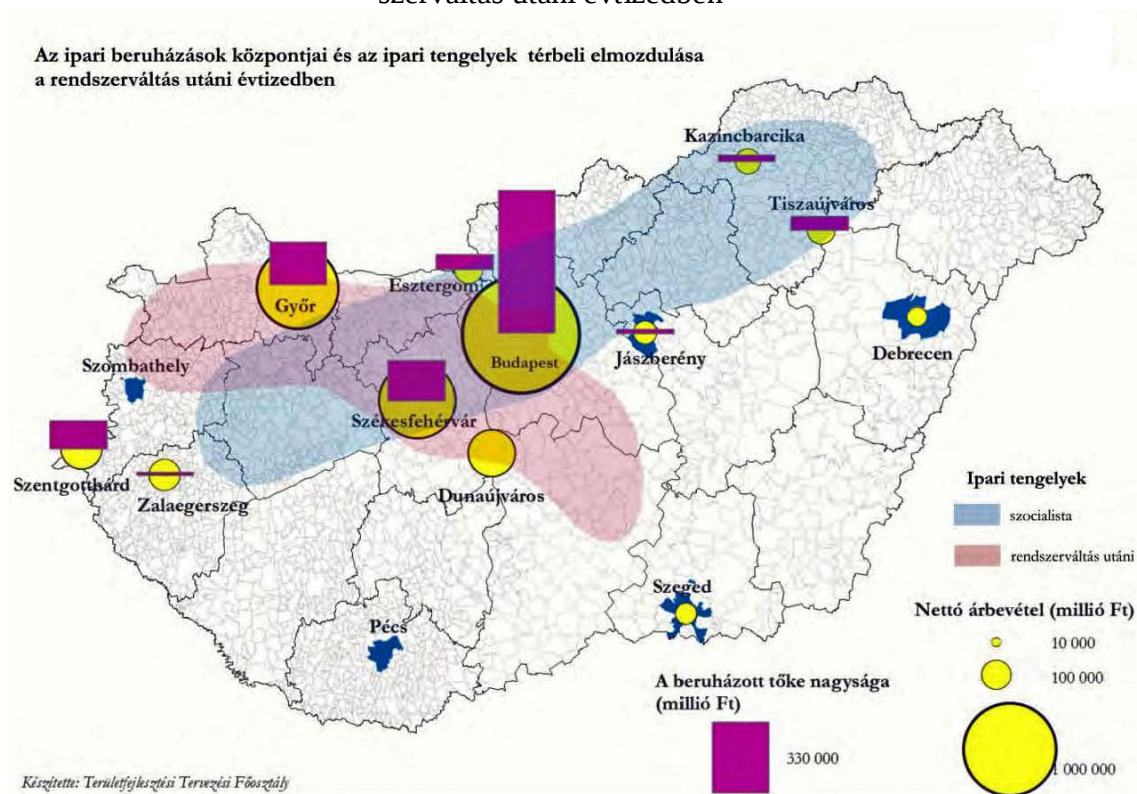
Itt hivatkozom arra, hogy 1990 és 2003 között a vámterületi gazdaság külkereskedelmi egyensúlya mintegy 10 milliárd euróval romlott, vagyis az ország eddig az időpontig (2003-ig, eddig szolgáltatott adatot a KSH) évi tíz milliárd eurónyi export- és belső piacot veszített el. (Lóránt, 2009). Ez az évente azóta is jelentkező külső és belső piacvesztés élelmiszer-gazdaságot érintő része nagymértékben a vidéki településeket sújtja, amire semmilyen megoldást nem nyújtott az időközben lezajlott gazdasági „szerkezetátalakítás”. A gazdasági szerkezet sokkal inkább a befektetők érdekei szerint formálódott, míg a települések túlnyomó többsége szempontjából nézve nem nevezhető sikeresnek.

Az országban lezajló gazdasági szerkezetátalakulás és az átgondolatlan privatizálás nyomán a gazdaság szerkezete valóban átalakult, a szolgáltatási ágazat és néhány iparág súlya tovább nőtt, a hazai feldolgozóipar, de különösen az élelmiszer-gazdaság leépült. Ez utóbbinak olyan európai országok lettek a nyertesei, amelyek ugyan jelentősen rosszabb mezőgazdasági adottsággal rendelkeznek, mint mi, de az élelmiszer-gazdaságot stratégiai ágazatnak tekintik. Ma már ezen országok egy része nemcsak a tőlünk megszerzett külső, hanem a belső piacainkat is uralják, s nagyrészt hálózataik látnak el bennünket élelmiszerrel, a hazánkban kiépített saját rendszerük működtetésével, ellehetetlenítve a hazai ágazatot. A települések társadalmi -

gazdasági fejlődése, versenyképességének növelése szempontjából e külső tényezők a leginkább korlátozó hatásúak. Ezen problémakör megoldása *stratégiai jelentőségű a vidéki települések jövője szempontjából*.

A Közép-magyarországi régió (KM), de különösen a főváros kiugró fejlődése szembetűnő. Csaknem minden ágazat húsz legmagasabb árbevételű vállalkozásának Budapesten van a központi telephelye (NGM, 2011), így bárhol is folyik a termelés, a nyereség és a magas bérek a központban jelennek meg. A kutatások arra utalnak, hogy országon belül Budapest és a vidék tekintetében is kialakult egy centrum-periféria viszonyrendszer, amely bármennyire is hátrányos a vidék számára, nincs eszköze a változtatásra, erőforrásainak saját érdekei szerinti hasznosítására. Ez pedig nincs összhangban az Möt. eszmeiségével.

52. ábra: Az ipari beruházások központjai és az ipari tengelyek térbeli elmozdulása a Rendszerváltás utáni évtizedben

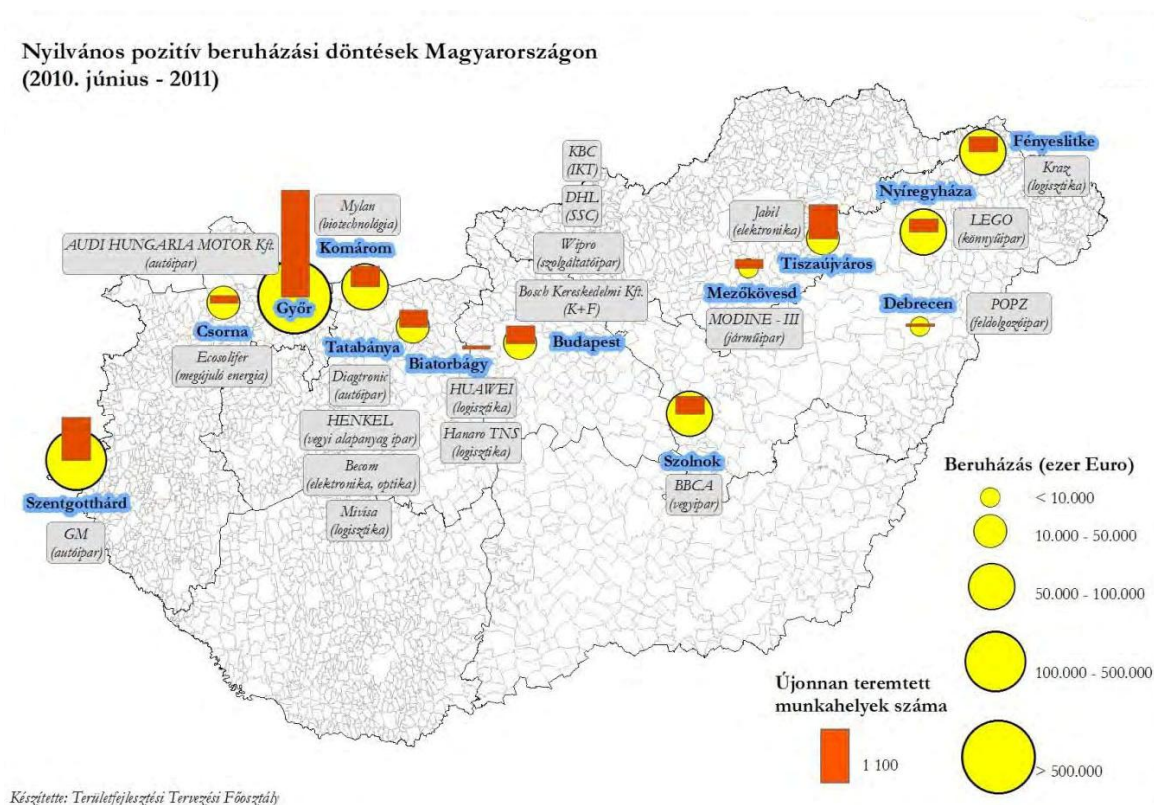
Forrás: NGM 2011, Magyar Növekedési Terv (tervezet)

Évtizedek óta az a fő érv, hogy Budapest metropolisszá történő fejlesztése az ország fejlődésének záloga. A kutatások ezt az állítást nem támasztják alá, sőt esetenként a főváros akkor is fejlődött, amikor a vidék gazdasága visszaesett. Az OFTK szerint *Budapest korábban deklarált nemzetközi, makroregionális szerepkörének növelése terén nem történt érdemi előrelépés*.

A főváros mellett Közép-Magyarország, Nyugat-Dunántúl és Közép-Dunántúl néhány településének versenyképessége növekedett, e térségekben valósult meg a beruházások túlnyo-

mó része (52. ábra). Az ország területének nagyobbik hányada, a főleg az élelmiszergazdaság által érintett országrészek településeinek többsége kilátástalannak látszó helyzetbe került. (NGM 2011.).

53. ábra: Nyilvános pozitív beruházási döntések Magyarországon (2010. június – 2011.)

Forrás: NGM 2011, Magyar Növekedési Terv (tervezet)

A felsőbb szintű tervekben a fejlesztés célterülete az eddig is preferált főváros és térsége, illetve az észak-magyarországi térségek (53. ábra), az ország többi része továbbra is magára maradt. E két ábra azt is mutatja, hogy a KMT érdeklődése mely területek iránt csökkent. Ennek oka lehet, hogy a feldolgozóipart, különösen az élelmiszeripart már piacaival együtt megszerezte, nagyjából felszámolta, s nem érdeke feléleszteni.

A Magyar Növekedési Terv tervezete a külföldi befektetések szempontjából potenciális területeknek tekinti: a húsfeldolgozó cégek beruházásait; az élelmiszer alap- és adalékanyag gyártást; a növényházi kertészet számára a geotermikus hő felhasználásában rejlő kivételes lehetőségeket. Ezek a „célok” szöges ellentétben állnak a Nemzeti Vidékstratégia célkitűzéseivel és a helyi érdekekkel is. E fejlesztési lehetőségek KMT kezébe adása az utolsó lehetőségeitől fosztaná meg – a beruházások által egyébként sem preferált – vidéki országrészeket, településeket. A magas hozzáadott értékű iparágak fejlesztéséhez ugyanis ezen térségek többsé-

gében egyelőre nincsenek meg a növekvő mérethozadék eléréséhez szükséges termelési tényezők, e települések jórészt csak a helyi erőforrásokra támaszkodhatnak, kihasználva a területfejlesztés esetleges lehetőségeit. (NGM, 2011.).

A Magyar Növekedési Terv (tervezet) egy hiteles adatokra épülő helyzetértékelés és az ország egyfajta tervezett jövőképe, aminek szellemisége az OFTK-ban is visszaköszön. A tervezet híven tükrözi az eddigi fejlesztéspolitika eredményeit és azt a megközelítést, amely a vidék jövőjéről való fővárosi megközelítést eddig is jellemezte. Ez újabb jelzés a vidék számára, hogy mennyire fontos az endogén fejlesztési stratégia alkalmazása, hiszen a vidék érdekeinek ez a legbiztosabb képviselője.

A területpolitika, területfejlesztés és eszközrendszere témakörét fontosnak tartom áttekinteni, annak érdekében, hogy az elmúlt időszak történései alapján kiderüljön, hogy a gazdaságpolitika ezúton mennyiben járult hozzá az egyes térségek és azokat alkotó települések fejlődéséhez, felzárkózásához, e folyamat milyen trendet mutat, s mennyiben tekinthető megbízható háttérnek a helyi fejlesztésekben. Ezt annak tudatában is célszerű megvizsgálni, hogy gyakran nem tisztázott szándékok általi döntéshozás határozza meg a gazdaságpolitikát és az azt érintő irányvonalat.

Az 1990. évi LXV. önkormányzati törvény a települési önkormányzatokat tette a decentralizáció kedvezményezettjeivé. Ugyanakkor az önkormányzati feladat és hatáskörök hatékony elláthatóságának követelménye és az erre alapozott észszerű feladatmegosztás lehetősége figyelmen kívül maradt. A települések és a megye között – évszázadok alatt – szükségszerűen kialakult együttműködések rendszere megbomlott, a megyeszékhelyek és más megyei jogú városok, megyei önkormányzatokból való ésszerűtlen kiszakítása szétzilálta a működő területi egységeket. A dekoncentrált szervezetek elszaporítása, az ágazati és központi rendszer megszilárdítására irányuló törekvés tovább gyengítette a területi kohéziót. Az EU által támogatott regionalizmus kialakítása helyett a politikai érdekeket szolgáló korporációk működésére irányult a figyelem és a legitimációval rendelkező – megyei és települési – önkormányzatok háttérbe szorultak a területfejlesztés rendszerében. (Pálné 2002, 2008). Meg kell jegyezni, hogy a területi kohézió megerősítésére tett halvány törekvések nem hoztak eredményt.

A területfejlesztésről szóló 1996. évi törvény 1999. évtől érvényes módosítása révén jelentősen nőtt a centralizáció. A gazdasági kamarákat kizárták a területfejlesztési tanácsokból, s a kistérségeket képviselők száma háromra csökkent, miközben szaporodott a kormány által delegáltak létszáma. Ekkor indult el igazából a területfejlesztés a társadalmi kontrolltól való eltávolodás útján. A döntés-előkészítés és az érdemi döntés a közvetlen legitimitással nem rendelkező szervezetek, korporációk hatáskörébe ment át, miközben a háttéralkuk, tovább foly-

tak. A dekoncentrált szervezetek száma, működési területe szinte követetlenné vált, ami az ágazatok térnyerését növelte a területiséggel szemben.

Az 1990-es évek közepén elkezdett folyamat, melynek során a hosszú távra, széles alapokra – programozás, szubszidiaritás, partnerség, addíció, koncentráció – tervezett területfejlesztési intézményrendszer a centralizáció és a politika eszközévé vált.

Az Állami Számvevőszék 2006-ban részletes jelentést készített *a Területfejlesztés fejezet működésének ellenőrzéséről*. (ÁSZ 2006, 13. o.).

A területfejlesztés gyakorlata további számos hiányosságot hozott felszínre, amelyekből a lényegesebbek kiemelése elősegítheti egy eredményesebb és hatékonyabb struktúra kialakítását.

- Nincs a gazdaságpolitikával összehangolt egységes terület-, vidék- és településfejlesztési rendszer, ahol az eszközök a világosan megfogalmazott célok megvalósulását szolgálnák.
- A település- és a területfejlesztési tervek többsége a fejlesztési célok megfogalmazásában és megvalósításban érintettek és a tervezők közötti érdemi kapcsolat nélkül készül.
- A területfejlesztés folyamatát a tervek átadásával gyakorlatilag befejezettnek tekintik, noha a célok közül addig még semmi sem valósult meg. A megvalósítás fázisa esetleges, annak sem terve, sem felelőse nincs.
- A megrendelő önkormányzatok abban bíznak, talán lesz a helyi tervekhez illeszkedő pályázati kiírás, vagy majd hozzáigazítják a terveket a pályázati kiíráshoz.
- A tervek átadását követő társadalmi - gazdasági környezet változásainak értékelése, a tervek aktualizálása nem történik meg, így sok terv tartalma elavulttá válik.
- A helyi erőforrások hasznosítása még kevésbé felismert lehetőség, ennek módja nem kapott még sem hangsúlyt, sem impulzust, sem szakmai támogatást.

Az irányelvek megfogalmazása és a szereposztás az eddigiekhez hasonló volt mind eu-s, mind hazai szinten. Az eredményességről a szakállamtitkár így nyilatkozik: „(...) Magyarországot igen változatos földrajzi, gazdasági, társadalmi adottságú térségek alkotják, és az egyes térségek társadalmi és gazdasági fejlettsége között nagyon nagy különbségek tapasztalhatók. Ezek sajnos nem csökkennek, hanem tovább növekednek.” (VÁTI 2009. 5. o.). Vagyis e feladat ellátása sikertelen.

A megoldás szempontjából célravezetőbbnek látszik az *Alaptörvény F) cikk, (2) szerinti megközelítés*: „Magyarország területe megyékre, városokra és községekre tagozódik. Ezek mindegyike önkormányzattal rendelkezik, melyek a nagy társadalmi, gazdasági különbségek csökkentése érdekében képesek együttműködni és a célszerűség okán, önként különböző – még meg nem nevezett – „térségeket” alkotni.

Értelmezésem szerint ez számon kérhető feladatot jelent a kormányzatnak, a megyéknek és a településeknek egyaránt, ami akkor lehet igazán eredményes, ha a nevesített aktorok együttműködése érdemivé válik.

Az alulról szerveződő endogén fejlesztési stratégia révén, a helyi erőforrások hasznosításával a helyi problémakör enyhíthető, egyúttal a középszintű fejlesztési feladatok eredményessége és hatékonysága is javítható. *Fontos lenne egy olyan központi stratégia, amely hosszú távra rendezi a gazdaságpolitika irányelveit, s az azzal összhangban lévő területpolitikát, annak átlátható, felelős intézmény- és eszközrendszerét hozza létre, amely keretbe foglalja a településekre épülő alulról szerveződő struktúrát és a helyi stratégiák által feltárt erőforrások hazai érdekek szerinti hasznosítását.*

Az OFTK számos jó célkitűzés mellett, több ellentmondást is tartalmaz a fentiekhez kapcsolódóan.

A központi régió kiemelt, növekvő támogatottsága mellett, a leszakadt települések (3 milliónyi ember) felzárkóztatására – az eddig ismert általánosságokon túl – nem sikerült megoldást találni (1.5.1. és a 2.3.5. fejezetek). Ez nincs összhangban a Lisszaboni szerződésben (EUSz 3. cikk) megfogalmazottakkal.

Nincs összhangban a Nemzeti Vidékstratégia, a Corki-deklaráció és a Vidéki Térségek Európai Kartájának szellemiségével, mert több tekintetben a célkitűzések nemhogy kiemelt figyelemmel kezelnék a vidéki térségeket, inkább a fővárost és a fejlettebb régiókat preferálják, így a különböző régiók fejlettségi szintje közötti egyenlőtlenségek növekedése várható.

A gazdaság versenyképessége és a társadalom megerősödése szempontjából pedig alapvető fontosságú lenne, hogy *az ország területileg is kiegyensúlyozottan fejlődjön. (NGM, TFÁ, 2012).*

Nem teljesen világos, miért csak a leszakadó térségeknek javasolt a helyi erőforrásokra való támaszkodás. (2.3.5. 110. o.). Ez az Möt-v-el sincs összhangban. Az ország egészére kiterjesztett, településekre alapozott endogén fejlesztési stratégia olyan erőforrásokat is feltárhathat, ami hosszabb távon jóval nagyobb erőforrás bázist és nagyobb biztonságot jelent.

Hiányosságnak tekinthető, hogy a foglalkoztatás növelése mellett nem szerepel a jövedelmek növelése, ami nélkül az életszínvonal emelése nehezen megvalósítható. A KMT modernizálás révén elért munkatermelékenység növeléséből eredő GDP növekmény jelentős hányada kikerülhet a helyi érdekkörből, így nem járul hozzá az életszínvonal növeléséhez olyan mértékben, mint amennyit a foglalkoztatás csekélyebb növelése idézhet elő. Amíg a fővárosban, a közép-magyarországi régióban (KM) és egyes kiemelt városokban a munkajövedelmek

többszöröse a hazai perifériára szorult vidéki – minimálbérhez közeli – kereseteknek, addig a területi differenciálódás trendjeinek visszafordítására nem lehet számítani.

E kérdések megoldásában a társadalmi közös érdekek és az egymásrautaltság felismerése igen sokat segítené. Ehhez paradigmaváltás szükséges, amihez olyan komplex stratégiát kell kialakítani, amelyben a társadalom tagjai azonos jogú alkotó tagjaivá válhatnak a jövőjük és környezetük kialakítása folyamatában való részvételhez. Ez hosszadalmas, bonyolultnak – s talán kissé utópisztikusnak – látszó elgondolás, de vannak országok, ahol már sikeresen megtették az első lépéseket ezen az úton.

Az OFTK 2014 (I.3.) OGY határozat elfogadásával az abban megfogalmazott célok megvalósítását kell elősegíteni. Az OFTK terv minden részletre nem terjedhet ki, különösen nem a települések szintjén feltárható és hasznosítható erőforrásokra és a helyi motiváló érdekviszonyokra. Az alulról szerveződő endogén településfejlesztési stratégia (EFS-M) pedig éppen ilyen céllal készül.

A térség a települések egyfajta szempontrendszer szerinti csoportosítása, amiből számos változat lehet (*pl.: A város és környéke, kistérség*). Ez az a tervezési és megvalósítási szint, amellyel a jövőben az (EU) felülről vezérelt beruházások (ITI) és a közösségvezérelt fejlesztések CLLD eszközei és a LEADER is elérhetőek lehetnek. Úgy vélem, hogy a hosszú távú hatások miatt minden egyes régió-kialakítás külön elemzéseket és települések közötti egyeztetéseket igényel, nehogy hosszú távon önmaguk előtt szűkítsék le a területi tőkéjük hasznosításának lehetőségeit.

Az Mötv. mellett, az a tény, hogy minden település egyenrangú és legitim önkormányzattal rendelkezik, önmagában is elegendő indok, hogy a helyi fejlesztési kérdésekben önállóan döntsön, hogy érvényre juttassa a szubszidiaritás elvét, de emellett számos érv mellett szól, hogy az alulról szerveződő stratégiák alapjául a település szolgáljon.

Ez nem mond ellent a régió szintjén való tervezés előnyeinek, csupán elősegíti társadalmi-gazdasági alapjainak kiszélesítését. A területi tőke értékeinek, összetevőinek felismerése és hasznosítása települési szinten a leghatékonyabb. Egyik legfontosabb összetevője, a társadalmi tőke, mely települési szinten azonosítható és hasznosítható. Csak a települések társadalmában lehet kohéziót kimutatni, majd települések közötti intenzívebb kapcsolat révén a területi kohézió is megerősödhet. Valós emberi kapcsolatok nélkül aligha jöhet létre társadalmi kohézió. A településeken belül ez nyilvánvalóan intenzívebb, mint egy nagyobb térségben. A társadalmi tőke lényegében a hálózat kapcsolatait, annak szervező elveit és működési mechanizmusait jelenti. (*Coleman 1990*). Nem értékelhetjük társadalmi tőkeként azt a személyes ismeretséget sem, ahol nem alakult ki kölcsönös csereviszony, mely révén a kölcsönös biza-

lom realizálódhat. Ezek alapján könnyű belátni, hogy a települési szinten kialakult társadalmi hálózatok és kapcsolataik a „legsűrűbbek”, így e szinten lehet az előnyeit is leginkább érvényre juttatni.

De vajon miért ilyen gyenge a szándék, hogy a településekre alapozzuk az endogén fejlesztési stratégiát, hiszen „(...) a régiókat a térbeli-társadalmi kapcsolatok és az ezekről alkotott elbeszélések (narrációk) építik fel. A régió nem külső, objektív realitás, amelyet csupán fel kell fedezni, hanem a humán alany jellegzetes konstrukciója.” (Alen, et al. 1998. In Benedek 2010, 194. o.). Az így formált régiókban várhatóan együttműködésekhez vezető kohézió fejlődik ki. A különböző társadalmi igények, különböző térkapcsolatokat alkotnak, csupán a megfelelő érdekazonosság jellemzőit kell megtalálni. „A megismerés tárgya és módszere már nagyon különböző lehet. Leggyakrabban a természeti környezetre vagy a gazdasági egységek és a társadalmi szereplők kapcsolatrendszerének feltérképezésére irányul.” (Faragó 2005, 189. o.). Ezek szerint a helyi társadalmi - gazdasági problémák feltárásához, valamint a gazdasági növekedést és a helyi versenyképesség növelését elősegítő stratégia kialakításához célszerű olyan jellemzőket választani, amelyek elősegítik a legalkalmasabb tér azonosítását.

A helyi vizsgálat alapjául a település kínálkozik legalkalmasabb térként, ahol a legtöbb információ és számos eszköz fellelhető a területi tőke feltárásához, és hasznosításához. Emellett „a térszerkezet alapkategóriája a település” (Tóth-Pap 2002, 295. o.), s bár a települések mérete és hierarchiája különböző, jogaik azonosak, a térségi együttműködésben való részvételük önkéntes. Így a településeken szerzett információk alapján, a megfelelő jellemzők kiválasztásával a legalkalmasabb térség, régió azonosítható.

A korábbi gyakorlat szerint a városok a kisebb településeket inkább erőforrásnak, mint partnernek tekintették. A kistérségi társulások felbomlásának ez lehet az egyik oka, jóllehet a kistérségek egymásrautaltsága és együttműködése igen nyilvánvaló.

Az erőforrások eredményesebb kihasználása érdekében, már több jelentős kutatás folyt. A közelmúltban készült „Területi kohéziós előtanulmány” világosan megfogalmazza a problémakört jellemző gordiuszi csomót: „Az új kihívás (a kohéziós politika hatékonyságának növelése érdekében), hogy hogyan lehet a „területileg vak” közpolitikákat és közpolitikai szereplőket a területi meghatározottságokra érzékennyé tenni, elfogadtatni azt, hogy a tér (annak természeti és épített környezete, társadalma, gazdasága, a „területi tőke”) nem csak elszenvedője, hanem formálója és erőforrása a fejlesztéspolitikai beavatkozásoknak. Nem a céloknak önmagukban, hanem az eszközöknek és intézményi kereteknek kell változniuk ahhoz, hogy a fejlesztéspolitika egyszerre szolgálja a növekedést és a területi különbségek mérséklődését, a fejlesztéspolitika hatékonyságának javulását.” (Faragó 2013, 6. o.).

Az endogén fejlesztési stratégia a saját erőforrások a helyi érdekek, helyi döntések mentén való optimális felhasználására szerveződik, ami ugyanakkor lehetőséget ad a felsőbb szintű tervek, programok lehetőségeinek a kihasználására is.

3.1.2. A TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS FŐBB BELSŐ TÉNYEZŐI ÉS HATÁSAI

A döntéshozók érdeklődését nem keltette fel a gazdaság területén egy, az újraelosztást meghaladó modell megalkotása. Pedig „(...) a regionális politika továbbfejlesztésének módja egy országban sem kizárólag az újraelosztás mértékében, a támogatások megszerzésében és allokálásában, hanem a belső és a külső erőforrások együttes mobilizálásának lehetőségeiben keresendő.” (Horváth 2012, 86. o.). Forrásképzésre, gazdaságélénkítésre irányuló széleskörű – önkormányzati, gazdasági és civil szféra részvételével kialakított – térségi szintű fejlesztési koalíciók nem alakultak ki, ilyen érdemi törekvést nem tapasztaltam. Erre települési szinten van jobb esély, hiszen az elosztás és újraelosztás a felsőbb szinteket „terheli”, így nem alakulhat ki éles helyi érdekkülönbség, másrészt a településekre nehezedő problémák sürgető megoldást igényelnek, amihez külső segítségre egyre kevésbé, sokkal inkább a saját erőforrásaikra számíthatnak.

A települések endogén erőforrásokra épülő fejlesztési stratégiáinak megalapozásához a belső előnyös és előnytelen jellemzőket és hatásaikat alapvető fontosságú megismerni. E jellemzők és összefüggéseik értékelése a konkrét tervezés során történhet meg, itt csak azokra térek ki, amelyek meghatározóak lehetnek egy endogén fejlesztési stratégia megfogalmazásánál, és amelyeket eddig még nem említettem.

A 2.2. fejezetben részletezett kutatási eredmények ezeket részben feltárták és több összefüggésben az okokra is utaltak.

A legtöbb településen a gazdaság, a települési versenyképesség, az életminőség növelése esetleges, szabályozatlan és gyakran eredménytelen, a foglalkoztatás és az átlagkeresetek alacsonyok. Ezek tükrében:

- Általában hiányoznak a településfejlesztési tervek, ami arra utal, hogy a települések többségében nem folyik tervszerű településfejlesztési tevékenység. Így a belső erőforrások feltáratlanok, a területi tőke hasznosulatlan;
- A meglévő tervek hiányosak, nem alkalmasak a települések hosszú távra szóló társadalmi-gazdasági-környezeti harmonikus fejlesztésének lebonyolítására:
 - A településfejlesztés alatt csak az önkormányzati feladatokat értik, pedig az Mötv. által előírt feladatkör ennél bővebben értelmezhető,

- A helyi gazdaságfejlesztésnek nincs gazdája,
 - Általában nincs gazdaságfejlesztési terv, sem tervfejezet,
 - A települési versenyképesség növelése általában még fogalmi szinten sem szerepel,
 - Az érintetteknek – gazdasági és civil szféra, gyakran az önkormányzatok – a tervezés és megvalósítás folyamatába való érdemi bevonására alig akad példa, nincs motiváció.
- A települések többségében az önkormányzatok, a gazdasági szereplők és a civil szféra között nincsenek érdemi partneri együttműködések.
 - A fejlesztési célú tervek önkormányzat általi elfogadásával évekre elintézettnek tekintik a településfejlesztést, a megvalósítási fázis tervezetlen, szervezetlen, esetleges. Nincs a településfejlesztés folyamatát felelősséggel ellátó „szervezeti háttér”.
 - Az önkormányzatok számára nem áll rendelkezésre, sem kapacitás, sem megfelelő útmutató, módszertan, sem szakmai háttér, sem fejlesztési forrás.

A potenciális endogén fejlesztés lehetősége fennáll, de impulzust és segítséget kell kapniuk a helyi szereplőknek, hogy e lehetőséggel élhessenek.

A fenti hátrányok, hiányosságok sora látszólag elegendő érv egy település önkormányzata számára passzivitásának, eredménytelenségének kimagyarázásához, hiszen mindegyik tényező valóságos.

Ezzel szemben arra kell vállalkoznunk, hogy a jelenlegi helyzet adta körülmények között is stratégiai megoldást keressünk a hanyatlás megfékezésére a helyi versenyképesség növelésére. E megközelítés szerint a fenti tényezők egy része megoldásra váró probléma, egy másik része peremfeltétel, amihez a településeknek alkalmazkodniuk kell.

Biztató jelzésnek vehetjük, hogy több település a fentebb körvonalazott hátrányok, hiányosságok ellenére is képes a hanyatlás megfékezésére, s elsősorban saját erőforrásaira támaszkodva fejlődést elérni.

Mivel „a tér (annak természeti és épített környezete, társadalma, gazdasága, a „területi tőke”) (...) formálója és erőforrása a fejlesztéspolitikai beavatkozásoknak” (Farágó 2013, 6. o.), ezért fontosnak tartom a településfejlesztés kapcsán a területi tőke elmeinek és hatásainak vizsgálatát.

Itt a *belső erőforrásokról és a tényezők hatásairól* csupán általánosságban beszélhetünk, mivel az településenként különböző és idővel változó. Tehát azt tekinthetjük át, hogy a helyi szereplőknek milyen eszközök állnak rendelkezésre általában. Egy-egy település esetében a konkrét elemzésre a helyzetértékelési tervfázisban kerül sor.

A településnek igen fontos elemei a természeti és környezeti erőforrások, de ezeket a társadalom tagjai képesek hasznosítani és fejleszteni érdekeiknek megfelelő céljaik megvalósítására, életminőségük javítására. E hasznosítási képességet és intenzitást szándékozunk befolyásolni, az eredményesség és a hatékonyság növelése érdekében.

A településfejlesztési célok a gazdasági növekedés és a versenyképesség növelése révén elérhetők, amennyiben a helyi szereplők, társadalmi konszenzuson alapuló helyi gazdaság- és fejlesztéspolitikát alakítanak ki. A gazdaság- és településpolitika fontos eszköze lehet az endogén településfejlesztési stratégia (EFS), amely integrálja a jelenleg kötelezően ellátandó önkormányzati településfejlesztési és a település egészére vonatkozó – önként vállalt – helyi gazdaságfejlesztési feladatokat. A stratégia minél magasabb szintű megvalósítása minden érintettnek előnyös, hiszen a helyi gazdaság eredményesebb lesz, a vállalkozások teljesítménye nő, a foglalkoztatás és az átlagjövedelmek emelkednek, s az életminőség javul.

A stratégia megvalósítása mindhárom stratégiai szereplő – önkormányzat, a civil és a gazdasági szféra – folyamatos és következetes együttműködését és készségeiknek a közös célok érdekében való hasznosítását igényli. A menedzszervezetet nem stratégiai, hanem munkaszervezetnek tekintem. Szerepére és feladataira később visszatérek.

A következőkben áttekintjük a stratégiai szereplők potenciális lehetőségeit és jelentősebb eszközeit, amelyek igénybe vehetők a stratégia kialakításánál és megvalósításánál.

3.1.2.1. A civil szféra lehetőségei és eszközei

A helyi társadalom a település alkotója és gazdája, egyben az eredmény kedvezményezettje, így abban érdekelt, hogy a település minél eredményesebb legyen. Az eredmény pedig nagymértékben attól függ, hogy a helyi társadalmi-alkotói aktivitás milyen mértékű, s a társadalom mennyire törődik jó gazdaként a helyi erőforrásoknak a helyi érdekek szerinti optimális hasznosításával.

Esetünkben az eredmény elsősorban a helyi gazdaság és az életminőség növekedésében mutatkozik meg, aminek fontos elemei a foglalkoztatás és a jövedelmek emelkedése és a jólét elterjedése. E célokkal a társadalom minden tagja bizonyára egyetért, sőt az eredményből való részesedéssel is, így értelemszerűen részt kell vállalni a feladatokból is. Ennek elfogadtatása nagymértékben függ a társadalmi szerkezettől és a társadalmi tőkéktől. Ennek a „szereposztásnak” a tudatosítása és érvényre juttatása hosszadalmas folyamatnak ígérkezik, különösen ab-

ban a társadalmi közegben, ahol mindent az államtól, vagy az önkormányzattól várnak. Van azonban saját kútfő alapján kialakított, működő példák, tehát e célok megvalósíthatók.

A helyi társadalmi struktúra gazdag összetételű, talán fel sem sorolható az a sok szerep, amit a társadalom tagjai képviselnek, s a feladat, amit ellátnak (pl.: tulajdonos, bérlő, fogyasztó, munkaadó, munkavállaló, szavazópolgár, választott, termelő, vállalkozó, s emellett számos szakma, hivatás ismeretek hordozója, gyakorlója), amelyek mindegyike hozzájárulhat a település eredményesebbé tételéhez. A feladat mindössze annyi, hogy a társadalom tagjai következetesen vegyenek részt a saját érdekeiket is magában foglaló jövőkép kialakításában és megvalósításában. A saját érdek képviselete motiváló, ugyanakkor a sokféle érdek, közösségi érdekké „nemesítése” nagy kompromisszumkészséget kíván. A település alacsony foglalkoztatási és átlagkereseti viszonyaiból adódó fejlesztési igénynek kényszerítő, a forrásszerzés lehetőségeinek pedig ösztönző hatása van.

A településekre épülő, alulról szerveződő, endogén társadalom és gazdaságfejlesztési célú stratégia, a települések közötti érdekazonosságokra építve fogalmazza meg térségi fejlesztési céljait, ahol a várható multiplikatív hatások ösztönzik a településeket az együttműködésre.

A civil szervezetek nagymértékben segíthetik a feladatok összehangolt ellátását a szervezésben, hírlevelek, információs anyagok terjesztésében, kérdőívek kitöltésében, a részvételi tervezésben, a különböző tervfázisok véleményezésében, elfogadtatásában, a megvalósítás folyamán a monitorig feladatainak ellátásában, a településfejlesztés társadalmazásában. Az úgynevezett Koordinációs Csoportban (KCS) képviselik a civil társadalmat, segítik a településfejlesztési menedzser szervezet munkáját, együttműködnek az önkormányzattal és a vállalkozói szféra képviselőivel. A KCS feladatait a 2. függelék tartalmazza.

3.1.2.2. Az önkormányzat lehetőségei és eszközei

A helyi lehetőségek és eszközök különbözőek, hiszen jelentős mértékben függhetnek a település méretétől, rangjától, a területi tőkétől. A polgármester és az önkormányzat tagjainak kvalitása, morális értékeik jelenthetnek előnyt és hátrányt is a településfejlesztésben. A területi tőkének a település érdekében történő optimális hasznosításában azonban az önkormányzatnak kiemelkedő szerepe és felelőssége van. A települési önkormányzatok számára a következtelen jogszabályok által előírt feladatok ellátása is kötelező, még ha a feltételek nincsenek is biztosítva. Azt azonban semmi nem tiltja, hogy önként vállalt feladatként többet lehessen tenni a település társadalma érdekében. A település képviselőtestülete a helyi társadalomtól abban a reményben kap bizalmat, hogy a következőkben a település érdekeit képviselve a társadalom

életfeltételei javuljanak. Bár az önkormányzatok többségének anyagi forrásai meglehetősen korlátozottak, vannak még lehetőségek.

- Önként vállalt feladatként ellátja a helyi erőforrásokra alapozott társadalom és gazdaságfejlesztés célú településfejlesztést (koordinációt, szervezést, tervezést, megvalósítást, a szükséges szervezeti háttér kialakítását). Ezzel elkötelezi magát az alulról szerveződő stratégia alkalmazása és az ezzel járó folyamatos együttműködés mellett, eközben a stratégia elfogadása, a helyi szabályozás és a munkaszervezet által működtetett kontrolling révén a kívánt mederben tarthatja e folyamatokat. Ugyanakkor:
 - Az elfogadott helyi stratégia céljaival ellentétes önkormányzati döntés nem születet.
 - Olyan helyi gazdaságfejlesztési politikát alakít ki, amely a források célszerű helyben tartását szolgálja.
 - Olyan gazdasági környezet és milió kialakítására törekszik, ahol a sikeres vállalkozások száma növekszik.
 - A tervezés-megvalósítás folyamatában partnernek tekinti a vállalkozói és civil szférát.
 - A település vagyona célszerűen a település fejlesztését szolgálja.
 - Az önkormányzati döntésnél, támogatásnál a helyi szereplők előnyt élveznek.
- Az önkormányzat eszközei, amelyekkel a stratégia megvalósulását elősegítheti:
 - Elsősorban termelési és hálózati externáliák, amelyek pozitív hatása növelhető, ha annak élvezője szempontjából a megvalósítás, vagy működtetés jellemzői optimálisak. Ilyen lehet az infrastruktúra, a képzés, a környezet minősége, a turisztikai vonzerők, vagy a programok egy része.
 - Az önkormányzat közvetlen módon is támogathatja a helyi vállalkozásokat, ha attól a település kiemelt fejlődése várható. Ilyen lehet azon vállalkozások támogatása, mellyel jelentősebb mértékű foglalkoztatás, vagy innováció érhető el, illetve a traded és a resource-dependent szektor erősítése, mely révén a település pótlólagos forrásokhoz juthat, illetve, akik a helyi szolgáltatások biztosításában kiemelt jelentőséggel bírnak.
 - A társadalmi tőke erősítésével, amelyet az önkormányzat és a helyi társadalom közötti érdemi partneri kapcsolatot alakít ki, következetesebb működése, gazdálkodása, a helyi társadalom iránti felelős és következetes magatartása révén javítja a közérzetet, az egymás iránti bizalmat és felelősségérzetet, az együttműködési készséget, a lokálpatriotizmust. Ebben a milióban már fogékonyságra találnak az olyan mozgalmak, mint: *vedd és véd a helyi terméket, vagy ez a virágos falu, a mi büszkeségünk.*

- Az önkormányzat elősegítheti egy önmagáért felelős társadalmi szemlélet kialakítását, ami megalapozhatja a település adottságaira és a helyi érdekeknek megfelelő fejlesztési célokért történő együttműködéseket, helyi alkotóközösségek kialakulását. Ez várhatóan hosszabb lefutású folyamat, melynek eredményességét nagyban befolyásolja, hogy mennyire korrekt a tervezés és a megvalósítás. A közösségi cél a helyi életminőség emelése, melynek fontos elemei a foglalkoztatás és a jövedelmek növelése. Ez a legtöbb ember számára elfogadható. A megvalósítás módja a helyi adottságoktól és érdekviszonyoktól, a hatékonyság pedig az érdekmotivációtól függ.
- A helyi gazdaság számára impulzust adhat helyi pénz kibocsátása, amire van példa.
- A közmunkaprogramok elsősorban szociális jellegűek, de ezáltal segítenek visszajutni a munka világába, miközben a település számára hasznos tevékenység folyik, pl. szegregált településrész felújítása, korszerűsítése, az ott élők aktivizálásával.
- A kisebb településeken rész megoldást jelenthetnek helyi szociális öfenntartást célzó szociális szövetkezetek, melyek megerősödve a versenyszféra szereplőivé válhatnak.
- Meg kell találni azt az egyensúlyi állapotot, hogy a támogatott közmunkaprogramok ne hozzák hátrányos helyzetbe a helyi vállalkozókat. Ez ugyanis könnyen a helyi gazdaság gyengüléséhez vezethet.
- Azok az eu-s és a hazai támogatási rendszerek, amelyek nem elsősorban a helyi vállalkozói szféra, hanem egyéb – közterület, infrastruktúra, környezetvédelmi stb. – fejlesztését szolgálják, szintén kínálnak lehetőséget. Megfelelő megközelítéssel e források nagyobb részben a helyi versenyképesség növelését szolgálhatják. Ebben az esetben is a helyi érdekeket szolgáló településfejlesztési stratégia által megfogalmazottak szerint kell eljárni és a helyi érdekeket kell szem előtt tartani a források felhasználásánál. Lehetőség szerint a források minél nagyobb hányada áramoljék be a helyi gazdaság vérkeringésébe.

3.1.2.3. A vállalkozások lehetőségei és eszközei

A helyi vállalkozások a helyi gazdaság motorjai, célszerű kiemelt figyelmet fordítani rájuk.

- Egy település hosszú távra szóló gazdasági növekedésének és versenyképessége növelésének helyi vállalkozások nélkül igen csekély esélye van. A gazdasági szférában a sikeres vállalkozások képesek a foglalkoztatás és a jövedelmek növelésére, melyek egyben az életminőség nélkülözhetetlen összetevői. A helyi erőforrásokra alapozott településfejlesztés kérdésében az egymásrautaltság fokozott jelentőségű.

- A vállalkozások működtetése magában rejti a sikert és a kudarcot is. Kockázat egyfelől a beruházás, ahol legalább a saját erőt biztosítani kell, másfelől a működtetés a piac igényeinek való megfelelés. A kockázat kisebb, ha bizonyos mértékű helyi piaci előny biztosítható, ami az egymásrautaltságból és a partnerségből fakadhat. Ennek megfelelően a vállalkozók is előnyben részesítik a helyi munkaerőt.
- A piacok megszerzéséért, megtartásáért – a minőség és az ár síkján – folyik a verseny, ami az ismeretek folyamatos fejlesztését, innovációt, technológiai fejlesztéseket és marketing tevékenységet igényel. A vállalkozásokon belül is nélkülözhetetlen a konstruktív együttműködés, aminek közös eredménye lehet a magasabb átlagkereset, a foglalkoztatás bővítése, a K+F, az innováció és a vállalkozói nyereség, ami a vállalkozói kapacitás bővítés, vagy újabb helyi befektetés célját szolgálhatja. Sikertelen vállalkozás sem jövedelem növelésére, sem foglalkoztatás bővítésére nem képes.
- A nem helyi vállalkozók is hozzájárulhatnak a település versenyképességének növeléséhez, csakhogy ők a profitot kivonják a településről, a vállalkozás működésével kapcsolatos döntések viszont már más településen születnek. Ez bizonyos mértékű centrum-periféria viszony kialakulásához vezethet, ami a periféria számára bevételi veszteséget és kiszolgáltatottságot jelent. Amint az a korábbi fejezetekben bizonyítást nyert, a KMT mértéke önmagában nincs közvetlen hatással sem a foglalkoztatás, sem a keresetek tartós növelésére, emellett a vidéki térségek iránt egyébként is erősen csökkent az érdeklődése. A KMT bizonyos körülmények között lehet előnyös, de annak illeszkednie kell a helyi érdekeket képviselő stratégiába, s betelepődését a helyi közösségnek is célszerű jóváhagynia.
- A helyi vállalkozások a település fejlődésének meghatározó stratégiai szereplői. Ennek alapján – közvetlenül, vagy a szervezetük révén részt vesznek a településfejlesztést érintő érdemi együttműködésekben, a kontrolling folyamatában, az információ- és a tapasztalatcserében, valamint a helyi érdekű szakképzésben és szakmai továbbképzésekben.
- A helyi vállalkozások a közösségi és a saját érdekeiknek megfelelően, aktívan részt vállalnak a település területi tőkéjének feltárásában, a helyi erőforrások hasznosításának tervezési-megvalósítási folyamatában és a jövőkép eléréséhez kapcsolódó projektek megvalósításában, üzemeltetésében.
- A saját érdek képviselője motiváló, ugyanakkor a sokféle érdek, közösségi érdekké formálása mindhárom stratégiai szereplő részéről céltudatos megegyezési készséget kíván. A település alacsony foglalkoztatási és átlagkereseti viszonyaiból adódó fejlesztési igények és az aktuális forrásszerzési lehetőségek pedig hatással vannak a megegyezésre.

- A vállalkozók és szervezeteik jelentős mértékben segíthetik a feladatok szervezett ellátását a szervezésben (kérdőívek kitöltésében), a részvételi tervezésben, a különböző tervfázisok véleményezésében, elfogadtatásában, a megvalósítás folyamán a monitorig feladatainak ellátásában, a településfejlesztés társadalmazásában. A Koordinációs Csoportban (KCS) képviselik a gazdasági szférát, információszolgáltatási és tanácsadói kölcsönös kapcsolatot alakítanak ki a településfejlesztési menedzser szervezettel, együttműködnek az önkormányzattal és a civil szféra képviselőivel. A partnerek közvetlen együttműködése révén, a helyi erőforrások hatékonyabb kihasználása céljából, közös projektek kialakítására is sor kerülhet. Pl. Termálenergia fűti a középületeket, a csurgalékvíz maradékhője kerécszeti üvegházakat fűt, az itt megmaradt csurgalékvíz helyi fürdőben hasznosul. Bár az önkormányzat nem tipikus vállalkozó, több példa ismert, ahol viszont jó partner.

3.1.2.4. Szervezeti háttér

Lényegében a település társadalmának minden tagja közvetve, vagy közvetlenül érintett a település fejlesztésében, hiszen élvezője, vagy kárvallottja a tervezői, döntéshozói, megvalósítási folyamat következményeinek. Ugyanakkor e folyamatos feladat ellátása sokrétű szakmai ismereteket igényel s emellett nagy felelősséggel jár.

A három stratégiai szereplő – önkormányzat, civil és a gazdasági szféra – egyike sem rendelkezik e kérdéskör megoldására alkalmas megfelelő felkészültségű kapacitással, ugyanakkor érdekükben áll a településfejlesztés magas szintű ellátása. Ezért célszerű létrehozni és működtetni egy szakmailag felkészült olyan szervezetet – *pl. Településfejlesztési Közhasznú Kft.* –, amely felelősséggel képes ellátni ezt az összetett feladatot. E szervezet a település funkciójából és méretéből adódó feladatok összetételétől és mennyiségétől függ.

A szervezet alapítója célszerűen az önkormányzat, működtetésének forrásai is eleinte a költségvetésből származnak, de a közhasznú szervezet – tanácsadói, projektmenedzseri, tervezői – üzleti bevételei egyre nagyobb mértékben fedezhetik a költségeket. Emellett a szervezet sikeres működése révén valósulnak meg azok a közösségi célok, amelyek a település gazdasági és a versenyképességi növekedésében mutatkoznak meg.

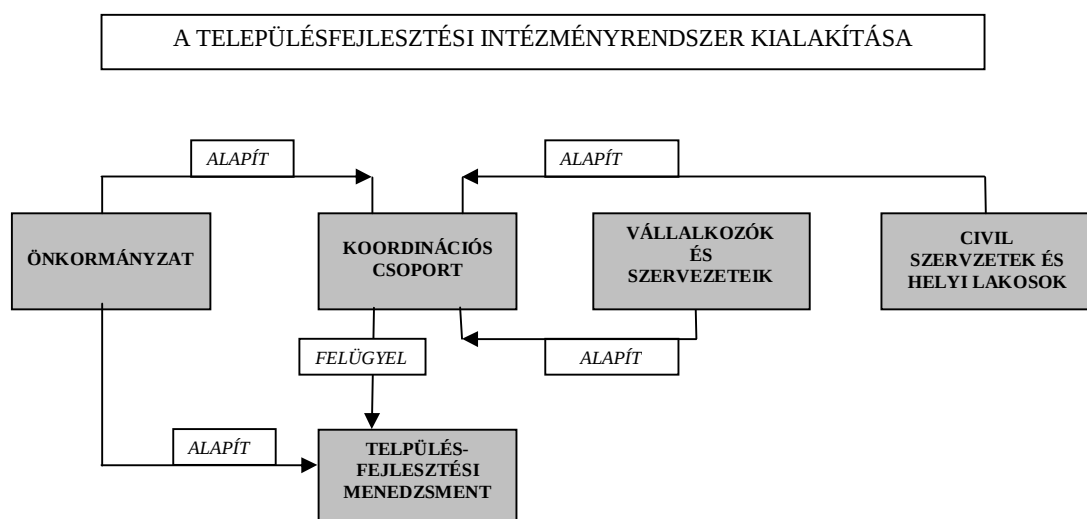
A településfejlesztés szakmai irányítója a településfejlesztési menedzser (TM), a háttér-szervezet vezetője, aki meghatározója lehet az egész folyamatnak. Az ő felkészültségén, rátermettségén, aktivitásán nagymértékben múlik a településfejlesztés sikere. Alkalmasnak kell lennie a tervezési, koordinálási, döntés-előkészítési, szervezési, információkezelési és marke-

ting feladatok irányítására. A készülő Endogén Fejlesztési Stratégia és módszere (EFS-M) elsősorban az ő munkaeszköze.

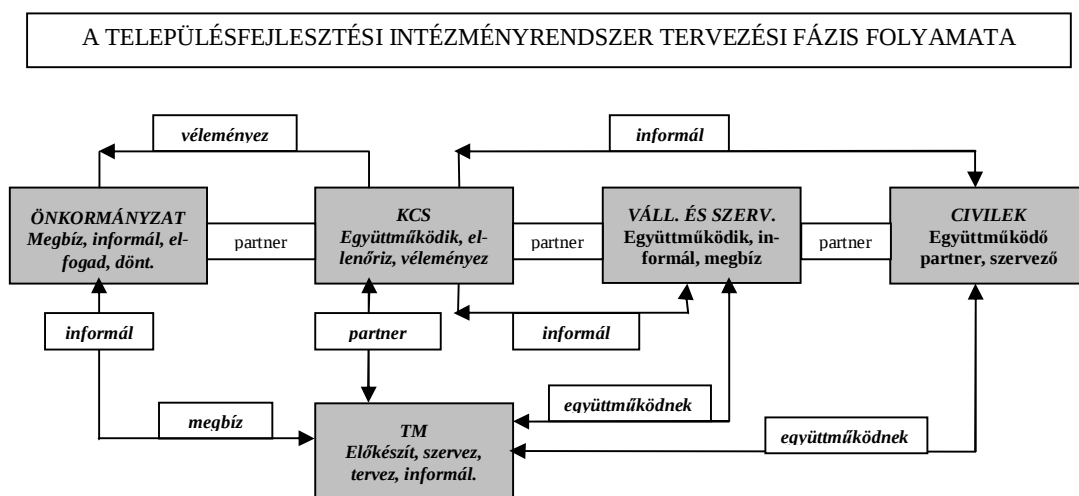
A településfejlesztés eredményességét és az együttműködések hatékonyságát jelentősen elősegíti, ha a különböző érdekeltségű társadalmi csoportok képviselőiből alkotott önkéntes szervezet – részben érdekeltségi alapon – segíti a munkaszervezet tevékenységét. A helyi társadalmat felölelő alapítói hármast megjelenítő Koordinációs Csoport (KCS) alkalmasnak látszik e feladat ellátására, amennyiben a KCS összetétele kibővül a település prominens egyéniségeivel, a vállalkozók, a termelők, környezetvédők, településszépítők, munkavállalók és más, a település fejlesztésében jelentősebb szerepet vállaló szervezetek képviselőivel, szakértőkkel. Ebben az esetben a KCS a szakmai munka elősegítése mellett a monitoring és a kontrolling szerepet is elláthatja.

Azokban a városokban, ahol a településfejlesztés témaköréhez kapcsolódó kutatások folynak, ott célszerű az intézményt az alapítók egyikeként számításba venni, de nem helyi intézmény esetén szakértőként szerencsésebb a részvétele. A közösségi tervezés és a megvalósítás, az egyéni és a közösségi érdek, az érdemi megnyilvánulás és a szereplés, az egymásra utaltságból fakadó együttműködés és a pozíció-harc közötti kényes egyensúly kialakítása és fenntartása felkészült háttérrel igényel, ahol a moderátor, a tervező és a településfejlesztési menedzser együttműködése alapvető. A településfejlesztés sikerességéhez a fenti szereplők együttműködése alapvető fontosságú. A szervezeti háttér sémáját az 54. ábra, a tervezés és a megvalósítás folyamatának sémáját az 55. ábra a monitoring és a kontrolling folyamatának sémáját az 56. ábra mutatja be.

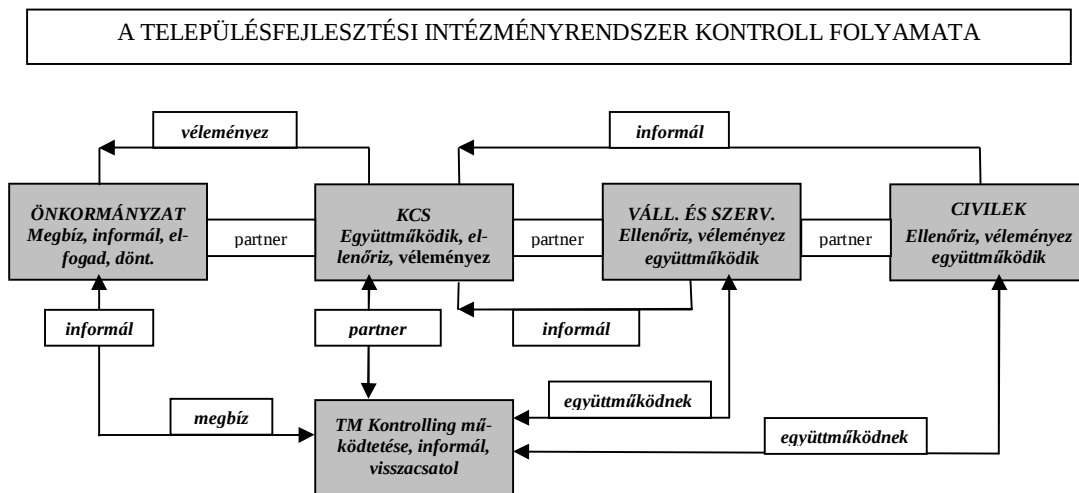
54. ábra: A településfejlesztés intézményrendszere

55. ábra: A településfejlesztés tervezési és megvalósítás folyamata

56. ábra: A településfejlesztés helyi intézményrendszerének controlling folyamata

Forrás: saját szerkesztés

3.2. AZ ENDOGÉN FEJLESZTÉSI STRATÉGIA ÉS MÓDSZER IRÁNYELVEI

3.2.1. AZ ENDOGÉN FEJLESZTÉSI STRATÉGIA IRÁNYELVEI

Az endogén fejlesztési stratégia (EFS) elsősorban a *helyi erőforrásokra alapuló, alulról szerveződő, együttműködésre épülő, társadalmi-gazdasági fejlesztési célú stratégia*. Tekintve, hogy az alulról szerveződő stratégia alapjának a településeket tekinthetjük, így endogén településfejlesztési stratégiának is nevezhető, ugyanakkor a – településekből szerveződő – „helyi” térségi fejlesztési stratégiák esetére is értelmezhető.

Az 1.3. Problémafelvetés fejezetben megfogalmazottakhoz igazodva, jelen helyzetben a stratégiának a társadalmi-gazdasági hanyatlás megfékezésére, visszafordítására, az életszínvonal – a foglalkoztatás és a jövedelmek – növelésére kell irányulnia azokkal a hazai és nemzetközi törekvésekkel összhangban, amelyek hasonló célok megvalósítására törekednek.

A kutatási eredmények, a településfejlesztés helyzetének és lehetőségeinek értékelése alapján, a települések relatív társadalmi és gazdasági kiszolgáltatottságát és lehetőségeit mérlegelve arra a következtetésre jutunk, hogy a települések társadalmi-gazdasági problémáik megoldásában túlnyomórészt önmagukra számíthatnak. A települések hosszú távú fejlődése akkor látszik biztonságosabbnak, ha a helyi társadalom felvállalja a település jövőjének, fejlesztésének ügyét és aktívan részt vesz a helyi erőforrásainak feltárásában, érdekeinek megfelelő optimális hasznosításában. Az így még fel nem tárt erőforrások hasznosításának eredményei országos szinten igen jelentősek lehetnek. Az EFS e társadalmi-gazdasági célú ciklikus – tervezés - szervezés - megvalósítás – településfejlesztési folyamat sikeres végrehajtását kell segítenie. E sokféle követelménynek az EFS úgy képes sikeresen megfelelni, ahogyan a tartalmát az 1.4. fejezetben előre meghatároztuk.

Miután a településfejlesztési stratégia megalkotása és megvalósítása a helyi együttműködésekre épül, célja a helyi életminőség növelése, tartalmilag több vonatkozásban szükségszerűen ötvöződnek a szolidáris és szociális gazdaságfejlesztés és a versenyképesség törekvései. Tekintve, hogy a települések túlnyomó többségénél a problémák nem csökkennek, egyre inkább felmerül a „tér” – mint település – igénye az endogén fejlesztés lehetőségének kihasználására, az alulról szerveződő stratégia kidolgozására és alkalmazására. E kérdés kezelésére a jogszabályalkotók még nem készültek fel, így ezt a többnyire még „látens” igényt szándékozik kielégíteni az EFS és Módszere.

A településfejlesztés több tekintetben szabályozatlan, ami ugyan hátráltatja, de nem akadályozza meg az EFS és Módszere kidolgozását és alkalmazását. Az EFS a települések fej-

lesztését segíteni, és nem meghatározni szándékozik. Ennek megfelelően a fejlesztési folyamat egyes cselekvéseit végigkísérve, bemutatja a fontosabb fázisokat, azok jelentőségét, esetleges kockázatát, a várható hatásokat, mindvégig biztosítva a választás lehetőségét, valamint felhívja a figyelmet a jogszabályok előírásaiból adódó eljárási és döntési kötelezettségekre. A célok, érdekek és egyéb tartalmi kérdések eldöntése a település feladata, az EFS és Módszere arra igyekszik választ adni, hogy „hogyan lehet a kapacitásokat egyesíteni a közös érdekek megvalósításáért” (Stoker, 1995. 59. o.). Az EFS a „hogyan” kérdésre igyekszik választ adni annak tudatában, hogy „A hatályos jogszabályok és a fenntartható fejlődés elveinek betartásával újabb törvényi előírások nélkül is lehet sikeres fejlesztéspolitikát tervezni és megvalósítani”. (Ongjerth 2002, 13. o.).

A megoldás alap gondolata több mint két évtizede előttünk áll: „A fejlett országok kormányai felismerték azt, hogy *a helyi problémák nagy részét csak helyben lehet, illetve célszerű megoldani. Ehhez pedig szükség van egy helyi, közösségi szintű (gazdaság) politikára, amely eltérhet a központi politikától, és nem esik szükségszerűen egybe a hagyományos piaci érdekeltséggel sem*”. (Farágó 1990, 44. o.). Azóta beigazolódott, hogy ezt a két mondatot nagyon komolyan kell venni.

A kérdés most is aktuális, talán még jobban, mint korábban, hiszen egyre inkább beigazolódik, hogy „A gazdasági globalizáció környezeti problémákat, foglalkoztatást, társadalmi kohéziót és demokráciát érintő kihívásaira adott válaszként erősödött fel a szolidáris és szociális gazdaság (SSE) és helyi gazdaságfejlesztés (LED) a fejlődő és a fejlett világban egyaránt.” (G. Fekete 2011, 38. o.).

Az endogén fejlesztés iránti igény ugyan erősödik, de módszere és eszközei még nem tisztázódtak, mint ahogyan az sem, hogy az alulról szerveződő stratégia esetében, mit kell érteni az „alulról” kifejezés alatt. Logikailag azt a térszerkezeti elemet célszerű alapnak tekinteni, amelyik hosszú távon a legbiztosabb háttérrel nyújtja a helyi gazdaságfejlesztés és a helyi versenyképesség növelésének. A települési szint mellett talán több érv szól (32. táblázat), ugyanakkor a „régión” alkotó települések fejlődése kölcsönhatásban van az érintett településeket magába foglaló „régión” fejlődésével, így a tudatos, tervezett fejlesztésük is összefügg. Ez alapján célszerű átgondolni melyek azok a jellemzők, amelyek erősíthetik ezt a viszonyrendszert és az így összefüggő tér versenyképességét.

Ez a megközelítés csak látszólag mond ellent annak, miszerint „mára konszenzus alakult ki, hogy a régió a fejlesztéspolitika ideális színtere” (Horváth, 2006), hiszen „a régió a társadalmi kapcsolatok közege és ugyanakkor eredménye is.” (Benedek 2010, 194. o.).

Ebből kiindulva egy régió jellegét nagymértékben meghatározza az érintett társadalom azonosítást motiváló szempontrendszere. Ilyen fontos szempont lehet a települések társadalmi-gazdasági célú településfejlesztési célrendszereikben megjelenő – települések közötti – érdekazonosság.

A települések érdekazonossága révén felismert régiókban az érintett települések társadalmi tőkéje hozzájárul az egyébként jelképes regionális kohézió megerősítéséhez, szélesebb és stabilabb helyi támogatottsági alapokra helyezve a regionális, térségi fejlődést. „Az önkormányzati szektoron belüli kapcsolatrendszer nem regionális, hanem sokkal kisebb területi léptékekben intenzív (...)” (Pálné 2009, 55. o.).

32. táblázat: A települések és régiók fontosabb jellemzőinek összevetése, az alulról szerveződő endogén fejlesztési stratégia alapjának értékeléséhez					
Ssz	Vizsgálati szempontok	Település		Térség	
1.	A globalizáció szervezeteinek befolyása	Áttételes	+	Közvetlenebb	-
2.	Térszerkezeti szerep	Stabil	+	Változó	-
3.	A települési szintű problémák megoldhatósága	Megoldható	+	Nem lehet	-
4.	Társadalmi kötődés (nyilvántartás, ingatlanok révén)	Közvetlen	+	Áttételes	-
5.	Vállalkozók kötődése (telephelyek révén különösen)	Közvetlen	+	Gyenge	-
6.	Legitim önkormányzatiság (megyei mellérendelt)	Legerősebb	+	Nincs	-
7.	Szubszidiaritás elvének megalapozottsága	Erősebb	+	Gyenge	-
8.	Területi tőke áttekinthetősége	Egységesebb	+	Szétszórtabb	-
9.	Társadalmi tőke	Erős	+	Gyenge	-
10.	Képviselési intenzitás	Erősebb	+	Gyengébb	-
11.	Együttműködési készség	Erősebb	+	Gyengébb	-
12.	Gazdasági szerep (érdekérvényesítés)	Gyengébb	-	Erősebb	+
13.	Társadalmi kohézió	Erősebb	+	Gyenge	-
14.	Az adott területhez való kötődés (lokálpatriotizmus)	Erős	+	Gyenge	-
15.	A társadalmi erők mozgósító képessége	Erős	+	Gyenge	-
16.	Kapcsolat a társadalom tagjaival	Közvetlenebb	+	Áttételes	-
17.	Folyamatos kontaktus a társadalom tagjaival	Könnyebb	+	Nem lehet	-
18.	A tervezésben és megvalósításban való részvétel	Közvetlen	+	Közvetett	-
19.	A részvételi, érdekalapú tervezés és megvalósítás	Reális	+	Nem reális	-
20.	A közvetlen érdekeltség motiváló ereje	Erősebb	+	Gyenge	-
21.	Érdekazonosság kialakíthatósága	Könnyebb	+	Nehézkes	-
22.	A versenyképesség növelésében való motiváció	Erős	+	Gyenge	-
23.	Társadalmi kontroll	Erős	+	Gyenge	-
24.	Tőkevonzó képesség	Gyengébb	-	Jelentősebb	+
25.	Méretgazdaságosság	Gyengébb	-	Erősebb	+

Forrás: Saját szerkesztés

Eszerint a régióalkotásban a települések közötti érdekazonosságon alapuló kapcsolatrendszer meghatározó lehet. A „felismert régiók” és az önkormányzati „régió” (középszint) ugyancsak kevés esetben azonos, de a kapcsolatrendszer lehetséges előnyeit a település-, vidék- és területfejlesztés hatékonysága szempontjából célszerű hasznosítani.

3.2.2. AZ ENDOGÉN TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI STRATÉGIÁT MEGHATÁROZÓ ELVÁRÁSOK

A kutatások feltárták az e problémakörrel kapcsolatos főbb tényezőket, azok hatását és a releváns összefüggéseket.

A következőkben számba vesszük az EFS-M irányelveit megalapozó elvárásokat, követelményeket, peremfeltételeket és eszközöket, amelyek a célok eléréséhez a szükséges keretet meghatározzák. Elsősorban azokra a releváns – a kutatások során elemzett – jellemzőkre és tényezőkre támaszkodunk, amelyek hosszabb távra visszamenően pozitív hatást gyakoroltak a helyi gazdasági növekedésre, a versenyképesség növelésére.

Minden településnek szükséges településfejlesztési tervvel rendelkeznie

- ♦ Az önkormányzatok számára a település fejlesztése, helyi erőforrások hasznosítása a Mötv. által meghatározott feladat. Egy település társadalmát érintő, hosszú távra szóló összetett feladat csak megfelelő településfejlesztési tervek birtokában lehet felelősséggel ellátni és számon kérni. (A városok közel fele esetében nincsenek tervek, feltételezhetően ennél a falvakban sem lehet jobb az arány).
- ♦ Az önkormányzatok nem rendelkeznek a települések erőforrásainak többségével. Az aktivizálható és fejleszthető emberi erőforrások csak akkor hasznosíthatók, ha tulajdonosaikkal az önkormányzat – együttműködés keretében – a helyi társadalom részvételével közös stratégiát alakít ki és annak megvalósítására törekszik.
- ♦ A településrendezési tervet érdemileg olyan településfejlesztési koncepció alapozhatja meg, amely a település gazdasági és versenyképességi növekedését is magában foglalja. A települések népessége ugyanis elsősorban a foglalkoztatás, jövedelmek és életminőség szinten tartásával őrizhető meg. E kérdéskört felölelő településfejlesztési terv tehát szükséges, ám a meglévő terveknek csak egy töredéke érinti a versenyképességet.
- ♦ A település területi tökéjének saját, helyi érdekek szerinti optimális hasznosítása – és annak számonkérése – megfelelő településfejlesztési terv nélkül nem lehetséges.

- ♦ Települési szintű széleskörű, érdekalapú együttműködés alapja a közösen megalkotott és elfogadott településfejlesztési terv. A részvételi településfejlesztési tervezésre és az erre épülő megvalósításra a gyakorlatban még alig akad példa.
- ♦ A település társadalma részvételével készült és általa elfogadott EFS-i terv nélkül bármilyen – a helyi társadalom érdekeivel ellentétes – érdeket szolgáló döntés is születhet.
- ♦ Több pályázati támogatás elnyerése csak elfogadott településfejlesztési koncepcióban megfogalmazott célokra lehet.
- ♦ Jól átgondolt településfejlesztési terv hiányában a települési önkormányzat költségvetésének és gazdálkodásának nincs megfelelő alapja.
- ♦ A területfejlesztési alapelvek, mint a partnerség, szubszidiaritás, addíció, stb. elvárásainak sem lehet maradéktalanul megfelelni megalapozott településfejlesztési tervek nélkül.
- ♦ A nemzetközi tapasztalatból egy hivatkozás: „Az, hogy egy közösség képes-e növelni az életszínvonalát, tud-e új gazdasági lehetőségeket teremteni és legyőzni a szegénységet, azon múlik, mennyire képes átlátni a LED folyamatait és mennyire képes hatékonyan fellépni a változó és egyre inkább versenyszellemű piacgazdaság kihívásaival szemben.” „Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy (...) minden településnek végig kell mennie egy közös folyamaton, melynek révén tisztába kerülnek a helyi gazdaság jellemzőivel és szerkezetével (...). Ennek segítségével szembesülnek azzal, hogy milyen feladatok és lehetőségek állnak a helyi gazdaság előtt.” (Swinburn et al. 2004, 11. o).

A településfejlesztési tervvel az EFS kapcsán felmerülő fontosabb kérdések

- ♦ **A településfejlesztési terv, a település területi tőkéjének a helyi érdekeknek megfelelő módon történő optimális hasznosítását fogalmazza meg.** Mindezt – tartalom, idő és finanszírozás tekintetében – úgy ütemezi, hogy az hosszú távon szolgálja a település gazdasági-társadalmi és környezeti harmonikus, fenntartható fejlődését és versenyképességének növelését. A jó terv ezeken túl tartalmazza a megvalósítás módját és szervezeti hátterét, motiválja a helyi alkotóközösségek létrejöttét és működését, valamint ösztönzi a települések közötti érdekalapú együttműködéseket. Nincs olyan településfejlesztési terv, amit véglegesnek, befejezettnek lehet tekinteni. A településfejlesztési terv szinte minden tényezője folyamatosan változik, így a tényezők súlyától és a változások mértékétől függően időnként a terveket az adott állapotnak megfelelően korrigálni kell.
- ♦ **A településfejlesztési terv szükséges, de nem elégséges feltétele a település fejlesztési céljainak eléréséhez.** A cél ugyanis nem a terv elkészítése, hanem az abban megfogalmazott célok megvalósítása, amely célok, s az azt befolyásoló tényezők is időközben változ-

nak. A feladat teljes mértékben összhangban van Enyedi (1998, 277. o.) örökérvényű megfogalmazásával: „a siker fenntartásáért nap mint nap meg kell küzdeni – csak a hanyatlás megy magától”. A terv céljainak megvalósítása, ütemezése, szervezése, a tervvel kapcsolatos változások figyelemmel kísérése, a megvalósítással kapcsolatos szervezések, ellenőrzések, visszacsatolás folyamatos, felelősségteljes munkát kíván nap mint nap.

♦ **Az EFS-ben megfogalmazott célok megvalósításához, a településfejlesztési folyamat sikeres ellátásához szintén szükséges, de nem elégséges feltétel az önkormányzat, a civil és a vállalkozói szféra együttműködése.** E három stratégiai aktor érdekelt a megvalósításban, de a feladat ellátására felkészületlenek.

♦ A településfejlesztési terv elfogadásában a helyi képviselőtestület a döntéshozó, de az önkormányzat nem rendelkezik megfelelő felkészültségű szabad kapacitással e komplex feladat ellátásához, pedig nagyrészt ezen múlik a helyi társadalom életszínvonala. A megfelelő döntés-előkészítés, a tervezés, szervezés és a megvalósítás koordinálása, megbízható szervezeti háttérrel igényel, melynek kapacitása a település méretéből és funkciójából adódó feladatok összetételétől és mennyiségétől függ, ami részfeladatot is jelenthet.

♦ Célszerű a feladat felelősséggel történő ellátására egy az adott helyi feladat mennyiségével arányos szervezetet kialakítani, melynek szakmai irányítója a településfejlesztési menedzser (TM), akinek felkészültsége, aktivitása jelentősen meghatározza a településfejlesztés sikerét.

♦ A településfejlesztés eredményességét és az együttműködések hatékonyságát jelentősen elősegíti a különböző érdekeltségű társadalmi csoportok képviselőiből alkotott szervezettel, a Koordinációs Csoporttal való szoros együttműködés.

♦ **Az EFS-M más útmutatókhoz hasonlóan egy eszköz a helyi társadalom számára,** amely abban nyújt segítséget, hogyan lehet a helyi adottságokra építve, a helyiek akarata és érdekei szerint a településfejlesztést eredményesen lefolytatni úgy, hogy az a helyi versenyképesség növeléséhez vezessen. Az eredményesség tekintetében az EFS-M alkalmasságán és alkalmazásának színvonalán sok múlik. Az EFS-M újszerű, saját erőforrásokra alapozott, alulról szerveződő stratégia. Az endogén fejlesztés céljainak megvalósulása a legkevesebb bizonytalanságot rejti, de társadalmi elfogadása paradigmaváltást igényel, ami hosszadalmas folyamatnak ígérkezik. El kell fogadni, hogy a saját településük működtetése, fejlesztése elsősorban a helyi társadalom érdeke. A települések várhatnak arra is, hogy a helyi problémákat magasabb szintről megoldják, de az eddigi tapasztalatokat értékelve, eredményesebbnek ígérkezik a helyi erőforrásokra alapozni a település fejlődését, ami nem zárja ki a külső forrásokat, de a felelős döntésnek ebben az esetben is a helyiek

kezében kell lenni. Ehhez kínál lehetőséget az EFS-M, de a fejlődés elsősorban a helyi társadalom elkötelezettségén, aktivitásán és együttműködésén múlik.

A célok megvalósításához a stratégiai szereplők részéről **számításba vehető forrásokat** a 3.1.2. fejezetben részleteztem, itt csupán kiemelem a fontosabbakat és a jelentősebb külső források lehetőségeit.

- ♦ Elsősorban a rendelkezésre álló helyi erőforrásokat célszerű számításba venni, valamint a pályázatok útján elnyerhető támogatásokat. Az önkormányzati pályázatok, saját bevételek, támogatások, vagyongazdálkodás, helyi pénzkibocsátás.
- ♦ A traded és a resource-dependent szektor vállalkozásai, amelyek pótlólagos forrást hoznak a településre A Településfejlesztési menedzserszervezet tanácsadásból, pályázat-írásból, információszolgáltatásból, projektmenedzselésből származó bevételei.
- ♦ Vállalkozások saját tőkéje, pályázaton elnyerhető hazai és külföldi forrásai. Az EU a támogatási alapok 60%-át szándékozik vállalkozások támogatására fordítani a 2014-2020 tervciklusban.
- ♦ Az EU 2014-2020 program eszközrendszerében rejlő lehetőségek: a place-based megközelítés, az EU által felülről vezérelt beruházások: ITI, a közösségvezérelt fejlesztések CLLD eszközei és a LEADER lehetőségei.
- ♦ Az a szellemiség, amely a helyi vállalkozókat, helyi „piacot” helyezi előtérbe, helyben tartva a forrásokat.
- ♦ Noha az EFS elsősorban helyi erőforrásokra épül, nem zárja ki a külső tőke igénybe vételét. A külső tőke bevonásáról, s annak formájáról célszerűen a helyiek által elfogadott EFS birtokában a helyi társadalom dönt.

Az EFS-M alkalmasságának összevetése a többi hazai és külföldi útmutatókkal

- ♦ Az EFS-M célirányosabb megközelítésű, amely a legtöbb hazai települést érintő – foglalkoztatottság, a jövedelmek és az életminőség területén tapasztalható – problémák megoldását szándékozik elősegíteni, útmutatószerű módszer átadásával.
- ♦ Ezzel szemben a hazai útmutatók többsége az önkormányzatok kötelező feladataira fókuszál, a társadalmi-gazdasági kérdéseket legfeljebb marginális kérdésként kezelik.
- ♦ A külföldi HGf (LED) stratégiák, útmutatók is problémaközpontúak, egy-egy átfogó problémakör komplex megoldására irányulnak (Pl.: nagyvárosi nyomornegyedek felszámolása, vagy egy térség környezetvédelmi problémáinak megoldása.). Átvételüket azonban nehezíti a térszerkezet, a méret, a gazdasági szerkezet, a gazdasági háttér és a jogi szabályozottság különbözősége.

- ♦ Az EFS-M szerint a jövőkép és az annak megvalósítását szolgáló célok meghatározása a település területi tőkájére és a helyi érdekekre épül, ezzel ösztönözve a helyi társadalom részvételét a település fejlesztésének folyamatában való aktív részvételére.
- ♦ *Ezzel szemben az útmutatók többsége vízió révén közelíti meg a jövőképet, a megvalósulás alapjául szolgáló helyi adottságok és a motiváló érdekek mellőzésével, vagy a víziót követő értékelésével.*
- ♦ Az EFS-M elsősorban a helyi erőforrásokra alapoz, ami kiszámítható, az eredmények helyi érdekeket szolgálnak, így a települések társadalma nem kényszerül a kívülről érkező tőke által függő helyzetbe.
- ♦ Az EFS-M szerint célszerű a helyi adottságokra alapozott, helyi érdekeknek megfelelő településfejlesztési stratégia helyi közösség részvételével történő összeállítása és az első fázisban történő elfogadása. Ez alapot ad az esetleges külső kezdeményezés illeszkedésének érdemi elbírálásához.
- ♦ A helyi – elsősorban közösségi – érdekek érvényesülése ösztönzi az emberi erőforrások fejlesztését és aktivizálását, valamint az együttműködések, alkotói közösségek szerveződését.
- ♦ Az EFS-M integrálja az önkormányzati, a helyi gazdaságfejlesztési és a versenyképesség növelési módszereket, aminek eredményeként az erőforrások felhasználása hatékonyabbá válik.
- ♦ Az EFS-M e sok érdekeltséget érintő modellt – a KCS révén – három stratégiai szereplős kezelhető modellé egyszerűsíti úgy, hogy emellett a helyi társadalom bármely tagja közvetlenül is bekapcsolódhat a településfejlesztés folyamatába.
- ♦ A közösségi érdekeken alapuló célok, a stratégiai szereplőket, az önkormányzatot, a civil és a vállalkozói szférát együttműködésre ösztönzi, valamint a feladat felelős ellátását és annak megnyugtató kontrollját biztosítja.
- ♦ Az EFS-M 4. *Az endogén fejlesztési stratégia módszere* fejezetei részletesen, lépésről lépésre segítik az alkalmazót a helyi endogén fejlesztési stratégia előkészítésében, tervezésében, megvalósításában és visszacsatolásában, a fontosabb fázisok értelmezésében, valamint a folyamat összefüggéseinek megértésében.
- ♦ A 2. függelék valójában egy módszertani útmutató folyamatábráját tartalmazza, amely – az EFS-M 4. fejezetével összhangban – a szükséges cselekvések logikai sorrendjében mutatja be, részletezi az egyes szereplők teendőit, azok összefüggéseit, az adott fázisban elvégzendő feladat felelősét, az egyes szereplők közötti feladatmegosztást. Ezzel elősegítve a stratégiai tervezés és megvalósítás folyamatának lényegét.

- ♦ A 3. függelék egy olvasmányosabb, példákat és indoklásokat is részletező fejezet, amely a kisebb települések számára készített – külön kiadványban is megjeleníthető – útmutató, amely összhangban van a disszertáció 4. fejezetével.
- ♦ Az általam ismert útmutatók és módszerek nem részletesek és nem naprakészek.
- ♦ Az EFS-M szélesebb körű alkalmazása, a települések fejlesztési céljai között megmutatkozó érdekazonosságok együttműködésre serkentik a közeli településeket, ami jelentősen elősegítheti az eredményesebb település-, vidék- és területfejlesztést, valamint a térségi kohéziót.

4. AZ ENDOGÉN FEJLESZTÉSI STRATÉGIA MÓDSZERE

Az Endogén Fejlesztési Stratégia Módszere (EFS-M), elsősorban helyi erőforrásokra épülő, hosszú távra szóló társadalmi-gazdasági fejlesztési célú stratégia és annak megvalósítását elősegítő részletes módszer. A kutatási eredményekkel alátámasztott EFS és Módszere a 3.2. fejezetben részletezett irányelvekre épül.

A stratégia és a módszer szorosan összetartozik, ugyanis a módszer a stratégia egyes fázisait részletezi olyan mélységig, hogy az alkalmazó település, vagy térség sajátos adottságait és az összefüggéseket megfelelően értékelve, összeállíthassa a saját Endogén Fejlesztési Stratégiáját, valamint megtervezhesse a működéshez szükséges szervezeti hátteret, a működés, az ellenőrzés és visszacsatolás folyamatát. Ami tehát a Stratégiában megoldandó kérdésként jelentkezik annak mikéntjére a Módszer fejezetnek választ kell adnia.

A „mit”, „miért” és „kinek az érdekében” kérdésekre a helyi társadalomnak kell konkrét válaszokat megfogalmazni a stratégia megalkotásának folyamatában. Az EFS-M a „hogyan” kérdésre az alulról szerveződő, elsősorban helyi erőforrásokra alapozott Módszer révén ajánl megoldásokat, felkínálva az alkalmazói alkotás és döntés lehetőségét.

Az EFS-M integrálja a települési önkormányzatok számára a jogszabályok által előírt és azokat az önként vállalt településfejlesztési feladatokat, amelyek a helyi gazdaság növekedését és a versenyképesség növelését szolgálják. A település társadalmi és gazdasági fejlődése a település versenyképességének növelésében rejlik, melynek céljai – a foglalkoztatás, a jövedelmek, az életszínvonal és az életminőség növelése – a helyi adottságokra és a helyi érdekekre épülhetnek. A helyi erőforrások – sok egyéb mellett – magukba foglalják az emberi tudást, annak fejlesztésére irányuló készséget és a célirányos együttműködés szándékát is, melynek feltárása, motiválása és célszerű hasznosítása alapvető az endogén fejlesztés eredményességéhez. Az EFS-M alapját a helyi erőforrások, mozgatórugóit az érdekviszonyok jelentik, a Módszer e stratégia megvalósítását részletezi.

A Módszer szerkezete a településfejlesztési tevékenység egymásra épülő cselekvések és összefüggések logikáját követi. A cél a legtöbb település esetében a helyi gazdaság és a helyi életminőség növelése. A megvalósítás módja viszont a helyi erőforrásoktól és érdekviszonyoktól függően nagymértékben különbözik. E helyi sajátosságokat azonban csak a helyi szereplők képesek érvényre juttatni. Ennek megfelelően a településfejlesztési tevékenység hatékonysága és eredményessége az EFS-M minősége mellett a helyi szereplők, a helyi önkormányzat, a munkaszervezet, a társadalmi és a gazdasági szféra együttműködési készségén és

aktivitásán múlik. Mindez a települések számára új helyzet. Az endogén fejlesztés elterjedése és eredményes, hatékony alkalmazása paradigmaváltást és új megközelítést igényel.

Ahhoz hogy a településfejlesztési tevékenység a kívánt eredménnyel folyjék, ki kell építeni a működést biztosító strukturális háttérrel és érvényre kell juttatni a helyi érdekeket. Az előző fejezetek ennek részleteit már tartalmazzák, így az egyes fázisoknál csak felhívom a figyelmet a fontosabb részletekre.

A Módszer fejezet a megvalósítás folyamatában a kiemelt figyelmet érdemlő fejezeteinél külön felhívja a figyelmet a helyi erőforrások helyi érdekeknek megfelelő hasznosítására, a cselekvés aktualitására és indokaira.

Az általános gyakorlattól eltérően az EFS-M az előkészítő fázist is bemutatja, és nem áll meg a tervek elfogadásánál – hiszen azzal a fejlesztési folyamat nem érte el a célját –, hanem a megvalósítás folyamatát is végigkíséri a tapasztalatok visszacsatolásáig. Majd ismétlődik a tevékenységek sora körforgásszerűen.

A Módszert három egymással összhangban lévő, de terjedelmében és megjelenésében eltérő formában dolgoztam ki:

1. A 4. fejezet egy magyarázó részekkel ellátott részletes mód, amely az alkalmazót lépésenként végigkíséri az EFS folyamat fázisain (szervezési-előkészítő, tervezési, megvalósítási fázis és a visszacsatolás).
2. A második változat, egy a 2. függelékben szereplő táblázatba foglalt rövidebb forma, amely a főbb szereplők tevékenységén kíséri végig a folyamatot, feltüntetve az egyes fázisok tartalmát, a feladat ellátásáért felelős szervezetet, illetve a partnerek szerepét.
3. A harmadik változat (3. függelék) elsősorban a kisebb települések számára készült verzió, amely a cselekvések logikai sorrendjében áttekintést ad a legszükségesebb tevékenységekről, példákkal és indoklásokkal.

Tekintve, hogy mindhárom módszer ugyanannak a stratégiának – EFS – a megvalósítását részletezi, tartalmukat tekintve összhangban vannak, de részletezettségük nagyon különböző.

Az alkalmazó települések méretéből, rangjából, társadalmi-gazdasági struktúrájából adódó feladatmennyiség okán kínálnak választási lehetőséget az egyes változatok a munka megkönnyítése érdekében.

A Melléklet a tervezői munka segítése céljából az adatkezelés és értékelés megkönnyítésére a legszükségesebb segéd táblázatokat is tartalmazza, alkalmazásuk indoklásával.

A Módszer struktúrája, ahogyan erre korábban hivatkoztam, számos hasonlóságot mutat „A területfejlesztési koncepciók, programok és a területrendezési tervek tartalmi követelményeiről szóló 18/1998. (VI. 25.) KTM rendelet” szerkezetével és tartalmával. Noha ez a ren-

delet területfejlesztésre irányul, ezt találtam a leginkább logikusnak és követhetőnek az általam elgondolt településfejlesztési stratégiai módszer szerkezeti felépítésének kialakításához.

Meg kell jegyeznem, hogy az EFS-M egy lehetőség a települések számára. Eredményességét az EFS-M alkalmassága mellett az alkalmazó felkészültsége, eltökéltsége és számos egyéb tényező is befolyásolhatja.

Bár nem sok olyan településfejlesztési stratégiai módszer terjedt el, amely a helyi társadalom életszínvonalának emelésére irányul, más összefüggések alapján kialakított stratégia is alkalmazható a helyi társadalmi-gazdasági fejlesztési célok megvalósítására. Abban az esetben viszont az EFS-M nem adhat választ a felmerülő problémákra.

4.1. A MÓDSZER ALKALMAZÁSA

A települések mérete jelentősen befolyásolja a Módszer használatát, ahol a méret szempontjait célszerű összekapcsolni a települések státuszából adódó feladatkörrel, hiszen olykor nincs összhang a méret és a többletfeladatot jelentő feladatkörök között. Ilyen lehet a kistérségi központ szerepét ellátó kisebb város.

Ennek megfelelően a méret és a feladat arányában – akár néhány oldal terjedelmű is lehet egy településfejlesztési koncepció. Igaz, ehhez a Módszer szempontjain hasonlóan végig kell menni, mint egy nagyobb város esetében. A sikeres településfejlesztésnek a terv azonban csak egy része, az eredmény a célok megvalósításával jelentkezik. A feltételek bizonyos mértékig változnak, ami időnként a célok újragondolását is indokoltá teszi.

4.2. A MÓDSZER FOLYAMATA

Az EFS-M folyamatának – szereplők, feladatok, felelősök és ezek összefüggései – könnyebb áttekinthetősége érdekében szerkesztett táblázat a 2. függelékben található, amely összhangban van a következőkben részletezett Módszer-fejezetekben leírtakkal. A 2. függelék táblázata remélhetőleg megkönnyíti a Módszer használatát.

Szeretném hangsúlyozni, hogy az EFS-M csupán egy eszköz a települések számára, ami csak a helyi társadalom aktivitása révén vezet eredményre. A partnerség a településeken belül és a települések közötti együttműködésben alapvető követelmény.

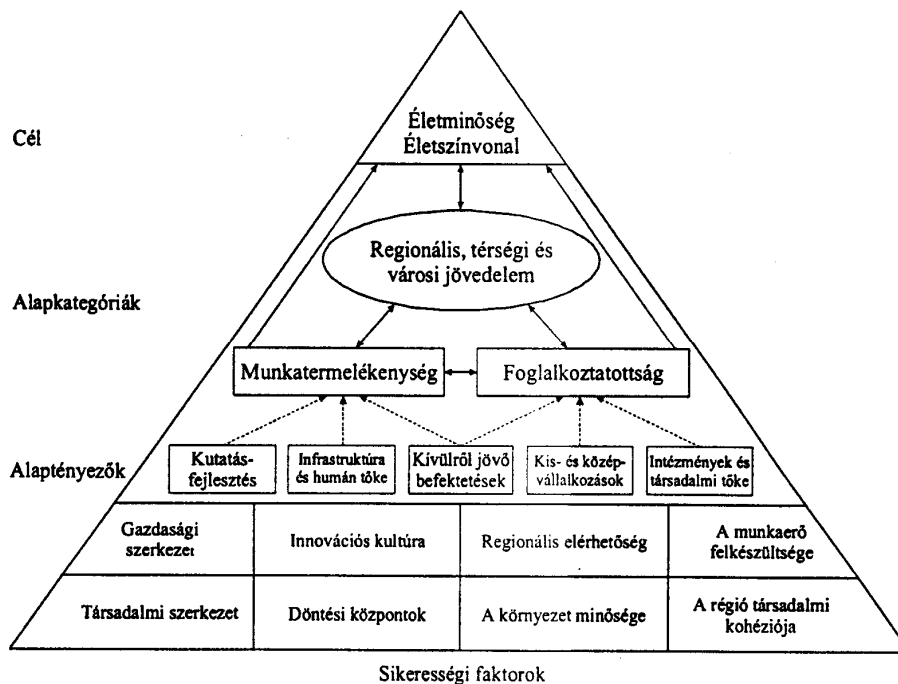
Az itt bemutatott Módszer anyagának részét képezik a mellékletben szereplő kérdőívek és táblázati formák, melyeknek adatokkal való kitöltése lehetőséget ad az adott témakör, a vizsgált időszak folyamatainak elemzésére, s a tervezéshez szükséges következtetésekre.

4.3. A MÓDSZER FELÉPÍTÉSE

Az Endogén Fejlesztési Stratégia Módszere (EFS-M) a 3.2. fejezetben részletezett irányelvekre épül. Az EFS-M – az alulról szerveződő stratégia elveinek megfelelően – magában foglalja a települési önkormányzatok számára a jogszabályok által előírt *településfejlesztési feladatokat, és önként vállalt feladatként a helyi gazdaságfejlesztést* (HGf) és a *versenyképesség* növelését. A Módszer e stratégia megvalósításának menetét részletezi a következőkben értelmezettek szerint:

- *Az endogén fejlesztés céljai* a helyi erőforrásokra és a helyi közösségi érdekekre épülnek, a helyi társadalom részvételével és kontrolljával valósulnak meg. Ennek megfelelően a helyi életminőség (*foglalkoztatás, jövedelmek, szolgáltatások színvonala*) növelése a cél. Ez a megközelítés hasonló a szolidáris és szociális gazdaság törekvéseihez.
- *A helyi gazdaságfejlesztés* (HGf) tudatos helyi közösségi beavatkozás a gazdasági folyamatokba a fenntartható helyi fejlődés érdekében. (*Lengyel, 2010*). Közvetett módon *a foglalkoztatás és a jövedelmek, az életminőség* növelésére hatnak.
- *A versenyképesség* a vállalatok, iparágak, régiók, nemzetek és nemzetek feletti régiók *képessége relatíve magas jövedelem és relatíve magas foglalkoztatottsági szint* tartós létrehozására, miközben a nemzetközi (globális) versenynek ki vannak téve.” (*Lengyel, 2000*).

57. ábra: A területi egységek versenyképességének piramis-modellje

Forrás: Lengyel 2003, 292. o.

- A területi egységek versenyképességének piramis-modellje (57. ábra) a versenyképesség céljait és a célok elérésének feltételeit összefoglaló logikai rendszer. A szerző kiemeli, hogy „a különböző területi szintek: a régiók, térségek, városok versenyképességére ugyanaz a fogalom érvényes, nem tárgyaljuk külön őket” (Lengyel 2003, 280. old.), jóllehet figyelembe kell venni a speciális sajátosságokat. Ebben a felfogásban, viszonylag könnyen értelmezhetők az összefüggések, hiszen a cél csaknem minden területi szinten ugyanaz. A települések többségének célja is a foglalkoztatás és a jövedelmek, ezáltal az életszínvonal növelése, ami a versenyképesség egységes fogalma szerinti célokkal egyezik. (lásd: A területi egységek versenyképességének piramis-modellje. (Lengyel 2003, 292. old.). A cél megvalósíthatóságát meghatározó tényezők és faktorok is minden szereplő számára ugyanazok, jóllehet alacsonyabb aggregáltsági szinten több alapkategória, vagy sikerességi faktor esetében nem lehet egyedül eredményt elérni. Ez a régiók esetében is előállhat, amit érzékenységre épülő együttműködésekkel lehet megoldani. Ez a lehetőség települések esetén is fennáll. Azok a problémák, amelyek túlnyúlnak a helyi kompetenciákon, több települést érintenek, és térségi feladatként jelentkeznek (pl. regionális elérhetőség, gazdasági szerkezet). Ebben az esetben a probléma vagy magasabb (megyei) szintű, vagy települések közötti együttműködés keretében való megoldást igényel. A fejlesztési régió fogalma eddig is ismert volt – pl. Duna-Tisza közötti Homokhátság, vagy a

Tisza-mente problémakörének megoldására – ami több régió, megye határát túllépve, sok település együttműködését igényelte.

E dolgozatban a témának megfelelően a versenyképesség, a foglalkoztatás, jövedelmek, az életszínvonal, életminőség fogalomköre szerepel e tartalmi összefüggések keretében.

4.4. A MÓDSZER ALKALMAZÁSÁNAK FŐBB SZEREPLŐI

A Módszer sok embert érintő feladatrendszer, ahol az alkalmazás eredménye a cselekvő személyek felelősségteljes munkája révén mutatkozik meg.

Voltaképp a település társadalmának minden tagja közvetve, vagy közvetlenül érintett a település fejlődésében, hiszen élvezője, vagy kárvallottja a tervezői, döntéshozói, megvalósítási folyamat következményeinek. Ez a sok szereplő három stratégiai csoportba sorolható: önkormányzat, vállalkozói, vagy gazdasági szféra, valamint a civil szféra. Bár a településfejlesztésnek bárki egyedileg is résztvevője lehet, e három stratégiai szereplő, mint az érdekeltek és érintettek együttes képviselői köré célszerű szervezni az EFS irányítását, ami egyben e sokszereplős feladatkört kezelhetőbbé teszi. A gazdasági szféra szervezetei és a civil szféra szervezetei is kialakítják képviselőiket és megnevezik képviselőiket, majd e három stratégiai szereplő Koordinációs Csoport (KCS) formájában együttműködési megállapodást köthet az EFS tervezési és megvalósítási feladatainak ellátására.

Már az előkészítés során fontos figyelembe venni, hogy a KCS-t alkotó szereplők egyike sincs szakmailag felkészülve, hogy – felelősség mellett – az EFS tervezésének, megvalósításának folyamatos feladatait ellássa. A szakmai koordináció, a döntéshozás előkészítése, a megvalósítás és az együttműködések szervezése, információ áramlásának biztosítása mellett is csak bizonyos rutin megszerzése után várható eredmény.

- A településfejlesztési terv elfogadásában a helyi képviselőtestület a döntéshozó. Ez ugyan komoly felelősség, de tudatában kell lenni annak, hogy a politikai ambíciók és a településfejlesztés különböző kompetenciákat kíván. A döntés következményeit a helyi gazdaság szereplői, elsősorban a helyi vállalkozók, termelők és munkavállalók viselik. A megfelelő döntés-előkészítés, a tervezés, szervezés és a megvalósítás koordinálása, megbízható munkaszervezeti háttérrel igényel. E szervezet mérete a település méretéből és funkciójából adódó feladatok összetételétől és mennyiségétől függ, ami akár részfeladatot, vagy egy közhasznú szervezet keretében működő egységet is jelenthet.
- A településfejlesztés szakmai koordinátora a településfejlesztési munkaszervezet vezetője, a Településfejlesztési Menedzser (TM), aki kulcsfigurája az egész folyamatnak. Az ő fel-

készültségén, rátermettségén, aktivitásán nagymértékben múlik a településfejlesztés sikerre. Alkalmasnak kell lennie a tervezési, koordinálási, döntés-előkészítési, szervezési, információkezelési és marketing feladatok irányítására. A Módszer elsősorban az ő munkájának a segédeszköze.

- A településfejlesztés eredményességét és az együttműködések hatékonyságát jelentősen elősegíti, ha a különböző érdekeltségű társadalmi csoportok képviselővel kibővített KCS segíti és kontrollálja a munkaszervezet tevékenységét. A KCS összetételét, a település prominens egyéniségeivel, vállalkozókkal, termelőkkel, illetve környezetvédők, település-szépítők, munkavállalók és más, a település fejlesztésében jelentősebb szerepet vállaló szervezetek képviselőivel célszerű kibővíteni, akár szakmai tagozatokat létrehozni.

A szervezet és a folyamatok könnyebb áttekinthetőségét, az EFS-M szereplői közötti feladatmegosztást, felelősöket és a feladatok közötti összefüggéseket a 2. függelék táblázata szemlélteti.

4.5. AZ EFS FŐBB FÁZISAI

A szerkezeti felépítés nagymértékben építkezik a területfejlesztésre vonatkozó szabályozások előírásaira és több szakirodalomban megjelent struktúrára (*Rechnitzer, 1998*)(18/1998 KTM r.). Az 58. ábra az EFS tervezési és munkafázisainak illetve fejezeteinek struktúráját ábrázolja. Az időintervallumok hosszúsága a feladat összetettségétől és a kapacitástól függenek, kivéve a folyamatos megvalósítás fázisa. Az egyeztetési eljárás részleteit a 4.5.3. fejezet tárgyalja.

58. ábra: Az EFS fejezetei, főbb tervezési és munkafázisai

Fejezet	Tervezési és munkafázisok	Változó időintervallumok									
4.5.1.	Előkészítő fázis										
4.5.2.	Helyzetértékelési tervfázis										
4.5.3.	Egyeztetési eljárás (30+30 nap)										
4.5.4.	Fejlesztés lehetséges irányai tervfázis										
4.5.3.	Egyeztetési eljárás (30+30 nap)										
4.5.5.	Koncepció tervezési fázis										
4.5.3.	Egyeztetési eljárás (30+30 nap)										
4.5.6.	Stratégiai tervezési fázis										
4.5.3.	Egyeztetési eljárás (30+30 nap)										
4.5.7.	Megvalósítási fázis										
4.5.8.	Terv felülvizsgálat, visszacsatolás										

Forrás: Saját szerkesztés

4.5.1. ELŐKÉSZÍTŐ FÁZIS

A fejezetben foglaltak célja: Megtenni a szükséges előkészületeket és intézkedéseket, annak érdekében, hogy a településfejlesztési tevékenységünk hatékony, eredményes és jogszerű legyen. (59. ábra).

Az ábrán szereplő időintervallum képletes, hiszen az adott munkafázisok rendkívül különbözőek lehetnek, részben az adott feladat összetételétől, részben a település méretéből adódóan.

A feladatok lebonyolításának hatékonyabbá és egyszerűbbé tétele érdekében számos megoldás kínálkozhat, mint például az internet használata a kérdőívek, tájékoztató füzetek, véleményezésre váró anyagok letöltése és véleményezése esetében.

59. ábra: Az előkészítő fázis ütemterve

Előkészítő fázis	Időintervallumok							
Önkormányzati döntés-előkészítés, döntés	x							
Stratégiai partnerek megállapodása (Önk-Váll-Civil) KCS	x							
TpF-i menedzser megbízása, munkaszervezet kialakítása		x						
Forrásképzés, pályázatok előkészítése, benyújtása		x						
Stakeholder címlista elkészítése								
Koordinációs Csoport felkérése, megbízása			x					
Programvázlat összeállítása, elfogadása				x				
Kommunikációs terv elkészítése, elfogadása				x				
Internetes honlap készítése								
A lakosság tájékoztatása (Internet, újság, rádió, tv)								
Tájékoztató füzet, kérdőívek készítése, elfogadása					x			
Tájékoztató füzet, kérdőívek kijuttatása						x		
Fórumok szervezése, megtartása								
Intézmények, szervezetek, aktivizálása, együttműködése								
Civil szervezetek felkérése kérdőívek begyűjtésére								
Nagyobb szervezetekkel interjú készítése								
Nyilvános vitaforumok, tv, rádió igénybevitelével								
Információk, adatok rendszerezése								
Jelmagyarázat: Munkafolyamat színes mező:								
Esemény: X								

Forrás: Saját szerkesztés

A megvalósítás módja:

- **Önkormányzati döntés előkészítése** a településfejlesztési tervezés és lebonyolítás ügyében.

- *Önkormányzati döntés meghozatala* településfejlesztés ügyében.
- *A stratégiai szereplők (önkormányzat, gazdasági szereplők és a civil szervezetek) egyeztetése a település fejlesztésében való együttműködésről és felelős szervezet alapításáról.*
- *A stratégiai szereplők megállapodása a településfejlesztés folyamatában való együttműködésről és a szervezetek képviseletéről, Koordinációs Csoport (KCS) formájában.*
- *Munkatársak kiválasztása*, akik a tervezési és az adminisztratív feladatokat végzik, a döntéseket előkészítik. E személyek egyike a településfejlesztési menedzser (TM).
- *Potenciális együttműködő partnerek* – meghatározó személyiségű magánemberek, vállalkozások, intézmények, civil szervezetek, stb. – *címlistájának összeállítása.* Beletartozhat minden olyan személy vagy embercsoport, aki érdekelt a településfejlesztési terv célkitűzéseinek, vagy valamely projektjének megvalósításában, működésében, vagy akire a terv keretén belül megvalósítandó projekt jelentősebb kihatással van, illetve, aki befolyásolhatja a terv, vagy valamely projekt megvalósítását. A vállalkozókkal és a civil szervezetekkel való együttműködés. A közvetlenebb kapcsolat kialakítása számos előnyt hozhat a HGf-i program tervezése és megvalósítása során. A velük való folyamatos együttműködés a siker egyik alapköve.
- *Koordinációs Csoport (KCS) kibővítése* a település prominens egyéniségeivel, a vállalkozók, a termelők, környezetvédők, településszépítők, munkavállalók és más a település fejlesztésében jelentősebb szerepet vállaló szervezetek képviselőivel. Feladatuk: a munkaszervezet munkájának segítése, munkaközi tájékoztatók, programok előzetes véleményezése, monitoring.
- *Célrendszer és tervezési programvázlat összeállítása*, egyeztetés a KCS-tal.
- *„Tájékoztató füzet” és kérdőívek összeállítása:* lakossági, vállalkozói, intézményi kérdőívek, a jelentősebbek esetében interjú-vázlat a személyes interjú elkészítéséhez. A tájékoztató füzet a településfejlesztés megkezdéséről, annak céljáról, tartalmáról, valamint arról szól, hogy a település lakóit mire kérjük a program sikere érdekében. Tartalmazza azoknak az elérhetőségét, akik e kérdésben felvilágosítást, vagy segítséget adhatnak, továbbá azt, hogy hová juttassák vissza a kérdőíveket. A kérdőívek, illetve a fórumok a lakosság és a vállalkozók abbéli szándékát kutatják, vajon milyen fejlesztési célokat támogatnának leginkább. Mivel a társadalom tagjai kevéssé tájékozottak a lehetőségeket illetően, célszerű projektötletként megvalósult projekteket, s azok tapasztalatait bemutatni a tájékoztató füzetben (Több száz hazai és külföldi projektből válogathatunk a különböző adatbázisokban.). Egyeztetés a KCS-tal.

- *Kommunikációs terv kidolgozása.* A sajtóban, helyi TV-ben és hirdetésmények útján is célszerű tájékoztatni a helyi lakosságot a programról (célja, módja, várható eredménye, lebonyolítása, ütemterve, elérhetőség, stb.). Egyeztetés a KCS-tal.
- *„Tájékoztató füzet” és az egyszerű lakossági kérdőív* kiküldése. Napjainkban az internet használatával e kérdés költségkímélő módon megoldható. Fontos hogy mindenki megkapja, bár nem várható értékelhető mennyiségű kérdőív visszaküldése.
- *Civil szervezetek és a vállalkozók képviselői szervezeteinek tájékoztatása és felkérése* a kérdőívek kitöltésére, amire vannak eredményes példák. A helyi választott képviselők – elsősorban a polgármester – aktív részvétele e fázisban igen fontos. A helyi szervezetek felkérése és bevonása hatékonyabb, mint a kérdezőbiztosok alkalmazása, emellett mint helyi érdekeltek, a kérdőívek kitöltése közben „társadalmasítják” a településfejlesztést, erősítik a társadalmi összetartozást és „elvetik az együttműködések magját”.
- *A fórumok levezetése* során a résztvevők aktív részvételét kell elérni, azt, hogy a meghívottak közül mind többen megnyilvánuljanak. Ennek megszervezésében a KCS-nek fontos mozgósító szerepe van. A fórum levezetője és a meghívott szakértők szakmai jellegű tájékoztatásukkal törekedjenek arra, hogy a fórum menetét a helyi adottságokhoz társítható realitások medrében tartsák. Lényeges szempont a helyi gazdasági szereplők érdekeinek, véleményének a megismerése. Az, hogy ők mitől lehetnek sikeresebbek, hogyan lehetne ezáltal magasabb a foglalkoztatás és a jövedelmek. Az önkormányzati vélemények és fejlesztési célok tervezetének a közösség általi megismerése szintén fontos, hiszen ehhez más terveket lehet kapcsolni.
- *A nagyobb vállalkozók személyes felkeresése* keretében a kérdéseket az adott vállalkozás profiljához illően kell előkészíteni. Így több használható információhoz juthatunk, egyben könnyebben találhatunk együttműködő partnerre a vállalkozás képviselőjében.
- Egy településen már a kezdeti szakaszban is *több fórum megtartása szükséges.* A lakosság, a vállalkozók és a termelők nincsenek az ilyen típusú együttműködésre felkészülve, nem értik a szerepüket, nem eléggé nyitottak arra, hogy az érdekeiket feltárják. Kiemelt figyelmet kell fordítani a helyi gazdasági szereplőkre, hiszen a tervezésnek az adottságok mellett a helyi érdekviszonyok, a helyi érdekezések nyújtanak alapot. Ezért a fórumokat, csoportos megbeszéléseket, interjúkat mindaddig szükséges folytatni, amíg a kellő mennyiségű információt meg nem szereztük. Ez az egyik legnehezebben megvalósítható fázis, de a helyi érdekviszonyok ismerete nélkül nehéz motiváló célokat megfogalmazni. Egyébként az így elkezdett endogén fejlesztési folyamatnak ez lesz a kiindulási adatbázisa, amit a változásoknak megfelelően a munkaszervezetnek frissítenie kell. A célok meg-

valósítása, a társadalmi-gazdasági környezet változása ugyanis a stratégia korrigálását teszi szükségessé.

- *A településfejlesztés jelentősége* és a témakör kiterjedtsége, illetve az érintettség miatt minden önkormányzati és intézményi dolgozónak részt kell vennie már az előkészítő munkában is. Egyrészt személyes érintettség miatt, másrészt mert speciális, hasznosítható információk birtokában vannak, s emellett igen rossz hatással van a helyi társadalom többi tagjára, ha a hivatal és az intézmények dolgozói negligálják a településfejlesztés ügyét.
- *Fórumokon elhangzott közösségi vélemények, ötletek összegyűjtése, rendszerezése.* Az értékelés a „településfejlesztés helyi meghatározottságai” bekezdésben leírtak szerint történik.
 - Itt az értékelés arra irányul, hogy mely fejlesztési cél kap nagyobb támogatást, mely fejlesztések azok, amelyhez az együttműködés megszervezhető, esetleg forrással, vagy más módon hozzájárulnának a cél támogatói.
 - A vállalkozók válaszainak kérdéskörök szerinti összesítése. Ezek alapján ismerhető meg, melyek a helyi tulajdonú vállalkozások, melyek a traded jellegűek, akik pótlólagos forrást hoznak a településre, kik lehetnek érdekeltek közös szakképzésben, innovációban, ipari terület kialakításában, valamilyen vállalkozást serkentő infrastruktúra-fejlesztésben, kik érdekeltek a közös turizmusfejlesztésben, akik akár anyagi áldozatot is hajlandók hozni az ügy érdekében.
 - A mezőgazdasági termelők válaszaiból kiderül, kik mutatnak szándékot együttműködésre, pl. piackutatásra alapozott, minőségbiztosítás keretében történő termelésre, értékesítésre, s ennek keretében helyi, termelői tulajdonú feldolgozó kisüzem megvalósításában, működtetésében való részvételre. Kik azok, akik közös, vagy egyéni infrastrukturális fejlesztéseket támogatnának.
- Az itt feltárt és feldolgozott adatokat – súlyuknak megfelelően – a *helyzetértékelés és a fejlesztés lehetséges irányai* című fejezetben fogjuk értékelni és beépíteni. Ezek a fejezetek széleskörű véleményezésre kerülnek.

4.5.2. HELYZETÉRTÉKELÉS

A helyzetértékelés lényegében egy sajátos „feltárazás”. E fejezet keretében kell feltárni és értékelni a település minden olyan erőforrását és jellemzőjét, amelyek befolyással lehetnek a település jövőbeni társadalmi-gazdasági-környezeti fejlesztésére, fejlődésére. A feladat nagy körültekintést igényel, hiszen az itt feltárt információk adnak alapot a település fejlesztésének

tervezéséhez, ahol csak azokat az erőforrásokat hasznosíthatjuk, amelyeket ismerünk. Az értékeléseket azonban a település társadalmának érdekei, a helyi életszínvonal emelése szempontjából, célorientáltan kell elvégezni. *A feladat ellátása a 2. függelék szerint ajánlott.*

Két különböző eredetű tényezőre kell figyelemmel lenni:

- A település fejlődését befolyásoló, **a települést kívülről érő tényezők hatásai**, melyek lehetnek előnyösek (lehetőségek) (pl. a szomszéd településekkel megvalósítható fejlesztések, elnyerhető pályázatok, útépitések, jól működő oktatási, egészségügyi intézmények stb.), és lehetnek hátrányosak (veszélyek) (pl. szolgáltatások, amelyek veszélyeztethetik a település fejlődését (Pl. intézmények megszűnése). *A külső tényezők akkor is hatással vannak, ha nem akarunk tudomást venni róluk.*
- **A település belső erőforrásait erősségek** (pl. gazdag kertészeti, vagy élelmiszeripari tradíciók), illetve gyengeségek (pl. alacsony szakképzettség) szerint csoportosítjuk. A gazdaság fejlődése nagymértékben függ a munkaerő képzettségétől, szakmai összetételétől, a képzési színvonaltól és a támogatás rendszerétől.
- *Ennek a jelentősége a fejlesztési célok megfogalmazásánál mutatkozik meg. Az erősségekre alapozhatunk, a gyengeségeken a szükséges mértékig javítani kell, a lehetőségeket igyekezni kell kihasználni, a veszélyeket kerülni kell, vagy felkészülni annak kivédésére.*

A célok kijelölésénél, a helyi érdekviszonyok megismerésének alapja a kérdőívek, a személyes riportok és a fórumok alkalmával összegyűjtött információk.

4.5.2.1. A településfejlesztés külső meghatározottsága

E fejezet keretében kell összegyűjteni és elemezni azokat a nem helyi, szomszédos települések által elfogadott, illetve magasabb szintű terveket, intézkedéseket, célkitűzéseket, támogatási rendszereket, melyek hatással lehetnek településünk társadalmi-gazdasági-környezeti fejlődésére. Azokra a tényezőkre célszerű összpontosítani, amelyekre hatással lehetünk, illetve amelyekkel élhetünk (EU 2014-2020 stratégia, a place-based, ITI, CLLD, Leader, az OFTK a hazai támogatások és a hazai intézmény rendszere). A feltárt tényezőket *lehetőségek és veszélyek* szerint összefoglaljuk.

4.5.2.2. A településfejlesztés helyi meghatározottságai

A fejezet célja elemezni és összefoglalni azokat a helyi elfogadott terveket, intézkedéseket, célkitűzéseket, melyek meghatározóak lehetnek a település társadalmi-gazdasági-környezeti

fejlődésére. Ide sorolhatjuk a kérdőívek, fórumok információinak értékelését, melyekben a helyi érdekek, szándékok, meghatározó vélemények jelennek meg.

A megvalósítás módja:

- *A település fejlesztését érintő helyi tervek, programok, határozatok elemzése*, melyek begyűjtését a helyi önkormányzat szakembereinek segítségével lehet eredményesen elvégezni, kiegészítve a statisztikai, munkaügyi, közlekedésbiztonsági stb. hivatalok adataival.
 - Helyi településfejlesztési és településrendezési tervek,
 - A településfejlesztést érintő határozatok, műszaki tervek és projektek dokumentációi,
 - Az önkormányzati gazdálkodással kapcsolatos dokumentumok.
- *A kérdőívek, fórumokon elhangzottak értékelése*: információk, érdekek, szándékok, meghatározó vélemények elemzése. (Gazdasági, társadalmi, környezetvédelmi, közösségi, egyéni, munkahelyteremtő, infrastruktúra fejlesztés témakörébe illő, további tisztázást igénylő, összekapcsolható célú stb.).
- *A település fejlesztését érintő tervek, programok, határozatok vizsgálata*, a településfejlesztés eredményessége, a célok megvalósulása alapján. Ez a munka a jövőt tekintve sok tanulsággal járhat. Mi volt a helyes, s mi az, amin javítani kell.

A vizsgálat során feltárt tényezők csoportosítása erősségek és gyengeségek szerint.

4.5.2.3. A települési jellemzők elemzése

A település erőforrásainak feltárása a fenntartható hasznosíthatóság céljából. A település jellemzőinek számbavételét, és jellemzőinek elemzését úgy célszerű elvégezni, hogy első ütemben a település minden erőforrásának feltárása történjen meg, majd ebből az adatbázisból vesszük át a szükséges adatokat az egyes fejlesztési célok kiválasztásához. A jellemzőket a település előnyös tulajdonságai (erősségek) és hátrányos tulajdonságai (gyengeségek) szerint célszerű fejezetenként összefoglalni.

Településtörténet, környezeti adottságok

Itt kell bemutatni a települést, térbeli elhelyezkedését, történelmét, tradícióit, természeti és épített értékeit és fejlődésének jellemzőit. E helyi értékeket olyan szemszögből célszerű itt vizsgálni, hogy mely értékek hasznosíthatók a település társadalma által és érdekében a fenntarthatóság keretei között. Részben ezekre az adottságokra alapozhatjuk a különböző gazdasági tevékenységeket, amelyek a helyi társadalomnak foglalkoztatást és jövedelmet, magasabb szintű életminőséget biztosíthat.

A társadalmi folyamatok jellemzői

A fejezetben elemezzük azokat a társadalmi jellemzőket és folyamatokat, melyek alapot nyújtanak a humán erőforrások és a kapcsolódó intézmények helyzete megítéléséhez és a szükséges fejlesztések megtervezéséhez. A település népességének kor, nem, képzettség szerinti összetétele, egészségi állapota, az egészségügyi ellátás, a szociális ellátás és a kulturális élet színvonala, a munkaerő-piaci helyzete, az életszínvonal – foglalkoztatás és jövedelmek – mindezek folyamatában történő változások alakulása és a kapcsolódó intézményi háttér bemutatása. Ezek mellett képet adni a közbiztonságról, társadalmi aktivitásról és az életminőség alakulásáról.

Itt kell feltárni, hogy a társadalom tagjai mennyire érzik sajátjuknak a települést, mennyiben mutatnak hajlandóságot, hogy együttműködés keretében felvállalják az endogén fejlesztés ügyét, az ezzel járó többletmunkát (tervezés, szervezés, stb. fórumokon való részvétel, kérdőívezés, stb.), hogy hajlandóak-e közös érdekeket megfogalmazni és támogatni. Melyek azok a közös érdekek, amelyek a többség támogatását elnyerik. Elsősorban a társadalmi vonatkozású kérdésekre kell koncentrálni, mint pl. az életszínvonal, az életminőség emelése.

Infrastruktúra

E fejezet bemutatja és elemzi a település infrastruktúráját, összeveti a jelenlegi és a várható igényekkel, bemutatja, hogy melyek a szűk keresztmetszetek, amelyek hátráltatják és ösztönözhetik a fejlődést. Érdeemes összehasonlítani az infrastruktúra – település, kistérség, megye, régió, ország szerinti – relatív kiépítettségét, mely alapján megítélhető a település területi tökéjének ebbéli helyzete. Célszerű a különböző fejlesztési igények lehetséges kölcsönhatását is tekintetbe venni (mint pl. csatornázás, útépités, utólagos bontás, előre történő tervezés, vagy a hévíz hasznosíthatóságát a fűtés, fürdő, kertészet összefüggésében.).

Gazdasági bázis

A fejezet keretében kell feltárni a helyi gazdasági erőforrásokat, a gazdaság szerkezetét, az abban történt változások trendjét, összevetve a foglalkoztatottság és a jövedelmek területén bekövetkezett változásokkal, mindezen jellemzőket összehasonlítva a térségben, az országban, valamint az Európában kialakult trendekkel.

A helyi erőforrások feltárása okán fontos megismerni:

- Az önkormányzat gazdasági szemléletét, vagyonát, gazdálkodását, annak súlypontjait.
- A helyi gazdaság szerkezetét, az abban történt változásokat.

- a vállalkozások, termelők számában, bevételében, alkalmazottak számában, tulajdoni viszonyokban, telephelyükben, tőkeösszetételükben, vállalkozói formájukban és szakmai összetételükben bekövetkezett változásokat.
- A gazdasági szférában a foglalkoztatás és a jövedelmek alakulását gazdasági ágak, vállalkozói formák és képzettség szerint.
- Szakképzettség szerinti munkaerő iránti igény változását.
- A kialakított érdekalapú – klaszterszerű – együttműködések alakulását.

4.5.2.4. Gazdasági szektorok szerinti vizsgálat

Egy település fejlődése szempontjából igen jelentős az a helyi gazdaságfejlesztési szemlélet (HGf), mely szerint *több forrás folyjon be a településre, mint amennyi kiáramlik*. Ebben nagy szerepe van azoknak a helyi gazdasági tevékenységeknek, amelyek helyi alapanyagból helyi munkaerő által előállított termékeket a településen kívül értékesítenek, vagy településen kívüli igények kielégítésére helyi szolgáltatási kapacitások értékesítése útján forrásokat hoznak a településre. Mindez hozzájárul a helyi foglalkoztatás és a jövedelmek növeléséhez és a gazdasági növekedéshez. A helyi erőforrásokra alapozott fejlesztési stratégia (EFS) ezekre a helyi erősségekre épít, így kiemelkedően fontos annak megismerése, hogy melyek azok a helyi gazdasági tevékenységek, amelyek élénkítése növekvő forrásokat hozhat a település gazdaságának vérkeringésébe. (Rechnitzer-Lados 2004).

Ide tartoznak a bázis (tradeable) szektorhoz sorolt termékfeldolgozó és az erőforrás-függő (resource-dependent) szektorhoz tartozó vállalkozások, tevékenységek (turizmus, egészségügyi szolgáltatások, felsőoktatás stb.). Azoknak a helyi (non-tradeable) szektorhoz tartozó vállalkozásoknak a támogatása szintén célszerű, amelyek működése révén az előzőek fejlődése elősegíthető, illetve a kívülről beszállított áru, vagy kínált szolgáltatás kiváltható. E szemlélet alkalmazása csökkenti a helyi gazdaságból való forráselvonást, növeli a helyi ellátás biztonságát, emellett helyi munkalehetőségeket teremthet.

Az eddig háttérbe szorult mezőgazdaság is nagyobb figyelmet érdemel. Együttműködéssel, megfelelő marketinggel, képzéssel könnyen megszervezhető a helyi kereslet szélesebb spektrumú és jobb minőségű áruval való ellátása. Emellett minimális helyi feldolgozással, megfelelő tároló kapacitás kialakításával növelhető a bázisszektor. (Camagni, 2002).

A források helyben tartását nagymértékben befolyásolja a helyi termékek, szolgáltatások, kapacitások helyiek által történő preferálása (védj és vedd a helyit) főként a külföldi árukkal, pályázókkal szemben.

4.5.2.5. Versenyképesség¹⁹

A versenyképesség településekre adaptált fogalma: települések képessége relatíve magas jövedelem és relatíve magas foglalkoztatottsági szint tartós létrehozására, miközben a települések nemzetközi (globális) versenynek ki vannak téve. Vagyis a versenyképesség növelésével az életszínvonal növelhető. A helyi erőforrásokra alapozott fejlesztési stratégiának (EFS) a HGf mellett célszerű tartalmaznia a versenyképesség növelésének módszerét is, hiszen hosszú távon így lehet elérni és biztosítani annak céljait. (57. ábra).

A települést érintő külső környezet versenyképessége

Az EFS elsősorban a belső erőforrásokra épít, nem hagyható figyelmen kívül az adott települést övező környezet – lehetőségeket és veszélyeket rejtő adottságainak vizsgálata sem. Az elemzések arra irányulnak, hogy hogyan növelheti az adott település a versenyképességét a környezetét meghatározó régió adottságai által. A versenyképesség megítéléséhez szükséges statisztikai adatok rendelkezésre állnak, azonban a megoldáshoz szükséges alaptényezők és a sikerességi faktorok vizsgálata több összetevő elemzését igényli. (Lásd: 4.5.2.5.1. fejezet).

A település versenyképessége

A versenyképesség növelésének célja az életszínvonal – a foglalkoztatás és a jövedelmek – szintjének növelése, a megoldás viszont az alaptényezők és a sikerességi faktorok javítása révén érhető el (57. ábra). Fontos tehát vizsgálni, hogy a település szintjén milyen lehetőségek kínálóznak a beavatkozásra.

Az alaptényezők és a sikerességi faktorok csaknem mindegyike több összetevőből kialakítható jellemző, amelyek hosszú idő alatt változtathatók. Emellett az adottságoktól függően ezek településenként meglehetősen eltérők lehetnek. Tekintve, hogy a versenyképesség növelésének módját településenként az adottságok mellett az elérendő célok és a prioritások határozzák meg, így az alaptényezők és a sikerességi faktorok javítását ezek függvényében célszerű megtervezni.

A települési versenyképesség sikerességi faktorai és alaptényezői

A település versenyképességére mindegyik alaptényező és sikerességi faktor befolyással van, itt azokat emeljük ki, amelyek a foglalkoztatást és a jövedelmeket jelentősebben befolyásolják. A kisebb településeknél ezek az elemzések a település méretéből, jellegéből és a helyismeret okán viszonylag egyszerűen áttekinthetők.

¹⁹ Értelmezését az 1. függelék tartalmazza

A társadalmi szerkezet: Az EFS arra az adott gazdasági és társadalmi összetételű szerkezetre alapozhat, amelynek fejlesztése a cél. A helyi emberi erőforrások fejleszthetők és aktivizálhatók, ami a motiváció és az eredményesség függvénye is. A településfejlesztés stratégiai céljainak eszközeit az adottságokra alapozva a helyi társadalom határozza meg a saját érdekei szerint, ahol az életszínvonal növelése, mint cél nagyfokú motivációt jelent a társadalmi szerkezet összetételének javításában. Ebben nélkülözhetetlen a helyi mikro-, kis- és középvállalkozásokkal (KKV) való érdemi együttműködés, mely révén tisztázódhat a szükséges számú és a megfelelő képzettséggel bíró munkaerőigény. Egyelőre a foglalkoztatás szélesítése látszik sürgetőnek, mert a helyi munkaalkalmak hiánya miatt elvándorol az aktív, fiatal munkaerő, másrészt az etnikai összetétel és az esetenkénti szegregáció sem oldható meg megfelelő foglalkoztatás és jövedelmek hiányában. A gazdasági szférában csak sikeres vállalkozások képesek új munkahelyeket és magasabb jövedelmeket biztosítani, ahol a bővítés egyre képzetebb munkaerőt igényel, így az alkalmazható tudást eredményező célszerű képzés, és a helyi KKV-kal való szoros együttműködés jelentősen hozzájárulhat a társadalmi szerkezet kedvezőbb irányú változásához.

Döntési központok: Az utóbbi évekre kialakult centrum-periféria viszony sok tanulsággal jár. A helyi erőforrásokra alapozott fejlesztési stratégiák, így az EFS eredményességét is jelentős mértékben előnyösen befolyásolja, ha a fejlesztéseket meghatározó döntések helyi érdekkörben születnek.

A környezet minősége: A természetes és épített környezet állapota jelentős mértékben összefügg a helyi társadalmi tőke nivójával, a társadalom igényességével, a gazdaság teljesítőképességével, az e célú infrastruktúra kiépítettségével, de tágabb értelemben a közszolgáltatások, a közbiztonság színvonalával is.

Társadalmi kohézió: A társadalmi kohézió a helyi identitás és a társadalmi tőke minőségén alapul. A közösségi összetartozási érzés kialakulásában a hagyományok mellett jelentős szerepe van a közös kultúrának, a közösség által elért eredményeknek, a közös értékrendnek és az etnikai összetételnek. Jelentősebb vizsgálódás nélkül is megállapítható, hogy a nemzeti összetartozást követően *a társadalmi kohézió a településeken a legerősebb*. Az EFS erre a kohézióra épít és annak megerősítésére törekszik.

Gazdasági szerkezet: A területi tőke nagymértékben meghatározza egy település gazdasági szerkezetét, a helyi gazdaság teljesítőképességét, a foglalkoztatás és a jövedelmek szintjét, a keresetek növekedésének ütemét, ami – jelentősebb külső tőkebefektetés nélkül –, következe-

tes beavatkozással is csak igen lassan változtatható. A települések többségében jelentős külső tőkebefektetésre viszonylag kicsi az esély, s a befektetés célja is ritkán esik egybe a helyi érdekekkel. Célszerű tehát olyan profilú helyi KKV-kat preferálni, amelyek a gazdasági szerkezetet a kívánt módon befolyásolhatják. E kérdéskört a HGf keretében már elemeztük.

Innovációs kultúra és kapacitás: Az innovációs kapacitás nemcsak egyetemi, kutató- és fejlesztő intézeti, hanem elsősorban vállalati kapacitást jelent, felkészült, innovatív KKV-kat az új piaci szektorokban, fellendülő üzletágakban. (Camagni, 1995). E lehetőségek feltárásához, fejlesztéséhez, hasznosításához ismerni kell a település természeti, társadalmi adottságait, s az ott élők humán kapacitását, értékeit.

Regionális elérhetőség: Egy település megközelíthetősége bizonyos mértékben a földrajzi fekvés, az infrastruktúra kiépítettségének és a tömegközlekedés minőségének függvénye. A település megközelítését befolyásoló infrastruktúra fejlesztése leggyakrabban meghaladja egy település kompetenciáját és anyagi erejét. Az ezzel összefüggő fejlesztési igényt az EFS-ben szerepeltetni kell és képviselni a megfelelő döntési szinten.

A munkaerő felkészültsége: Egy-két sikeresebb térségben, és a fővárosban a nagyobb bér- és foglalkoztatási biztonság okán nagyobb arányú a magasabban képzett munkaerő, legfőképp a külföldi vállalkozások által foglalkoztatottak körében. Vidéken több feldolgozóipari szakmában többnyire csak elfogadható felkészültségű a munkaerő, és gyakori a megfelelő képzettségű munkaerő hiánnyal küzdő KKV. A szakképzés eltávolodott a munkaerő-piaci igényektől, a gyakorlatban hasznosítható ismeretektől. Ezt a problémakört a munkaerőt alkalmazó vállalkozások bevonása nélkül nem lehet kezelni. A leghátrányosabb térségek településein a képzettség alacsony szintje jelenti a legnagyobb hátrányt, és ezen a legnehezebb változtatni. Tovább rontja a helyzetet, hogy a képzettebb, fiatalabb munkaerő a jobb feltételeket biztosító térségekbe, településekre vándorol, ahol gyakran a KMT – az állami támogatás terhére – valamivel magasabb jövedelmet kínál. *E kérdést a gazdasági szerkezet, a munkaerő képzettsége, és képzési lehetőségei összefüggéseiben célszerű kezelni.*

A versenyképesség alaptényezői: *Noha a versenyképesség javítására vonatkozó alaptényezőket is régiókra dolgozták ki, itt azt tekintjük át, hogy a településfejlesztés keretében a települések számára e tényezők javítása érdekében milyen lehetőségek kínálkoznak.*

Kutatás-fejlesztés (K+F): A K+F állami, vagy vállalati fenntartású, költséges feladat, mely ugyanakkor jelentős háttérrel biztosíthat az innovációs kutatási eredmények alkalmazásához. A versenyképesség kulcsa az oktatás és képzés, valamint az innováció. (Florida, 2007). Ez a té-

nyező jelentősen összefügg a térség innovációs kultúrájával, a munkaerő felkészültségével és a gazdaság szerkezetével, valamint a kutatóintézet és a felsőoktatási intézmény helyi meglétével, működési feltételeik biztosításával. Ez nem kifejezetten települési feladat, de a településfejlesztésnek fontos dinamizáló eleme lehet az innovációs tevékenység támogatása.

Infrastruktúra és humán tőke: A műszaki infrastruktúra területén számos feladat adódik a településfejlesztés számára, hiszen ezek minősége, megléte, vagy hiánya, jelentősen befolyásolja a település versenyképességét. Az infrastruktúra fejlesztése előnyös külső hatásként (pozitív externáliaként) jelenik meg a gazdaság szereplőinél, közvetve segítve elő a versenyképesség hatékonyságát és az életminőség növelését. (Agárdi et al. 2005).

Az emberi erőforrások teljesítőképessége a településfejlesztés hatékonyságának legfontosabb tényezője. A település versenyképességében a humán erőforrások fejlesztését szolgáló infrastruktúrának tehát meghatározó szerepe van, ám e kérdésben a kisebb települések csekélyebb lehetőségekkel rendelkeznek. E tényezőt a tudás és szakmai felkészültség mellett az egészség, a fizikai erőnlét, a szellemi frissesség, terhelhetőség, munkakedv stb. is befolyásolja. A településfejlesztési tervezésnél fontos szempont azon intézményi háttér kialakításának és működtetésének figyelembevétele, amelyek a munkaerő teljesítőképességének megőrzését, fejlesztését és a fiatalok tartalmas szabadidő eltöltését biztosíthatja. Ez a kérdéskör nagy jelentőséggel bír a népesség megtartásában.

Az oktatás szakmai változtatására meglehetősen korlátozottak a helyi lehetőségek, ugyanakkor nagyobb hangsúlyt érdemelne a helyi kulturális, természeti és épített környezeti értékek megismerése, ezek megóvása és megőrzésük fontossága. *Csak azok az emberi és természeti értékek óvhatók és hasznosíthatók, amelyekről tudomásunk van.* Célszerű a helyi fiatalok bevonása e folyamatokba, hiszen a hosszú távú fejlesztési tervek zöme az ő felnőtt korukban fog megvalósulni, a rövid távú célok megvalósulása pedig jelenlegi közérzetükre hat.

Kívülről jövő befektetések: A településekre alapozott endogén fejlesztés esetében minden településen a kívülről érkező tőke külső forrásnak tekinthető, mégis több kategóriába sorolhatók attól függően, *milyen feltételek mellett vehetők igénybe* ezek a lehetőségek. Azért fogalmaz úgy az EFS, hogy *elsősorban* helyi erőforrásokra alapoz a stratégia, hiszen a helyi társadalom – önmaga által elfogadott stratégiája alapján – eldöntheti, hogy az adott külső lehetőségével a hozzá tartozó feltételek mellett él-e. A kívülről érkező tőke lehet pályázat útján elnyerhető támogatás, hazai és külföldi profitorientált hazai, vagy külföldi vállalkozás, és/vagy tőke.

- ♦ Az eddig ismert hazai vállalkozások által elérhető társadalmi-gazdasági fejlesztési célú pályázati támogatások többsége egy-egy projekt megvalósítására vonatkozott és *a pályázót nem terhelte hosszú távú elkötelezettség, ami kedvező.*
- ♦ A 2014-2020 időszak eszközrendszerébe tartozó ITI és CLLD részletei (a LEADER megközelítéssel összefüggésben különösen) nem tisztáztak, illetve a befektetés jellegű „támogatásról” *sem tudható, hogy ki fektet be, milyen feltételekkel, s hogy kinek a javára.*
- ♦ *A profitorientált befektetések megítélése egyedi elemzéseket igényel.* Többségük valamilyen üzleti előny – olcsó, helyi erőforrások hosszú távú – megszerzése céljával jelentkezik. Itt is célszerű megkülönböztetni a *fővárosi központú hálózatokat*, melyek többsége olcsó vidéki munkaerőre települ, miközben a nyereség és a magas jövedelem a központban marad.
- ♦ A kívülről jövő befektetések túlnyomó része külföldi működő tőke (KMT), amely 1990 után a legtöbb hazai stratégiai jelentőségű szektort, piacaival együtt megszerezve, majd az üzemek egy részét megszüntetve, jelentősen hozzájárult a több mint 1,2 millió munkahely megszűnéséhez (46. ábra). A kutatásaim szerint 2002-2010 között a KMT különösen egy-két megyében, régióban ugyan jelentősen nőtt, de ezzel csak a differenciálódás fokozódott, a foglalkoztatottság és az átlagkeresetek szintje nem.
- ♦ A fentiek miatt minden külső befektetési ajánlat, lehetőség esetén fontos a befektetői elvárás összevetése a helyiek által elfogadott EFS hosszú távú céljaival, és az elemzések eredménye alapján a helyi társadalom bevonásával célszerű dönteni. A 2.2.2. fejezet kutatási eredményein túl a STADAT kínál adatokat az elemzésekhez.

Kis- és középvállalkozások (KKV): A versenyképesség meghatározó szereplői a vállalkozások, hiszen az ő eredményességüktől, sikeres működésüktől nagymértékben függ a cél elérése: a magasabb életszínvonalat és életminőséget megalapozó relatíve magas jövedelem és a relatíve magas foglalkoztatás. A helyi fejlesztési célok kialakítása és megvalósítása során célszerű a KKV-kat bevonni a településfejlesztés folyamatába, és ésszerű a helyi tulajdonú KKV-kat a helyi közösségi érdekeknek megfelelően preferálni. A helyi KKV-k ugyanis a helyi önkormányzatoknak hosszú távon partnerei, nem kívánnak kivonulni válság idején, nem vonják ki az országból az itt előállított profitot, hanem a helyi gazdaságot erősítik.

Intézmények és társadalmi tőke: A társadalmi tőke szerepének az alulról szerveződő endogén fejlesztési stratégiák sikeres működésében kiemelt jelentősége van. Az emberi saját értékek és az egymáshoz fűződő kapcsolatok, a normák szintje és a bizalom határozza meg azt a helyi viszonyrendszert is, ahol a településfejlesztés céljainak alapjául szolgáló érdekviszonyok, ér-

dekazonosságok kialakulnak. Magasabb szintű bizalom szélesebb körű érdekezéssé válhat, ami erősebben motiválja a megvalósítást és visszahat a társadalmi tőke szintjére.

Az intézményeknek és a társadalmi tőkének a versenyképesség növelésében megnyilvánuló hatása sokrétű. (Losoncz, 2004). A települések és a térségek intézményi struktúrájában, illetve a szolgáltatások minőségében való változtatás több tekintetben túlmutat a helyi hatáskörön és eszközökön, noha a településfejlesztés is több lehetőséget rejt még magában. Példaként említhető az EFS-M megvalósulására irányuló szervezeti struktúra kialakítása (Lásd: 3.1.2.4. fejezet és a 2. függelék) és működtetése, ami elősegítheti a helyi életminőség javítását, egyben hozzájárul az együttműködések kialakulásához és eredményességéhez.

SWOT analízis és a stratégiaalkotás összefüggései

A helyzetértékelés során feltárt főbb jellemzők – erősségek, gyengeségek, lehetőségek, veszélyek – megadott szempontok szerinti értékelése és táblázatos formában történő csoportosítása a helyzetértékelési fejezetek végén lévő összefoglalók segítségével. A SWOT analízis áttekinthetőbbé teszi a helyzetértékelés során feltárt jellemzőket, megkönnyíti a tervezést. (lásd 33. táblázat).

33. táblázat: A SWOT-analízis és a stratégiaalkotás logikája

SWOT-analízis kölcsönhatás mátrixa	Erősségek (Strengths)	Gyengeségek (Weaknesses)
Lehetőségek (Opportunities)	Támadó stratégiák Az erősségekre és a lehetőségekre építve	Fejlesztő stratégia A lehetőségekre építve a gyengeségek csökkentése
Veszélyek (Threats)	Védekező stratégia Az erősségekre építve a veszélyek csökkentésével	Túlélési stratégia A gyengeségek csökkentése a veszélyek kivédése

Forrás: Saját szerkesztés

4.5.3. EGYEZTETÉSI ELJÁRÁS

Az egyeztetési eljárás a település- és területfejlesztési tervezés esetében a 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet által szabályozott fázis. Az EFS-M keretében – a jogszabályokban megfogalmazott eljárás túl – minden tervezői fázist követően be kell iktatni egy egyeztetési fázist, hogy az érintettek, kiemelve a helyi társadalmi, gazdasági szereplőket, minél szélesebb körben aktív részesei lehessenek a „részvételi tervezésnek”. Ezáltal a terv tartalma és minősége javul, miközben az érintettek mindinkább a sajátjuknak tekintik. A nyugati országokban igen komolyan veszik az érintettekkel való együttműködést. (Lásd: 2.2.3.2. fejezet).

Az eljárás menete minden tervezési fázist követően az itt részletezett egyeztetési eljárással azonos.

- Az elkészített helyzetértékelés című fejezetet nyomtatott és elektronikus adathordozón eljuttatjuk az érdekeltek és érintettek számára.

Célszerű véleményezésre elküldeni:

- A szomszédos települések önkormányzatainak;
 - A kistérség és szomszédos kistérségek, a megyei területfejlesztési intézmény, a gazdasági kamarák, középszintű ágazati szervezetek és az érintett nemzeti parkok számára;
 - Szintén hasznos megjeleníteni a település honlapján, a helyi könyvtárban példányokat elhelyezni, hogy bárki számára hozzáférhető legyen az addig elkészült anyag;
 - Célszerű a helyi újságban, rádióban és a helyi televízióban több alkalommal felhívni a lakosság figyelmét az elkészült anyagok megismerésének és véleményezésének lehetőségére;
 - Fórumok keretében nyilvános tervismertetést is célszerű szervezni a helyi tv és rádió közreműködésével.
- A véleményezésre 30 napot kell biztosítani. A változtatásra irányuló javaslatokat célszerű beilleszthető szövegszerű formában, pontos indoklással együtt kérni.
 - A kérdésekre, véleményekre tervezői választ kell adni. A kérdéseket és az azokra adott tervezői válaszokat – a kérdés feltevőjén kívül – a döntéshozóknak is meg kell küldeni. Vitás kérdésekben az önkormányzat dönt, mely változat kerüljön a végleges anyagba.
 - A döntéshozó a véleményezési eljárás után dönt arról, hogy az adott tervfázisban megfogalmazottakat és összefüggéseket elfogadja.

Erre épül a *fejlesztés lehetséges iránya* című tervfázis.

4.5.4. A FEJLESZTÉS LEHETSÉGES IRÁNYAI

Ez a fejezet a saját erőforrásokra alapozott településfejlesztési tervezés egyik legfontosabb fázisa, hiszen ennek keretében dől el a település fejlesztésének iránya. *Az e fejezetben összefoglalt tervezési fázis lényege a helyi erőforrások lehetséges hasznosíthatóságára vonatkozó vizsgálat és a legmegfelelőbb fejlesztési irány kiválasztása.* Ez a feladat a települések mérete, erőforrás készlete, érdekviszonyok és más jellemzők különbözősége miatt rendkívül eltérő. A kisebb települések esetében a feladat látszólag leegyszerűsödik, pedig ott is az életszínvonal, a

foglalkoztatottság és a jövedelmek növelése a feladat, csak jóval szűkösebb helyi erőforrások mellett kell megoldást találni.

A kisebb települések többségét a vidéki életmód, a mezőgazdálkodás, az ehhez kötődő speciális ismeretek és képzettség, az alacsony jövedelmek, az alacsony foglalkoztatás és a viszonylag alacsony életminőség jellemzi. A vidék növekvő problémáinak oldására az EU és országunk is jelentősebb intézkedéseket hozott, de ezek hatásai mégkevésbé érzékelhetők. Az EU 2014-2020 és az OFTK céljai között is szerepel a kohézió, de arra nem számíthatunk, hogy minden település olyan mértékű támogatásban részesül, amellyel a helyi problémák hosszú távra megoldottnak tekinthetők. Így *a saját erőforrásokra épülő településfejlesztési stratégia kialakítása és megvalósítása az a lehetőség, amire egy település biztonsággal alapozhat*. Lehetnek elérhető támogatások, együttműködési, esetleg befektetési lehetőségek, de a saját érdekeik szerint megfogalmazott hosszú távú céljaik megvalósításában elsősorban önmagukra számíthatnak. *A feladat ellátására vonatkozóan a 2. függelék tartalmaz javaslatot.*

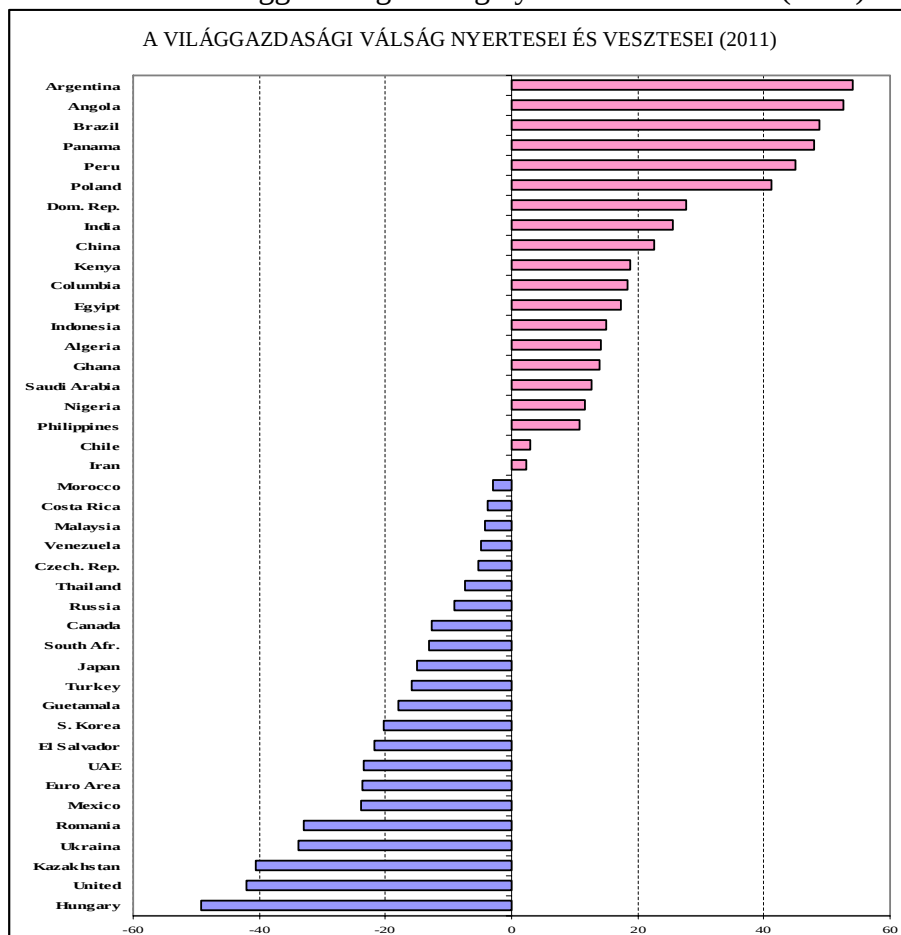
34. táblázat: A helyi gazdaságfejlesztési stratégia fázisai

	Iparági „verbuálás” (1. fázis)	Szerkezet-átalakítás (2. fázis)	Újraszerveződés (3. fázis)	Klaszter-alapú gazdaságfejlesztés (4. fázis)
Kulcs-kihívás (cél)	Telephelyek odavon- zása, Vállalkozó- képesség javítása	Munkahely-teremtés	Javítani a progra- mozás-politika haté- konyságát	Globális versenyké- pesség
Fókusz	Vállalatokon kívüli tényezők	Vállalatokon belüli tényezők	Az 1. és 2. fázis kom- binációja	Vállalatok kölcsön- hatásai
Ügyfél	Nagyvállalatok, Po- tenciális vállalkozók	Helyi KKV-k	Helyi KKV-k és megerősödő helyi bázisú nagyvállala- tok	Vállalatok együtt- működő csoportjai, hálózatai, klaszterei
Kormányzati sze- rep	„Csábító” partner Egyedi támogatások egyedi vállalatok- nak	„Aktív” partner Általános szolgálta- tások többféle cégnek	„Reform” partner A nyújtott szolgálta- tások javítása és ha- tásaik kiterjesztése	„Intelligens” part- ner. Speciális szol- gáltatások a kulcs- ágazatoknak, klasz- tereknek
Gazdasági alapok	Alacsony költségek Olcsó munkaerő, Alacsony adók Pénzügyi támogatás Természeti erőfor- rások, Minimális szabályozás	Tehetség/munkaerő Technológia Műszaki infrastruktú- ra, Tőke, Életminő- ség, Adó/szabályozás politika	A 2. fázis javítása.	Speciális klaszter erőforrások: fejlesz- tő intézetek, egye- temek, kockázati tő- ketársaságok, ta- nácsadó ügynöksé- gek
Stratégia	Cégek odacsábítása Új helyi vállalkozá- sok létrejötte	Létező cégek megtar- tása/ fejlesztése	Az 1. és 2. fázis stra- tégiáinak javítása	Klaszterek kiépülé- séhez cégek oda- vonása, fejlesztése
Stratégia koordi- nálói	Központi és helyi kormányzat	Helyi kormányzat	Helyi kormányzat és magánszektor	Magánszektor
Teljesítmény érté- kelése	Letelepedett cégek száma, Megalakult új helyi cégek száma Létrehozott munka- helyek száma	Létrehozott/ megtar- tott munkahelyek száma	Létrehozott minőségi munkahelyek száma	Magas életszínvonal, Magas jövedelmek, Minőségi munkahe- lyek, Export növeke- dési üteme
Kompetitív fejlő- dés szakasza	Tényező-vezérelt	Tényezővezéreltből beruházás vezéreltbe	Beruházás- vezéreltből innová- ció-vezéreltbe	Innováció-vezérelt
Kistérség típusa	Vidékfejlesztési	Vidékfejlesztési/ szerkezetátalakítási	Szerkezetátalakítási/ innovációs centrum	Innovációs centrum

Forrás: Waits (1998) és Lengyel (2003) alapján.

Ha számba vesszük a helyi természeti, épített és emberi erőforrásokat – munkaerő, tudás, termőföld, gazdasági és lakóépületek stb. –, minden településen találunk hasznosítható értéket, ami több-kevesebb helyi munkát és jövedelmet jelenthet. Emellett több megoldás született a helyi önellátás és a közmunka érdemi összekapcsolására, újabban pedig szándékok bon-
takoznak ki szociális szövetkezet, illetve a foglalkoztatási szövetkezet működtetésére. A tenni
akarási példaként, több kilátástalannak tűnő helyzetben lévő kis település talált önerőből
megoldást és évek óta bebizonyosodott ezek működőképessége. (Pl. Rozsály, Cserdi stb.).
Mindegyiknek a helyi és a települések közötti együttműködés az alapja.

60. ábra: A világgazdasági válság nyertesei és vesztesei (2011)

Forrás: Ignacio Munyo, I.– Talvi, E 2011 adatai alapján, saját szerkesztés

Bár minden településen mások az adottságok, a készségek és az érdekviszonyok, ajánlhatók általános szempontok a versenyképesség növelését szolgáló *fejlesztési irányok* kialakításához:

- Elsősorban a helyi erőforrásokra épüljön.
- A helyi érdekeket képviselje, a közösségi és az egyéni érdekek összehangolásával.
- Alapvető szempont legyen a széleskörű együttműködés.
- A saját piacaink megőrzését, visszaszerzését célozza (helyi termékek, helyiek szolgáltatásai, helyi munkaerő preferálása).
- Olyan termék-előállító vállalkozások (bázis szektor) preferálása, amelyek helyi alapanyag, helyi munkaerővel való feldolgozásával, a településen kívüli értékesítéssel forrásokat hoz a településre.
- Együttműködésre épülő, piackutatásra alapozott, minőségbiztosítási rendszer keretében történő termelés, feldolgozás, értékesítés. Így garantált minőségű és piacképes mennyiségű, kereslethez igazodó, feldolgozott, versenyképes termékkel rendelkezhe-

tünk. (Ezek a rendszerek, több település együttműködését igényelhetik.) (pl. LEADER, PritavitCa projekt).

- Az együttműködésre épülő, piackutatásra alapozott, minőségbiztosítási rendszer keretében történő termeléshez, feldolgozáshoz, értékesítéshez helyi munkaerő képzése és alkalmazása.
- Saját jogi személyiségű termelő és értékesítő szervezet kialakítása, ami lehetőséget biztosíthat a fejlesztési és támogatási pályázatok benyújtására és az előző pontban megfogalmazottak szerint a közösség ellenőrzése mellett történő ellátásra.
- A helyi feldolgozó üzemek, lehetőleg a termelői közösség többségi tulajdonában legyenek.
- Az adottságoktól függően a turizmus fejlesztése is potenciális lehetőség, de itt a beruházások, a működtetési, különösen a promóciós költségek magas összege miatt a várható vendégforgalommal arányos bevételt előzetes üzleti tervezés keretében célszerű tisztázni. A turizmusból származó bevétel által érintettek együttműködése jelentősen csökkentheti a kiadásokat és a kockázatot.
- A termelő beruházások projektjeiről szóló döntéseket megvalósíthatósági tanulmányokkal célszerű megalapozni, amelyek tisztázzák, hogy az adott fejlesztés működőképes-e és mennyi a várható megtérülési idő.
- Az ezekkel járó tervezési költségek jelentősek, s nem is az EFS feladata ezek elkészítése. Az adott projekt megvalósításában érintett projektgazda érdekkörébe tartozik a döntés-előkészítés. A stratégiai célok megvalósítása ugyan projektek révén valósul meg, ami gyakran a vállalkozói szférába tartozó üzleti kérdés, ugyanakkor a munkahelyteremtés, az átlagjövedelmek növelése egyben települési stratégiai célkitűzés is.

A szegregáció a településfejlesztési feladatok egy „kötelezően” megoldandó fejezete, aminek hosszabb távra szólóan még nem született működőképes korrekt megoldás. A tapasztalatok szerint a megoldandó állapotot elsősorban a szegregáltak hozták létre, de semmi sem készíteti őket arra, hogy legalább az eredeti állapotokat megőrizték, vagy azt állítsák vissza. Ez így egy mélyülő, számos társadalmi-gazdasági és környezeti problémát előidéző, végtelen ciklushoz vezethet.

Korrekt kiegészítő megoldásnak kínálkozik, ha az ilyen problémával küzdő településeken, az érintettekből szervezett közmunkások feladata a saját településrészük – lakásaik, ingatlanjaik, lakókörnyezetük modernizálása, karbantartása – felújítása lenne. Ezzel nem csak az érintett településrészek válhatnának civilizáltabbá, de – szociális és/vagy foglalkoztatási szövet-

kezet keretében – a kisebbség foglalkoztatása, szakképzettsége és az érintettek jövedelme is emelkedne, hiszen a szakképzettség gyakori hiánya miatt a foglalkoztatás nehézségekbe ütközik. Mindez hozzájárulhatna az érintettek igényességének növeléséhez, a helyi közbiztonság és a kohézió erősödéséhez is. Az alkalmasabbakból szervezetet lehetne kialakítani környezetük rendfenntartására.

E néhány gyakorlatiasabb kérdés után visszatérünk a fejlesztés lehetséges irányai tervfázis végrehajtásához. Az alapelv azonos: a település társadalma elsősorban a helyi erőforrásaira alapozva – a jogszabályi keretek között – olyan fejlesztési stratégia megfogalmazására és megvalósítására törekszik, ami a helyi érdekeket a legoptimálisabb mértékben szolgálja. *A fejlesztés lehetséges irányai tervfázis a helyi erőforrások lehetséges hasznosíthatóságára vonatkozó vizsgálat és a legmegfelelőbb fejlesztési irány, vagy jövőkép kiválasztása. A jövőkép az a tervezett állapot, amit a helyi társadalom saját erőforrásai és érdekviszonyai alapján 15 év alatt el kíván érni.*

A jövőkép több módon megközelíthető, hiszen kevés támpont van, amire támaszkodhatunk.

- A jövőképet az angol (vision) vízió formájában is említik, de a magyarban a víziónak nincs pozitív szinonimája. Ha csupán a képzeletünkre hagyatkozunk, az könnyen ábrándozáshoz vezet, amire nem tervezhetjük egy település jövőjét.
- Az EFS által javasolt jövőkép két pillérre épül:
 - a helyi adottságokra, erőforrásokra, amelyek behatárolják a lehetőségeket.
 - a helyi társadalom érdeke, ami az adottságok adta lehetőségekkel élve a célokat a megvalósítás szándékával meghatározza.

Itt is van lehetőség különböző változatok kidolgozására, de a megvalósításnak jóval nagyobb az esélye.

A helyzetértékelés során feltárt *helyi erőforrások és érdekek* célszerű kombinációja alapján kell kialakítani azokat a versenyképesség növelését szolgáló fejlesztési irányokat – mint lehetséges, vázlatos jövőképeket –, amelyek megvalósítására reális esély van.

Itt kell átgondolni az egymást feltételező és egymást segítő célcsoportok várható hatásait, valamint azt, hogy *az egyes jövőkép változatok milyen következményekkel járhatnak*. E lehetséges jövőkép-változatok megfogalmazása az adottságok és az érdekek tényszerű mérlegelését, mértéktartást, valamint számos egyeztetést igényel. Bármennyire is adottságokra épül egy cél, ha nincs mögötte helyi érdek, kicsi az esélye a megvalósulásnak, de erős érdekekre alapozott céloknak is kicsi, ha nem az adottságokra épülnek. A tervezési munka szakmai vezetőjének e fázisban tehát különös figyelmet kell fordítania az érdemi részvételi tervezésre. Ekkor épülhetnek be az egyes variánsokba – a projektötletek figyelembevételével – azok a célok,

részcélok, melyek a település közösségi érdekeit tartalmazzák. Ezek megvalósítása mögött való érdekek vannak, amelyek a helyi társadalmi részvétel motivációját jelentik, s melyek ösztönzőleg hatnak a helyi alkotói közösségek kialakulására.

Be kell mutatni, hogy a versenyképesség növelését milyen eszközökkel lehet rövid és hosszabb távon elérni. Világossá kell tenni, hogy a helyi gazdaság szereplői és a helyi társadalom tagjai között milyen szoros az egymásrautaltság a foglalkoztatottság és a jövedelmek növelésében, a versenyképességi célok elérésében. Sikertelen vállalkozások nem képesek sem a foglalkoztatás, sem a jövedelmek növelésére, viszont a képzetlen munkavállalók nem hatékonyak.

A „*Fejlesztés lehetséges irányai*” tervezési fázisban még költségvetés nem készülhet, a hazai és az Európai Unió által 2014-2020 időszakra meghatározott prioritások, eszközök, lehetséges támogatások tekintetbe vétele nem mellőzhető. Az EU a támogatások 60%-át gazdaságfejlesztésre szándékozik fordítani, főleg a KKV kategóriát preferálva. A helyi erőforrások feltárása és hasznosítására alapozott EFS elkészítése mindenképp ajánlatos, hiszen minden hazai település nem számíthat fejlesztési támogatásra, ugyanakkor minden településnek vannak saját erőforrásai, amelyekre biztonsággal alapozhat.

A fórumokon a jövőképre vonatkozó egyes variánsokat több fordulóban érdemes megvitatni, hogy az érdekviszonyok tisztázódjanak, s végül olyan jövőkép változatok szülessenek, amelyek között a különbségek világosak a helyi társadalom számára, s melyek nem konfliktusokat, hanem érdemi mérlegelést idéznek elő. A különböző variánsokra és a prioritási rendre vonatkozó javaslatokat, azok várható következményeit tartalmazó, vázlatos vitaanyagot – nyomtatott és elektronikus formában – interneten, könyvtárban, tájékoztató füzetben ajánlatos közreadni.

A bemutatott változatok közül az egyeztetési eljárást követően, a döntéshozó által kiválasztott fejlesztési irány, jövőkép kerül részletes kimunkálásra, először a koncepció, majd az arra épülő stratégiai program című fejezetekben.

4.5.5. TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ

A településfejlesztési koncepció az előző fejezetben kialakított és kiválasztott fejlesztési irány, jövőkép megvalósításnak hosszú távra szóló cél- és eszközrendszerét fogalmazza meg.

A településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről a 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet intézkedik. E rendeletből, de különösen a településfejleszté-

si koncepció és a stratégia fejezeteiből *kimaradt* a társadalom és a gazdaságfejlesztés, az EU és az OECD szerint értelmezett versenyképesség, az életszínvonal, a foglalkoztatás és a jövedelmek növelése, valamint figyelmen kívül maradt a helyi társadalmi, gazdasági szereplők érdeke, szándéka és véleménye is.

Olyan településfejlesztési tervre van szükség, amely a helyi társadalmi közösség érdekeinek megfelelően magában foglalja a helyi gazdasági növekedést, a helyi társadalom életminőségének növelését és e célrendszernek megfelelően kap alapot a településrendezési terv. Így e két összefüggő a település fejlesztését szolgáló terv a helyi erőforrásokat a település társadalmi fejlesztési igényeinek szolgálatába állítja a helyi érdekek szerint, eközben a fenntarthatóság követelményeinek is eleget tesz.

Mivel a települések túlnyomó többségénél nem sikerült külső eredetű, életszínvonal terén érdemben megmutatkozó eredményt azonosítani, célszerű a helyi erőforrásokra alapozott helyi társadalom érdekeinek megfelelő terveket készíteni és megvalósítani. Ez nem jogszabályellenes, hanem a jogszabályok által előírt elvárásoknál több, ami összességében a településeken kívül a térségekben és országos szinten is növeli az eredményességet.

Az EFS segítségével a helyi társadalmi-gazdasági igények is megvalósulnak, és emellett a területrendezési tervezés is megfelelő alapokat kap. Napjainkban már nem a növekvő lakónépesség által igényelt intézmény-, infrastruktúra- és lakásfejlesztés a reális igény, hanem elsősorban a helyi erőforrásokra alapozott életszínvonal növelése, a foglalkoztatás és a jövedelmek szintjének növelése, ami a népességmegtartó képesség alapja.

A településfejlesztési tervek nélkülözhetetlenségét és a helyiek aktivitásának fontosságát a 4.1. fejezetben is tárgyaltuk. A feladat ellátására és a szereplők munkamegosztására vonatkozóan a 2. függelék tartalmaz megoldási javaslatot.

Ajánlatos, hogy minden település rendelkezzen átgondolt településfejlesztési koncepcióval, hiszen ez a leghosszabb időtávra szóló településfejlesztési terv, mely minden egyéb településfejlesztési terv alapjául szolgál, biztosítva a tervek közötti koherenciát. Ennek megfelelően először a 15 évre szóló koncepció készítését mutatom be, majd a középtávra szóló stratégiai terv részleteit vázolom fel. (Kerekes 2002, 7. o.).

Az EFS Módszere igyekszik minden településfejlesztési kérdésre részletesen kitérni, melyből egy adott település annyi részletet alkalmaz, amennyit a települése adottságaiból azonosítani tud. Ennek megfelelően talán két település sem lesz, amely e Módszer azonos elemeit használná fel, de minden bizonnyal több is, melyek érdekazonosságot találnak az együttműködéshez az azonos Módszerrel készült terveikben.

A koncepció tervezésének főbb szempontjai

A településfejlesztési koncepció a *fejlesztés lehetséges irányai* fejezetben megfogalmazott és a döntéshozók által kiválasztott fejlesztési irány, vagy jövőkép hosszútávra szóló részletes fejlesztési terve. A településfejlesztési koncepció lényegében a 15 év alatt elérni kívánt jövőkép, vagy fejlesztési irány megvalósítását szolgáló célrendszer. (Pl.: A gazdasági szerkezet átalakítása; a versenyképes élelmiszeripari vertikum kialakítása; stb.).

A koncepció e célrendszert tovább bontva (35. táblázat, 1. melléklet) és prioritási rendbe rakva egyre inkább konkretizálja és részletezi a feladatokat.

A kisebb települések esetében egyszerűbb koncepcióhoz jutunk, de a feladatok közötti összefüggések jobb áttekinthetősége részletesebb koncepciót is igényelhet.

Ennek figyelembevételével a koncepció főbb tartalmi elemei:

A koncepció készítésének célja és alapelvei.

- Azoknak a dokumentumoknak és jellemzőknek a célszerű összefoglalása, amelyekre a koncepció épül: helyzetértékelés, a fejlesztés lehetséges irányai, hazai és EU prioritások. A fejlesztés lehetséges irányai és a döntéshozó által kijelölt fejlesztési irány.
- A végleges jövőkép megalkotása, ami kisebb települések esetében – több reálisan megvalósítható lehetőség nem lévén – azonos lehet a vázlatos jövőképpel.
- A koncepció magában foglalja a kijelölt fejlesztési irányt, a jövőképet és az abban megfogalmazott jövőbeni célok elérését szolgáló célcsoportok és az azokat tartalmazó fejlesztési célok bemutatását a javasolt prioritási sorrendbe rendezve. (1. melléklet és 35. táblázat).
- A jövőkép elérését szolgáló fejlesztési célcsoportokat fejlesztési célokra bontva tovább részletezzük, amíg logikus sorrendiségű, és a település szintjén értelmezhető, a tervidőszakban reálisan megvalósítható rövid-, közép- és hosszú távú fejlesztési részcélokhoz jutunk. (35. táblázat, 1. és 3. melléklet). Ez a folyamat esetenként jóval kevesebb lépcsőeredménye is lehet. A sorrendet a folyamat logikája és források határozzák meg, noha gyakori lehet a párhuzamos ütemezés is.
- A célok megfogalmazása mellett be kell mutatni, hogy az egyes célok megvalósulása révén milyen társadalmi, gazdasági, környezeti hatások várhatók, s azt is, hogy milyen nagyságrendű forrást igényel a célzott feladat, s az miből fedezhető.
- Az egyes célok, célcsoportok megvalósulása esetenként olyan fejlesztéseket is igényel, amelyek kívül esnek a megbízó – települési önkormányzat – döntési jogkörén. E fejleszté-

si igényeket „*Kapcsolódó fejlesztések*” alfejezeti részben kell csoportosítani, mely helyi igényeket a döntéshozók, képviselők képviselhetik a megfelelő szinten.

- A célpiramis hosszas elemzések eredménye lesz, itt csupán általános példával lehet szemléltetni az összefüggéseket. A városok/települések gazdasági szerkezetétől függően több fejlesztési célcsoport alakítható ki. Itt a példában négy célcsoport szerepel, de más csoportosítás és kevesebb célcsoport is elképzelhető, főleg a kisebb településeknél.
- A koncepcióban fel kell vázolni a célok megvalósítását és a folyamatok kontrollját biztosító szervezeti háttérrel. (54. 55. 56. ábra).
- Az egyeztetési eljárás és az elfogadás fázisának bemutatása.
- A koncepció által megfogalmazott feladatok megvalósítása, menedzselése.
- A településfejlesztési tervek felülvizsgálata.

A fejlesztési célpiramis

A fejlesztési célpiramis (1. melléklet) csak valós jellemzőkre alapozva, eldöntött fejlesztési irány ismeretében állítható össze a korábbi fejezetek – helyzetértékelés, a fejlesztés lehetséges irányai – elkészülte után. Ennek a kisebb települések esetében nincs nagy jelentősége, noha megalkotása újabb összefüggéseket tárhat fel, miközben átláthatóbbá teszi a célrendszer tartalmát és viszonyrendszerét.

A 35. táblázatban és az 1. mellékletben ábrázolt összetartozó struktúra a szemléltetés szándékával készült, ami valós adatok és érdekek révén válik „organikus” településfejlesztési koncepcióvá.

A célpiramis tartalmát a Koncepció szöveges részében – a célpiramis logikájának megfelelően – szükségszerűen részletezni kell. Az egyes *fejlesztési célok* feladatait – a prioritási rendnek és a megvalósítás szükségességének, logikájának megfelelően –, rövid távú, középtávú és hosszú távú részcélokra bontjuk. Az egyes részcélok tartalmi elemeit a 35. táblázat és a 3. melléklet mutatja be. E fejezetekhez illesztve mutatjuk be a Kapcsolódó célokat.

A koncepció véleményezése

Az elkészült koncepciót véleményezésre kell bocsátani.

A véleményezési eljárást követően az elfogadott javaslatok átvezetése és a koncepció véglegesítése következik, majd a döntéshozó elé kerül, település esetében a képviselőtestülethez. A végleges, a képviselőtestület által elfogadott településfejlesztési koncepció felkerül a település honlapjára, valamint elektronikus adathordozón és nyomtatott formában megkapják az illetékes szervezetek.

35. táblázat: A TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ CÉLRENDSZERÉNEK SÉMÁJA		
FEJLESZTÉSI IRÁNY: A TELEPÜLÉS VERSENYKÉPESSÉGÉNEK NÖVELÉSE GAZDASÁGI SZERKEZETÁTALAKÍTÁSSAL		
1. FEJLESZTÉSI CÉLCSOPORT		VERSENYKÉPES IPARI BÁZIS MEGTEREMTÉSE
	1.1. Fejlesztési cél	Ipari vállalkozások versenyképességének növelése
	1.1.1. rövid távú rész cél	...
	1.1.2. középtávú rész cél	...
	1.1.3. hosszú távú rész cél	...
	Kapcsolódó fejlesztési célok:	...
	1.2. Fejlesztési cél	Bázis (tradeable) szektor fejlesztése
	1.3. Fejlesztési cél	Helyi 1.2. célt elősegítő, kapcsolódó vállalkozások fejlesztése.
	1.4. Fejlesztési cél	
2. FEJLESZTÉSI CÉLCSOPORT		VERSENYKÉPES SZOLGÁLTATÁSOK MEGTEREMTÉSE
3. FEJLESZTÉSI CÉLCSOPORT		VERSENYKÉPES AGRÁRTERMELEK ÉS VIDÉKFEJLESZTÉS
	3.1. Fejlesztési cél	
	3.2. Fejlesztési cél	
	3.3. Fejlesztési cél	Együttműködésre és marketingre alapuló minőségbiztosítás keretében történő mezőgazdasági termelés, helyi feldolgozás és értékesítés, helyi zöldéghálózatok részvételével.
	3.3.1. rövid távú rész cél	Együttműködésre és marketingre alapuló minőségbiztosítás keretében történő mezőgazdasági termelés rendszerének – pályázati támogatással történő – kialakítása, megszervezése, bevezetése. Annak vizsgálata, hogy, az alkalmazott minőségbiztosítási rendszer mi módon használható még a térségben.
	3.3.2. középtávú rész cél	Termelés igény szerinti növelése, technológiai fejlesztéssel, korszerű öntözési rendszer kialakításával. Feldolgozóüzem I. fázis (Gyorsfagyasztott, darabolt pritáminpaprika előállítás, tárolása) megvalósítása (a megvalósíthatósági tanulmány eredményének megfelelően.).
	3.3.3. hosszú távú rész cél	A feldolgozóüzem II. fázis előkészítése, (pritáminpaprika kivonat készítésére, a meglévő kutatási eredmények alapján). A marketing, a termelési tényezők, a pályázati lehetőségek vizsgálata és a megvalósíthatósági tanulmány eredményeinek függvényében, az üzem bővítésének megvalósítása, működésének beindítása.
	Kapcsolódó fejlesztési célok:	Hazai élelmiszer-feldolgozó üzemek megvalósulásának támogatása. Termékpályák kialakításának elősegítése, korszerű birtokrendszer kialakításának támogató ösztönzése, hazai piacok visszaszerzésének elősegítése. öntözésfejlesztés támogatása.
	3.4. Fejlesztési cél	...
	4. FEJLESZTÉSI CÉLCSOPORT	
	4.1. Fejlesztési cél	Emberi erőforrások szerkezetváltással összehangolt fejlesztése.
	4.1.1. rövid távú rész cél	...

Forrás: Saját szerkesztés

4.5.6. TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI STRATÉGIAI PROGRAM

A településfejlesztési stratégiai program célszerűen a településfejlesztési koncepcióból levezetett egy (vagy két) ciklusra készülő részletes helyi fejlesztési terv. (Kerekes, 2002.). A stratégiai program a koncepciónál konkrétabb feladatokat, projektjavaslatokat, határidőket, költségeket tartalmaz.

ségbecsléseket, együttműködő partnereket, várható hatásokat is tartalmaz. A tartalmi részletezettséget és összefüggéseket a 36. táblázat, illetve a 2., a 4. és az 5. melléklet tartalmazza.

A településfejlesztési stratégiai program esetében az ötévenkénti, választási ciklusokhoz igazodó felülvizsgálat elrendelése a célszerű. Így ugyanis minden újonnan választott képviselőtestület megismeri a településfejlesztési terveket, az adottságokat és az érdekviszonyokat, illetve hatással lehet a stratégiai célok alakulására. Ezzel ugyanakkor az adott időszak állapotának megfelelően lehet aktualizálni a tervet, mintegy tervfelülvizsgálatot elvégezve. *A feladat ellátására vonatkozóan a 2. függelék tartalmaz javaslatot.*

Ahogy a korábbi fejezetekben erről már szó esett, az EFS Módszere igyekszik minden lényeges településfejlesztést érintő – társadalmi és gazdasági – kérdésre részletesen kitérni, melyből egy adott város/település annyi részletet alkalmaz, amennyit a településének adottságaiból azonosítani tud. Egy kisebb település esetén ez relatíve nagyobb feladatnak látszik, jól lehet kevesebb tényezővel kell bánnia.

A Módszer készítője nem érzi magát kompetensnek abban, hogy megjelöljön egy mérethatárt, amelynél kisebb település esetében egyszerűbb módszert ajánlana saját településfejlesztési tervének elkészítéséhez. Ezért több, e Módszertan többi elemével összhangban lévő, könnyen áttekinthető folyamatábrákat (54. 55. 56. ábrák) és további két különböző részletezettségű módszertani változatot (2. függelék) dolgozott ki, amelyek remélhetően megkönnyítik a stratégiák kidolgozását és megvalósítását.

A stratégiai program – a koncepcióhoz hasonlóan – gyakran önálló kötetként jelenik meg, tehát szerencsés az előzményeket úgy bemutatni, hogy a kötetben foglaltak önállóan is értelmezhetők legyenek. Így a következő fejezeteket a bevezetőben célszerű összefoglalni:

- A stratégiai program készítésének célja és alapelvei.
- Helyzetértékelés, adottságok, versenyképesség, hazai és EU prioritások, helyi érdekek.
- A fejlesztés lehetséges irányai.
- A döntéshozók által kijelölt fejlesztési irány.
- A koncepcióban megfogalmazott jövőkép, prioritások, célcsoportok, célok rendszere.

A stratégiai program tervezésének főbb szempontjai

- A stratégiai program az elfogadott koncepcióban megfogalmazott célok és prioritások rendjét követi és a célok megvalósítását szolgálja az adott időintervallumban. A stratégiai program középtávra tervezi meg a koncepcióban 15 évre tervezett feladatoknak az ez időszakra vonatkozó részét. A tervezés a koncepció rövid és középtávú céljainak elemzésével kezdődik, mivel ez az időintervallum az, melyre a stratégiai program kiterjed.

- A stratégiai irány azonos a koncepcióban elfogadott fejlesztési iránnyal, a stratégiai célcsoportok pedig a fejlesztési célcsoportokkal egyeznek, hiszen ebben az időszakban ezek szolgálják a jövőkép megvalósítását, amelyeket ezúttal bontjuk le a középtávon megvalósításra tervezett stratégiai programok, és alprogramok rendszerére. Ábrában összefoglalva ez a stratégiai célpiramis. (36. táblázat, illetve a 2. és 4. melléklet). E több egyeztetést igénylő rendszer egyben a megvalósítás sorrendjét is jelenti.
- Tekintve, hogy a stratégiai program a források megjelölésére is kitér – s bár a stratégia elsősorban a helyi erőforrásokra alapoz – fontos a különböző alapok, pályázatok és a hitel lehetőségeinek áttekintése. (ITI, CLLD, LEADER, hazai pályázati lehetőségek stb.).
- A források vizsgálatánál figyelembe kell venni a saját erőt is, melynek összeállításakor ajánlatos a helyi vállalkozók által kitöltött kérdőívek ismételt áttanulmányozása, azok visszaigazoltatása.

A stratégiai célpiramis

A stratégiai célpiramis a fejlesztési célpiramissal azonos szerkezetű, ahol a stratégiai irány azonos a koncepcióban elfogadott fejlesztési iránnyal, a stratégiai célcsoportok pedig a fejlesztési célcsoportokkal egyeznek. Itt már nem feladat újabb célok és új prioritási rend megfogalmazása. Az a fejlesztési célpiramis elfogadásával megtörtént.

Egy-egy stratégiai cél a neki megfelelő fejlesztési célhoz kötődik, annak eredményes megvalósítása érdekében.

A stratégiai célpiramis tartalmának elemei

A célpiramis hosszas elemzések eredménye. Itt a koncepcióhoz hasonlóan csupán fiktív példával lehet szemléltetni az összefüggéseket. *A település versenyképességének növelése gazdasági szerkezetátalakítással*, amit négy célcsoportban és célcsoportonként négy-négy stratégiai cél keretében megfogalmazott feladatok megvalósításával kívánunk elérni. (36. táblázat és a 2. és 4. melléklet.).

A stratégiai program részletezése

A fejlesztési célpiramishoz a tartalom részletezését is el kell készíteni, ahol az egyes programok, alprogramok indoklása bemutatja, hogy az adott programelem miért szükséges, mi módon segíti a cél megvalósulását, melyek a várható társadalmi, gazdasági, környezeti hatások, illetve milyen forrásokra és partnerekre számíthatunk a program megvalósítása során. A fontosabb tartalmi elemeket a 2., 4., 5. melléklet és a 36. táblázat tartalmazza.

A stratégiai célpiramis tartalmát a stratégiai tervfejezet szöveges részében – a koncepciónál leírtakhoz hasonlóan – a célpiramis logikájának megfelelően, értelemszerűen részletezni kell.

Tekintve, hogy a *fejlesztési irány*, mint elérendő jövőkép, azonos a koncepcióban leírtakkal, itt azt csak akkor célszerű megismételni, ha a stratégiai program külön kötetben jelenik meg, s az egységes értelmezhetőséget ez megkönnyíti. E fejezetben egyrészt arra kell kitérni, hogy milyen időtávra szól a stratégia, melyek azok a jellemzők, amelyekre a stratégia kiemelt hangsúlyt helyez (pl.: versenyképesség), illetve hogyan hatnak e kiemelt jellemzők a különböző célcsoportokra. Másrészt azt kell részletezni, hogy miként szolgálják ezek a jellemzők a fejlesztési irány által megfogalmazott jövőkép elérését.

36. táblázat: A STRATÉGIA CÉLRENDSZERÉNEK SÉMÁJA		
STRATÉGIAI IRÁNY: A TELEPÜLÉS VERSENYKÉPESSÉGÉNEK NÖVELESE GAZDASÁGI SZERKEZETÁTALAKÍTÁSSAL		
1. STRATÉGIAI CÉLCSOPORT		VERSENYKÉPES IPARI BÁZIS MEGTEREMTÉSE
	1.1. Stratégiai program	Ipari területek, ipari park, inkubátor ház fejlesztése
	1.1.1. rövid távú alprogram	
	1.1.2. középtávú alprogram	
	1.1.3. hosszú távú alprogram	
	Kapcsolódó fejlesztési célok:	
	1.2. Stratégiai program	Klaszterek szervezése, innovációs-info park fejlesztése
	1.3. Stratégiai program	Helyi kapcsolódó iparágak fejlődésének elősegítése
	1.4. Stratégiai program	
2. STRATÉGIAI CÉLCSOPORT		VERSENYKÉPES SZOLGÁLTATÁSOK MEGTEREMTÉSE
3. STRATÉGIAI CÉLCSOPORT		VERSENYKÉPES AGRÁRTERMELES ÉS VIDÉKFEJLESZTÉS
	3.1. Stratégiai program	
	3.2. Stratégiai program	
	3.3. Stratégiai program	Együttműködésre és marketingre alapuló minőségbiztosítás keretében történő mezőgazdasági termelés, helyi feldolgozás és értékesítés, helyi zöldségkertészek részvételével.
	3.3.1. rövid távú alprogram	Tájékoztató, szervezés, pályázati lehetőségek feltárása, pályázat elkészítése benyújtása.
	3.3.2. középtávú alprogram	Marketingtevékenység, termékszerkezet tervezése, minőségbiztosítási rendszer kialakítása, képzési program, értékesítési rendszer, szaktanácsadói és ellenőrzési hálózat megszervezése,.
	3.3.3. hosszú távú alprogram	Talaj és öntözővíz vizsgálata, talaj tápanyag-feltöltés, termelési, folyamat beindítása.
	Kapcsolódó fejlesztési célok:	Termelői tulajdonú élelmiszerfeldolgozó üzemek megvalósulásának támogatása, öntözőcsatornák felújítása, karbantartása, öntözés támogatása, korszerű, együttműködésen alapuló, minőségbiztosítás keretében termelő közösségek támogatása.
	3.4. Stratégiai program	
4. STRATÉGIAI CÉLCSOPORT		HUMÁN SZFÉRA, INFRASTRUKTÚRA, KÖRNYEZETFEJLESZTÉS
	4.1. Stratégiai program	Emberi erőforrás-fejlesztési igény felmérése, képzési rendszer kialakítása
	4.1.1. rövid távú alprogram	

Forrás: Saját szerkesztés

A fejlesztési célcsoport bemutatása keretében azt kell részletezni, hogy a kiválasztott időintervallumra vonatkozóan a kiemelt jellemzőket hogyan kell figyelembe venni a stratégiai programok meghatározásánál, s ezt célszerű röviden indokolni.

A stratégiai program tartalmának bemutatása annak részletezése, hogy e program miként járul hozzá a cél megvalósulásához önmagában, s hogyan segítheti más – a jövőkép elérését szolgáló – programok megvalósulását, illetve ennek elmaradása mennyiben hátráltatja azokat.

Az egyes fejlesztési célokat – a prioritási rendnek és a megvalósítás szükségességének, logikájának megfelelően – rövid távú, középtávú és hosszú távú alprogramra bontjuk és bemutatjuk a várható társadalmi-gazdasági-környezeti hatásokat. Az egyes alprogramok tartalmi elemeit a 36. táblázat és a 4. melléklet mutatja be.

A stratégiai program igen fontos elemei a projekt javaslatok. A stratégiai célok többsége projektek révén valósul meg. A projektek tervezése – az önkormányzati, nem üzleti jellegű projektek kivételével –, azonban nem a stratégiai program tervezési feladatkörébe tartozik. Egyrészt azért, mert a projektek a projektgazda érdekkörébe tartoznak, melyek egy része magánérdekeltségű. Másrészt a stratégiai programhoz kapcsolódó egyes projektek tervei rendszerint nem a stratégiai program tervezésével egyező időpontban, hanem – jó esetben – a tervezett alprogramhoz kötődő időintervallumban készülnek. A projektek megvalósításának ugyanis számos olyan feltétele van, ami a tervezési időpontot befolyásolja, így a projektgazdának több bizonytalansági tényezővel kell számolnia.

Az egyes stratégiai programokhoz csatoltan mutatjuk be a kapcsolódó célokat, amelyek fontosak a jövőkép megvalósulásához, de túlmutatnak a döntéshozó illetékességén.

A stratégiai program véleményezése

Az elkészült stratégiai programot véleményezési eljárásra kell bocsátani. A véleményezési eljárást követően a javaslatok beillesztése és a stratégiai program véglegesítése következik, majd a képviselőtestület dönt az elfogadásáról. A végleges, a képviselőtestület által elfogadott stratégiai programot felhelyezik a település honlapjára, valamint elektronikus adathordozón és nyomtatott formában megkapják az illetékes szervezetek.

4.5.7. AZ ENDOGÉN FEJLESZTÉSI STRATÉGIA MEGVALÓSÍTÁSA

Az EFS tervezése bármennyire is körültekintően készül, *csak a megvalósult cél tekinthető eredménynek*. A 3.2. fejezet az irányelveknél már utalt arra, hogy a stratégiai terv elfogadásával a tervezésnek sincs vége. A településfejlesztés esetében az erőforrások, a lehetőségek, a

tágabb értelemben vett környezet, az érdekviszonyok, a célok, a finanszírozási lehetőségek folyamatosan változnak. Ennek megfelelően egyrészt a tervvel kapcsolatos változások figyelemmel kísérése és a terv szükség szerinti módosítása, másrészt a terv céljainak megvalósítása, ütemezése, a megvalósítással kapcsolatos szervezések, ellenőrzések, visszacsatolás, folyamatos és felelősségteljes munkát kíván. Ezért a legsürgősebb feladatok egyike annak a szervezetnek a kialakítása és működési feltételeinek megteremtése, amelyik e sok szálon futó, sokrétű feladatot a jó gazda gondosságával koordinálni képes. Ez a szervezet két egymással összefüggő egységből áll: a kibővített KCS és a TM. A két egység között a folyamatok és a feladatok megoszlása az 54. 55. 56. ábrákon és 2. függelék táblázatán figyelemmel kísérhető.

A fejlesztési célok megvalósulása leggyakrabban a stratégiai alprogramok keretében megjelölt, vagy ehhez kapcsolható *projektek* révén történik. Az a szerencsés állapot, ha a projektek menedzselésével kapcsolatos – előkészítés, tervezés, megvalósíthatósági tanulmány, közbeszerzési eljárás, lebonyolítás, műszaki ellenőrzés, pénzügyi elszámolási – feladatokat a helyi munkaszervezet végzi, még ha olykor külső szakértők megbízását is igényli. Ez a helyi foglalkoztatásra, a jövedelmekre és a szellemi erőforrásokra is kedvező hatással lehet.

4.5.8. A TERVEK FELÜLVIZSGÁLATA, VISSZACSATOLÁS

Egy településfejlesztési koncepció és az abból levezetett stratégiai terv alapjául szolgáló jellemzők egy idő után oly mértékben megváltozhatnak, hogy a kitűzött célok, programok már nem vezetnek az elvárt eredményre, ezért szükségessé válik a tervek időnkénti felülvizsgálata.

A felülvizsgálatot a tervek lejáratának időpontjában, vagy a tervek tartalmát, hatékonyságát, megvalósíthatóságát befolyásoló események után célszerű elvégezni. Ilyenek pl. a gazdaságpolitikát, a területpolitikát, a támogatásokat érintő változások, vagy a helyi képviselőválasztás.

A felülvizsgálat során értékelni kell a célok megvalósulásának időarányos részét, elsősorban a foglalkoztatottság, a jövedelmek és az életminőség szintjén, illetve, hogy az elért eredmény és az időközben felmerülő újabb problémák mennyiben igénylik a célok módosítását.

A tervek felülvizsgálata és a folyamat figyelemmel kísérése a TM és a KCS feladata, de szorosan kapcsolódik az önkormányzat érdekkörébe is. Ahhoz, hogy a társadalmi kohézió és a településfejlesztéshez fűződő bizalom erősödjék, s e tevékenység hitelessége növekedjen, időnként a település nyilvánossága elé kell tárni a településfejlesztésben elért eredményeket, a problémákat, azok okait és a folyamat hatásait.

5. AZ ÚJ ÉS ÚJSZERŰ KUTATÁSI EREDMÉNYEK, TÉZISEK

5.1. AZ ÚJ ÉS ÚJSZERŰ KUTATÁSI EREDMÉNYEK

E dolgozat eredményeként készült el az – elsősorban a települések saját erőforrásaik hasznosítására alapozott – Endogén Fejlesztési Stratégia és Módszere (EFS-M), mely a helyi tartósan alacsony foglalkoztatás és jövedelmek szintjéből adódó problémák megoldását kívánja elősegíteni.

- ♦ A szemléletében is újszerű EFS-M a helyi társadalmat, mint a területi tőke alkotóképes erőforrását, a célok érdekelt meghatározóját és lehetséges megvalósítóját helyezi középpontba annak figyelembevételével, hogy a fenntarthatóság a helyi társadalomnak alapvető érdeke.
- ♦ Az EFS-M szemléletéből fakadóan a helyi társadalmi- és gazdaságfejlesztési kérdések megoldására is kiterjed, szemben a korábban készült útmutatók tartalmával, melyek sem a helyi gazdaságfejlesztést, sem a foglalkoztatás, sem a jövedelmek növelését érdemben nem tartalmazták. Emellett a helyi társadalmi- és gazdaságfejlesztési feladatot a tervezéssel befejezettek tekintették, holott ezzel még semmilyen eredmény nem valósult meg.
- ♦ Az EFS-M hiánypótló munka, hiszen nem ismeretes olyan endogén településfejlesztési stratégia és módszer, amely a jelenlegi peremfeltételeket tekintetbe véve a települések számára hosszú távra szólóan részletes, a gyakorlatban használható útmutatóként szolgálna társadalmi-gazdasági céljaik megfogalmazásában és megvalósításában.
- ♦ Az EFS-M kialakításához a problémakörre jelentősebb hatással lévő, de helyi szinten nem befolyásolható (globalizációs, gazdaság- és területpolitikai folyamatok), illetve a megoldást elősegítésében számításba vehető szignifikáns tényezők (helyi erőforrások, uniós és hazai támogatások, KMT) és ezek összefüggéseinek tisztázása összetett kutatási program lefolytatását és néhány fogalom értelmezését is igényelte.
- ♦ Az újszerű szemlélet megkívánja a település – hazai körülmények között tisztázatlan – fogalmának rögzítését, hogy egyértelművé váljon, ki fejleszt, mit és kinek az érdekében. Ebben a megközelítésben *a település az emberek és az általuk létrehozott létesítmények organikus térszerkezeti egysége, ahol a tevékenységek mozgatórugója a helyi életfeltételek és az életminőség jobbítása*. A korábban másként értelmezett fogalom okán a helyi társadalmat – mint a célok érdekelt és jogos meghatározóját, s mint a célok lehetséges megvalósítóját – nem vették számításba sem a jogalkotás, sem a programalkotások során. Az Mötv. e tekintetben jelentős előrelépés, mivel az önkormányzatoknak a helyi erőforrások hasznosítását és a helyi

társadalmi szerveződések elősegítését célszerűen előírja, tekintve, hogy az önkormányzatok a település erőforrásainak többségével nem rendelkeznek. Ugyanakkor a megoldás mikéntje még nem körvonalazódik, pedig ez a merőben új helyzet, az önkormányzatoktól és a helyi társadalomtól is paradigmaváltást igényel. Várhatóan készülnek majd az új helyzetnek megfelelő – a helyi fejlesztési stratégiák megalkotását segítő – irányelvek, útmutatók, jogszabályok. A 218/2009. (X. 6.) Korm. rendelet ugyanis nem lesz képes kellően elősegíteni az Mötv. előírásainak megvalósítását, hiszen figyelmen kívül hagyja a helyi társadalmi igényeket, s az alkotóképes emberi erőforrásokat.

Ezzel szemben az EFS-M elsősorban a helyi – kiemelten az emberi – erőforrások feltárására és a helyi társadalmi érdekek szerinti optimális hasznosítására törekszik a fenntarthatóság keretei között. Az EFS-M az Mötv. előírásaival összhangban elősegíti a jogszabályokban, a felsőbb szintű tervekben és a helyi társadalom által megfogalmazott célok megvalósulását, ami motiváló hatású a helyi társadalomra. Az EFS-M által képviselt szemlélet elősegíti a helyi társadalom saját települése iránti nagyobb felelősségvállalást és a saját életminőségük növelése érdekében történő együttműködést. Az EFS-M a települések fejlődéséhez szükséges, de illetékességükön túlmutató célok kiemelésével – a települések közötti érdekazonosságok mentén – térségi együttműködések kialakítását és térségi stratégiák megvalósítását is elősegíti.

- ♦ A települések fejlesztésével kapcsolatos feltételezések és az EFS-M elméleti megalapozása különböző kutatásokat, elemzéseket igényelt, amelyek új eredményeket és tapasztalatokat hoztak. Az elemzések értékelése a *foglalkoztatottság* és a *jövedelmek* változásának szemszögéből történt azzal a céllal, hogy e két jellemzőt leginkább tartósan befolyásoló tényezőket a Stratégia megfogalmazásánál figyelembe lehessen venni.
- ♦ A városok településfejlesztési terveinek elemző vizsgálata alapján kedvezőtlen képet kaptunk a városok tervellátottságáról, a településfejlesztés iránti affinitásáról, az érintettek aktivitásáról, felkészültségéről, a tervek tartalmi mélységéről, összefüggéseikről, a tervek közötti koherenciáról és a tervek hasznosításáról. Még az integráltnak nevezett településfejlesztési tervek, előírások sem részletezik a települések társadalmi és gazdasági növekedésének, sem a helyi versenyképesség növelésének részleteit.

Az EFS-M ebben a tekintetben is hiánypótló lehet, hiszen az EFS-M az integrált megközelítést az Európai Bizottság értelmezése szerint alkalmazza (EB 2012), és integrálja az önkormányzati feladatok ellátását és a helyi gazdaságfejlesztés, valamint a versenyképesség növelésének módszereit.

- ♦ Az EFS-M elkészítését megalapozó kutatások azt igazolták, hogy számos vizsgált tényező a foglalkoztatásra, és a jövedelmekre hatással vannak ugyan, de nem mutatható ki, hogy kö-

zülük bármely tényező – pl. a tervellátottság, a KMT, vagy a külföldi érdekeltségű vállalkozások száma – növelése önállóan meghatározó hatást váltana ki. Az EFS-M ennek megfelelően a stratégia megfogalmazásánál és megvalósításánál a helyi adottságoknak megfelelő módon és a szükséges mértékben ajánlja figyelembe venni az alkalmazandó tényezőket. Az EFS-M szükség szerint felhívja a figyelmet az egyes tényezők alkalmazásával kapcsolatosan – a település érdekeit érintő – hosszútávon esetlegesen felmerülő hatásokra. Az EFS-M illeszkedik az EU 2020 program céljaihoz, eszközrendszeréhez (Place-based, ITI, CLLD, LEADER), az OFTK céljaihoz és lehetőségeihez.

- ♦ Áttanulmányozva hazai és külföldi – az OECD, EU, Világbank és más külföldi szervezetek által kidolgozott, illetve más országokban alkalmazott – irányelveket, útmutatókat, megállapítható, hogy bár sok értékes információt jelentenek, de a hazai sajátosságok – település-szerkezet, gazdasági szerkezet, jogszabályi keretek, a települések társadalmi, gazdasági jellemzői – nem teszik lehetővé, ezen irányelvek, vagy módszertani útmutatók jelentősebb mértékű átvételét.
- ♦ *A kutatási eredmények és tapasztalatok alapján, a település- és helyi gazdaságfejlesztés peremfeltételeit és a helyi adottságokat mérlegelve, alulról szerveződő, elsősorban helyi erőforrásokra alapozott, helyi érdeket tükröző, hosszútávra szóló fejlesztési stratégia és részletes, a gyakorlatban követhető módszer az Endogén Fejlesztési Stratégia kidolgozására került sor. Az EFS-M tartalmazza a településfejlesztés – az előkészítő, szervezési feladatok, a részvételi tervezés és megvalósítás, a visszacsatolás – folyamatának lépéseit, a megvalósítást elősegítő szervezeti háttér kialakítását is magába foglalva.*
- ♦ *Az EFS alkalmazását a Módszer három egymással összefüggő, de különböző részletezettségű változattal igyekszik elősegíteni, melyek külön és együtt is alkalmazhatók.*
 - a. *A 4. fejezetben bemutatott lehetőség a részletező Módszer, amely lépésről-lépésre végigvezeti az alkalmazót az egyes fázisokon, megindokolva a fontosabb tennivalókat, a táblázatok használatát, a már feldolgozott adatok átvételének lehetőségeit, megvilágítva a belső összefüggéseket.*
 - b. *„Az Endogén Fejlesztési Stratégia és Módszere (EFS-M) folyamata és a feladatmegosztás” (2. függelék) az EFS megvalósítási folyamatának egy olyan táblázatos bemutatása, amely az egymásra épülő fázisok logikai sorrendjében, a feladatok tartalmát, a megfelelő összefüggések alapján hozzárendeli az érintett szereplőkhöz, megjelölve a felelős szereplőt és azt, hogy az adott témakörben a többi szereplőnek mi a teendője.*
 - c. *A 3. függelék elsősorban a kisebb települések számára készített szöveges útmutató, amely az EFS megvalósításához szükséges tevékenységek logikai sorrendjét követve, indoklá-*

sokkal és példákkal teszi világosabbá a szükséges lépéseket, több esetben hivatkozva a másik két módszerben részletezett elemekre.

5.2. TÉZISEK

A foglalkoztatás és a jövedelmek alacsony szintjéből adódó, a rendszerváltás óta tartó problémák helyi kezelésére az önkormányzatoknak még nincsenek megfelelő eszközeik. Az önkormányzatoknak és a helyi társadalomnak is érdeke, hogy e problémakör enyhítésére megoldás szülessen, ami a helyi társadalmi-gazdasági fejlesztéssel érhető el. Ehhez azonban a települések önkormányzata és társadalma számára fontos lenne egy olyan gyakorlatban alkalmazható stratégia és módszer, amely – adott peremfeltételek mellett – útmutatószerűen segítséget nyújt egy társadalmi-gazdasági célú településfejlesztés eredményes és hatékony ellátásában. Ezen igényt felismerve készült el az Endogén Fejlesztési Stratégia és Módszere (EFS-M). A kutatások és elemzések tanulságait a következő tézisek foglalják össze.

T.1. Településeink mozgásterét a külső tényezők – a globalizációs folyamatok, a KMT és a hazai gazdaságpolitika – egyre inkább meghatározzák, miközben a települések többségénél a gazdasági növekedésben, a foglalkoztatásban és jövedelmekben hanyatlás jelei mutatkoznak. A kutatások nem utalnak e külső tényezők változásában olyan trendekre, amelyek hatására a települések értékelhető eredményre számíthatnának versenyképességük növelésében, sem a települések és a térségek közötti – életszínvonalban megmutatkozó – differenciálódás mérséklésében. E külső tényezőkre a települések csekély hatással lehetnek, noha azok várhatóan a következő időszakokban is meghatározóak lesznek. E tényezőket, folyamatokat és az ezekből fakadó hatásokat célszerű peremfeltételeknek minősíteni, a település gazdasági növekedését és a helyi versenyképesség növelését pedig elsősorban a helyi erőforrásokra alapozni. Ezáltal a területi tőke hasznosítása mindinkább helyi kompetenciába kerülhet, fokozatosan csökkenthető a települések függősége és növekedhet a működési biztonságuk. Az endogén fejlesztés nemcsak újfajta stratégiát, hanem szükségszerűen paradigmaváltást is igényel, ami a helyi társadalom saját jövője iránti felelősségének tudatosodásában és a közös célok megvalósítása érdekében való együttműködésekben mutatkozik meg. Az EFS-M alkalmazása – a helyi versenyképesség növelésének elősegítése mellett – várhatóan hozzájárul e paradigmaváltáshoz is.

T.2. Minden településnek célszerű rendelkeznie az adottságaira épülő és a helyi társadalom érdekeinek megfelelő, általuk elfogadott településfejlesztési tervvel. Egy település területi tőkéjének saját, helyi érdekek szerinti optimális hasznosítása – és annak számonkérése – megfelelő településfejlesztési terv nélkül ugyanis nem lehetséges. Az önkormányzatok számára a

helyi erőforrások hasznosítása a Mötv. által meghatározott hosszútávra szóló, összetett feladat, amit csak megfelelő településfejlesztési tervek birtokában lehet felelősséggel ellátni és számon kérni.

Emellett az önkormányzat nem rendelkezik a település erőforrásainak többségével, hiszen az aktivizálható és fejleszthető emberi erőforrások személyekhez köthetők. Ez alapján egy település erőforrásai hosszabb távra szólóan csak akkor hasznosíthatók eredményesen, ha az önkormányzat a helyi társadalommal érdekalapú közös stratégiát alakít ki, amely motiválja a résztvevőket a megvalósításra. A településrendezési tervet érdemileg olyan településfejlesztési koncepció alapozhatja meg, amely a település gazdasági és versenyképességi növekedését is magában foglalja. A települések népessége ugyanis elsősorban a foglalkoztatás, jövedelmek és életminőség növelésével őrizhető meg.

A település társadalma részvételével készült és általa elfogadott helyi településfejlesztési terv nélkül sem a települések törvény általi kötelezettségének, sem a település társadalma versenyképesség iránti igényének nem lehet megfelelni.

T.3. Az EFS-i tervezés a helyi társadalomnak a település fejlesztésére irányuló hosszú távú céljainak megvalósítását szolgáló folyamat, amely a település társadalma életminőségének, a foglalkoztatottság, a jövedelmek növelésének módját foglalja magában. A fejlesztési tevékenység eredménye azonban nem a tervek elkészítésével, hanem a tervezett célok megvalósításával realizálódik.

A településfejlesztési célkitűzések elérésének akkor van reális esélye, ha azokat helyi közösségi érdek motiválja, hiszen ez mozgósítja a helyi szereplőket a megvalósításban. A település társadalmának csaknem minden tagja érdekelt az EFS által megfogalmazott, életszínvonalat, életminőséget növelő célok elérésében, noha a valóra váltást megalapozó részcélokban lehetnek eltérések. Ezek feloldásában, a közösségi érdekek kialakításában és megvalósításában az érintettek széleskörű, folyamatos bevonása jelenthet megoldást.

A tervezett célok megvalósulása érdekében ajánlatos olyan intézményes hátteret kialakítani és működését biztosítani, amely a település társadalmának minden tagját felöleli. Az EFS-M e kérdést a településfejlesztésben érdekelt három stratégiai szereplő – önkormányzat, civil és a gazdasági szféra – által alapított Koordinációs Csoport (KCS) köré szervezi, amely szükséges kapacitású települési munkaszervezetet (TM) működtet hatékonyabbá és kezelhetőbbé téve e sokszereplős modellt. A KCS szakértőkkel történő kibővítése pedig képessé teszi, hogy segítse a TM munkáját és kontrollálja a településfejlesztés eredményességét.

T.4. A kutatások eredményei arra utalnak, hogy csak több tényező együttes alkalmazása révén lehet a településfejlesztés eredményes. A helyi erőforrások minősége, a társadalmi együttmű-

kódás céljainak KCS általi képviselete és koordinációja mellett szükséges egy olyan szakmailag felkészült településfejlesztési munkaszervezet (TM), amely e sokszereplős, sok érdeket érintő hosszú távra szóló, szerteágazó és folyamatos operatív feladat ellátását felelősséggel képes megvalósítani. A megfelelő döntés-előkészítés, a tervezés, szervezés és a megvalósítás koordinálása, megbízható munkaszervezeti háttérrel igényel. E munkaszervezet vezetője, egyben a településfejlesztés szakmai koordinátora, akinek felkészültségén, rátermettségén, aktivitásán nagymértékben múlik a településfejlesztés sikere. A Módszer elsősorban az ő munkájának segédeszköze. A 3.1.2.4. fejezet és a 2. függelék táblázata részletezi e kérdéskört.

T.5. Az endogén fejlesztés iránti igény a helyi erőforrások szükségszerű felhasználásával élni fog, de módszere, alapja és eszközei még nem tisztázódtak. Az alulról szerveződés alapjának azt a térszerkezeti elemet logikus tekinteni, amelyik hosszú távon a legbiztosabb háttérrel nyújtja a helyi gazdaságfejlesztés és a helyi versenyképesség növelésének, s egyben az MÖtv. előírásainak teljesítését is elősegíti. A települési szint mellett talán több érv szól, ugyanakkor a „régión” alkotó települések fejlődése kölcsönhatásban van az érintett településeket magába foglaló „régión” fejlődésével, így a tudatos és tervezett fejlesztésük is összefügg. Ez alapján célszerű átgondolni, melyek azok a jellemzők, amelyek a hazai sajátosságokat tekintetbe véve erősíthetik ezt a viszonyrendszert és az így összefüggő tér versenyképességét. Tekintetbe kell venni viszont, hogy a közös célok elérése érdekében ésszerű az együttműködés, a részvétel viszont önkéntes. Azaz olyan érdekalapú közös célok kialakítására kell törekedni, amelyek biztosítják, hogy az érintett települések jogai és érdekei nem csorbulnak. Egyrészt a közösségi érdekek ezt kívánják, másrészt nincs olyan település-méret, ahol a szubsidiaritás elve már nem érvényes, s az önkormányzat csökkentett jogokkal rendelkezik. Ez a problémakör túlmutat a településméret és a kapcsolódó jogok kérdésén, hiszen tartalmilag ki lehet a magyar vidék jövőbeni fenntarthatóságára. A kisebb települések többségének népessége erősen csökken, ami veszélyeztetheti az ország vidéki értékeinek jövőbeni megtartását. A kisebb települések azonos fejlesztési partnerként való kezelése, velük érdekközösségen alapuló hálózatok kialakítása közösségi érdek.

T.6. A település alapja és egyben része is egy nagyobb térszerkezeti egységnek, így ha egy térség területi tökéjében az azonos településfejlesztési célokat szándékozunk feltárni, célszerű azonos településfejlesztési módszert alkalmazni, ahol a térségi célok közös nevezője az egyes településfejlesztési tervekben megfogalmazott célok érzékenysége. A települési és térségi társadalmi akaraton alapuló fejlesztési célok egysége így biztosítható. Az EFS-M – útmutatóként szolgálva – megkönnyíti a helyi adottságokra épülő és helyi érdekeknek megfelelő célok megfogalmazását és megvalósítását, egyben elősegíti a településeken belüli, illetve a települé-

sek közötti együttműködéseket, a településfejlesztés és a területfejlesztés egységesítését, a tervezés és megvalósítás hatékonyságát. A Módszer egységes alkalmazása a települési tervek-re támaszkodva jelentősen megkönnyítheti a térségi szintű tervezést. Az érdekezések feltárása nagymértékben elősegítheti az együttműködések megerősödését, a különböző klaszterek kialakulását, melyek a versenyképesség növelését nagyban serkentik, települési és térségi szinten egyaránt.

Megjegyzés a Tézisekhez

Egy újszerű módszer használhatósága annak alkalmazása útján kaphat bizonyosságot. Ennek jegyében kezdtük el a Módszer használatának bevezetését egy kisváros településfejlesztési tervezésrendszerébe. Célszerűnek látszott azonban a tesztelést elhalasztani, mivel időközben az Alaptörvény mellett több olyan jogszabály született, s a közigazgatás rendszerében olyan változások történtek, amelyek a feladat és hatásköröket megváltoztatták. Emellett az EU 2014-2020 időszak és az ehhez kötődő hazai OFTK terveit is fontos volt megvárni, hogy ezek céljait, eszközrendszerét a Módszer véglegesítésénél figyelembe lehessen venni.

Ehhez kapcsolódóan megjegyezem, hogy valójában minden településfejlesztési tevékenység egyfajta tesztelés, amelynek tanulságait célszerű hasznosítani. A település- és területfejlesztési tevékenységek peremfeltételei és elemei – erőforrásai, érdekviszonyai, céljai – folyamatosan változnak, így a tényezők súlyának és a változások mértékének megfelelően a terveket – olykor a módszereket – a célszerűségnek megfelelően időnként korrigálni kell. Több külföldi, közöttük a svájci IRAP Területfejlesztési Intézet hasonló szemlélet szerint dolgozik.

5.3. BEFEJEZŐ GONDOLATOK

A Disszertáció elsősorban a települések, valamint a foglalkoztatás és jövedelmek alacsony szintjéből származó társadalmi-gazdasági problémák okainak vizsgálatára irányult, illetőleg ezen ismeretekre alapozva egy a gyakorlatban hasznosítható társadalmi-gazdasági fejlesztési célú településfejlesztési Stratégiai Módszer (EFS-M) kialakítására vállalkozott. A településfejlesztés és a települések versenyképességének állapotát, trendjeit, a külső és belső tényezőknek a versenyképességre történő hatásait, s ezek összefüggéseit többféle kutatási módszerrel igyekeztem feltárni. Az elemzések olyan eredményeket és összefüggéseket is feltártak, amelyek jelentősen behatárolják a települések versenyképességének növelését és további elemzésekre várnak.

Azzal előre számolhattunk, hogy a globalizáció hátrányos folyamatainak hatásait, mint peremfeltételeket az országnak és a településeinknek figyelemmel kell venni. A külföldi műkö-

dő tőke „súlyával” kapcsolatos sajátosságokkal és a centrum-periféria viszonyból eredő esetleges hátrányaival ugyancsak számolni kell. Jelentős eredmény, hogy bizonyos mértékig még a sikertelennek tűnő eu-s és a hazai kohéziós, regionális és településpolitika hiányosságai is korrigálhatók az alulról szerveződő, helyi erőforrásokra alapozott stratégiával.

Nehezebb és jóval összetettebb problémának látszik a kutatások révén részben feltárt főváros-vidék közötti mélyülő centrum-periféria viszony megoldása, amellyel szemben a vidéknek egyelőre nincs eszköze. E problémakör az ország 3153 települése (a vidék) és a főváros közötti, illetve a Közép-Magyarország Régió (KM), illetve az ország többi hat régiója közötti versenyképesség növekedésében kimutatható erősödő különbségek jellemzőit, a mögötte rejlő társadalmi-gazdasági tartalmat, az e folyamatok összefüggéseit, okait és az esetleges harmónia helyreállítását foglalja magában. Egy esetlegesen erre irányuló vizsgálat messze túlmutat a jelenlegi témakörön, itt csupán a témához tartozó kutatások hívták fel a figyelmet a főváros és a vidéki települések mutatói közötti aránytalanságokra.

A fentiek alapján a javaslat arra irányul, hogy a Budapest-vidék közötti eltorzult viszony helyreállítása érdekében folyjanak kutatások, hogy mely struktúra és stratégia vezethet az ország egészére kiterjedő, arányosabb versenyképesség növelésére, és egy kiegyensúlyozottabb életminőség eléréséhez. Ennek eredményeként hazai viszonyok között is elindulhat egy összehangolt település-, terület-, vidék-, és gazdaságfejlesztési folyamat, ahol nem csupán a különböző indíttatású tervek elkészítése, hanem az abban megfogalmazott célok megvalósulása lesz az eredmény. Az EU 2020 stratégiája és eszközrendszere, valamint az OFTK keretei adhatnak e kérdéskörre megoldást, amennyiben a kohéziós politika valóban prioritást élvez.

Az EFS-M, alulról szerveződő és helyi erőforrásokra alapozott stratégia, amely kisebb függőséget, s nagyobb biztonságot eredményezhet a települések számára jövőképük megvalósításában. Ez lassúbb gazdasági növekedést és a településen kisebb kitermelt nyereséget is jelenthet. Itt azonban az a cél, hogy hosszú távon minél több helyi ember számára legyen biztosítva a jobb életminőség, amihez a saját munkája és erőfeszítése révén önmaga is hozzájárul, s emellett ez takarékosabb helyi erőforrás felhasználását is eredményezheti.

A Disszertációmban megfogalmazott gondolatok, remélhetően települési szinten is, hozzájárulnak annak felismeréséhez, hogy a helyi életminőség növeléséhez cselekedni kell, hiszen csak a hanyatlás megy magától. A legszélesebb körnek szóló üzenet pedig az, hogy a „területi tőke” *nem csak elszenvedője, hanem formálója és erőforrása a fejlesztéspolitikai beavatkozásoknak.* (Farágó, 2013).

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúton, köszönöm meg hálás szívvel Tanárainknak, hogy tudásukat megosztották velem, s ezzel eljuthattam arra a felkészültségi szintre, hogy e Disszertáció megírására és megvédésére vállalkozhattam.

Tisztelettel köszönöm meg Dr. Buday-Sántha Attila Professzor Úr fáradhatatlan segítségét, amely minden nehézség ellenére megerősített hitem megtartásában.

Köszönöm Dr. Varga Attila Professzor Úr szakmai iránymutatásait és támogatását, amely hozzájárult a kutatómunkám kibővítéséhez, az állításaim mélyebb tudományos alátámasztásához.

Hálás köszönettel tartozom témavezetőmnek, Dr. Faragó László Tanár Úrnak, aki áldozatos munkájával, és magas színvonalú, folyamatos szakmai iránymutatásával hozzásegített a Doktori Értekezésem elkészítéséhez.

Végtelenül hálás vagyok Dr. Mezei Cecília Tanárnőnek szakmai útmutatásaiért és a minden kételyt kizáró lelkiismeretes munkájáért, amellyel részletekbe menő alaposítással végig opponálta a dolgozatomat.

Nagy tisztelettel köszönöm Dr. Hanyecz Lajos Tanár Úrnak az Abszolutórium Dolgozatom bírálatában, valamint a Doktori Értekezésem tervezetéről írt *előopponensi véleményében* tett értékes szakmai megjegyzéseit, észrevételeit, melyekkel nagyban hozzájárult dolgozatom tartalmának, szerkezetének pontosításához.

Köszönöm Dr. Csátori Bálint Úrnak a Doktori Értekezésem tervezetéről *előopponencia* keretében megfogalmazott tartalmas véleményét és javaslatait, melyek hozzásegítettek a dolgozat helyes irányának megtalálásához.

Tisztelettel köszönöm Dr. Benedek József Professzor Úrnak, a külföldi publikációk megjelenésében nyújtott felbecsülhetetlen segítségét.

Köszönöm Dr. Koltai Zoltán Tanár Úrnak részletes és színvonalas opponensi véleményét, ami a részletek fontosságára is ráirányította a figyelmemet.

Hálásan mondok köszönetet férjemnek, Pásztai-Tóth Gyulának, aki mérnöki gondolkodásával, tervezésben szerzett tapasztalatával és töretlen hitével mindvégig, egészen a 2014. október 08-án tragikus hirtelenséggel bekövetkezett haláláig mellettem állt.

Szeretettel köszönöm meg lányomnak, Schunk Mónikának és Dr. Bajusz Izabellának az angol szakfordításokban nyújtott áldozatkész segítségüket.

Tisztelettel köszönöm Hunyadvári Lászlónak a számítógépes grafikák készítésében és a Dolgozat formai szerkesztésében nyújtott nélkülözhetetlen segítségét.

Köszönettel tartozom Nagy Imre, volt Csongrád megyei főépítész Úrnak és mérnök kollégáinak, akik megosztották velem sokéves tapasztalataikat, tudásukat, és megerősítették a választott témám gyakorlati oldalról való megközelítésének fontosságát.

Köszönöm mindazoknak, akik bármi módon hozzájárultak ismereteim gyarapításához és a Disszertációban megfogalmazott tartalom kidolgozásához.

Tisztelettel köszönöm Kunszentmiklós Város Önkormányzatának és polgármesterének, Bödi Szabolcs Úrnak, hogy lehetőséget adtak a Stratégia és Módszere alkalmazásának tesztelésére, illetve mindazoknak, akik munkájukkal, együttműködésükkel hozzájárulnak a Módszer szélesebb körű alkalmazhatóságához.

Ezúton mondok köszönetet Dr. Páva Zsolt, Pécs Megyei Jogú Város polgármesterének az általa nyújtott segítségért és mindazon városok vezetőinek, munkatársainak, akik adatszolgáltatásukkal elősegítették empirikus kutatómunkámat, mely alátámasztja az Endogén Fejlesztési Stratégia és Módszere kidolgozásának és alkalmazásának szükségességét.

A Disszertáció anyaga évekig tartó tanulmányok, a téma iránti érdeklődés, sokéves saját kutatómunka és évtizedek alatt összegyűlt tapasztalat eredménye, amely egyrészt az irodalomjegyzékben felsorolt szerzők tudásanyagának részbeni átvételére épül, másrészt azokra a művekre, kiadványokra, melyeknek szerzőit és a tőlük szerzett ismereteket pontosan fel sem lehet sorolni.

A Doktori Értekezésemet Édesanyámnak és Édesapámnak ajánlom. Hálásan köszönöm, hogy küzdelmes életükben mindenben jó példával jártak elől, hangsúlyozták a szeretet és a tudás fontosságát, a kitartás és a hit erejét.

FÜGGELÉKEK ÉS MELLÉKLETEK TARTALOMJEGYZÉKE

1. függelék: FOGALMAK ÉS RELEVÁNS ÖSSZEFÜGGÉSEK (lásd 1.4. fejezet).....	219
2. függelék: AZ ENDOGÉN FEJLESZTÉSI STRATÉGIA (EFS) MÓDSZERTANI FOLYAMATA ÉS A FELADATMEGOSZTÁS.....	229
1. melléklet: FEJLESZTÉSI CÉLPIRAMIS.....	239
2. melléklet: STRATÉGIAI CÉLPIRAMIS.....	240
3. melléklet: A FEJLESZTÉSI CÉLPIRAMIS RÉSZLETEZÉSE.....	241
4. melléklet: STRATÉGIAI CÉLPIRAMIS RÉSZLETEZÉSE.....	244
5. melléklet: AZ ALPROGRAMOK TARTALMI RÉSZLETEZETTSÉGÉNEK BEMUTATÁSA A STRATÉGIAI PROGRAM PÉLDÁJÁN.....	247
6. Melléklet: AZ EGYEZTETÉSI, VÉLEMÉNYEZÉSI ELJÁRÁSBA BEVONANDÓK JAVASOLT LISTÁJA.....	251
7. Melléklet: SEGÉDTÁBLÁZATOK.....	253
8. Melléklet: KÉRDŐÍV A TERMÉKELŐÁLLÍTÓ IP. VÁLLALKOZÁSOK RÉSZÉRE A GAZDASÁGI ADATOK BESZERZÉSÉHEZ.....	272
9. Melléklet: KÉRDŐÍV A SZOLGÁLTATÓ VÁLLALKOZÁSOK RÉSZÉRE.....	274
A GAZDASÁGI ADATOK BESZERZÉSÉHEZ.....	274
10. melléklet: KÉRDŐÍV A MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐK RÉSZÉRE A GAZDASÁGI ADATOK BESZERZÉSÉHEZ.....	276
11. melléklet: KÉRDŐÍV A LAKOSSÁG RÉSZÉRE.....	279

FÜGGELÉKEK

1. függelék: FOGALMAK ÉS RELEVÁNS ÖSSZEFÜGGÉSEK (lásd 1.4. fejezet)

A dolgozatban főként a *Fogalom meghatározások, Területfejlesztési fogalomtár* (Faragó L.) által megfogalmazott definíciókat használom, de a problémakörrel kapcsolatosan több olyan fogalom alkalmazására is sor kerül, amelyeket többféle értelemben használnak, de adekvát meghatározásuk nincs. Fontosnak tartom azon fogalmak és összefüggések egyértelművé tételét, amelyek kapcsán az egyes tényezők szerepére, vagy hatásukra hivatkozni szándékozom.

Életminőség értelmezése tudományáganként is igen különböző. Lényegében az emberek testi-lelki érzéseinek harmóniáját kifejező elégedettségi szintet jelenti. Ez azonban adott társadalmi-gazdasági-környezeti szituációban, egyénenként és időben is változhat. A településfejlesztés az életminőség növelését célzó tevékenysége során, a hatásokat kiváltó, mérhető tényezők vizsgálatára és fejlesztésére támaszkodhat. A hazai és nemzetközi gyakorlatot áttekintve az *tapasztalható, hogy a településfejlesztési tevékenységek az életminőség növelését szolgálják, így az életminőség növelése a településfejlesztés általános céljaként is megfogalmazható*. E kérdéskör összefüggéseit „A területi egységek versenyképességének piramis-modellje” (Lengyel 2003, 292. o.) szemléletesen bemutatja. Az ábra logikája szerint alacsony életszínvonal, csekély foglalkoztatás és jövedelmek mellett, nem lehet magas életminőséget elérni. Ebből fakadóan az életminőség alapvetően összefüggésben van a foglalkoztatottság és a munkajövedelmek szintjével. Ez a megközelítés az OECD és az EU általi versenyképesség¹ meghatározásával harmonizál, ahol a végső cél – a relatíve magas jövedelem és relatíve magas foglalkoztatottsági szint tartós létrehozása révén – az életszínvonal és az életminőség magas szinten történő megtartása. Tekintve, hogy településeink többsége a helyi társadalmi-gazdasági hanyatlás legfőbb előidézőjének az alacsony foglalkoztatást és az alacsony jövedelmeket tekinti, ennek kedvező irányú megváltoztatása a *helyi gazdaságfejlesztés* és a *versenyképesség* növelésével prioritást kap, de minden egyéb – a helyi társadalom által megfogalmazott – életminőség emelését növelő cél támogatást élvez.

¹ „Az OECD több dokumentuma, az EU hatodik regionális (1999-es) és második kohéziós (2001-es) jelentése alapján: a versenyképesség egységes (sztemerd) fogalma: a vállalatok, iparágak, régiók, nemzetek és nemzetek feletti régiók képessége relatíve magas jövedelem és relatíve magas foglalkoztatottsági szint tartós létrehozására, miközben a nemzetközi (globális) versenynek ki vannak téve.” (Lengyel 2000. 39. o.).

Endogén Fejlesztési Stratégia a helyi közösség társadalmi-gazdasági fejlesztése megvalósításának eszköze egy *alulról szerveződő, együttműködésre épülő* elsősorban a *helyi erőforrásokra* alapozó és *helyi közösségi érdekeknek megfelelő fejlesztési célú stratégia*. A településekre alapozott, alulról szerveződő, endogén fejlesztési stratégia a települések közötti érdekazonosságokra építve fogalmazza meg térségi fejlesztési céljait, ahol a várható multiplikatív hatások ösztönzik a településeket az együttműködésre.

Endogén Fejlesztési Stratégia Módszere az Endogén Fejlesztési Stratégia megvalósításának módját és eszközeit mutatja be. A Stratégia és a Módszer szorosan összetartozik, ugyanis a Módszer a Stratégia egyes fázisait részletezi olyan mélységig, hogy az alkalmazó település, vagy térség sajátos adottságait és az összefüggéseket megfelelően értékelve, összeállíthassa a saját Endogén Fejlesztési Stratégiáját, valamint megtervezhesse a működéshez szükséges szervezeti hátteret, a működés, az ellenőrzés és visszacsatolás folyamatát. Ami tehát a Stratégiában megoldandó kérdésként jelentkezik annak mikéntjére a Módszertani fejezet választ ad. Helyi Endogén Fejlesztési Stratégia az Endogén Fejlesztési Stratégia Módszere segítségével, a helyi sajátos adottságoknak és érdekviszonyoknak megfelelően összeállított és a helyi társadalom által elfogadott stratégia.

Európa 2020 stratégia: 2010 júniusában az Európai Tanács elfogadta az Európa 2020 stratégiát, amelynek célja az intelligens, fenntartható és inkluzív² növekedés ösztönzése. 2011. október 6-án az Európai Bizottság elfogadta azt a jogszabálycsomag-tervezetet, amely keretet ad az EU 2014 és 2020 közötti kohéziós politikájának. Eszközei:

- A „place-based” területi alapú szemléletű térségi alapú gondolkodásmód. Az EU versenyképességének növeléséhez a decentralizáltabb szemléletű place-based modellt találja alkalmasnak, amivel mélyebben feltárhatja és aktivizálhatja a helyi erőforrásokat. E szemlélet esetében a „területi alap” nemcsak közigazgatási, statisztikai területegységeket jelenthet, hanem szükség szerint igazodhat a településfejlesztési célok azonosságára alapján felismerhető régiók kapcsolatrendszeréhez is. Fontos tartalmi elemei
- hosszú távú fejlesztési stratégia, amelynek célja a helyi erőforrások hatékonyabb hasznosítása,

² Az ún. „inkluzív” növekedés:

- az európai foglalkoztatási arány növelése – a cél az, hogy különösen a nők, a fiatalok és az idősebbek számára több munkahely és jobb állások álljanak rendelkezésre;
- a készségekbe és a képzésbe történő beruházás révén annak elősegítése, hogy az emberek – életkortól függetlenül – képessé váljanak az előttük álló változások felmérésére és a változások kezelésére;
- a munkaerőpiacok és a jóléti rendszerek modernizálása;
- annak biztosítása, hogy a növekedés előnyeiből az EU valamennyi területének haszna származzék.

- az életszínvonalbeli egyenlőtlenségek csökkentése,
 - az adott területet megfelelően kiszolgáló közszolgáltatások biztosítása a helyi adottságok és a helyi érdekek figyelembevételével,
 - a részvételi demokrácián alapuló hosszú távú érdekalapú fejlesztési együttműködések,
 - a többszintű kormányzás rendszere által történő összehangolt támogatása, a szubszidiaritás érvényesülésével.
- *Integrált térségi beruházások (ITI) Integrated Territorial Investment, az EU 2014 pr. eszköze:*
- Terület alapú, bármely régió belüli vagy régió átnyúló területi stratégia lebonyolítására, amelyik integrált megközelítést igényel.
 - Különböző tematikájú, egymással összefüggő tevékenységeket tartalmazó integrált csomagról való előzetes döntés több évre vonatkozóan (top-down).
 - A megvalósításra kerülő prioritásokat a terület fejlesztési igényei alapján kerülnek kiválasztásra több OP, több prioritási tengelye alapján, integrált megközelítéssel.
 - Egységes irányítás, a megvalósítás egy szervezet által (delegálással helyi szintre), vagy Irányítóhatóság (IH), illetve Közreműködő Szervezet (KSZ) révén.
- *Közösségvezérelt helyi fejlesztések (CLLD) Community – led Local Development (EU 2014).*
- Terület alapú, de nem közigazgatási régió belüli térségek fejlesztése.
 - Helyi fejlesztési szükségleteket és lehetőségeket figyelembe vevő, helyi szinten innovatív elemeket tartalmazó fejlesztések (bottom-up).
 - Tagállam meghatározza a CLLD kiválasztásának kritériumait.
 - Helyi akciócsoport: elkészíti és lebonyolítja a CLLD stratégiát (a LEADER programhoz hasonlóan). (Szokolai, 2012).

Helyi Gazdaságfejlesztés (HGf): „A HGf koncepciója nem tekinti azonosnak a fejlődést a gazdasági növekedéssel, s az utóbbit egyre inkább minőségi, emberi-társadalmi jelenséggént értelmezi.” (Faragó 1990, 49. o.). „A HGf lényege, hogy a gazdasági kibocsátást javítja, növeli a munkahelyek számát és a jövedelmeket. (...)” (Lengyel–Rechnitzer 2005, 7. o.). A fentiek alapján a *HGf tudatos, helyi, közösségi beavatkozás a tartós gazdasági kibocsátás növelése érdekében, ezáltal emelve a munkahelyek számát és a jövedelmeket, hozzájárulva a helyi lakosok életminőségének javulásához.*

A település célszerűen olyan vállalkozásokat preferál, amelyek az áru-előállítás, vagy szolgáltatás révén pótlólagos forrásokat hoznak a település gazdaságának vérkeringésébe.

(Rechnitzer–Lados, 2004). Ide tartoznak a bázis (tradeable) szektorhoz tartozó termékfeldolgozó és az erőforrás-függő (resource-dependent) szektorhoz tartozó vállalkozások, tevékenységek (turizmus, egészségügyi szolgáltatások, felsőoktatás stb.). Azoknak a helyi (non-tradeable) szektorhoz tartozó vállalkozásoknak a támogatása szintén célszerű, amelyek működése révén az előzőek fejlődése elősegíthető, illetve a kívülről beszállított áru, vagy kínált szolgáltatás kiváltható. E szemlélet alkalmazása csökkenti a helyi gazdaságból való forráselvonást, növeli a helyi ellátás biztonságát, emellett helyi munkalehetőségeket kínál.

Helyi vállalkozások szerepe. A belső erőforrások, a helyi foglalkoztatás és az átlagjövedelem szintje egymással összefüggésben lévő tényezők, ahol a belső erőforrások dinamikáját a helyi vállalkozói társadalom – elsősorban a KKV³-k – sikeres működése jelenti. Az önkormányzatnak számos és jelentős szerepe van a versenyképesség növelésében, de az értékteremtő szférában a foglalkoztatás és a jövedelmek növelése a vállalkozói szféra által valósulhat meg. Csak sikeres vállalkozás képes a foglalkoztatás és a munkabérek növelésére. A helyi vállalkozások sikeres működése a települési érdek okán kiemelt településfejlesztési kérdés.

KSK, Közös stratégiai Keret⁴: A közös rendelkezésekről szóló rendeletjavaslat a célkitűzések olyan hierarchiáját állítja fel, amely az Európa 2020 stratégia alapján mind az öt, a KSK-alap vonatkozásában közös tematikus célkitűzéseket határoz meg.

Külföldi működő tőke (KMT): A nemzetgazdaság egészének globális rendszerekbe való beintegrálódása mellett a gazdaság regionális tagoltságában is meghatározó szerepet játszik a külföldi tőke. Ennek ellenére az utóbbi években a működő-tőkeáramlás volumene kedvezőtlen tendenciát mutat.

Tekintve, hogy a települések társadalmának túlnyomó többségét helyi életszínvonal, életminőség foglalkoztatja, a Disszertációban a KMT szerepét e megközelítés keretében értékelem. Kiemelt szempont, hogy a KMT és a külföldi érdekeltségű vállalkozások milyen hatással voltak a vizsgált időszakban a települések gazdasági növekedésére, versenyképességére – a foglalkoztatás és a jövedelmek változására –, illetve a területi különbségek alakulására.

Bár a beáramló külföldi tőke célja, fajtája, szerepe és hatásai között jelentős különbségek vannak, a dolgozatban – a kérdéskört leegyszerűsítve – a KMT egységes, homogén tényező-

³ A KKV fogalmának (EU-ban SME) részletszabályai módosultak a 800/2008. EK bizottsági rendelet I. számú melléklete.

⁴ A közös rendelkezésekről szóló rendeletjavaslat a célkitűzések olyan hierarchiáját állítja fel, amely az Európa 2020 stratégia alapján mind az öt, a KSK-alap vonatkozásában közös tematikus célkitűzéseket határoz meg. Ezeket a célkitűzéseket alaponként konkrét (és az ERFA, ESZA, KA, EMVA és ETHA működésére vonatkozó rendeletjavaslatokban meghatározott) beruházási prioritásokká (az ERFA, ESZA, KA esetében) és uniós prioritásokká (az EMVA és ETHA esetében) alakítják. Minden programnak be kell mutatnia az egyes KSK-alapok tekintetében meghatározott beruházási prioritások és uniós prioritások elérésére irányuló cselekvéseket. A programoknak azokat a legfontosabb intézkedéseket kell figyelembe venniük, amelyek várhatóan a leginkább hozzájárulnak a növekedés, a munkahelyteremtés és a fenntarthatóság ösztönzéséhez az egyes konkrét tagállamok vagy régiók vonatkozásában.

ként szerepel. (Barta et al. 2008). Az EFS és a projektek kialakításánál viszont különbséget kell tenni a helyi, hazai, pályázati, és a profitorientált külső eredetű tőke befogadását illetően. Mötv. 2011. XII. 28. kihirdetésre került a *Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény* (Mötv.), amely az Alaptörvényben meghatározott önkormányzati jogok kiteljesítése, a helyi önkormányzathoz szükséges feltételek megteremtése, a nemzeti együttműködés erősítése, a települések önfenntartási képességének elősegítése, valamint a helyi közösség öngondoskodásra való képességének erősítése érdekében új feladatokat fogalmaz meg az önkormányzatok számára, amelyek között a helyi önkormányzati erőforrások feltárása és hasznosítása az eddigiektől eltérő paradigmát igényel. A törvény végrehajtásának módja, eszközei és feltételei még nem ismertek. Emellett az önkormányzat a település erőforrásainak – különösen az emberi erőforrásoknak –, csak egy részével rendelkezik, aminek hasznosítása a település társadalmi szintű együttműködésére épülhet.

Ötv.⁵ a kutatások időintervallumának egy időszaka alatt volt érvényes. Előírta a gazdasági program készítését és a településfejlesztés feladatainak ellátását, de a feltételek nem voltak biztosítva.

Település az emberek és az általuk létrehozott létesítmények organikus térszerkezeti egysége, ahol a tevékenységek mozgatórugója az életfeltételek és az életminőség javítása.

Településfejlesztés a település társadalmi, gazdasági és környezeti adottságaira alapozott céltudatos, tervszerű, folyamatos fejlesztési tevékenység, amely arra irányul, hogy az erőforrások a helyi társadalom közösségi érdekei szerint, optimálisan hasznosuljanak. E komplex értelmezés alapján a helyi gazdaságfejlesztés és a településfejlesztés önkormányzatokra vonatkozó feladatai tartalmilag integrálódnak, ezáltal ellátásuk hatékonyabbá válik. E meghatározások tartalmi összefüggései által kap értelmet a településfejlesztés, mint az életminőség növelésére irányuló céltudatos tevékenység: ki fejleszt, mit, kinek az érdekében és hogyan? Településfejlesztési folyamat eredményeinek kedvezményezettje, a fejlesztési célok meghatározója és megvalósítója a helyi társadalom, így elsősorban a helyi erőforrásokra lehet számítani, ahol a *motiváció a helyi társadalmi érdekérvényesíthetőségében rejlik.*

Településfejlesztési koncepció: a település környezeti, társadalmi, gazdasági adottságaira alapozott, a településre kiterjedő társadalmi, gazdasági, tervezési és megvalósítási tevékenységek összessége, melyek a lakosság életminőségének, ellátási és környezeti viszonyainak javítását, a települések gazdaságának, műszaki-fizikai állományának gyarapodását, folyamatos

⁵ 1990. évi LXV. Törvény a helyi önkormányzatokról. (Hatályon kívül helyezte: 2011. évi CLXXXIX. törvény 156. § (3). Hatálytalan a 2014. évi általános önkormányzati választások napjától.)

megújítását, természetes és épített környezetének védelmét szolgálják. A településfejlesztési koncepció általában 15-20 évre kitekintő, a település fejlődési irányait meghatározó tervdokumentum, önkormányzati állásfoglalás.

A településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről a 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet intézkedik. E rendeletből, de különösen a településfejlesztési koncepció és a stratégiai fejezeteiből kimaradt a társadalom és a gazdaságfejlesztés, az EU és az OECD szerint értelmezett versenyképesség, az életszínvonal, a foglalkoztatás és a jövedelmek, az életminőség növelése, valamint figyelmen kívül maradt a helyi társadalmi és gazdasági szereplők érdekérvényesítésének és véleményezésének lehetősége is. E jogszabály nem mutat összhangot az Mötv. azon előírásaival, hogy miként lehet a helyi erőforrásokat hasznosítani a települések önfenntartásának, fejlesztésének érdekében, különös tekintettel az emberi erőforrásokra, amelyekkel az önkormányzat egyébként sem rendelkezik. E Korm. rendelet a társadalmat egyszerűen figyelmen kívül hagyja.

E jogszabály marginális kérdésként kezeli a településfejlesztési tervezést, a településrendezés kap hangsúlyt, nyomatékot adva a területhasználatnak, a település épített és természeti értékei védelmének, eközben ügyet sem vetve az országos méretű, helyi szinten jelentkező problémákra és a helyi erőforrásokban rejlő lehetőségekre. Ez alapján nem lehet a települések társadalmi – gazdasági problémáira is választ adó településfejlesztési tervet készíteni és megvalósítani. A leginkább termékennyé tehető, fejleszthető és aktivizálható emberi erőforrások a társadalom egyes tagjaihoz kötődnek, ahogyan a helyi problémák eredője az életszínvonal alacsony nivója is. A társadalom aktív közreműködése nélkül aligha találni megoldást a társadalmi-gazdasági problémákra. Nem készült az Mötv. által meghatározott helyi erőforrások feltárását és hasznosítását elősegítő irányelv, sem alkalmazható útmutató, így az önkormányzatok a feladat ellátásában magukra maradtak.

Olyan településfejlesztésre van szükség, amely a helyi erőforrásokra alapozva, a helyi közösségi érdekeknek megfelelően magában foglalja a helyi gazdasági növekedést, a helyi társadalom életminőségének növelését és e célrendszernek megfelelően kap alapot a településrendezési terv. Így e két összefüggő település fejlesztését szolgáló terv megfelelően szolgálhatja a település társadalmát úgy, hogy a helyi erőforrásokra alapozott fejlődés a fenntarthatóság követelményeinek megfelelően biztosítva lesz.

Településfejlesztési tervezés a település jövőképét, megvalósíthatóságának módját és annak fontosabb elemeit rögzítő, összefüggő dokumentumok készítésének és kontrolljának folyama-

ta. Célja a helyi társadalom életminőségének fenntartható növelése a rendelkezésre álló erőforrások és a peremfeltételek figyelembe vételével.

A fentiekből adódóan a településfejlesztési tervezés és az azzal szorosan összefüggő megvalósítás a társadalom széles körét érintő tevékenység, amit számos tényező befolyásol. A lényeges hatást kiváltó tényezők változását és a településfejlesztési célkitűzések eredményességének figyelemmel kísérése s a szükséges korrekciók elvégzése a folyamat része. Az aktuális közösségi érdekviszonyok feltárása és azoknak érvényre juttatása a helyi társadalom településfejlesztési tevékenységbe történő aktív bevonása révén történhet.

Az egyébként is összetartozó település és területfejlesztési tevékenységek vertikumát a top-down és a bottom-up módszerek célszerű kombinációjával, a place-based szemlélet alapján, az eredményesség és hatékonyság jegyében célszerű kialakítani. A fejlesztés szereplői egymásra épülő, összefüggő tevékenységük ellátásához felülről kaphatnak egységes keretet, amit tartalommal alulról építkezve töltenek ki. A speciális fejlesztési térségek, a nagyvárosok és a településhálózat fejlesztése ügyében a célszerűség és a partnerség a kívánatos vezérelv (Enyedi, 2001). Olyan érdekalapú közös célok kialakítására kell törekedni, amelyek biztosítják, hogy az érintett kisebb települések jogai és érdekei nem csorbulnak. *Nincs ugyanis olyan település-méret, ahol a szubszidiaritás elve már nem érvényes, ahol az önkormányzat csökkentett jogokkal rendelkezik.* Bizonyos célok elérése érdekében ésszerű az együttműködés, van rá lehetőség, de a döntés önkéntes. Ez a problémakör messze túlmutat a településméret és a kapcsolódó jogok kérdésén. Nagyrészt érinti a Vidéki Térségek Európai Kartáját⁶, a Corki nyilatkozatot⁷ és tartalmilag kihathat a magyar vidék jövőbeni fenntarthatóságára. Bár a vidék fogalma sem egyértelmű, hazánk 3154 településéből 3011 településen 10000 főnél kevesebben laknak, tehát vidékinek tekinthetők. Itt él a hazai lakosság 40%-a, 4,008 millió fő. Ebből több mint 3 millió ember a 2826 falun lakik.

A kisebb települések többségének népessége erősen csökken, ami veszélyeztetheti az ország vidéki értékeinek jövőbeni megtartását. Más aspektusból kell megközelíteni a településfejlesztést, mint korábban. A helyi életszínvonal növelése az elsődleges cél, hiszen a munkavállalók főként a foglalkoztatás és a jövedelmek alacsony szintje miatt költöznek el és/vagy nem vállalnak gyerekeket a fiatalok. A gazdaságélénkítést – a foglalkoztatás és a jövedelmek növelését – elősegítő, széleskörű és hosszú távú együttműködésre alapozott, településfejlesztés

⁶ Európa gazdaságilag fejlettebb részein felismerték, hogy a gazdasági fejlődés és következményei a vidék értékeit veszélyeztetik. A veszély elhárítására, illetve mérséklésére az Európa Tanács 1995-ben elfogadta a Vidéki Térségek Európai Kartáját <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta96/EREC1296.htm>;

⁷ Corki deklaráció 1996. Cork (Írország.) A Cork-i nyilatkozat egy európai konferenciának az állásfoglalása, mely tíz pontban foglalja össze a vidékfejlesztés máig is legfontosabb összefüggését. http://ec.europa.eu/agriculture/rur/cork_en.htm

tés – tervezés, megvalósítás – kérdését sürgősen rendezni kell. Ez azonban a településfejlesztést befolyásoló szereplők – különösen a döntéshozók – szemléletváltását igényli.

Területi kohézió Nincs rá adekvát definíció, noha az EU és hazánk is már évekkel ezelőtt meghirdette kohéziós programját. A témakör irodalma elsősorban a különböző megközelítésű – társadalmi, gazdasági, területi – kohéziós politikák összefüggéseit, törekvéseit és az irányelveket részletezi, de megvalósult, eredményre vezető módszere még nem ismeretes.

A területi kohézió hazai település- és területfejlesztés témakörére vonatkoztatva a térségen belüli társadalmi összetartó erőre utal, ami az adott társadalom életminőségének növelését, az abban megmutatkozó differenciák csökkentését szolgáló – az összetartozást kifejező – együttműködések törekvéseinek eredményességében mutatkozik meg. Lévéen a települési szintű kohézió a legerősebb, a területi kohézió erősítésénél a települések érdekazonosságára alapozott együttműködések lehetőségét célszerű figyelembe venni, ahol a közös nevező az életminőség javítása lehet.

Az EU versenyképességének növelése okán a területi kohézió megerősítése továbbra is hangsúlyos marad. Ehhez a decentralizáltabb szemléletű (place-based) modellt találja alkalmasnak, amivel mélyebben feltárhatja és aktivizálhatja a helyi erőforrásokat. Az EU 2014-2020 időszak eszközrendszerébe tartozó ITI és CLLD „befektetés jellegű támogatások” részletei azonban még nem tisztázottak, így nem tudható, hogy ki fektet be, milyen feltételekkel és kinek a javára.

A terület alapú szemlélet más megközelítése szerint a „*területi alap*” nemcsak közigazgatási, statisztikai területegységeket jelenthet, hanem szükség szerint *igazodhat a településfejlesztési célok azonossága alapján felismerhető régiók kapcsolatrendszeréhez is*. „A területi kohézió érvényesítésében a nemzeti sajátosságok figyelembe vételére nem csak lehetőség nyílik, hanem ez egyértelmű szükségszerűség is.” Az eddiginél sokkal nagyobb súlyt kellene adni a területi keretekben megfogalmazott tervcéloknak, (...) s bármilyen térbeli aggregátumokban készül is a nemzeti fejlesztési terv, illetve partnerségi szerződés, az adott térség sajátosságai és erőforrásai kell, hogy a *tervezés* alapját képezzék. (Faragó, 2013).

Versenyképesség: A versenyképesség szótenderd fogalmát, gyakorlatiasabb szempontokat figyelembe véve többen törekedtek kiterjeszteni. Főleg az USA Versenyképességi Tanácsa, az OECD, és az EU dokumentumait tekintik irányadónak. A pontosításra irányuló törekvések eredményeként fogadták el és terjedt el a versenyképesség *egységes* fogalma: „*a vállalatok, iparágak, régiók, nemzetek és nemzetek feletti régiók képessége relatíve magas jövedelem és relatíve magas foglalkoztatottsági szint tartós létrehozására, miközben a nemzetközi (globális) versenynek ki vannak téve*” (EC, 1999; Hatzichronoglou, 1996; Wienert, 1997).

Versenyképesség céljainak megvalósítása. A területi egységek versenyképességének piramis-modellje a versenyképesség céljait és a célok elérésének feltételeit összefoglaló logikai rendszer. A szerző kiemeli, hogy „a különböző területi szintek: a régiók, térségek, városok versenyképességére ugyanaz a fogalom érvényes, nem tárgyaljuk külön őket” (Lengyel 2003, 280. old.), jóllehet figyelembe kell venni a speciális sajátosságokat. Ebben a felfogásban, viszonylag könnyen értelmezhetők az összefüggések. A cél csaknem minden területi szinten ugyanaz. A települések többségének célja is a foglalkoztatás és a jövedelmek, ezáltal az élet-színvonal növelése, ami egyezik a versenyképesség egységes fogalma szerinti célokkal. (lásd: A területi egységek versenyképességének piramis-modellje). (Lengyel 2003, 292. old.). A cél megvalósíthatóságát meghatározó tényezők és faktorok is minden szereplő számára ugyanazok, jóllehet alacsonyabb aggregáltsági szinten több alapkategória, vagy sikerességi faktor esetében nem lehet egyedül eredményt elérni. Ez a régiók esetében is előállhat, amit érdekezonosságra épülő együttműködésekkel lehet megoldani. Ez a lehetőség települések esetén is fennáll. Azok a problémák, amelyek túlnyúlnak a helyi kompetenciákon – több települést érintően – térségi feladatként jelentkeznek (Pl. regionális elérhetőség, gazdasági szerkezet). Ebben az esetben a probléma vagy magasabb (megyei) szintű, vagy települések közötti együttműködés keretében való megoldást igényel. A fejlesztési régió fogalma eddig is ismert volt – pl. Duna-Tisza közötti Homokhátság, vagy a Tisza-mente problémakörének megoldására – ami több régió, megye határát túllépve, sok település együttműködését igényelte.

Vidék: „Magyarország területének legalább kétharmada vidéki térség, amelyben a teljes lakosság több mint fele él.” (Bálint–Juhász 2007, 69. o.). A témakör jelentősége elvárja a vidék, a vidékiség és a vidékfejlesztés fogalomkörének definiálását. Ugyanakkor „egy tudományterület tartalma legfeljebb csak közelíthet a teljesség felé, de a vidék összetettsége, sokszínűsége – különösen pedig a mindenkori vidéki folyamatok eredményezte új helyzetek – miatt sosem lehet örökös érvényű, vagy lezárt”. (Nagy, 2007).

A vidék fogalmának komplex értelmezése mellett olykor bizonyos hatások és jelenségek vizsgálata, részcélok elérése más-más megközelítést igényel. Jelen esetben az elemzések célja a csaknem minden vidéki települést érintő helyi foglalkoztatás, a jövedelmek, és az életminőség növelése, ennek megfelelően a vidék fogalmának megközelítése is ilyen irányú.

A vidék a térnek organikusan összetartozó része, ahol a helyi társadalom életminőségének fenntartását, növelését – a helyi emberi erőforrások mellett – nagymértékben a természeti erőforrások állapota határozza meg. Hosszú távon a vidéki társadalom életvitele, gazdasága, kultúrája, életminősége, tradíciói a természeti erőforrásokkal szigorú kölcsönviszonyban vannak.

„A vidék nem egyenlő az agrárgazdasággal, de az agrárgazdaság tudja csak megoldani a vidéki területek kultúrállapotban tartását, továbbá egy tőkeerős agrárgazdaság a vidék gazdaságában jövedelemszerzés, munkahelyteremtés terén komoly szerepet játszik, amelyre más szolgáltatások is épülhetnek.” (Buday-Sántha 2006, 193. o.). A mezőgazdaságban tevékenykedők számát 1,5-2,0 millióra becsülhetjük. (Lásd FVM 2009. 2010. évi adatok, 8. táblázat).

Ezek mellett figyelembe kell venni, hogy „a mezőgazdaság annak az agribusiness láncnak az alapja, amelyre a termelőeszköz-gyártás (gépipar, vegyipar, üvegipar, műanyagipar stb.), a mezőgazdasági termékek feldolgozása (élelmiszeripar, faipar, textilipar stb.), a mezőgazdaságnak nyújtott szolgáltatások (oktatás, kutatás, igazgatás) ráépülnek, egészen a mezőgazdasági termékek, élelmiszerek nagykereskedelmi és kiskereskedelmi forgalmáig, sőt még azon túl a közétkeztetésig és az éttermi szolgáltatásokig. Az agribusiness aránya már a GDP-ből és a foglalkoztatásból a legfejlettebb országokban is eléri a 10–20%-ot. (Buday-Sántha, 2009a). A város-vidék egyensúlya, fenntartható fejlesztése egyre hangsúlyosabb globális és helyi kérdés, ami számos esetben az ország egészének érdekeitől nem vonatkoztatható el. Eddig a kérdéskör hátrányosabb következményeinek többségét a vidék társadalma viselte. E hátrányos folyamatok kezelése érdekében az EU intézkedéseket⁸ hozott, melyek érvényesítése és a társadalmi egyensúly kialakítása sürgető feladat.

⁸ Lásd 6. és 7. számú lábjegyzet

2. függelék: AZ ENDOGÉN FEJLESZTÉSI STRATÉGIA (EFS) MÓDSZERTANI FOLYAMATA ÉS A FELADATMEGOSZTÁS					
	Az endogén településfejlesztés főbb szereplői és a főbb feladataik				
Események	Önkormányzat	Településfejlesztési menedzsment (TM)	Vállalkozók és szervezeteik	Civilek és szervezeteik	Megjegyzés
Jelmagyarázat	A sötét mezőben lévő feladatok felelőse az oszlop fejlécében lévő szervezet				
ELŐKÉSZÍTŐ FÁZIS					
Önk-i döntés-előkészítés, döntés Az EFS készítése és a Koordinációs Csoport (KCS) alapítása ügyében (A KCS az önk. a váll-i és a civil szféra közös szervezete.)	Előterjesztés és döntés EFS készítéséről és a KCS megalapításáról.		Együttműködik az EFS előterjesztés, és a KCS előkészítésében, szervezésében.	Együttműködik az EFS előterjesztés, és a KCS előkészítésében, szervezésében.	A háromoldalú KCS az együttműködés alapja, ami így rendszerezetté válik
Forrásképzés, pályázatok készítése, benyújtása: Az EFS működési feltételeinek kialakítása.	A KCS megalapítása és az EFS feltételeinek megteremtése		A KCS megalapítása és az EFS feltételeinek megteremtése	A KCS megalapítása és az EFS feltételeinek megteremtése	Munkaszervezet és a működtetési feltételek biztosítása.
TF-i menedzsment megbízása, munkaszervezet kialakítása: Az EFS előkészítő, tervező, megvalósítást szolgáló feladatra	Önk.-hoz tartozó szakember, vagy szervezet.		Önk.-hoz tartozó szakember, vagy szervezet.	A KCS keretében együttműködik	Hosszabb távon megtérül (Megfontolandó KHT alapítása)
Stakeholder címlista elkészítése. A településfejlesztésben érintett, jártas, vagy köztisztviselőben álló személyek.	Együttműködik és elfogadja	Településfejlesztési menedzsment (TM) előkészíti	Együttműködik és elfogadja	Együttműködik és elfogadja	
A KCS kibővítése szakértőkkel. Alapító és egyben Társadalmi tanácsadó és kontrollcsoport az érintettek képviselőjében.	Javaslatot tesz, egyeztet és elfogad	TM az együttműködés formájára javaslatot tesz	Javaslatot tesz, egyeztet és elfogad	Javaslatot tesz, egyeztet és elfogad	Település- és gazd. fejl-ben érintett, köztisztviselőben állók.
Kontrollring rendszer kialakítása A folyamat ellenőrzése és az esetleges hibák jelzése a döntéshozó és a KCS felé.	Egyeztet és a KCS véleményét figyelembe véve elfogad	Kidolgozza, döntésre előkészíti, majd működteti.	Egyeztet és a KCS véleményét figyelembe véve elfogad	Egyeztet és a KCS véleményét figyelembe véve elfogad	Az érintett szervezetek döntéseinek előkészítését szolgálja.
Programvázlat összeállítás, elfogadása. A település sajátosságainak megfelelő, a Módszertanra épülő EFS programvázlata.	Egyeztet és a KCS véleményét figyelembe véve elfogad	A TM kidolgozza, véleményezésre és döntésre előkészíti.	Egyeztet és a KCS véleményét figyelembe véve elfogad	Egyeztet és a KCS véleményét figyelembe véve elfogad	A Módszertan követése a település méretétől, feladatától

					függő.
Kommunikációs terv készítése <i>Az érintettek folyamatos tájékoztatása az EFS céljáról, a részvétel lehetőségeiről.</i>	Egyeztet és a KCS véleményét figyelembe véve elfogad	A TM kidolgozza, véleményezésre és döntésre előkészíti.	Egyeztet és a KCS véleményét figyelembe véve elfogad	Egyeztet és a KCS véleményét figyelembe véve elfogad	Fontos, hogy lehetőleg mindenki tudjon róla.
Internetes honlap készítése	Jóváhagy	Megvalósít, frissít	Véleményez	Véleményez	
Lakosság nyilvános tájékoztatása az EFS céljáról (újság, rádió, tv): <i>A foglalkoztatás, jövedelmek és a gazdaság növelése.</i>	A polgármester és a képviselők aktív szerepet vállalnak.	Előkészít, megszervezi, moderátor szerepet tölt be.	Aktív szerepet vállalnak tagjaik tájékoztatásában.	Aktív szerepet vállalnak tagjaik tájékoztatásában.	Csak helyi együttműködés és aktivitás révén érhető el.
Tájékoztató füzet, kérdőívek készítése, elfogadása. <i>A füzet az EFS bemutatása mellett – ötletadás céljával – tartalmazhat megvalósult projekteket, a tapasztalatok bemutatásával. (adatbázis: 3. függ. 2. lábjegyzet.)</i>	Egyeztet és a KCS véleményét figyelembe véve jóváhagy.	Kidolgozza, majd elfogadás után sokszorosít.	Véleményez	Véleményez	Különböző kérdőívet igényelnek a különböző vállalkozások és a lakosság.
Tájékoztató füzet és kérdőívek kijuttatása <i>(honlapra feltelepítése)</i>		Felrakja a honlapra, a helyi újsággal kijuttatja.	Együttműködik a vállalkozók értesítésében.	Együttműködik a lakosság tájékoztatásában.	Célszerű a helyi újsággal kijuttatni.
Fórumok szervezése, megtartása <i>E fórumokon és a kérdőívek tartalmából, valamint a vállalkozókkal készített riportok révén ismerhetjük meg a helyi szándékokat, érdekviszonyokat, s hogy milyen erők lehetnek a projektjavaslatok mögött.</i>	Az képviselőtestület tagjai, különösen a polgármester aktív szerepet vállal.	A TM előkészít, megszervezi az eseményt, szükség esetén moderátor szerepet tölt be.	A vállalkozók és szervezeteik aktív szerepet vállalnak a fórumokon az érdekeiknek megfelelő célok kialakításában.	A civilszervezetek tevékeny szerepet vállalnak tagjaik és a lakosság aktív részvételében.	A célok megfogalmazásához, ki kell deríteni, kinek mely célok megvalósulásához fűződnek érdekek.
Intézmények, szervezetek aktivizálása, együttműködése. <i>Az önk-i hivatal és az – önk-i – intézmények dolgozóinak aktivitása és együttműködési szándéka rendkívül fontos. Tudásuk nem nélkülözhető, aktivitásuk példaértékű és ösztönző lehet.</i>	A polgármester és a képviselőtestület aktív szerepet vállal ennek elérésében.	A TM előkészít, megszervezi az eseményt, szükség esetén moderátor szerepet tölt be.			A helyi életminőség, a település fejlődése, népességmegtartó ereje iránt nem lehet közömbös. a „köz alkalmazottja”.
Civil szervezetek felkérése a kérdőívek begyűjtésére. <i>A lakossági kérdőívek begyűjtése ezáltal nő. A civil szervezetek közreműködésével – ismerő-</i>	A polgármester és a képviselőtestület aktív szerepet vállal	A TM előkészít, megszervezi az eseményt, szükség esetén moderátor sze-	A vállalkozók szervezetei aktív szerepet vállalnak a kér-	A civilszervezetek tagjaik bevonásával aktív szerepet vállalnak a lakossági	A civil szervezetek többségét az önkormányzat támogatja. Nincs nemesebb fel-

<i>seik, rokonaik körében, a kérdéseket megvitatva – széleskörűvé tehetik az EFS vitáját.</i>	ennek elérésében.	repet tölt be.	dőívek kitöltésében.	kérdőívek kitöltésében és begyűjtésében.	adat, mint településük fejlődését segíteni.
Nagyobb szervezetekkel interjú. <i>Meg kell ismerni, hogy a jelentős helyi vállalkozók milyen helyi fejlesztéseket támogatnának.</i>	Segíti a megfelelő alanyokkal való riportok létrejöttét.	A TM előkészíti és megszervezi az eseményt.	A vállalkozók szervezetei elősegítik riportok megvalósulását.		Csak sikeres helyi vállalkozók adhatnak több munkát és jövedelmet.
Nyilvános vitafórumok, tv, rádió. <i>A fórumok és az információgyűjtés addig nem hagyható abba, amíg a helyi szándékok és érdekviszonyok megnyugtató módon nem tisztázódnak. E kérdésekre nem adnak választ a statisztikai adatok. Az önkormányzati feladatokat a képviselőtestület meghatározza. A gazdasági növekedés és a helyi versenyképesség hatékony növelése csak a helyi erőforrásokra és a közös érdekekre épülő tervek megvalósulásával érhető el.</i>	A polgármester és a képviselőtestület aktív szerepet vállal ennek elérésében. Távolmaradásuk csökkenti a hitelességet	A TM előkészít, megszervezi az eseményt, szükség esetén moderátor szerepet tölt be.	A vállalkozók és szervezeteik aktív szerepet vállalnak a fórumokon az érdekeiknek megfelelő célok kialakításában.	A civilszervezetek tevékeny szerepet vállalnak tagjaik és a lakosság aktív részvételében.	Tudatosítani kell, hogy az elmúlt évek tapasztalatai szerint elsősorban magunkra számíthatunk. Csak az érdekazonosságra épülő együttműködésben van annyi erő, amivel a problémák legyűrhetők. A szükséges paradigmaváltást elő kell segíteni.
Információk, adatok rendszerezése. <i>Ez a feladat csak a kérdőívek, fórumok, interjúk révén begyűjtött információk és adatok rendszerezésére vonatkozik. A statisztikai és egyéb adatok begyűjtése a helyzetértékelés fázisában történik.</i>	Információt nyújt az általa tervezett „értékteremtő közmunka program” terveiről.	A TM összegyűjti és rendszerezi az információkat.	Közreműködik vállalkozói adatok rendszerezésében, tisztázásában.	Közreműködnek az „értékteremtő” közmunka programmal kapcsolatos információk begyűjtésében.	A közmunka program elsősorban szociális jellegű, de hozzájárulhat a források helyben tartásához
HELYZETÉRTÉKELÉSI TERVFÁZIS					
Adatgyűjtés <i>A 4.3.2. helyzetértékelés fejezete és a mellékelt táblázatok ehhez segítséget nyújtanak.</i>	Segíti a helyi tervek és adatok összegyűjtését és a táblázatok kitöltését, értékelését.	Összegyűjti és rendszerezi a helyzetértékeléshez szükséges információt.	Közreműködik vállalkozói adatok rendszerezésében, tisztázásában	Közreműködik a civil szféra adatainak rendszerezésében, tisztázásában	
Helyzetelemzés, tervezés <i>Eleinte szakértő, tanácsadó igénybevételére szükség lehet, különösen a tervek és az erőfor-</i>	A KCS véleményének figyelembevételére	Elemzi a település társ-gazd-körny-i	Véleményez	Véleményez	A főbb tényezők és folyamatok fejeze-

rások értékelésénél.	lével értékel és hozzájárul, hogy a tervezet társadalmi vitára kerüljön.	külső és belső jellemzőit, fejlesztési igényeit, összeállítja a Helyzetértékelést.			tenkénti összefoglalása megkönnyíti a SWOT analízis elkészítését, és a későbbi tervezést.
Vitaanyag elhelyezése a honlapon <i>Csak valós erőforrásokra és reális szándékokra, érdekviszonyokra lehet tervezni. Mielőtt a jövőkép tervezése elkezdődne, fontos az alapok és a fogalmak tisztázása, az adatok helyességének ellenőrzése, korrigálása.</i>		A Helyzetértékelést felteszi a honlapra, eljuttatja a véleményezési eljárásban résztvevőknek. Vita-fórumokat hirdet meg.			A véleményeket célszerű szövegszerűen beilleszthető javaslatok formájában kérni.
Vitaforumok. <i>A tervezés e fázisában még elsősorban az alapok, adatok, fogalmak, összefüggések tisztázása a feladat. A fórum újabb lehetőség a résztvevők vélemény-nyilvánítására és alkalom a paradigmaváltás elősegítésére is.</i>	Az képviselőtestület tagjai, különösen a polgármester aktív szerepet vállal.	Előkészíti és megszervezi az eseményeket, szükség esetén moderátor szerepet tölt be.	Aktív szervező és véleményező szerepet vállalnak a fórumokon	Tevékeny szerepet vállalnak tagjaik és a lakosság aktív részvételében.	A moderátor ügyeljen, hogy ne térjenek el a tárgytól, de minél több résztvevő nyilvánuljon meg.
Egyeztetési eljárás <i>Ennek módja szabályozott. A beküldött véleményekre fontos válaszolni. Ha a tervezői munkában külső szakértő is kapott megbízást, akkor a véleményezési eljárásban is közreműködik.</i>	Az önk. a hivatal és az intézmények is véleményezik az anyagot.	A beküldött véleményekre tervezői szokásokkal reflektál. Nem összeegyeztethető véleménykülönbség esetén az önk. dönt, melyik változat kerüljön a végleges anyagba.	Mint véleményező aktív résztvevői az egyeztetési eljárásnak	Mint véleményező aktív résztvevői az egyeztetési eljárásnak	A beküldött javaslatokat – ha mód van rá –, legalább részben célszerű elfogadni. Azzal partnereket lehet szerezni.
A tervezet korrekciója, véglegesítése, elfogadása.	Az önk. a KCS véleményének figyelembe vételével elfogadja a helyzetértékelési tervfázist.	A TM szervezet átvezeti az elfogadott korrekciókat.			
Helyzetértékelési fejezet felvitele a honlapra		Az elfogadott, végleges Helyzetértékelési tervet felteszi a hon-			

		lapra és eljuttatja az érintetteknek.			
FEJLESZTÉS LEHETSÉGES IRÁNYAI TERVFÁZIS					
Jövőkép-változatok kidolgozása <i>A helyi erőforrások és érdekek célszerű kombinációja mentén kialakítja azokat a fejlesztési irányokat – mint lehetséges, vázlatos jövőképeket –, melyek megvalósítására valós esély van. Be kell mutatni a variánsok várható kockázatát, hatását is.</i>	Egyeztetet, majd a KCS véleményének figyelembevételével dönt a vitaanyag elfogadásáról.	Az elfogadott Helyzetértékelési terv alapján kidolgozza a vázlatos jövőképeket tartalmazó "Fejlesztés lehetséges irányai" c. tervezetet.	Közreműködik	Közreműködik	A változatok közül, az önk. által kiválasztott fejlesztési irány (jövőkép) kerül részletes kimunkálásra, a koncepció és a stratégiai program keretében.
Vitaanyag elhelyezése a honlapon <i>Annak ismeretében is, hogy a megvalósítási szándékok és az érdekviszonyok idővel változnak, lehetőséget kell adni, hogy az újabb projektötletek felszínre kerüljenek. Most még a jövőkép egyes változatai alakíthatók. Ilyen szándékkal célszerű a fórumokat meghirdetni.</i>		A fejezet vitaanyagát felteszi a honlapra, eljuttatja a véleményezési eljárásban résztvevőknek és a helyi könyvtárba. Összefoglalót készít a sajtó számára és vitafórumokat hirdet meg.			A véleményeket itt is célszerű szövegszerűen beilleszthető javaslatok formájában kérni. Minél több véleményezőnek juttatjuk el, annál kevesebb lesz az építő szándék nélküli, spontán akadémikuskodás.
Tájékoztató, vitafórumok: <i>Igen fontos azt elérni, hogy a vitafórumon, főként a gazdasági szféra szereplői megnyilvánuljanak. A tájékoztatóban célszerű a helyi vállalkozók szerepét és az egymásrautaltságot hangsúlyozni. Csak sikeres vállalkozások képesek magasabb foglalkoztatást és jövedelmeket biztosítani.</i>	A polgármester és a képviselőtestület tagjai aktív szerepet vállalnak a legmegfelelőbb jövőkép kiválasztásában.	Előkészíti és megszervezi az eseményeket, szükség esetén moderátor szerepet tölt be.	A vállalkozók és szervezeteik aktív szervező és véleményező szerepet vállalnak a fórumokon a legalkalmasabb jövőkép kiválasztásában.	A civilszervezetek tevékeny szerepet vállalnak tagjaik és a lakosság aktív részvételébe, a legalkalmasabb jövőkép kiválasztásában.	Lényegbevágó rész. Az itt kiválasztott fejlesztési irány az alapja a 15 évre szóló jövőképnek, aminek megvalósítását a koncepció részletez.
Egyeztetési eljárás <i>A Helyzetértékelésnél leírtakhoz hasonló módon történik. A kisebb településeken a Helyzetértékelés és a Fejlesztés lehetséges irányai terv-</i>	Az önk. a hivatal és az intézmények is véleményezik az anyagot.	A TM az egyeztetési eljárást lebonyolítja. (Külső tervező rész-	Mint véleményező aktív résztvevői az egyeztetési eljárásnak	Mint véleményező aktív résztvevői az egyeztetési eljárásnak	A beküldött javaslatokat – ha mód van rá –, legalább részben célszerű elfogadni.

fázisok véleményezése egy eljárásba összevonható.		vétele esetén s tervező bevonásával)			Azzal partnereket lehet szerezni.
A tervezet korrekciója, véglegesítése, elfogadása. <i>Igen fontos cél a legalkalmasabb fejlesztési irány kiválasztása és a közösség által megnyugtató módon való elfogadása. Ez lesz a jövőkép alapja, amit a koncepcióban kell kidolgozni és a stratégiai tervfázisban részletezni.</i>	Egyeztetet, majd a KCS véleményének figyelembevételével kiválasztja a jövőkép alapjául szolgáló fejlesztési irányt. A koncepció e variáns alapján készül.	A TM szervezet átvezeti az elfogadott korrekciókat.			
A tervfázis közzététele a honlapon.		A TM az elfogadott tervet felteszi a honlapra és eljuttatja az érintetteknek.			
KONCEPCIÓ TERVEZÉSÉNEK FÁZISA					
Jövőkép, célrendszer, prioritási rend <i>A kiválasztott fejlesztési irány alapján készül a településfejlesztési koncepció. A koncepció megalkotja a jövőképet és 15 évre szólóan, prioritási és időrend szerint célcsoportokra, célokra és részfeladatokra bontva rendezni a jövőkép elérését szolgáló feladatokat.</i>	Az önk. aktívan részt vesz a koncepció kialakításában, hiszen sok önk.-i feladat és összefüggés fogalmazódik meg általa.	Az elfogadott fejlesztési irány alapján elkészíti a településfejlesztési koncepciót. Szakértő megbízása szükség lehet	A KCS révén közreműködik. Ez elsősorban szakmai, tervezői feladat.	A KCS révén közreműködik. Ez elsősorban szakmai, tervezői feladat.	A településfejlesztést érintő terveknek és döntéseknek, ez az alapja. A Módszertan részletes, de szakértő szükség lehet.
Vitaanyag közzététele <i>A koncepció tervezetének elhelyezése a honlapon, valamint eljuttatni a véleményezési eljárásban résztvevőknek, a sajtónak, és a helyi könyvtáraknak.</i>	A KCS javaslatára a vitaanyagot jóváhagyja.	Felteszi a Koncepció tervezetét a honlapra, eljuttatja az érintetteknek. Vitafórumokat hirdet meg.			A véleményeket itt is célszerű szövegszerűen beilleszthető javaslatok formájában kérni.
Tájékoztató, vitafórumok <i>A fórumok fő célja, hogy a helyiek, főként a gazdasági szféra szereplői megértsék és elfogadják a koncepció céljait, a prioritási rendet, illetve azt, hogyan szolgálja a terv az életszínvonal, az életminőség javulását.</i>	A polgármester és a képviselőtestület tagjai aktív szerepet vállalnak	Előkészíti, megszervezi az eseményeket, szükség esetén moderátor szerepet tölt be.	Aktív szervező és véleményező szerepet vállalnak a fórumokon	Tevékeny szerepet vállalnak tagjaik és a lakosság aktív részvételében.	A moderátor biztassa résztvevőket a vélemény-nyilvánításra, hogy ne maradjanak feszültséget keltő tisztázatlan kérdések.
Egyeztetési eljárás <i>Helyzetértékelésnél leírtakhoz hasonló módon történik. Ennek menete megfelelően szabályozott.</i>	Az önk. a hivatal és az intézmények is véleményezik az anyagot.	A beküldött véleményekre tervezői válaszzal felel. Nem összeegyeztethető vélemény esetén az önk.	Mint véleményezők aktív résztvevői az egyeztetési eljárásnak	Mint véleményezők aktív résztvevői az egyeztetési eljárásnak	A beküldött javaslatokat – ha mód van rá –, legalább részben célszerű elfogadni. Ily módon partnereket

		dönt.			lehet szerezni.
Korrekción, véglegesítés, elfogadás <i>Egyik legfontosabb feladata a korrekciók és kiegészítések mellett a jövőképek sajátjukként való elfogadása, és a megvalósításhoz a helyi társadalom támogatásának elnyerése. Ez egy olyan terv, ami a közösség részvételével készült, a helyi érdeket szolgálja, megvalósítása, követése folyamatosan ellenőrizhető.</i>	Egyeztet, majd a KCS véleményének figyelembevételével elfogadja a koncepciót.	A TM szervezet átveti az elfogadott korrekciókat és a KCS véleményével beteszti a képviselőtestület elé elfogadásra.			Amely településnek nincs a társadalma részvételével készített és általa elfogadott településfejlesztési terv, úgy ott bármilyen érdeket szolgáló döntés szülehet.
A Koncepció elhelyezése a honlapon		Az elfogadott koncepciót felteszi a honlapra és megküldi az érintetteknek.			
STRATÉGIAI PROGRAM TERVFÁZISA					
Stratégiai program tervezése. <i>A településfejlesztési koncepcióból levezetett fejlesztési terv 15 évre tervezett feladatainak – egy, vagy – két ciklusban megvalósítható elemeit részletezi. (program, alprogramok és projektjavaslatok.) Az önk-i közcélúak kivételével a projektek tervezése a vállalkozói körre tartozik.</i>	Az önk. részt vesz a stratégiai program kialakításában.	A TM az elfogadott Koncepció alapján elkészíti a település Stratégiai programjának vitaanyagát.	A KCS révén közreműködik. Ez elsősorban szakmai, tervezői feladat.	A KCS révén közreműködik. Ez elsősorban szakmai, tervezői feladat.	Bár a célok projektek révén valósulnak meg, a projektötleten túl a vállalkozói projekttervezés már nem része a stratégiai programnak.
Vitaanyag közzététele <i>A Stratégiai Program tervezetének elhelyezése a honlapon, valamint eljuttatni a véleményezési eljárásban résztvevőknek, a sajtónak, és a helyi könyvtáraknak.</i>	A KCS véleményének figyelembevételével jóváhagyja a stratégiai program vitaanyagát.	A Stratégiai Program tervezetét felteszi a honlapra, eljuttatja az érintetteknek. Vitaforumokat hirdet meg.			A véleményeket itt is célszerű – indoklással ellátott – szövegszerűen beilleszthető javaslatok formájában kérni.
Tájékoztató vitaforumok <i>A forumok fontos célja, hogy a résztvevők, főként a gazdasági szereplők megértsék és elfogadják az EFS lényegét, céljait, s azt, hogy ők milyen szerepet töltenek be a megvalósításban, s hogyan realizálódhatnak a vállalkozói érdekek a stratégiai célok megvalósítása során.</i>	Az képviselőtestület tagjai, különösen a polgármester aktív szerepet vállal.	Előkészíti, megszervezi az eseményeket, szükség esetén moderátor szerepet tölt be.	A vállalkozók és szervezeteik aktív szervező és véleményező szerepet vállalnak a forumokon	A civilszervezetek tevékeny szerepet vállalnak tagjaik és a lakosság aktív részvételében.	Világossá kell tenni az egymásraltaltságot az együttműködések fontosságát és azt, hogy az EFS révén hogyan érhető el a foglalkoztatás és a jövedelmek növelése.
Egyeztetési eljárás <i>A Helyzetértékelésnél leírtakhoz hasonló módon történik. Ennek menete megfelelően szab-</i>	Az önk. a hivatal és az intézmények is véleményezik az anya-	A beküldött véleményekre tervezői válaszokkal felel. Nem	Mint véleményező aktív résztvevői az egyeztetési eljárásnak	Mint véleményező aktív résztvevői az egyeztetési eljárásnak	A beküldött javaslatokat – lehetőség szerint – célszerű leg-

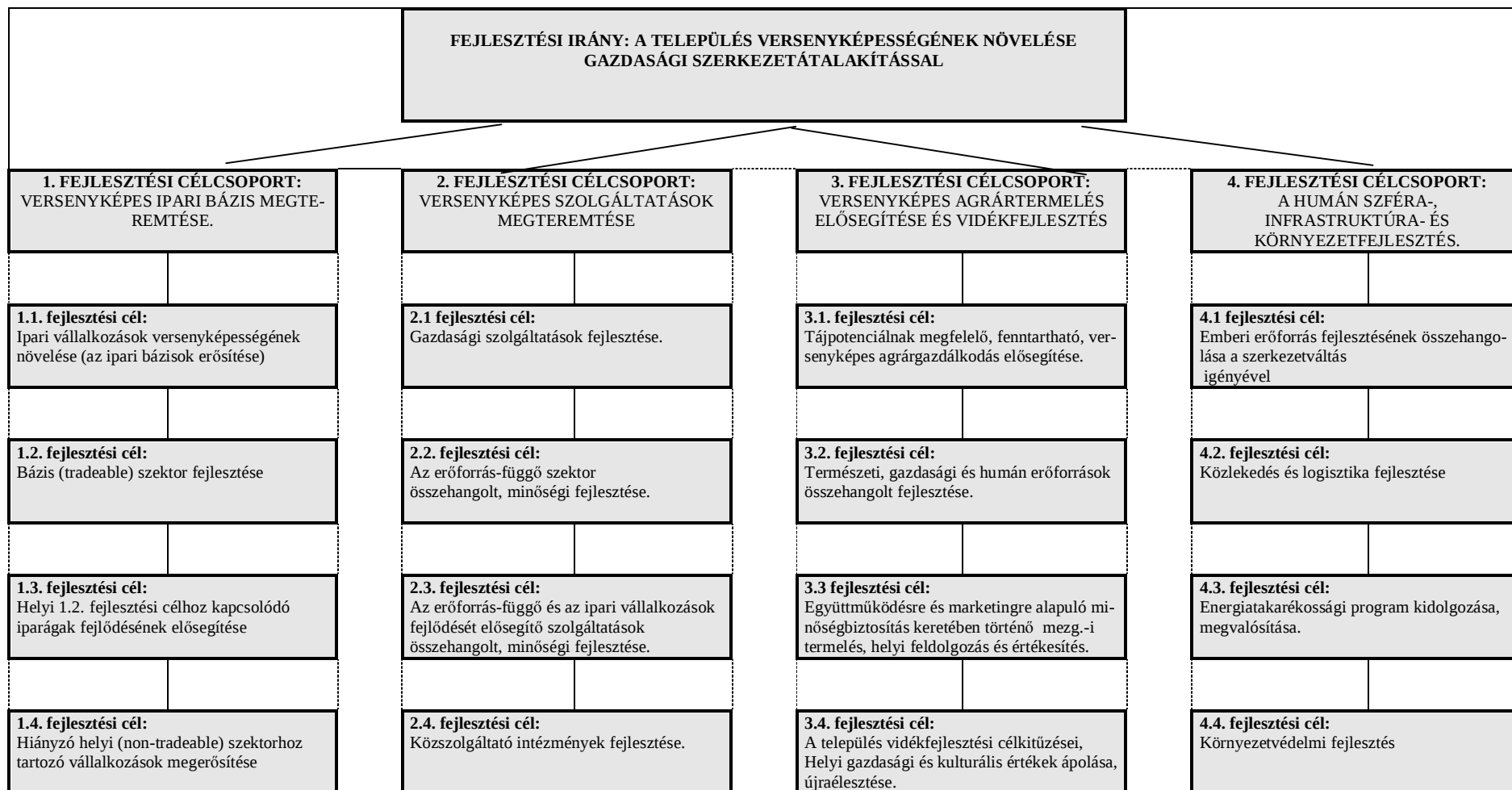
lyozott, de az a fontos, hogy a helyi szereplők érdemben véleményezhessék és elfogadják a stratégia céljait. A helyi közérdek nem sérülhet, mert azzal a helyi megfelelő aktivitást kockáztatjuk, ami nélkül a célok nem valósulnak meg.	got.	összeegyeztethető vélemény esetén az önk. dönt.			alább részben elfogadni. A válaszadás módja erősíti a kapcsolatokat, ami a jövő tekintetében igen fontos.
Korrektúra, véglegesítés, elfogadás A legfontosabb, hogy a helyi társadalom sajátjának tekintse az EFS-ban megfogalmazott célokat és programokat. Az önkormányzat, a koordinációs csoport (KCS), a településfejlesztési menedzsment, a település társadalmi és gazdasági szereplői partnereknek tekintsék egymást a tervezésben és a megvalósításban.	Egyeztet, majd a KCS véleményének figyelembevételével elfogadja a Stratégiai program fázist.	Átvezeti az elfogadott korrekciókat és a KCS véleményével beterjeszti a képviselőtestület elé elfogadásra.			Az így megfogalmazott EFS olyan terv, ami a helyi közösség részvételével készült, a helyi érdeket szolgálja, megvalósítása, hatása folyamatosan ellenőrizhető.
Stratégiai program felhelyezése a honlapra. A vállalkozói és a civil szervezetek, melyek a közös tervezés során megerősödnek – a KCS-ba delegált tagjaik és a kontrolling rendszer segítségével – figyelemmel kísérik és elősegítik az EFS céljainak megvalósulását.	Az önk. a KCS javaslata alapján az egész tervet együtt is elfogadja.	A TM az elfogadott tervet felteszi a honlapra és eljuttatja az érintetteknek.	A vállalkozói szervezetek együttműködnek a TM szervezettel, s az EFS által kínált lehetőségekhez kapcsolódva részt vesznek a célok megvalósításában.	Az önkormányzattal és a TM-el együttműködve figyelemmel kísérik az EFS folyamatát, érdekeik szerint elősegítik a megvalósítást, újabb célok megfogalmazását.	A település honlapját a TM az EFS megvalósításával kapcsolatos események, lehetőségek közzététele, interaktív piaci információs bázis, tanácsadás, stb. formájában kihasználja.
A MEGVALÓSÍTÁS FÁZISA					
Önkormányzati projektek (közpénzből) Az EFS egyik előnye, hogy a településfejlesztéssel kapcsolatos önkormányzati és a magánszféra erőforrásait mindkét szektor előnyére hatékonyan teheti, növelve ezáltal a település versenyképességét. Az önk-nak olyan kötelező feladatokat is meg kell oldania, melyek esetében a vállalkozói és a közszféra különválasztása szükségessé válik. A projekt-előkészítés is ilyen, hiszen, míg pl. egy helyi szennyvíztisztító megvalósítása az egész településnek érdeke, egy sörgár megvalósítása magánérdek. Ennek megfelelően a szennyvíztisztító megvalósítását a TM szervezet az EFS során tervezi, a sörgár terve-	Együttműködik, egyeztet, elfogad, ellenőriz.	A TM, az EFS alapján és a felsőbb szintű fejlesztési tervek céljainak és a pályázati kiírások ismeretében javaslatot dolgoz ki a projektek előkészítésének ütemezésére. A jóváhagyott ütemterv szerint előkészíti az időigényes feladatokat. (műszaki tervek, költségvetés, megvalósíthatósági tanul-	Együttműködik	Együttműködik	Itt a pályázati kiírások, időbeni és finanszírozási nehézségei bonyolítják az időbeni ütemezést, ezért ajánlatos több projektet előkészíteni. Ugyanakkor tekintetbe kell venni, hogy ez jelentős költséggel jár.

zése a befektetőre marad, jóllehet a leendő sörgyár szennyvízkibocsátását már a közmű tervezésénél figyelembe veszik.		mány.)			
Vállalkozói projektek (magántőkéből) A vállalkozói szféra projektjei főleg befektetői érdekeket szolgálnak, így az ezt megalapozó tervezés, megvalósítás, magántőkéből történhet. Mivel azonban alapvetően a gazdaság szereplői teremtik meg a közpénz forrásait, és a munkahelyeket, jövedelmet biztosítanak a gazdaság szereplői számára is, egy település számára rendkívül fontos a vállalkozások sikere. Csak sikeres vállalkozói társadalom képes több közpénzt előállítani, több munkahelyet üzemeltetni és magasabb jövedelmeket biztosítani, az egymásrautaltság és a partnerség tehát nyilvánvaló. Az önkormányzat, a termelési tényezők közül a szélesebb közösséget érintő elemek fejlesztésével járulhat hozzá a vállalkozók sikeres fejlődéséhez, ahol a közös érdekek együttműködés keretében tisztázódhatnak.	Az EFS mentén kész az egyeztetésre.	A TM pályázatfigyelési, tanácsadói tevékenységét, kapacitását az önk. a civil és a vállalkozói szféra igénybe veheti. Az EFS alapján és a felsőbb szintű fejlesztési tervek céljainak és a pályázati kiírások ismeretében javaslatokat tehet a partnereinek a projektek előkészítésére, menedzselésére. Ez a feladat bevételi forrást és új együttműködést is eredményezhet.	Informálódik. Érdekei mentén keresi az együttműködés lehetőségét. A TM erre jó lehetőség.		
TERVEK FELÜLVIZSGÁLATA VISSZACSATOLÁS					

<i>A tervek határidejének lejárta előtt, illetve a tervek jellemzőit ért hatások miatt a felülvizsgálatuk szükségessé válik. Igen hasznos, ha a helyi képviselőválasztások eredményeként összeállt új képviselőtestület – felülvizsgálat keretében – megismeri a településfejlesztési tervek tartalmát, célkitűzéseit, és részese lesz a felülvizsgált tervfázisok, célkitűzések, stratégiák kidolgozásának, elfogadásának.</i>	Az önk. a KCS közreműködésével, egyeztet a vállalkozó és civil szféra képviselőivel, és ennek figyelembevételével megbízza a TM szervezetet az EFS felülvizsgálatával. A véleményezési eljárást követően, az EFS-t a képviselőtestület elfogadja.	Figyelemmel kíséri az EFS határidejének lejárta, a célok megvalósulását, időszaki ütemét, hatékonyságát. Ezek alapján javaslatot tesz az EFS felülvizsgálatára. Az önk. megbízása alapján – szükség esetén szakértők bevonásával – elvégzi az EFS felülvizsgálatát és azt véleményezési eljárásra bocsátja.	Együttműködik az EFS felülvizsgálatában és az egyeztetési eljárás fázisában.	Együttműködik az EFS felülvizsgálatában és az egyeztetési eljárás fázisában.	Az EFS a település egy időmetszetének jellemzőire, érdekvisszhangjaira épül, melyek idővel oly mértékben megváltozhatnak, hogy a kitűzött célok, illetve a kapcsolódó programok már nem vezetnek az elvárt eredményre, így ésszerű a tervek felülvizsgálata.
KONTROLLING RENDSZER KIALAKÍTÁSA MŰKÖDTETÉSE					
<i>A településfejlesztési folyamatok figyelemmel kísérése és időszakonkénti értékelése hasonló jelentőségű, mint a ciklusonkénti teljes felülvizsgálat, hiszen az eredmény azt mutatja, hogy a jelenlegi „rendszer” igen alacsony hatékonyságú. Hasznosnak ígérkezik a stratégiai tervezés és megvalósítás folyamatába a döntéseket elősegítő kontrolling rendszer beépítése, ahol a településfejlesztési menedzsment TM magában foglalja a stratégiai tervezést, a végrehajtás irányítását, a visszacsatolást, az eredmények értékelését. A rendszer mindegyik partner számára aktuális információt biztosít.</i>	Az önk. közreműködik a kontrolling rendszer kialakításában és működtetésében	A TM a kialakított kontrolling rendszert működteti, annak eredményeit felhasználva működteti a szervezetet, informálja a partnereit, elősegítve döntéseik meghozatalát. A kontrolling rendszer felügyeletét a KCS látja el.	Közreműködik a kontrolling rendszer kialakításában és működtetésében	Közreműködik a kontrolling rendszer kialakításában és működtetésében	A kontrolling rendszer működése mindegyik partnernek érdeke, hiszen segíti a döntéshozást, a monitoring és ellenőrzés rendszerét, továbbá növeli a rendszer hatékonyságát.

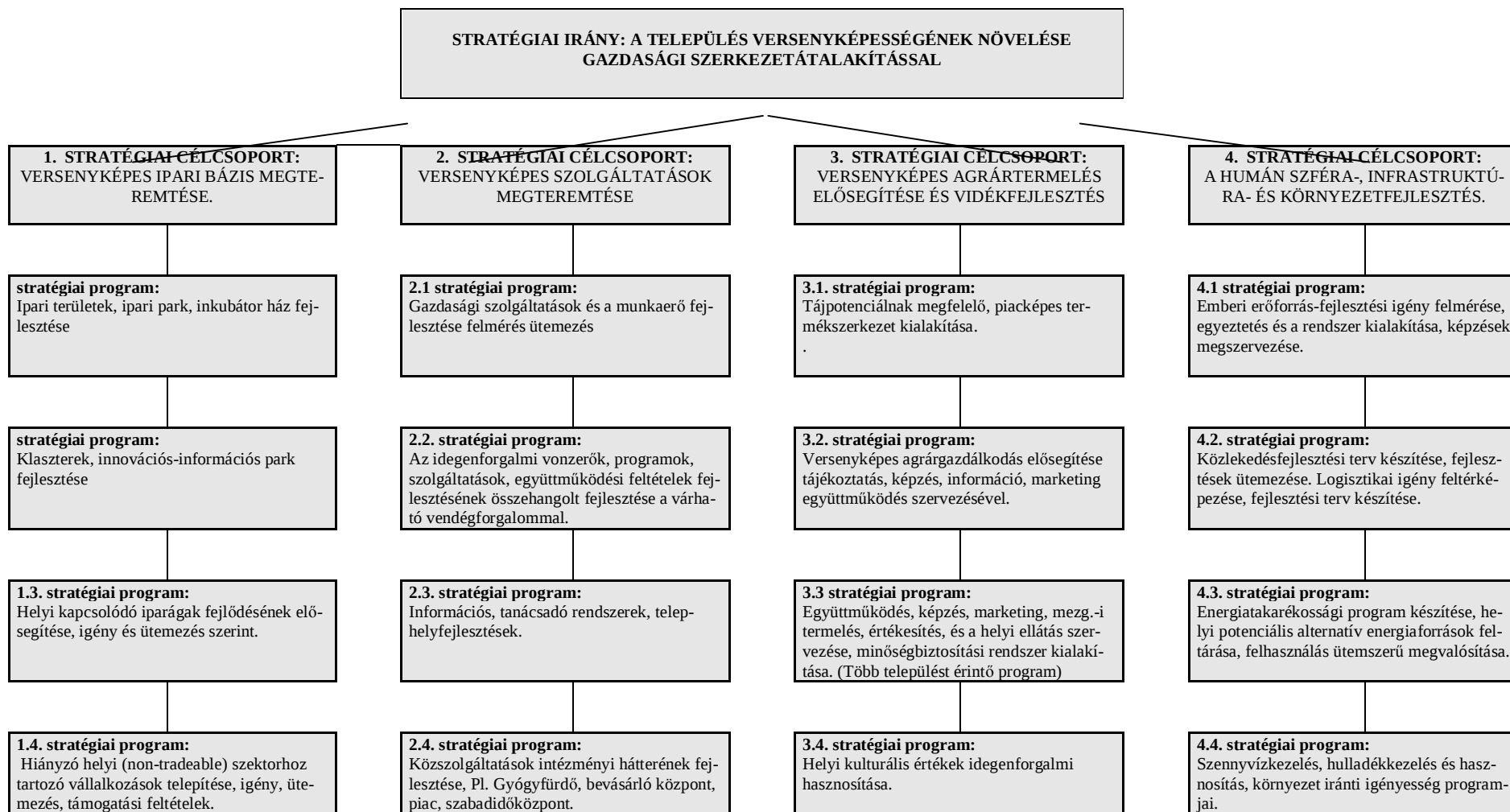
Forrás: Saját szerkesztés

1. melléklet: FEJLESZTÉSI CÉLPIRAMIS

Forrás: Nagy I.– Pászt-Tóth Gy. 2001, 15. o. alapján, saját szerkesztés.

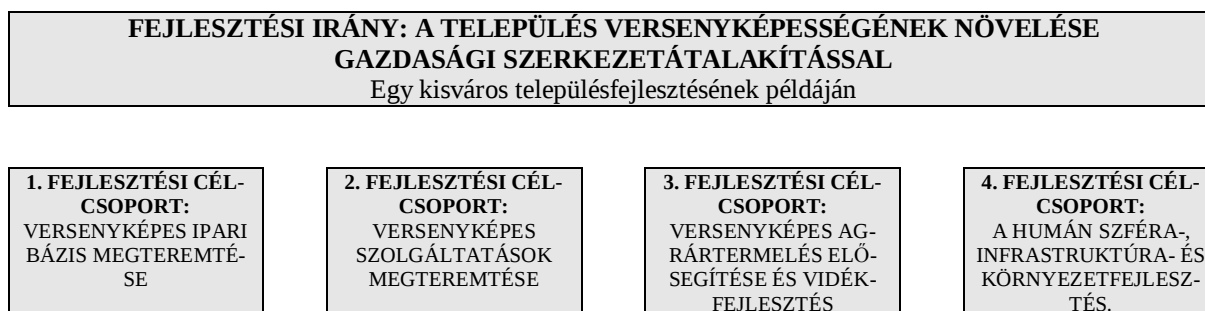
2. melléklet: STRATÉGIAI CÉLPIRAMIS

Forrás: Nagy I.– Pászt-Tóth Gy. 2001, 15. o. alapján, saját szerkesztés.

3. melléklet: A FEJLESZTÉSI CÉLPIRAMIS RÉSZLETEZÉSE

(Saját szerkesztés)

FEJLESZTÉSI CÉLCSOPORT, FEJLESZTÉSI CÉL, RÉSZCÉLOK ÉS KAPCSOLÓDÓ FEJLESZTÉSI CÉLOK

A szerkezet és az összefüggések szemléltetése – 1. melléklet – a **3.3. fejlesztési cél:** „Együttműködésre és marketingre alapuló minőségbiztosítás keretében történő mezőgazdasági termelés, helyi feldolgozás és értékesítés” részletezésével, egy megvalósult LEADER+ program (PritavitCa, 2005-2008, 14. o.) elemeinek felhasználásával történik. Ehhez kapcsolódik stratégiai szinten a – 2. melléklet – **3.3. stratégiai program:** „Együttműködés, képzés, marketing, mezőgazdasági termelés, értékesítés, és a helyi ellátás szervezése, minőségbiztosítási rendszer kialakítása. (Várhatóan több települést érintő program.)”, melynek részleteit a 4. melléklet tartalmazza. A koncepció 15 évre szól, így ennek megfelelően kell értelmezni az időtávokat.

FEJLESZTÉSI IRÁNY: A TELEPÜLÉS VERSENYKÉPESSÉGÉNEK NÖVELESE GAZDASÁGI SZERKEZETÁTALAKÍTÁSSAL

3. FEJLESZTÉSI CÉLCSOPORT: VERSENYKÉPES AGRÁRTERMELÉS ELŐSEGÍTÉSE ÉS VIDÉKFEJLESZTÉS

n.1. Fejlesztési cél

n.1.1. rövid távú rész cél

n.1.2. középtávú rész cél

n.1.3. hosszú távú rész cél

Kapcsolódó fejlesztési célok

n.2. Fejlesztési cél

n.2.1. rövid távú rész cél

n.2.2. középtávú rész cél

n.2.3. hosszú távú rész cél

Kapcsolódó fejlesztési célok

3.3. Fejlesztési cél: *Együttműködésre és marketingre alapuló minőségbiztosítás keretében történő mezőgazdasági termelés, helyi feldolgozás és értékesítés, helyi zöldségkertészek részvételével.*

3.3.1. rövid távú rész cél: *Együttműködésre és marketingre alapuló*

minőségbiztosítás keretében történő mezőgazdasági termelés rendszerének – pályázati támogatással történő – kialakítása, megszervezése, bevezetés. Annak vizsgálata, hogy, az alkalmazott minőségbiztosítási rendszer mi módon hasznosítható még a térségben.

3.3.2. középtávú rész cél: *Termelés igény szerinti növelése, technológiai*

fejlesztéssel, korszerű öntözési rendszer kialakításával. Feldolgozóüzem I. fázis (Gyorsfagyasztott, darabolt pirításpaprika előállítás, tárolása) megvalósítása (a megvalósíthatósági tanulmány eredményének megfelelően.).

3.3.3. hosszú távú rész cél: *A feldolgozóüzem II. fázis előkészítése, (pirításpaprika kivonat készítésére, a meglévő kutatási eredmények alapján). A marketing, a termelési tényezők, a pályázati lehetőségek vizsgálata és a megvalósíthatósági tanulmány eredményeinek függvényében, az üzem bővítésének megvalósítása, működésének beindítása.*

Kapcsolódó fejlesztési célok: Hazai élelmiszer feldolgozó üzemek megvalósulásának támogatása. Termékpályák kialakulásának elősegítése, korszerű birtokrendszer kialakításának támogató ösztönzése, hazai piacok visszaszerzésének elősegítése.

Az egyes fejlesztési célok tartalmi elemei

Az n.1. fejlesztési cél értelmezése és indokainak bemutatása

Kapcsolódó fejlesztési célok bemutatása

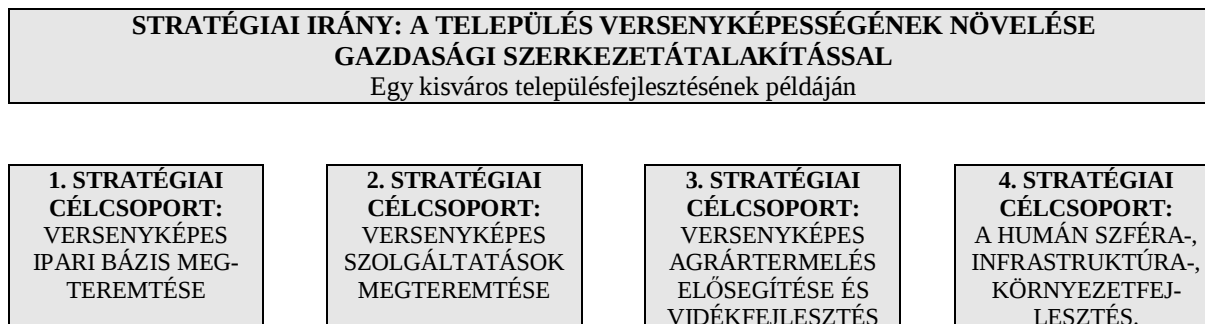
n.1.m. távú rész cél megnevezése és indokai (m: rövid, közép, hosszú)

a. A kitűzött feladat ismertetése

- b. A kitűzött feladattal elérendő cél
- c. A feladat szükségességének indoklása
- d. Az érintett célcsoportok
- e. A megvalósíthatóság feltételei
- f. Lehetséges források
- g. A várható társadalmi gazdasági környezeti hatások
- h. A végrehajtásban érintett szereplők
- i. Kapcsolódás más programokhoz

4. melléklet: STRATÉGIAI CÉLPIRAMIS RÉSZLETEZÉSE

(Saját szerkesztés)

STRATÉGIAI CÉL, FEJLESZTÉSI PROGRAMOK ÉS ALPROGRAMOK, KAPCSOLÓDÓ FEJLESZTÉSI CÉLOK

A szerkezet és az összefüggések szemléltetése az – 1. melléklet – **3.3. fejlesztési cél:** „Együttműködésre és marketingre alapuló minőségbiztosítás keretében történő mezőgazdasági termelés, helyi feldolgozás és értékesítés” feladataiból a stratégia időtartama alatt megvalósítani tervezett – 2. melléklet – **3.3. stratégiai program:** „Együttműködés, képzés, marketing, mezőgazdasági termelés, értékesítés, és a helyi ellátás szervezése, minőségbiztosítási rendszer kialakítása. (Több települést érintő program.)”, részletezésével történik, amely egy megvalósult LEADER+ program (PritavitCa 2005-2008, 14. o.) elemeire épül. A stratégiai programot 8 évre tervezzük, így ennek megfelelően kell értelmezni az időtávokat.

STRATÉGIAI IRÁNY: A TELEPÜLÉS VERSENYKÉPESSÉGÉNEK NÖVELÉSE GAZDASÁGI SZERKEZETÁTALAKÍTÁSSAL

3. STRATÉGIAI CÉLCSOPORT: VERSENYKÉPES AGRÁRTERMELÉS ELŐSEGÍTÉSE ÉS VIDÉKFEJLESZTÉS

3.1. Stratégiai program

- n.1.1. rövid távú alprogram
- n.1.2. középtávú alprogram
- n.1.3. hosszú távú alprogram

Kapcsolódó fejlesztési célok

3.2. Stratégiai program

- n.2.1. rövid távú alprogram
- n.2.2. középtávú alprogram
- n.2.3. hosszú távú alprogram

kapcsolódó fejlesztési célok

3.3. Stratégiai program: *Együttműködésre és marketingre alapuló minőségbiztosítás keretében történő mezőgazdasági termelés, helyi feldolgozás és értékesítés, helyi zöldségkertészek részvételével.*

3.3.1. rövid távú. alprogram: *Tájékoztatás, szervezés, pályázati lehetőségek feltárása, pályázat elkészítése benyújtása.*

3.3.2. középtávú alprogram: *Marketingtevékenység, termékszerkezet tervezése Minőségbiztosítási rendszer kialakítása, képzési program, értékesítési rendszer, szaktanácsadói és ellenőrzési hálózat megszervezése.*

3.3.3. hosszú távú alprogram: *Talaj és öntözővíz vizsgálata, talaj tápanyagfeltöltés, termelési folyamat beindítása.*

Kapcsolódó fejlesztési célok: Termelői tulajdonú élelmiszerfeldolgozó üzemek megvalósulásának támogatása, öntözőcsatornák felújítása, karbantartása, öntözés támogatása, korszerű, együttműködésen alapuló, minőségbiztosítás keretében termelő közösségek támogatása.

Az egyes alprogramok tartalmi elemei

n.3. Stratégiai program: A program értelmezése és indokainak bemutatása

Kapcsolódó fejlesztési célok bemutatása.

1.3.m. távú alprogram: A program megnevezése és indokai. (m: rövid, közép, hosszú)

- a) Az alprogrammal elérendő célok
- b) Az alprogram szükségességének indoklása
- c) A végrehajtás során szükséges intézkedések
- d) Az alprogram végrehajtásáért felelős szervezet
- e) A megvalósítás lehetséges szereplői
- f) A megvalósítás során közreműködők köre
- g) A végrehajtásban közreműködő szervezetek közötti munkamegosztás, információcsere, az egyeztetés, érdekérvényesítés rendszere
- h) Szükséges, lehetséges források, a finanszírozás rendszere
- i) Az eredményesség feltételeinek és mutatóinak meghatározása
- j) A várható társadalmi hatások
- k) A várható gazdasági hatások

- l) A várható környezeti hatások
- m) A megvalósítás gazdasági, társadalmi és környezeti hatások nyomon követése, hatékonysága és források felhasználása, monitoring meghatározása
- n) Időbeni ütemezés
- o) Kapcsolódás más programokhoz
- p) Projekt javaslatok

Egy alprogram megvalósulásához egy, vagy több projekt megvalósulása szükséges. A projektek többsége műszaki tervet, engedélyezést, költségvetést és esetenként megvalósítási tanulmányt igényel. Ezek költségigényes feladatok, így ezek ütemezése átgondolt tervezési munkát igényel.

A véleményezési eljárás lefolytatása után a képviselőtestület dönt a stratégiai program elfogadásáról, mely felkerül a település honlapjára, valamint DVD-n és nyomtatott formában megkapják az illetékes személyek és szervezetek.

5. melléklet: AZ ALPROGRAMOK TARTALMI RÉSZLETEZETTSÉGÉNEK BEMUTATÁSA A STRATÉGIAI PROGRAM PÉLDÁJÁN

(Saját szerkesztés)

Stratégiai program: Versenyképes agrárgazdálkodás elősegítése tájékoztatás, képzés, információ, marketing együttműködés szervezésével.

- A program értelmezése és indokainak bemutatása
- Kapcsolódó fejlesztési célok bemutatása. Ezek a célok ugyan nem a település döntési kompetenciájába tartoznak, de megvalósulásuk fontos a fejlesztési program megvalósulásához, vagy annak sikerét nagymértékben elősegítik. Ez a részlet felhívja a figyelmet arra, hogy az előkészítő és a döntésben kompetens szervezetnél szorgalmazni kell az adott célkitűzés betervezését, megvalósítását.

Rövid távú alprogram: Mezőgazdasági termelést, értékesítést és együttműködést elősegítő szervezet kialakítása, működésének támogatása.

(Példaszerű javaslat a tartalom részletezésére.)

1. Az alprogrammal elérendő célok

- Olyan szervezet kialakítása, amely elősegíti a mezőgazdasági termelők együttműködésén és piackutatáson alapuló, egységes minőséget és piacképes mennyiséget előállító termelést és az értékesítést.

2. Az alprogram szükségességének indoklása

- Jelenlegi körülmények között a mezőgazdasági termelők magukra maradtak, s egyre inkább kiszolgáltatottakká válnak a globalizáció mind kíméletlenebb világában. A helyi mezőgazdasági termelők által előállított termékek értékesítése egyre kilátástalanebb. Csak dokumentáltan igazolható, visszaellenőrizhető, minőségbiztosított, egységes, a piac igényeinek megfelelő áruvalappal lehet eredményeket elérni. E folyamatosan élesedő verseny által támasztott követelményrendszerben, csak együttműködési alapon – a költségek megosztásával – lehet talpon maradni.

3. A végrehajtás során szükséges intézkedések

- Önkormányzati kezdeményezés a szervezet létrehozására
- Önkormányzati döntés a támogatásról (személy, helyiség, működési feltételek)
- Határozat az intézkedés végrehajtására

4. Az alprogram végrehajtásáért felelős szervezet kialakítása
 - Önkormányzat, szakmai bizottsága
 - Helyi mezőgazdasági szakmai szervezet
5. A megvalósítás lehetséges szereplői
 - Szervezéssel megbízott szervezet, személyek
 - Mezőgazdasági termelők
 - Falugazdászok
 - LEADER kistérségi munkacsoport
 - Kistérségi vidékfejlesztési iroda
6. A megvalósítás során közreműködők köre
 - Önkormányzat
 - Helyi mezőgazdasági szakmai szervezetek, vállalkozások, TÉSZ-ek
 - Agrárkamara
 - Kistérség területfejlesztést érintő, működő társulások, szervezetek
7. A végrehajtásban közreműködő szervezetek közötti munkamegosztás, információcsere, egyeztetés, érdekérvényesítés rendszere
 - Ezt az alfejezetet csak konkrétumok ismeretében lehet megfogalmazni
8. Szükséges, lehetséges források, a finanszírozás rendszere
 - A szükséges forrásokat valós esetben lehet pontosan meghatározni
 - Lehetséges források: önkormányzati támogatás, termelők által befizetett díjak, pályázat által elnyert támogatások, pályázatok megfogalmazásáért, menedzseléséért kapott díjak, piackutatásban, értékesítésben való részvételért kapott díjak.
9. Az eredményesség feltételeinek és mutatóinak meghatározása
 - A programban résztvevők száma
 - A helyben feldolgozott mezőgazdasági termékek mennyisége, aránya
 - A minőségbiztosítási rendszer keretében megtermelt áru mennyisége
 - A minőségbiztosítási rendszer keretében megtermelt áru aránya
 - A forgalmazásból származó bevétel
 - A termelésben és forgalmazásban foglalkoztatottak száma
 - A mezőgazdaságból származó jövedelmek mértéke, változása
 - A biotermesztés és az integrált termelés területi arányának változása
10. A várható társadalmi hatások
 - Foglalkoztatás szerint

- Mezőgazdasági termelők száma szerint
- Fiatal mezőgazdasági vállalkozók száma szerint
- Fiatal mezőgazdasági foglalkoztatottak száma szerint
- A képzésekben résztvevők száma szerint
- A minőségbiztosítási rendszert elsajátítók és alkalmazók száma szerint

11. A várható gazdasági hatások

- Mezőgazdasági termelésből származó helyi bevételek szerint
- Helyi mezőgazdasági tevékenységet támogató elnyert pályázatok összege és aránya, illetve a támogatottak száma szerint
- Helyi tulajdonú mezőgazdasági jellegű fejlesztések, beruházások volumene szerint
- A termelési és értékesítési biztonság hatása szerint

12. A Várható környezeti hatások

- Olyan mezőgazdasági termelési forma meghonosodása, amely az alapvető ökológiai követelményeknek természetszerűen megfelel
- Minőségbiztosítás keretében történő termelés területi arányának változása szerint
- A biotermesztés és az integrált termelés területi arányának változása szerint

13. A megvalósítás gazdasági, társadalmi és környezeti hatásainak nyomon követése, hatékonysága, a források felhasználása, a monitoring meghatározása

- Minőségbiztosítási rendszerek dokumentálási és ellenőrzési elvárásai számítógépes rendszer alkalmazását, az adatok azon való rögzítését és a visszaellenőrizhetőség biztosítását kívánják meg, ezzel ez a monitorizálási feladat megoldható

14. Időbeni ütemezés

- Az alprogramok között, a rövid távú, középtávú és a hosszú távú alprogramok prioritási sorrendiséget is jelentenek. A megvalósulás időtartama azonban – minden esetben – a tartalomtól függően különböző
- Esetenként a rövid távú programra épül a középtávú, s annak megvalósulása után következhet a hosszú távú alprogram, de lehetnek olyan esetek is, ahol bizonyos időbeni átfedések is megengedhetők

15. Kapcsolódás más programokhoz

- Célszerű figyelembe venni, hogy az adott alprogram mely másik program, alprogram megvalósulását segíti elő, vagy késedelmes megvalósulása mely más programok megvalósulását, működtetését gátolja, vagy hátráltatja

16. Projekt javaslatok

- Egy alprogram megvalósulásához egy, vagy több projekt kidolgozása szükséges. A projektek többsége – egyebek mellett – műszaki tervet, engedélyezési eljárást, költségvetést és esetenként megvalósítási tanulmányt igényel. Ezek költségigényes feladatok, tehát meggondolandó, melyiket készítjük elő és milyen sorrendben. A pályázatok készítéséhez engedélyezési tervre és költségvetésre szükség van, noha olykor költségbecslés is elegendő, s az engedélyeket is elegendő beszerezni a támogatási szerződés aláírásának napjáig. Ugyanakkor, ha alábecsüljük a projekt költségvetését, azt saját forrásból lehet pótolni. A komolyabb, termelő jellegű beruházások esetében, fontos megvalósíthatósági tanulmány készítése, hogy még időben kiderüljön, hogy a beruházás megtérül-e, s várhatóan milyen hozadéka lesznek a tervezett fejlesztésünknek.

6. Melléklet: AZ EGYEZTETÉSI, VÉLEMÉNYEZÉSI ELJÁRÁSBA BEVONANDÓK JAVASOLT LISTÁJA

(Saját szerkesztés)

Az elkészített stratégiai programot nyomtatott, és DVD formában eljuttatjuk azoknak a személyeknek és szervezeteknek, akikről véleményt várunk. Minden olyan személy vagy embercsoport számára, aki érdekelt a HGf-ben, annak keretében magvalósítandó valamely projektben, akire a HGf keretén belül megvalósítandó célok kihatással vannak, akik befolyásolhatják a HGf céljainak megvalósítását.

A javasoltak listája:

- Az érintett önkormányzat
- Helyi intézmények
- A kistérségi társulás
- LEADER kistérségi munkacsoport
- Kistérségi vidékfejlesztési iroda
- Megyei önkormányzat
- Megyei Kormányhivatal
- A szomszédos települések
- Az érintett és a szomszédos kistérségek
- Gazdasági kamarák
- A településen lévő civil szervezetek
- Helyi vállalkozói és termelői csoportok
- Az érintett KKV-nak, termelők
- Az érintett hivatalok, szervezetek
Állami Közútkezelő, ÁNTSZ, Áramszolgáltató, Gázszolgáltató, Geológiai Szolgálat Területi Hivatala, Hőszolgáltató, Hulladékkezelő, Környezetvédelmi Igazgatóság, Megyei Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal, Megyei Munkaügyi Központ, Nemzeti Parkok, Növény- és Talajvédelmi Igazgatóság, Rendőrség, Szennyvízkezelő, Távközlési szolgáltató, Területi Főépítési Iroda, Tűzoltóság, Vízgazdálkodási Társulat, Vízügyi Igazgatóság, Vízmű
- A település honlapján szintén hasznos megjeleníteni, valamint a helyi könyvtárban példányokat elhelyezni, hogy bárki számára hozzáférhető legyen az elkészült anyag.

- A helyi újságban, rádióban és a helyi televízióban több alkalommal felhívni a lakosság figyelmét az elkészült anyagok megismerésére és a véleményezés lehetőségére
- Eredményes lehet a helyi televízióban, a civil szervezetek képviselőivel, a helyi képviselőkkel, hivatali és intézményi dolgozókkal, vállalkozókkal nyilvános tervismertetést tartani, ahol a tervfázisok ismertetését össze lehet kapcsolni egy fórummal. Szükséges, hogy telefonos kérdéseket is fel lehessen tenni, illetve véleményt lehessen nyilvánítani
- Emellett lakossági fórumokat is hasznos tartani, ahol szintén tervismertetés és véleményezés az összejövetelek célja

A véleményezésre település esetében minimum 30 napot kell biztosítani. A véleményezésre kiküldött anyag kísérőlevelében célszerű pontos kérdéseket és indoklással ellátott, beilleszthető, szövegszerű véleményeket kérni.

A kérdésekre, véleményekre tervezői választ kell adni. A kérdéseket és az azokra adott tervezői válaszokat a döntéshozóknak meg kell küldeni. Amennyiben a tervezői választ valamelyik véleményező nem fogadja el, a döntéshozó határozza meg, hogy mely változat kerüljön a végleges anyagba.

7. Melléklet: SEGÉDTÁBLÁZATOK

(Saját szerkesztés)

Kunszentmiklós településfejlesztési tervezéséhez

1. táblázat: Lakónépesség korcsoportok szerinti megoszlása								
ÉV	Lakó-népesség száma	Lakónépesség korcsoportok szerint						
		0-2 év	3-5 év	6-13 év	14 év	15-17 év	18-59 év	60-X év
2006								
2008								
2010								
2012								
2014								

2. táblázat: Népeségi adatok						
ÉV	Állandó népesség (fő)		Lakónépesség (fő)		A település területe (ha)	Népsűrűség (fő/km ²)
	nő	férfi	nő	férfi		
2006						
2008						
2010						
2012						
2014						

Forrás:KSH

3. táblázat: Állandó népesség korcsoportok szerinti megoszlása								
ÉV	Állandó népesség száma	Állandó népesség korcsoportok szerint						
		0-2 év	3-5 év	6-13 év	14 év	15-17 év	18-59 év	60-X év
2006								
2008								
2010								
2012								
2014								

Forrás:KSH

4. táblázat: Demográfiai adatok				
EV	Születési ráta (élve születés 1000 lakosra)	Halálozási ráta (halálozás 1000 lakosra)	A 60-X évesek aránya a népességen belül	Öregedési index (60-X évesek aránya a 0-14 éves népesség %-ban)
2006				
2008				
2010				
2012				
2014				

Forrás:

5. táblázat: Vándorlási adatok				
EV	Odavándorlások száma (állandó és ideigl. összesen)	Elvándorlások száma (állandó és ideigl. összesen)	Vándorlási különbözet	Vándorlási különbözet 1000 lakosra
2006				
2008				
2010				
2012				
2014				

Forrás:

6. táblázat: A település lakosainak egészségi állapot jellemzése a halálozási statisztikák alapján [fő]						
Halálozási okok	Nemek	2006	2008	2010	2012	2014
Keringési rendszer betegségei	Nő					
	férfi					
Daganatos betegségek	Nő					
	férfi					
Légzőszervi rendszer betegségei	Nő					
	férfi					
Az emésztőrendszer betegségei	Nő					
	férfi					
Endokrin, táplálkozás és anyagcsere betegségek	Nő					
	férfi					
Egyéb betegségek	Nő					
	férfi					
Önkezűség	Nő					
	férfi					
Baleset	Nő					
	férfi					

7. táblázat: Népeség képzettsége					
EV	Lakónépeség száma	A 7 éves és idősebb népességből végzetek száma		A 7 éves és idősebb népességből 1000 főre jutó végzetek száma	
		egyetemi, főiskolai oklevéllel	O osztályt végzetek	egyetemi főiskolai oklevéllel	O osztályt végzetek
2006					
2008					
2010					
2012					
2014					

Forrás:

8. táblázat: Regisztrált munkanélküliek száma (fő)								
EV	Összesen	Férfi	Nő	180 napon túl össz	180 napon túl, férfi	180 napon túl, nő	fizikai foglalkozású	Szellemi foglalkozású
2006								
2008								
2010								
2012								
2014								

Forrás:

9. táblázat: Munkanélküliségi ráta (%)					
Ev	Település	Kistérség	Megye	Régió	Ország
2006					
2008					
2010					
2012					
2014					

Forrás:

10. táblázat: Munkanélküliek állománycsoportonkénti adatai					
Állománycsoport	2006	2008	2010	2012	2014
Szakmunkás					
Betanított munkás					
Segédmunkás					
Fizikai					
Szellemi					
Összesen					

11. táblázat: Munkanélküliek iskolai végzettség szerinti adatai					
Iskolai végzettség	2006	2008	2010	2012	2014
8 általános					
Szakmunkásképző					
Szakiskola					
Szakközépiskola					
Technikum					
Gimnázium					
Főiskola, egyetem					
Összesen					

Forrás:

12. táblázat: Pályakezdő munkanélküliek iskolai végzettség szerinti adatai					
Iskolai végzettség	2002	2004	2006	2008	2010
8 általános					
Szakmunkásképző					
Szakiskola					
Szakközépiskola					
Technikum					
Gimnázium					
Főiskola, egyetem					
Összesen					

Forrás:

13. táblázat: Az önkormányzat által rendszeres szociális segélyben részesítettek évi átlagos száma					
Ev	Település	Kistérség	Megye	Régió	Ország
2006					
2008					
2010					
2012					
2014					

Forrás:

14. táblázat: Kommunális ellátás								
EV	Közüemi víz-hálózatba bekapcsolt lakások aránya (%)	Közüemi szennyvíz-csatona-hálózatba bekapcsolt lakások aránya (%)	Vezetékes gázt fogyasztó háztartások a lakás-állomány %-ában	Rendszeres szemétyűjtésbe bevont lakások aránya (%)	Vill. Energiával ellátott lakás (%)	Távbeszélő-fővonalak száma	Kábeltelevíziós hálózatba bekapcsolt lakások száma	Internet előfizetések száma
2006								
2008								
2010								
2012								
2014								

Forrás:

15. táblázat: Belterületi utak kiépítettsége (%)					
Ev	Település	Kistérség	Megye	Régió	Ország
2006					
2008					
2010					
2012					
2014					

Forrás:

16. táblázat: Önkormányzati utak kiépítettsége						
EV	Önkormányzati belterületi út (km)	Önkormányzati útból kiépített burkolt út (km)	Önkormányzati utak kiépítettsége (%)	Mezőgazdasági utak (km)	Kiépített, mezőgazdasági utak (km)	Mezőgazdasági utak kiépítettsége (%)
2006						
2008						
2010						
2012						
2014						

Forrás:

17. táblázat: Országos jelentőségű védett természeti területek		
Illetékességi terület	Védett terület neve	Terület (ha)
KNPI		
KNPI		

Forrás:

18. táblázat: Helyileg védetté nyilvánított természetvédelmi területek		
Illetékességi terület	Védett terület neve	Terület (ha)
KNPI		
KNPI		

Forrás:

19. táblázat Kulturális örökség, hagyományok	
Épített örökség (Országos védetség (O), Helyi védetség (H))	
1.	
2.	
Szellemi örökség	
1.	
2.	

Forrás:

20. táblázat: Egy főre eső jövedelem					
Ev	Település	Kistérség	Megye	Régió	Ország
2006					
2008					
2010					
2012					
2014					

Forrás:

21. táblázat: 1000 főre eső személygépkocsik száma					
Ev	Település	Kistérség	Megye	Régió	Ország
2006					
2008					
2010					
2012					
2014					

Forrás:

22. táblázat: 10 000 lakosra eső új lakások száma					
Ev	Település	Kistérség	Megye	Régió	Ország
2006					
2008					
2010					
2012					
2014					

Forrás:

23/a. táblázat: A vállalkozások száma és szektorok szerinti csoportosítás						
EV	Működő vállalkozások száma			Szektorok szerinti csoportosítás		
	Egyéni	Társas	Összes	Bázis (traded) szektor	Helyi (non traded)	Forrás-függő (resource-dependent)
2006						
2008						
2010						
2012						
2014						

Forrás:

23/b. táblázat: A vállalkozások száma bevételük és alkalmazottak szerint ²⁸					
Ev	Egyéni	Mikro	kisvállalkozás	Közepes	Nagy
2006					
2008					
2010					
2012					
2014					

Forrás:

24. táblázat: A bruttó hazai termék megoszlása a gazdasági ágak főbb csoportjai szerint (%)												
	MEZŐGAZDASÁG				IPAR, ÉPÍTŐIPAR				SZOLGÁLTATÁSOK			
	2008	2010	2012	2014	2008	2010	2012	2014	2008	2010	2012	2014
Országosan												
Dél-Alföldi Régió												
Bács-Kiskun m.												
Pest megye												

²⁸ Mikro vállalkozás: Alkalmazottak száma: 9 fő alatt;
Kisvállalkozás: Alkalmazottak száma: 10-49 fő;
Középvállalkozás: Alkalmazottak száma: 50-249 fő;
Nagy vállalkozás: Alkalmazottak száma: 250 fő felett;

Árbevétel, vagy mérlegfőösszeg 2 millió € alatt
Árbevétel, vagy mérlegfőösszeg 10 millió € alatt
Árbevétel, vagy mérlegfőösszeg 50 millió € alatt
Árbevétel, vagy mérlegfőösszeg 50 millió € felett

25. táblázat: A működő vállalkozások száma nemzetgazdasági ágak szerint							
EV	Működő vállalkozások száma (db)						
	Mezőg. Vadg. Erdőg. halászat	Bányászat, feldolgozóipar vill., gáz-, gőz-, vízellá- tás	Építőipar- ágban	Kereskedelem, javítás ágban	Szálláshely- szolgáltatás, vendéglátás	Szállítás, raktározás, posta, táv- közlés	Ingatlanügylek, gazdasági szolgáltatás
2006							
2008							
2010							
2012							
2014							

Forrás:

26. táblázat: A működő vállalkozások száma az iparszerkezet szerint							
EV	Működő vállalkozások száma (db)						
	Élelmiszeripar	Fémalapanyag feldolg.	Gépipar	Textil, bőr- termék	Vill. Gáz, gőz	Építőipari- ágban	Vegyesipar
2006							
2008							
2010							
2012							
2014							

Forrás:

27. táblázat: A vállalkozások száma a foglalkoztatottak száma szerint							
	0 és ismeret- len számú főt	1-9 főt	10-19 főt	20-49 főt	50-249 főt	250- és több főt	0 és ismeret- len társas
EV	foglalkoztató működő vállalkozások						
2006							
2008							
2010							
2012							
2014							

Forrás

28. táblázat: A település gazdasági szervezetei, főbb gazdasági forma szerint.					
Megnevezés	2006	2008	2010	2012	2014
Regisztrált vállalkozás					
Működő gazd-i szervezetek					
Gazdasági társaság					
Korlátolt felelősségű társaság					
Részvénytársaság					
Betéti társaság					
Szövetkezet					
Egyéni vállalkozások					
Regisztrált egyéni vállalkozás					
Működő egyéni vállalkozás					
Összesen					

Forrás:

29. táblázat: Vállalkozói aktivitás					
Ev	Település	Kistérség	Megye	Régió	Ország
2006					
2008					
2010					
2012					
2014					

Forrás:

30. táblázat: A földterület megoszlása művelési áganként (ha)		
Művelési ág	2004	2014
Szántó		
Rét		
Legelő		
Szőlő		
Kert		
Gyümölcsös		
Nádas		
Erdő		
Halastó		
Kivett		
Összesen		

Forrás:

31. táblázat: Mezőgazdasági adatok, gazdaságok száma és a földhasználat szerint								
EV	Gazdaságok száma össz.	Összes gazd-ból egyéni	Szántó- és szántóként használt kert	Szabadföldi konyhakert	Üvegház és fólia kertészet	Erdő	Szőlő, gyümölcs	Átlagos birtokméret
	gazdaságok száma (db)		méret és a földhasználó gazdaságok száma (ha/db) (pl.: 120ha/28)					(ha)
2006								
2008								
2010								
2012								
2014								

Forrás:

32. táblázat: Mezőgazdasági termelési adatok (t/ha)								
ÉV	Búza	Őszi árpa	Kukorica	Napraforgó	Borsó	Lucerna	Burgonya	Zöldség
2006								
2008								
2010								
2012								
2014								

Forrás:

33. táblázat: Állattartó gazdaságok és állatállomány (db)						
EV	Állattartó gazd	Baromfi	Juh	Ló	Sertés	Szarvasm
2006						
2008						
2010						
2012						
2014						

Forrás:

34. táblázat: Kunszentmiklósi kistérség turisztikai potenciálja (értékek 0-5 között) (példa)						
Megnevezés	Vonzerő	Környezet	Létesítmény	Megközelítés	Szolgáltatás	Marketing
Tisza-mente						
Népművészet						
Agr. (szőlő, bor)						
Gyógyturizmus						
Építészeti öröks.						
Alkotóház, műv.						
Régészeti lelőh.						
Rendezvények						
Falusi turizmus						
Horgászat						
Vadászat						

Forrás:

35. táblázat: Kunszentmiklós és térsége főbb idegenforgalmi adatai 1000 lakosra (példa)						
Év	Reláció	Lakónépesség (fő)	Vendégek (fő/1000 lakos)		Vendégéjszakák száma (fő/1000 lakos)	
			Külföldi	Összesen	Külföldi	Összesen
2006	Település					
	Kistérség					
	Megye					
	Régió					
2008	Település					
	Kistérség					
	Megye					
	Régió					
2010	Település					
	Kistérség					
	Megye					
	Régió					
2012	Település					
	Kistérség					
	Megye					
	Régió					
2014	Település					
	Kistérség					
	Megye					
	Régió					

36/a. táblázat: KUNSZENTMIKLÓSI KISTÉRSÉG IDEGENFORGALMI VONZERŐLELTÁRA (súlyozás nélkül) (példa)							
Vonzerő: X, Kiemelt vonzerő: O			Apostag	Duna- egyháza	Dunavecse	Kunadacs	Kunpeszér
T E R M É S Z E T I V O N Z E R Ő	1	Speciális éghajlat					
	2	Gyógy klíma					
	3	Egyéb speciális klíma					
	4	Folyó, patak					
	5	Tó (természetes tavak, bányatavak)					
	6	Gyógyvíz					
	7	Termálvíz					
	8	Egyéb víz					
	9	Egyedi látvány, városkép					
	10	Panoráma					
	11	Egyedi természeti jelenség					
	12	Speciális flóra					
	13	Speciális fauna					
	14	Természetvédelmi terület					
	15	Nemzeti park					
	16	Egyéb táj vonzerők					
K U L T U R Ö R Ö K S É G V O N Z E R Ő K	17	Műemlék épületek					
	18	Történelmi helyszínek, emlékművek					
	19	Régészeti lelőhelyek					
	20	Várak, kastélyok, kúriák					
	21	Kiemelkedő értékű szobrok					
	22	Egyéb építészeti vonzerők					
	23	Népművészet, népszokások					
	24	Hagyományos tánc, zene, ének					
	25	Kézművesség					
	26	Képzőművészet					
	27	Előadóművészet					
	28	Egyéb hagyományok					
	29	Múzeumok, kiállítóhelyek					
	30	Magángyűjtemények					
	31	Rendszeres fesztiválok					
	32	Rendszeres játékok					
	33	Rendszeres vetélkedők					
	34	Egyéb kulturális vonzerők					
	35	Vallási ünnepek					
	36	Egyéb vallási események					
	37	Nemzetiségi kultúra, hagyományok					
S P E C I Á L I S V O N Z E R Ő K	38	Gasztronómiai specialitás					
	39	Bor, történelmi borvidék					
	40	Egyéb gasztronómia, bor					
	41	Fürdőkomplexum, "élményfürdő"					
	42	Fürdő, gyógyfürdő					
	43	Rekreációs szolgáltatás					
	44	Rendszeres sportverseny, bajnokság					
	45	Egyéb sport vonzerő					
	46	Rendszeres konferenciák, kongresszusok					
	47	Tudományos események					
	48	Egyéb konferenciák, kongresszusok					
	49	Kaszinó					
	50	Tematikus park					
	51	Vadspark, parkerdő					
	52	Bevásárlóközpont, piac, bolhapiac					
	53	Egyéb szórakoztató szolgáltatás					
	54	Szüret					
	55	Horgászat					
	56	Lovaglás					
	57	Vadászat					
	58	Egyéb szabadidő eltöltés					
		ÖSSZESEN					

36/b. táblázat: KUNSZENTMIKLÓSI KISTÉRSÉG IDEGENFORGALMI VONZERŐLELTÁRA (súlyozás nélkül) (példa)							
Vonzerő: X, Kiemelt vonzerő: O			Kunszentmiklós	Szabadszállás	Szalkszentmárton	Tass	Újsolt
T E R M É S Z E T I V O N Z E R Ő	1	Speciális éghajlat					
	2	Gyógyklíma					
	3	Egyéb speciális klíma					
	4	Folyó, patak					
	5	Tó (természetes tavak, bányatavak)					
	6	Gyógyvíz					
	7	Termálvíz					
	8	Egyéb víz					
	9	Egyedi látvány, városkép					
	10	Panoráma					
	11	Egyedi természeti jelenség					
	12	Speciális flóra					
	13	Speciális fauna					
	14	Természetvédelmi terület					
	15	Nemzeti park					
	16	Egyéb táj vonzerők					
K U L T U R Ö R Ö K S É G V O N Z E R Ő K	17	Műemlék épületek					
	18	Történelmi helyszínek, emlékművek					
	19	Régészeti lelőhelyek					
	20	Várak, kastélyok, kúriák					
	21	Kiemelkedő értékű szobrok					
	22	Egyéb építészeti vonzerők					
	23	Népművészet, népszokások					
	24	Hagyományos tánc, zene, ének					
	25	Kézművesség					
	26	Képzőművészet					
	27	Előadóművészet					
	28	Egyéb hagyományok					
	29	Múzeumok, kiállítóhelyek					
	30	Magángyűjtemények					
	31	Rendszeres fesztiválok					
	32	Rendszeres játékok					
	33	Rendszeres vetélkedők					
	34	Egyéb kulturális vonzerők					
	35	Vallási ünnepek					
	36	Egyéb vallási események					
	37	Nemzetiségi kultúra, hagyományok					
S P E C I Á L I S V O N Z E R Ő K	38	Gasztronómiai specialitás					
	39	Bor, történelmi borvidék					
	40	Egyéb gasztronómia, bor					
	41	Fürdőkomplexum, "élményfürdő"					
	42	Fürdő, gyógyfürdő					
	43	Rekreációs szolgáltatás					
	44	Rendszeres sportverseny, bajnokság					
	45	Egyéb sport vonzerő					
	46	Rendszeres konferenciák, kongresszusok					
	47	Tudományos események					
	48	Egyéb konferenciák, kongresszusok					
	49	Kaszinó					
	50	Tematikus park					
	51	Vadspark, parkerdő					
	52	Bevásárlóközpont, piac, bolhapiac					
	53	Egyéb szórakoztató szolgáltatás					
	54	Szüret					
	55	Horgászat					
	56	Lovaglás					
	57	Vadászat					
	58	Egyéb szabadidő eltöltés					
		ÖSSZESEN					

37. táblázat: Lakossági szolgáltatások adatai				Működik (1) Nem (0)		
Fejlesztés megnevezése	Megnevezés	2006	2008	2010	2012	2014
Bank, pénzügyi szolg.	Helyi fiók					
	ATM automata					
Kiskereskedelmi szaküzlet, áruház	Gépjármű szaküzlet					
	Gépjárműalkatrész szaküzlet					
	Üzemanyagtöltő állomás					
	Élelmiszer jellegű szaküzlet					
	Ruházati szaküzlet					
	Cipő-, bőráru szaküzlet					
	Bútor-, háztartási cikk szaküzlet					
	Elektromos háztartási cikk					
	Vasáru, festék, üveg, barkács					
	Könyv, újság, papír, írószerszám					
	Virág, dísznövény					
	Pékség, pékáru					
	Hentes, húсарu					
Vágóhíd						
Vendéglátóhelyek	Étterem					
	Cukrászda, presszó					
	Italbolt					
Kereskedelmi szálláshely	Szálloda					
	Panzió					
	Falusi turizmus szálláshely					
	Kemping					
Kultúra, művelődés	Színház					
	Mozi					
	Művelődési ház					
	Könyvtár					
	Képtár, tárlat					
	Múzeum					
Egészségügy	Kórház					
	Háziorvos, gyermekorvos					
	Szakorvosi ellátás					
	Kórház					
	Gyógyszertár					
	Mentőállomás					
Szabadidő, sport létesítmény	Tornaterem					
	Sportpálya					
	Uszoda					
	Fürdő, gyógy-, élményszerdő					

38. táblázat: Önkormányzati gazdálkodás						
	Eszközök és források	2006	2008	2010	2012	2014
Kiadás	Működési					
	Felhalmozási					
	Ebből beruházási					
Bevétel	Központi kv-ból					
	Saját bevétel					
	Átvett pénzeszközök					
Eszközök	Befektetett eszközök					
	Forgó eszközök					
	Pénzeszközök					
Források	Összesen					
	ebből: Pályázat révén befolyt forrás					
	Saját forrás					
	Idegen forrás					
	ebből: hitelállomány					
Tartalék						
Létszám	Polgármesteri hivatal					
	Ebből: vidéki					
	Intézmények					
	Ebből vidéki					
Önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok						
	Eszköz					
	Forrás					
	Kiadás					
	Bevétel					
	Alkalmazotti létszám					
	Eszköz					
	Forrás					
	Kiadás					
	Bevétel					
	Alkalmazotti létszám					
Átlagbérek (bruttó)						
Közszféra	Közszférában					
Versenyszféra	Iparban					
	Mezőgazdaságban					
	Szolgáltatásokban					

39. táblázat: A településen működő intézmények adatai						
Intézmény	Megnevezés	2006	2008	2010	2012	2014
Bölcsőde	Tulajdonos					
	Működtető					
	Költségvetési főösszeg					
	Férőhely					
	Gyermeklétszám					
	Csoportok száma					
	Csoportlétszám					
	Vidékre járó gyermekek száma					
	Vidéki gyermekek száma					
	Szakemberek száma					
	Intézményi alkalmazottak száma					
Óvoda	Tulajdonos					
	Működtető					
	Költségvetési főösszeg					
	Férőhely					
	Gyermeklétszám					
	Csoportok száma					
	Csoportlétszám					
	Vidékre járó óvodások száma					
	Vidéki gyermekek száma					
	Óvónők száma					
	Intézményi alkalmazottak száma					
Általános iskola	Tulajdonos					
	Működtető					
	Költségvetési főösszeg					
	Férőhely					
	Gyermeklétszám					
	Osztályok száma					
	Tantermek száma					
	Átl. osztálylétszám					
	Vidékre járó tanulók száma					
	Vidéki tanulók száma					
	Tanárok száma					
	Intézményi alkalmazottak száma					
Középiskola	Tulajdonos					
	Működtető					
	Költségvetési főösszeg					
	Saját bevétel					

	Férőhely					
	Gyermeklétszám					
	Osztályok száma					
	Tantermek száma					
	Átl. osztálylétszám					
	Művészeti szakok száma					
	Vidéki tanulók száma					
	Tanárok száma					
	Intézményi alkalmazottak száma					
Egészségügyi intézmény	Tulajdonos					
	Működtető					
	Önk-i költségvetési főösszeg					
	Háziorvosok száma					
	Gyermekorvos					
	Szakorvosok					
	Védőnők száma					
	Gyógyszertárak					
Szociális ellátás intézménye	Tulajdonos					
	Működtető					
	Önk-i költségvetési főösszeg					
	Idősek napközije férőhely					
	Idősek napközijét igénybevevők					
	Házi ellátásban részesülők					
	Intézményi alkalmazottak száma					
Művelődési központ	Tulajdonos					
	Működtető					
	Önk-i költségvetési főösszeg					
	Saját bevétel					
	Rendezvények száma					
	Könyvtári kötetek száma					
	A kölcsönzött könyvek					
	Könyvtári olvasók száma					
	Könyvtárosok létszáma					
	Intézményi alkalmazottak száma					
Polgárőrség, Önk. tűzoltóság	Szervezetek száma					
	Támogatásuk összege					
Sportegyesületek	Szervezetek száma					
	Támogatásuk összege					
Egyéb civil szervezetek	Szervezetek száma					
	Támogatásuk összege					

40. táblázat: Fejlesztések (megvalósult és tervezett) adatai								
Fejlesztés megnevezése	Megnevezés	2004	2006	2008	2009	2010	2012	2014
	Tervezett költség (Ft)							
	Bekerülési költs.							
	Saját erő							
	Ebből hitel							
	Működési költs							
	Bevétel							
	Megtérülési idő							
	Tervezett költség (Ft)							
	Bekerülési költs.							
	Saját erő							
	Ebből hitel							
	Működési költs							
	Bevétel							
	Megtérülési idő							
	Tervezett költség (Ft)							
	Bekerülési költs.							
	Saját erő							
	Ebből hitel							
	Működési költs							
	Bevétel							
	Megtérülési idő							
	Tervezett költség (Ft)							
	Bekerülési költs.							
	Saját erő							
	Ebből hitel							
	Működési költs							
	Bevétel							
	Megtérülési idő							
	Tervezett költség (Ft)							
	Bekerülési költs.							
	Saját erő							
	Ebből hitel							
	Működési költs							
	Bevétel							
	Megtérülési idő							

41. táblázat: A jelentősebb vállalkozások tulajdonosi és értékesítési jellemzői

Vállalkozás neve és vállalkozási forma	Tevékenység	Év	Tulajdoni arány			Értékesítési arány			Bevétel (eFt)			Alkalmazottak száma		
			Helyi	Vidéki	Helyi	Vidéki	Helyi	Vidéki	Helyi	Vidéki	Helyi	Vidéki	Helyi	Vidéki
		2006												
		2008												
		2010												
		2012												
		2014												
		2006												
		2008												
		2010												
		2012												
		2014												
		2006												
		2008												
		2010												
		2012												
		2014												
		2006												
		2008												
		2010												
		2012												
		2014												

8. Melléklet: KÉRDŐÍV A TERMÉKELŐÁLLÍTÓ IP. VÁLLALKOZÁSOK RÉSZÉRE A GAZDASÁGI ADATOK BESZERZÉSÉHEZ

(Saját szerkesztés)

Azonosítók:

A vállalat neve:

Fő tevékenysége:

A vállalat székhelye:

Tulajdonosok lakhelye (település) és tulajdoni arányuk (%)

.....

Ügyvezető lakhelye (település)

Más vállalkozásokban lévő érdekeltségek, s azok profilja

.....

Gazdasági adatok	2010	2011	2012	2013	2014
Árbevétel (eFt)					
Településen kívül értékesített termék aránya (%)					
Külföldön értékesített termék aránya (%)					
Felhasznált anyag, alkatrész, szolgáltatás (eFt)					
Ebből településen kívüli beszerzés (%)					
Külföldi beszerzés (%)					
Vállalkozás vagyona (eFt)					
Vállalati eredmény (adó előtt) (eFt)					
Fejlesztésre fordított összeg (eFt)					
Ebből pályázaton elnyert arány (%)					
Alkalmazottak száma (fő)					
Ebből felsőfokú végzettségű					
Középfokú végzettségű					
Szakmunkás					

Pályázati információk

- Ismeri a pályázati lehetőségeket?
- Hány fejlesztési pályázatot nyújtott be 2007.01.01. és 2013.12.31. között?
- Hány fejlesztési pályázata nyert 2007.01.01. és 2013.12.31. között?
- Hány fejlesztése valósult meg pályázati támogatással 2007.01.01. és 2013.12.31. között?
- Igényelne információt, segítséget a pályázat összeállításához, ha pályázna?
- Igényel-e gazdasági jellegű szolgáltatást (pályázat, pénzügy, gazdaság, piacutatós téma-
körében tanácsadást)?

Lát-e lehetőséget a településen belüli együttműködésre? (rövid indoklással)

.....
.....

Műszaki technológiai színvonal és a tervezett fejlesztés (kérjük tegyen X-et a megfelelő rovatba)

Megnevezés	Korszerű	Fejlesztendő	Közepes	Korszerűtlen	Fejlesztést tervezünk
Technológia					
Műszaki felszereltség, gép					
Épületállomány					
Szakmai színvonal					
Egyéb					

Tervez-e létszámbővítést/létszámcsökkentést a vállalkozásánál?

A település fejlettsége/fejlesztése

A korábban készült településfejlesztési terveket ismeri?

Részt vett-e benne bármilyen szinten?

Eredményesnek tartja a településfejlesztési terveket?

Elégedett-e a település fejlettségével?

Miben látja a település fejlődésének lehetőségeit?.....

.....
.....

Megvannak-e ennek a feltételei?

Ki biztosítja a pénzt a fejlesztésekhez?

Ki határozza meg a fejlesztések sorrendjét?

Külföldi, vidéki, vagy a helyi vállalkozó fejlődését látná szívesebben?

A külföldi, vagy a vidéki vállalkozást mi vonzana ide?

Milyen tőkére lehet számítani?

Az Ön vállalkozásának fejlődését mi segítené elő?

Hozzájárulna-e saját forrással, hogy ezek a fejlesztések megvalósuljanak?

Egyéb, Ön által fontosnak tartott megjegyzések.

.....
.....
.....
.....

9. Melléklet: KÉRDŐÍV A SZOLGÁLTATÓ VÁLLALKOZÁSOK RÉSZÉRE

A GAZDASÁGI ADATOK BESZERZÉSÉHEZ

(Saját szerkesztés)

Azonosítók:

A vállalat neve

Fő tevékenysége:

A vállalat székhelye:

Tulajdonosok lakhelye (település) és tulajdoni arányuk (%)

.....

Ügyvezető lakhelye (település)

Más vállalkozásokban lévő érdekeltségek, s azok profilja

.....

Gazdasági adatok	2010	2011	2012	2013	2014
Árbevétel (eFt)					
Településen kívül értékesített szolgáltatás aránya (%)					
Külföldön értékesített szolgáltatás aránya (%)					
Felhasznált anyag, alkatrész, külső szolgáltatás (eFt)					
Ebből településen kívüli beszerzés (%)					
Külföldi beszerzés (%)					
Vállalkozás vagyona (eFt)					
Vállalati eredmény (adó előtt) (eFt)					
Fejlesztésre fordított összeg (eFt)					
Ebből pályázaton elnyert arány (%)					
Alkalmazottak száma (fő)					
Ebből felsőfokú végzettségű					
Középfokú végzettségű					
Szakmunkás					

Pályázati információk

Ismeri a pályázati lehetőségeket?

Hány fejlesztési pályázatot nyújtott be 2007.01.01. és 2011.12.31. között?

Hány fejlesztési pályázata nyert 2007.01.01. és 2011.12.31. között?

Hány fejlesztése valósult meg pályázati támogatással 2007.01.01. és 2011.12.31. között?

Igényelne információt, segítséget a pályázat összeállításához, ha pályázna?

Igényel-e gazdasági jellegű szolgáltatást (pályázat, pénzügy, gazdaság, piackutatás témakörében tanácsadást)?

Lát-e lehetőséget a településen belüli együttműködésre? (rövid indoklással)

.....

Műszaki technológiai színvonal és a tervezett fejlesztés (kérjük tegyen X-et a megfelelő rovatba)

Megnevezés	Korszerű	Fejlesztendő	Közepes	Korszerűtlen	Fejlesztést tervezünk
Technológia					
Műszaki felszereltség, gép					
Épületállomány					
Szolgáltatás színvonala					
Egyéb					

Tervez-e létszámbővítést/létszámcsökkentést a vállalkozásánál?

A település fejlettsége/fejlesztése

A korábban készült településfejlesztési terveket ismeri?

Részt vett-e benne bármilyen szinten?

Eredményesnek tartja a településfejlesztési terveket?

Elégedett-e a település fejlettségével?

Miben látja a település fejlődésének lehetőségeit?.....

.....

Megvannak-e ennek a feltételei?

Ki biztosítja a pénzt a fejlesztésekhez?

Ki határozza meg a fejlesztések sorrendjét?

Külföldi, vidéki, vagy a helyi vállalkozó fejlődését látná szívesebben?

A külföldi, vagy a vidéki vállalkozást mi vonzana ide?

Milyen tőkére lehet számítani?

Az Ön vállalkozásának fejlődését mi segítené elő?

Hozzájárulna-e saját forrással, hogy ezek a fejlesztések megvalósuljanak?

Egyéb, Ön által fontosnak tartott megjegyzések.

.....

.....

.....

.....

10. melléklet: KÉRDŐÍV A MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐK RÉSZÉRE A GAZDASÁGI ADATOK BESZERZÉSÉHEZ

(Saját szerkesztés)

Azonosítók:

A mezőgazdasági termelő neve, vállalkozás formája:

Székhelye (település):

Tulajdonosok lakhelye (település) és tulajdoni arányuk (%) (társas vállalkozás esetén)

.....

Ügyvezető lakóhelye (település) (társas vállalkozás esetén)

Más vállalkozásokban lévő érdekeltségek, s azok profilja (pl. élelmiszerfeldolgozó üzem, kereskedelem, TÉSZ, BÉSZ. stb.)

.....

Gazdasági adatok	2010	2011	2012	2013	2014
Árbevétel (eFt)					
Településen kívül értékesített termék aránya (%)					
Külföldön értékesített termék aránya (%)					
Felhasznált anyag, alkatrész, szolgáltatás (eFt)					
Ebből településen kívüli beszerzés (%)					
Külföldi beszerzés (%)					
Termelési adatok					
Mekkora területen gazdálkodott összesen (ha)					
Ebből öntözhető (ha)					
Gabonafélék termesztése (ha)					
Takarmánynövények termesztése (ha)					
Napraforgó termesztése (ha)					
Repce termesztése (ha)					
Zöldségfélék termesztése (ha)					
Gyümölcs termesztése (ha)					
Növényházban történt termesztés (m ²)					
Zöldségfélék (m ²)					
Dísznövények (m ²)					
Egyéb növénytermesztés (ha)					
Legelő (ha)					
Állattartás					
Sertés (db)					

Szarvasmarha (db)					
Juh (db)					
Baromfi (db)					
Méh (család)					
Tejtermelés (l)					
Fejlesztésre fordított összeg (mFt)					
Ebből pályázaton elnyert arány (%)					
Alkalmazottak száma (fő)					
A gazdaságban dolgozó családtagok száma (fő)					

Pályázati információk

Ismeri a pályázati lehetőségeket?

Hány fejlesztési pályázatot nyújtott be 2007.01.01. és 2013.12.31. között?

Hány fejlesztési pályázata nyert 2007.01.01. és 2013.12.31. között?

Hány fejlesztése valósult meg pályázati támogatással 2007.01.01. és 2013.12.31. között?

Igényelne információt, segítséget a pályázat összeállításához, ha pályázna?

Igényelne-e gazdasági jellegű szolgáltatást (pénzügyi, gazdasági tanácsadás, pályázati, piackutatás, témakörben)?

Amilyennek értékeli a gazdasága jellemzőit és milyen fejlesztéseket tervez, kérjük, tegyen X-et a megfelelő rovatba.

Megnevezés	Korszerű	Fejlesztendő	Közepes	Korszerűtlen	Fejlesztést tervezünk
Technológia					
Műszaki felszereltség, gép					
Épületállomány					
Szakmai színvonal					
Egyéb					

Lát-e lehetőséget a településen belüli együttműködésre? (rövid indoklással)

.....

A település fejlettsége/fejlesztése

A korábban készült településfejlesztési terveket ismeri?

Részt vett-e benne bármilyen szinten?

Eredményesnek tartja a településfejlesztési terveket?

Elégedett-e a település fejlettségével?

Miben látja a település fejlődésének lehetőségeit?.....

.....
.....

Megvannak-e ennek a feltételei?

Ki biztosítsa a pénzt a fejlesztésekhez?

Ki határozza meg a fejlesztések sorrendjét?

Külföldi, vidéki, vagy a helyi vállalkozó fejlődését látná szívesebben?

A külföldi, vagy a vidéki vállalkozást mi vonzana ide?

Milyen tőkére lehet számítani?

Az Ön gazdaságának fejlődését mi segítené elő?

Hozzájárulna-e saját forrással, hogy ezek a fejlesztések megvalósuljanak?

Egyéb, Ön által fontosnak tartott megjegyzések.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

11. melléklet: KÉRDŐÍV A LAKOSSÁG RÉSZÉRE

(Saját szerkesztés)

KUNSZENTMIKLÓS GAZDASÁGÉLÉNKÍTŐ TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI PROGRAMJÁHOZ

A vállalkozók számára részletesebb kérdőív készült, számukra azt juttatjuk el.

Kunszentmiklós Város, gazdaságélénkítő településfejlesztési stratégiai programot készít. A tervezés és megvalósítás célja a város gazdaságának fejlesztése, a foglalkoztatottság és az életminőség javítása. A tervnek a város lakóinak érdekeit kell szolgálni, ezért kérjük Önöket, hogy az űrlapokon nyilvánítsák ki a fejlesztéssel kapcsolatos elképzelésüket, hogy azokat tervezésnél figyelembe vehessük.

Ön szerint, milyen erősségei vannak a városnak, amelyekre a fejlődést alapozni lehet?

Kérjük, hogy a témák előtti számokat, fontossági sorrend szerint írja ide:

1	Környezeti értékek	7	Kulturális értékek
2	Infrastruktúra	8	Oktatás, képzés
3	Közlekedési előnyök	9	Munkahelyek
4	Képzett munkaerő	10	Egyebek:
5	Természeti adottságok	11	
6	Képzett munkaerő	12	Nincsenek erősségek

Ön szerint, milyen gyengeségei vannak a városnak, amelyek fejlődését hátráltatják?

Kérjük, hogy a témák előtti számokat, fontosságuk szerint írja be ide:

1	Munkaerő képzettsége	6	Képzés
2	Infrastruktúra	7	Foglalkoztatás
3	Megközelíthetőség	8	
4	Ipari terület	9	Egyebek:
5	Gazdasági szolgáltatások	10	Nincsenek gyengeségek

Ön milyen fejlesztéseket javasol az alábbi fejlesztési célok közül? Kérjük, hogy a témák előtti számokat, a javasolt sorrend szerint írja be ide:

.....

1	Útépítés	9	Ipar park	17	Kereskedelmi ellátás
2	Vízhálózat	10	Egészségügy	18	Közlekedés
3	Szennyvízcsatorna	11	Oktatás, képzés	19	Városkép
4	Gázhálózat	12	Könyvtár	20	Városmarketing
5	Villanyhálózat	13	Közművelődés	21	Öntözés, csatornázás
6	Telefonhálózat	14	Szabadidő, sport	22	Vállalkozások élénkítése
7	Kábel Tv	15	Gazdasági szolgáltatások	23	
8	Informatikai rendszer	16	Integrátori tevékenység	24	Egyebek:

Ön az alábbi ágazatok közül melyik fejlesztést támogatná?

Kérjük, hogy a témák előtti betűket, a javasolt sorrend szerint írja be ide:

a	ipar	d	turizmus
b	mezőgazdaság	e	
c	szolgáltatások	f	

Írja be a jelét annak, amelyiket saját erőforrásával is támogatná (pénzzel, munkával, stb.)?

.....

Az Ön foglalkozása Az Ön életkora Az Ön neme ☐ Nő / ☐ Férfi

A város polgármestere és a tervezők arra kéri, hogy a kitöltött űrlapot néhány napon belül juttassa el a polgármesteri hivatalnál lévő ládába. Köszönjük, hogy válaszolt a kérdésekre

Egy másik papírlapon folytathatja a véleménynyilvánítást!

IRODALOMJEGYZÉK

- Agárdi P.–Bayer J.–Bojár I. A.–György P.–Harsányi L.–Inkei P.–Pomogáts B.–Schanda B.–Sükösd M. 2005: *Magyar kulturális stratégia*. Munkaanyag. 2. változat. *Kulturális Stratégiai Bizottság, Budapest. 2005. február.*
- Alen, J. – Massey, D. B. – Cochrane, A. 1998: *Rethinking the region* Psychology Press, 1998.
- In. Benedek J. 2010. Tér és Társadalom XXIV. évf. 2010. 3: 193–201.
- Ángyán J. 2002: *Agrobiznisz helyett agrikultúrát!* www.okotaj.hu/szamok/22/varos4.html
- ÁSZ 2006: *Az Állami Számvevőszék jelentése a Területfejlesztés fejezet működésének ellenőrzéséről* (Részletek) Szín 11. évf. 3. sz. (2006. június) 13. o.
- Bajmócy Z.–Imreh Sz.–Lengyel I.–Lukovics M.–Rechnitzer J. 2005: *A Csongrád megyei kistérségek gazdasági szerkezetátalakításának tervezése és menedzselése*. Csongrád Megyei Területfejlesztési Tanács.
- Bajmócy Z. 2011: *Bevezetés a helyi gazdaságfejlesztésbe*. JATEPress, Szeged 2011.
- Bajmócy Z. – Lengyel I. – Málovics Gy. (szerk.) 2012: *Regionális innovációs képesség, versenyképesség és fenntarthatóság*. JATEPress, Szeged, 151-174. o.
- Balatoni A. – Pitz M. 2012: *A működőtőke hatása a bruttó nemzeti jövedelemre Magyarországon* Közgazdasági szemle, LIX. évf., 2012. január (1–30. o.)
- Bardóczi S. – Giczey P. 2010: *Kézikönyv a részvételi városmegújításról; Gyakorlati útmutató*. Közösségfejlesztők Egyesülete Városmegújító Munkacsoport. Budapest.
- http://ekf.afal.hu/userfiles/file/Kezikonyv_a_reszveteli_varosmegujitasrol.pdf
- Barta Gy.– Czirfusz M.– Kukely Gy. 2008: *Újraiparosítás a nagyvilágban és Magyarországon*. Tér és társadalom. 4. sz. 1–21. o.
- Barta Gy. 2009: *A külföldi működőtőke szerepe a magyar ipar duális struktúrájának és regionális differenciálódásának kialakulásában*. In: Lengyel I.–Rechnitzer J. *A regionális tudomány két évtizede Magyarországon*. Akadémia Kiadó, Budapest 2009.
- Barta Gy. 2009: *Integrált városfejlesztési stratégia: a városfejlesztés megújítása*. Tér és Társadalom, 23. 2009. 3. 1–12. p.
- Bálint J. – Juhász M. 2007: *A vidék helyzete Magyarországon*. In: *Vidékfejlesztés, vidékfejlesztés intézményrendszere*. 68-76. o. Szerk.: Bálint J. – Juhász M. – Katonáné Kovács J. – Nagy G. Kiadó: Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum, Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar.

- Bálint J. – Juhász M. – Nagy G. – Bálint A. – Gál-Berey T. – Holló M. – Kocsis M. – Kostyál L. Á. – Korenyák Zs. – Oláh T. 2007: *Vidékfejlesztés, vidékfejlesztés intézményrendszere*. Szerk.: Bálint J. – Juhász M. – Katonáné Kovács J. – Nagy G. Kiadó: Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum, Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar.
- Beluszky P. 1999: *Magyarország településhálózata*. Pécs. JPTE.
- Beluszky P. – Kovács Z. – Olessák D. (szerk) 2001: *A TERÜLET- ÉS TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS KÉZIKÖNYVE*. CEBA Holding Kft.
- Benedek J. 2010: *Régiók kialakulása és változása: Véletlen vagy szükségszerűség?* Az MTA Regionális Tudományos Bizottsága hírei. Akadémiai székfoglaló előadás. Tér és Társadalom XXIV. évf. 2010. 3: 193–201.
- Bocskay I. – Czene Zs. (szerk) – G. Fekete É. – Hallgató F. – Horkay N. – Horváth M. – Kerekes I. – Körtélyesi Sz. – Magócs K. – Nagy L. – Nemes K. – Perényi Zs. – Péti M. – Prokai R. – Ricz J. (szerk) – Sain M. – Szilágyi Gy. – Szabó B. 2010: *Területfejlesztési füzetek (2) Helyi Gazdaságfejlesztés; Ötletadó megoldások, jó gyakorlatok*. NFM, NGM, VÁTI Nonprofit Kft.
- http://www.vati.hu/files/articleUploads/21338/TF_fuzet2_Helyi_gazdasagfejleszttes.pdf
- Botos K. – Schlet A. – Halmosi P. 2012: *Államháztartástan*. SZTE, Távoktatás.
- Buday-Sántha A. 2002-2004: *Az agrárágazat területi versenyképességének a helyzete*. Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Program.
- Buday-Sántha A. 2006: *Az Agrárágazat Területi Versenyképessége*. In: Horváth Gy. szerk.: *Régiók és Települések Versenyképessége*, 5. fejezet. Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja, Pécs.
- Buday-Sántha A. 2009a: *A magyar agrár- és vidékfejlesztés ellentmondásai*, Magyar Tudomány 2009/09. aug. 07.
- Buday-Sántha A. 2009b: *Új agrárstratégia alapjai. Gazdálkodás*. Agrárökonómiai Tudományos Folyóirat. 2009. 02. szám. <http://www.gazdalkodas.hu>
- Camagni R. 1995: *The Concept of Innovative Milieu and Its Relevance for Public Policies in European Lagging Regions*. Papers in Regional Science, 4.
- Camagni R. 2002: *On the Concept of Territorial Competitiveness Sound or Misleading?* Urban Studies, 13., 2395-2411.
- Camagni R.. 2009: *Territorial capital and regional development*. In Capello, R.–Nijkamp, P. (eds) *Handbook of regional growth and development theories*. Edward Elgar, Cheltenham, 118.-132.
- Coleman, J. 1990: *Foundations of Social Theory*. Cambridge, Harvard University Press

- Cities Alliance 2006: *Guide to City Development Strategies, Improving Urban Performance; Cities Without Slums*; Cities Alliance, Washington D.C., U.S.A.;
http://www.citiesalliance.org/sites/citiesalliance.org/files/CA_Dhttp://www.citiesalliance.orgocs/resources/cds/cdsguidelines/cds_guidelines_final.pdf
- Czene Zs. – Péti M. – Varga Z. 2010: Területfejlesztési füzetek (1.) *Segédlet a közösségi tervezéshez*. NFGM, VÁTI Nonprofit Kft.
http://www.vati.hu/files/sharedUploads/docs/teruletfejlesztes/tf_fuzet_1.pdf
- Csatári B. 2008. *Néhány pontosító megjegyzés a mai magyar vidékfejlesztésről*. A Falu 2008. tél.
- Csath M. 2004: *2003, a fekete év*. Kairosz Kiadó, Budapest.
- Csath M. 2010: *Magyar versenyképesség puha tényezői*. http://www.ujreformkor.hu/dr-csath-magdolna-magyar-versenykepessseg-puha-tenyezoik#_edn11
- Csath M. (2011): Hatalmi távolság. Magyar Nemzet, július 16.
- Cséfalvai Z. 2004: *Globalizáció 2.0*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- CSMKIK 2010: Interjú Németh Zoltánnal, a Csongrád Megyei Kereskedelmi és Iparkamara titkárával. 2010. március 16.
- Dunning, J.H. 1993: *Multinational Enterprises and the Global Economy*. Addison–Wesley. New York.
- EB 2012: *2014-2020 közötti közös stratégiai keretének elemei*, BIZOTTSÁGI SZOLGÁLATI MUNKADOKUMENTUM; Brüsszel, 2012. 03.14.
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/working/strategic_framework/csf_part1_hu.pdf
- EC 1993: White Paper on Growth, Competitiveness and Employment: The challenges and ways forward into the 21st century. European Commission, Luxembourg.
- EC 1999: *Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of Regions in the European Union*. European Commission, Luxembourg.
- EC 2003: *European Competitiveness Report 2003*. European Commission, Brussels.
- EC 2012: *European Competitiveness Report Reaping the benefits of globalization*. European Commission, Brussels.
- Enyedi Gy. 1972: *A társadalom és földrajzi környezete*. Földrajzi közlemények XX. évf. 4. 293-301.
- Enyedi Gy. 1996: *Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet időszakában*. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Ember-település-régió sorozat, Budapest.
- Enyedi Gy. (1997): A sikeres város, Tér és Társadalom 4. 1-7. o.

- Enyedi Gy. 1998: *Sikeres régiók*. In Tények könyve: régiók. Greger-Delacroix, Budapest.
- Enyedi Gy. 2000: *Globalizáció és magyar területi fejlődés*. Tér és Társadalom. 2000/1. 1-10.
- Enyedi Gy. 2001: *A nagyvárosi régiók és a globális gazdaság*. Comitatus, 2001/7-8. 7-19. o.
- Enyedi Gy. 2003: *Városfejlődés a globalizáció korában*. Városi Világ. Sümegi Nyomdaipari Kereskedelmi és Szolgáltató Kft, Pécs.
- EUROPA-Press Releases (2009): *Barca-jelentés: az uniós kohéziós politika reformjára vonatkozó javaslatokat terjeszt elő Danuta ... europa.eu > ... IP/09/642* Brüsszel, 2009. április 27.
- Faragó L. 1987: A területfejlesztés fogalmáról. Tér és Társadalom, 1. évf. 1. szám 5–16. pp.
- Faragó L. Fogalom meghatározások-1. *A területfejlesztés általános fogalma*. Területfejlesztési fogalomtár: 7. <https://teir.vati.hu/fg/bevezeto.html>.
- Faragó L. Fogalom meghatározások-2. *A területi tőke fogalma*. Területfejlesztési fogalomtár. https://teir.vati.hu/teirres/fogalomtar_pkg.parser?pid=118&oldpid=276
- Faragó L. 1990: *A helyi gazdaságfejlesztés elmélete*. Gazdasági fórum. 6. szám.
- Faragó L. 1994a: Adalékok a területfejlesztéssel kapcsolatos fogalmak vitájához. Tér és Társadalom, 8. évf. 3–4. szám. 23–39. pp.
- Faragó L. 1994b: Regionális gazdaságfejlesztés „kereslet-oldali” stratégiák segítségével. Comitatus, 4. évf. 12. szám, 60–63. pp.
- Faragó L. 2005: *A jövőalkotás társadalomtechnikája*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs. 2005.
- Faragó L. 2007: *Térstruktúra*. Tér és Társadalom XXI. évf. 2007 /4. 35. o.
- Faragó L. 2008: *A funkcionális városi térségekre alapozott településhálózat-fejlesztés normatív koncepciója*. Falu Város Régió 2008/3. 27-28. o.
- Faragó L. 2013: *Területi kohéziós előtanulmány* Vezetői összefoglaló 6. o. MTA KRTK REGIONÁLIS KUTATÁSOK INTÉZETE (2011-13). http://www.rkk.hu/rkk/dti/kutatas/osszefoglalok/farago_teruleti_kohezio.pdf
- Frey M. 2005: *Törekvések a foglalkoztatáspolitikai egységesítésére az Európai Unióban* <http://szmi.hu/images/dok/frey3.doc>
- Florida, R. 2007: Toward the learning region. In Rutten, R.–Boekama, F. (eds) *The learning region*. Edward Elgar, Cheltenham, 58.-70.
- FVM. 2010: *A magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar számokban 2009*. Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium, Budapest. http://www.kormany.hu/download/4/7e/00000/Magyar%20mez%C5%91gazdas%C3%A1lg%20adatok_2009.pdf.

- FVM. 2011: *A magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar számokban 2010*. Vidékfejlesztési Minisztérium, Budapest. http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/DEC71D30-199F-4AE7-B520-DF35025D67F8/0/Magyar_mezogazdasag_szamokban.pdf.
- G. Fekete É.: 2011. *A szolidáris és szociális gazdaság elemei a magyarországi helyi gazdaságfejlesztésben*. Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek VIII. évf. 2. szám 38-56.
- Glaeser, E. L, Kerr, W. R. 2010: *The Secret to Job Growth: Think Small*, Harvard Business Review, 2010.
- Görg, H.– Greenaway, D. 2004: Much Ado about Nothing? Do Domestic Firms Really Benefit from Foreign Direct Investment? World Bank Research Observer, 19. 171–197. o. In: Balatoni A. – Pitz M. *A működőtőke hatása a bruttó nemzeti jövedelemre Magyarországon* Közgazdasági szemle, LIX. évf., 2012. január (1–30. o.).
- Green, G.P. - Flora, J.L. – Flora C.B.- Schmidt, F.E. (1993): From the Grassroots. Results of a National Study of Rural Self-Development Projects. Agriculture and Rural Economy Division, Economic Research Service, U.S. Department of Agriculture. Staff Report No. AGE9325 Washington DC.
- CUI 1998: *Demokratikus gyakorlat: az önkormányzati stratégiai tervezésről*. Kanadai Urbanisztikai Intézet Magyarországi Iroda, Budapest.
- Hanyecz L. 2009: *Controlling és üzleti tervezés*. Kiadja a SALDO Pénzügyi Tanácsadó és Informatikai Zrt. Budapest. 2009.
- Hatzichronoglou T. 1996: The Globalisation and Competitiveness: Relevant indicators. OECD STI Working Papers, 1996/5, Paris.
- Horváth Gy. (a munkacsoport vezetője): A Janus Pannónius Tudományegyetem, a Pécsiterv Rt. és a Dunántúli Tudományos Intézet szakértőiből álló munkacsoport (23 szakértő) 1995: *PÉCS VÁROSFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓJA (TÉZISEK)*. MTA RKK DTI. Pécs.
- Horváth Gy. 2006: *Régiók és települések versenyképessége*. A gazdasági tér versenyképességének elemei. Szerk.: Horváth Gyula. Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja, Pécs.
- Horváth Gy. 2012: *Szemponatok a kelet-közép-európai területfejlesztés megújításához az unios változások tükrében*. In *Társadalomföldrajz – Területfejlesztés – Regionális tudomány* Szerk: Bottlik Zs.–Czirfusz M.–Gyapay B.–Kőszegi M.–Pfening V; ELTE TTK Földtudományi Doktori Iskola Budapest, (85.–100. o.)
- HUD-CPD: *USA (Housing and Urban Development, (CPD) Community Planning and Development)* <http://www.hud.gov/> 2013.

- IHS, SINPA 2001: *Local Partnership Approach for Urban Development in Bangladesh*. Centre for Urban Studies (CUS), Dhaka, Bangladesh for Institute for Housing and Urban Development Studies. IHS Rotterdam, The Netherlands;
http://www.ihs.nl/fileadmin/ASSETS/ihs/IHS_Publication/IHS_SINPA_Paper/SINPA_04_Islam_N__2001__Local_partnership_approach_for_urban_development_in_Bangladesh.pdf
- Illés I. 2009: *Reagálások az új helyzetre. A területpolitika változási irányai az Európai Unióban*. Demonstrációs anyag. Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja. Dunántúli Tudományos Intézet, Pécs.
www.mrtt.hu/konferenciak/teruletfejlesztok/illes.ppt
- Illés I.–Mezei C.–Zubán Zs. 2004: *A versenyképesség uniós következményei a regionális programokban*. NFH – IFM-tanulmányok. Nemzeti Fejlesztési Hivatal, Budapest.
www.mtakpa.hu/.../slist.php?
- IMD 2008: *The World Competitiveness Yearbook*. Lausanne, Switzerland.
- IMD 2009: *The World Competitiveness Yearbook*. Lausanne, Switzerland.
- IRAP 2000: *Institut für Raumentwicklung*. IRAP der Hochschule für Technik Rapperswil; Terület- és településfejlesztés. <http://www.irap.hsr.ch/UEber-uns.3791.0.html>
- Kanadai Urbanisztikai Intézet (CUI) 1998: *Demokratikus gyakorlat: az önkormányzati stratégiai tervezésről*. Kanadai Urbanisztikai Intézet Magyarországi Iroda, Budapest.
- Kerekes Gy. 2002: *Útmutató a településfejlesztési koncepció készítéséhez*. Településfejlesztési füzetek 24. Szerk. Kökényesi J.–Madaras A. Belügyminisztérium Településfejlesztési Iroda, Magyar Közigazgatási Intézet, BM Kiadó.
- KEVM 2010: *Kézikönyv a részvételi városmegújításról*. Gyakorlati Útmutató. *Közösségfejlesztők Egyesülete Városmegújító Munkacsoport*. Budapest.
- Korten, D. C. 1995: *A tőkés társaságok világuralma*. Kapu Könyvkiadó, Budapest, 1996.
- Korten, D. C. 2009: *Gyilkos, vagy humánus gazdaság*. Kairosz, Budapest.
- Kovách I. 2012: *A VIDÉK AZ EZREDFORDULÓN*. Argumentum Kiadó, Budapest
- Kökényesi J. 2005: *A helyi önkormányzatok tervezési rendszerének főbb elemei*. In: Terület- és településrendezési ismeretek. Szerk: László L. Magyar Közigazgatási Intézet, Budapest
- Krugman P.–Venables A. 1990: *Integration and the competitiveness of peripheral industry*. In: C. Bliss, J.–Braga de Macedo (szerk.). *Unity with Diversity in the European Community*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Krugman P. 2003: *Földrajz és kereskedelem*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- KSH 1990-2011: Központi Statisztikai Hivatal Statisztikai Évkönyvei és adatai (1990-2010).

- Lányi A.- Bertényi G.- Králl A.- Szabadkai A. 2012: *Vidékfejlesztés alulnézetből* Lányi A (szerk), <http://humanokologia.tatk.elte.hu/?author=1>
- László L. 2005: *Terület- és településrendezési ismeretek*. Szerk: László L. Magyar Közigazgatási Intézet, Budapest
- Lengyel I. 2000: *A regionális versenyképesség tényezői különös tekintettel a Dél-Alföldre*. JATEPress, Szeged.
- Lengyel I. 2003: *Verseny és területi fejlődés: Térségek versenyképessége Magyarországon*. JATEPress, Szeged.
- Lengyel I.–Rechnitzer J. (2004): *Regionális gazdaságtan*. Dialóg Campus, Budapest–Pécs.
- Lengyel I.–Rechnitzer J. 2005: *A Csongrád megyei kistérségek gazdasági szerkezetátalakításának tervezése és menedzselése*. Munkaanyag. Kistérségi gazdaságfejlesztési módszertani útmutató. SZTE GTK, Szeged.
- Lengyel I. 2010: *A regionális gazdaságfejlesztés*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Lipcsei Charta 2007: *A fenntartható európai városokról*.
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:tjiBBx6OL3cJ:https://www.e-epites.hu/301+&cd=9&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>
- Lóránt K. 2008: *Duális és kiszolgáltatott gazdaság a neoliberalizmus felelőssége*. In: Gondolkodjunk együtt. Hétfő 2008. április 14. <http://www.gondolkodjunkegyutt.hu/spip.php?article430>
- Lóránt K. 2009: *A magyar gazdaság helyzete és perspektívái*. www.mkt.hu/docs/2009-11-04-20-56-22-Melleklet-klorant2091117.pdf
- Losoncz M. 2004: *Európai uniós kihívások és magyar válaszok*. Osiris Kiadó, Budapest.
- McCann, P. 2008: Agglomeration Economics. In Karlsson, C. (szerk.) *Handbook of Research on Cluster Theory*. Edward Elgar, Cheltenham, 23-38. o.
- Martin H.P.- Schumann H 1996: *Die Globalisierungsfalle: Der Angriff auf Demokratie und Wohlstand*, Reinbek bei Hamburg, Rowohlt, 1996. Magyar fordítása: *A globalizáció csapdája: Támadás a demokrácia és a jólét ellen*, Budapest: Perfekt Kiadó, 1998
- Meggyesi T. 2006: *Településfejlesztés*. BMGE Budapest, 2006
<http://www.urbanisztika.bme.hu/segedlet/telepulesfejleszt-es-jegyzet.pdf>
- Mezei C. (2004): *Önkormányzati gazdaságfejlesztési gyakorlat a hazai településeken*. Pálné Kovács I. (szerk.): *Versenyképesség és igazgatás*. MTA RKK DTI, Pécs. 181–265. o.
- Mezei C. 2006: *A települési önkormányzatok szerepe a helyi gazdaság fejlesztésében*. Doktori értekezés, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaság-tudományi Kar, Regionális Politika és

- Gazdaságtan Doktori Iskola, Iskolavezető: Dr. Buday-Sántha Attila, Témavezető: Pálné dr. Kovács Ilona
- Mötv 2011: Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény
- Munyo, I. – Talvi, E. 2011: Anemia, Exhuberance and Vulnerability, The New Global Economic Geography, http://www.ceres-uy.org/pdfs/Executive_Summary.pdf
- Nagy I.–Pásztai-Tóth Gy. 2001: *Hódmezővásárhelyi Kistérség Területfejlesztési Stratégiai Program*. Vásárhely és Térsége Területfejlesztési Önkormányzati Társulás, Hódmezővásárhely.
- Nemes Nagy J. (szerk.) 2005: *Regionális elemzési módszerek*, Budapest, ELTE Regionális Földrajzi Tanszék–MTA–ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport, Budapest.
- Nemes Nagy J. 2005: *Fordulatra várva – a regionális egyenlőtlenségek hullámai*, (In: Dövényi Z. – Schweizer F. szerk. A földrajz dimenziói, MTA FKI, Bp., pp. 141-158.)
- Némethné G. A.–Sinkovics A.–Szennyessy J. 2008: *Helyzetbe hozhatók-e a kis- és középvállalati szektor társas vállalkozásai?* Közgazdasági Szemle, LV. évf., 2008. szeptember (807–825. o.).
- NFGM 2009: *Városfejlesztési kézikönyv*. Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium, Útmutató. 2009. január 28.
- NGM 2011: *Magyar Növekedési Terv tervezete*. Nemzetgazdasági Minisztérium
- NGM 2011b: *Foglalkoztatás: az EU sereghajtói vagyunk*; Nemzetgazdasági Minisztérium <http://www.kormany.hu/download/d/ad/10000/Foglalkoztat%C3%A1s%20-%20EU%20sereghajt%C3%B3i%20vagyunk.pdf>
- NGM 2012: *Tájékoztató a Magyarországon működő ipari parkok helyzetéről*. Budapest <http://www.kormany.hu/hu/nemzetgazdasagi-miniszterium/belgazdasagert-felelos-allamtitkarsag/hirek/ipari-parkok-logisztika>
- NFM 2011c: *Az Európai Unió területi helyzete és kilátásai*; A területi tervezésért és területfejlesztésért felelős miniszterek informális miniszteri találkozásán elfogadott Területi Agenda 2020 háttérdokumentuma. http://regionalispolitika.kormany.hu/download/f/f6/20000/TSP_2011_HU_20111215.pdf
- NKTH 2008: *A kis és középvállalkozások fogalma*. In: 800/2008. EK bizottsági rendelet I. számú melléklete. Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal (NKTH). www.nkth.gov. p. 14.)
- Nijkamp, P. (ed) 1986: *Handbook of Regional and Urban Economics*. Vol 1. Regional Economics. North-Holland, Amsterdam.
- OECD 2010- *Cities and Climate Change*.

OECD 2010: - Green Growth in Cities.

<http://www.oecd.org/gov/regional-policy/urbandevelopment.htm>

OECD DAC 2011: *Guidelines Strategies for Sustainable Development*, (Tematikus programok irányelvei); Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) with the Development Assistance Committee (DAC).

http://www.deza.admin.ch/en/Home/Activities/Multilateral_cooperation/International_Institutions/OECD_DAC

OECD LEED Partners Club 2013: *A NEW LOCAL AGENDA FOR JOBS AND GROWTH*.

LEED Programme (Local Economic and Employment Development). Dublin-Kilkenny, Ireland. http://www.oecd.org/cfe/leed/9th_FPLG_meeting_Conference%20brochure.pdf

OECD 2011: *Regionális fejlesztés* <http://www.oecd.org/gov/regional-policy/regionaldevelopment.htm>

OECD 2010: *Rural Policy Reviews: Québec, Canada*. <http://www.oecd.org/gov/regional-policy/publicationsonruraldevelopment.htm>

OECD 2011: *Városfejlesztés* <http://www.oecd.org/gov/regional-policy/urbandevelopment.htm>

OECD 2011: *Vidékfejlesztés*. [www.oecd.org / gov / ruraldevelopment](http://www.oecd.org/gov/ruraldevelopment)

<http://www.oecd.org/gov/regional-policy/oecdworkonruraldevelopment.htm>;

OECD 2011: *Vidékpolitika, Anglia, Egyesült Királyság (2011)* Rural Policy Reviews: England, United Kingdom; <http://www.oecd.org/gov/regional-policy/publicationsonruraldevelopment.htm>

OECD 2014: - Innovation and Modernising the Rural Economy.

OECD 2013:- Rural-Urban Partnerships: An Integrated Approach to Economic Development.

<http://www.oecd.org/gov/regional-policy/oecdworkonruraldevelopment.htm>;

OFTK 2014 (I.3.) OGY határozat

Ongjerth R. 2002: *TELEPÜLÉSI TERVEZÉS, Útmutató a településfejlesztési program készítéséhez*. Településfejlesztési füzetek 25., (szerk.) Kökényesi J.–Madaras A. Belügyminisztérium Településfejlesztési Iroda, Magyar Közigazgatási Intézet, BM Kiadó.

ÖTM 2008: *Egységes szerkezetbe foglalt területi kohéziós útmutató, 2008*. Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium.

Pálné Kovács I. 2002: *Politikai regionalizáció esélyei Magyarországon*. Comitatus 2002/1-2 szám 8. o. geogr.elte.hu/old/Comitatus/palneica.pdf.

Pálné Kovács I. 2008: *Helyi kormányzás Magyarországon*. Dialóg Campus, Budapest–Pécs.

Pálné Kovács I. 2009: *RÉGIÓK ÉS FEJLESZTÉSI KOALÍCIÓK*, Politikatudományi Szemle XVIII/4. 37–60. o. http://www.poltudszemle.hu/szamok/2009_4szam/palne-2009-4.pdf

- Pogátsa Z. 2009: *Papírtigrisek recesszióban*. A külföldi működő tőke elpártolásáról. *Figyelő* 2009./17. szám - április 23.
- Porter, M. 2003: *The economic performance of regions*. Regional Studies, 6-7.
- Porter, M.E. 2001: *Clusters of Innovation: Regional Foundations of U.S. Competitiveness*. Council of Competitiveness, Washington. In: Buzás N. – Lengyel I. (szerk.) 2002: *Ipari parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaságfejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek*. SZTE GTK, JATEPress, Szeged. 24-54; 27. o.
- PritavitCa, 2005-2008: *Alsó-Tisza Menti Pritavitca Helyi Vidékfejlesztési Terve*. Alsó-Tisza Menti Pritavitca Akció Csoport, Csanytelek Község Önkormányzata (Gesztor). LEADER+ program.
- Putnam R. D. 1995: *Tuning in, tuning out: the strange disappearance of social capital in America*. Political Science and Politics.
- Rechnitzer J. 1998: *Területi stratégiák*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
- Sass M. 2003: *Versenyképesség és a közvetlen külföldi működőtőke-befektetésekkel kapcsolatos gazdaságpolitikák*. „Gazdasági versenyképesség-helyzetkép és az állami beavatkozás lehetőségei” című kutatás résztanulmánya. PM Kutatási Füzetek 3. szám.
- Stiglitz J.E. 2003: *A globalizáció és visszasságai*. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Stoker, G. 1995: *Regime Theory and urban Politics*. In: Judge, D.–Stoker, G.–Wolman, H. (eds): *Theories of Urban Politics*. Sage, London, 1995. 54-72.
- Swinburn, G.–Goga, S.–Murphy, F. (2004): *A helyi gazdaságfejlesztés kézikönyve*. Világbank, Washington.
- Swinburn, G. 2000: *Helyi gazdasági fejlesztési stratégiák készítése - Tréner kézikönyv*; Local Economic Development: Good Practice from the European Union and Beyond', 2000, an unpublished paper prepared by Gwen Swinburn for the Urban Development Unit of the World Bank.
- Szakál F. (1999): *A fenntartható mezőgazdaság és szerepe a vidéki térségek fejlődésében*. A falu. Nyár. 23-28. In: *Vidékfejlesztés, vidékfejlesztés intézményrendszere*. 18.o. Szerk.: Bálint J. – Juhász M. – Katonáné Kovács J. – Nagy G. Kiadó: Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum, Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar.
- Szalai E. 2009: *A globális válság és magyarországi hatásai*. hungary.indymedia.org/node/11471. 2009. 03. 03.
- Szaló P. 2011: *A Lipcsei Charta elveinek érvényesítése a magyarországi városfejlesztésben*. EFAP konferencia, Budapest. Előadás <https://www.e-epites.hu/hirek/a-lipcsei-charta-elveinek-ervenyesitese-a-magyarorszagi-varosfejlesztesben>.

- Szentes T. 2005: *Fejlődés, Versenyképesség, globalizáció*. „A nemzeti fejlődés, világgazdasági és regionális versenyképesség a globalizáció felgyorsulása korában” Budapest Corvinus Egyetem, Világgazdasági Tanszékén működő tudományos iskola. Akadémia Kiadó 2005.
- Szerb L. – Acs, Z. J. – Varga A. – Ulbert J. – Bodor É. 2003: *Az új vállalkozások hatása nemzetközi összehasonlításban*. (A Global Entrepreneurship Monitor, 2001.– 2003)
- <http://www.gemconsortium.org/docs/download/517>.
- Szretykó Gy. 2013: *Az Európai Unió válsága és a keleti nyitás lehetőségei*.
- <http://kgk.sze.hu/images/dokumentumok/kautzkiadvany2013/makropenzugy/szretyko.pdf>
- Tóth J. 2003: *Kell nekünk régió?* Mindentudás Egyeteme. Pécs. Előadás 2003. október 29.
- www.mindentudas.hu/toth/index.htm.
- Tóth J.—Pap N. 2002: *Rajon- és régióelméletek*. – Tóth J. (szerk.) Általános társadalomföldrajz II. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs. 289-304. o.
- Tózsza I. – Józai A. – László L. 2009: *Stratégiai településirányítás*; Polgármester Akadémia.
- TDPC Ministerial Meeting 2013: Increasingly, member countries recognise that national economic prosperity depends upon realising the full economic potential of all regions.
- <http://www.oecd.org/gov/regional-policy/regionaldevelopment.htm>.
- Valencia-Sandoval, C. – Flanders, D.N. – Kozak, R. A. 2010: Participatory landscape planning and sustainable community development: Methodological observations from a case study in rural Mexico; <http://www.elsevier.com/copyright>.
- VÁTI 2009: *KÉZIKÖNYV A TERÜLETI KOHÉZIÓRÓL*. NFGM, VÁTI Nonprofit Kft.
- VÁTI 2010: Területfejlesztési füzetek (2) Helyi gazdaságfejlesztés (2010) Ötletadó megoldások, jó gyakorlatok.
- VÁTI 2010: Területfejlesztési füzetek (1, 2) Segédlet a tervezéshez a közösségi tervezéshez.
- http://www.vati.hu/files/sharedUploads/docs/teruletfejlesztes/tf_fuzet_1.pdf
- V. Németh Zs. 2013: *LEADER/CLLD múlt – jelen – jövő*. Ea. Vidékfejlesztési Minisztérium, Budapest. http://www.rinyadrava.hu/assets/files/Egyesulet/LEADER_CLLD_VNZZ.pdf
- Waits, M. J. 1998: *Economic Development Strategies in the American States*. In Liou, K. T. (ed): *Handbook of Economic Development*. Marcel Dekker, New York, 183-213. o.
- Wienert H. 1997: *Regulation and Industrial Competitiveness: A perspective for regulatory reform*. OECD/CD (97)133, Paris.
- WEF 2009: *World Economic Forum publishes (2002-2008)*. Global Competitiveness report.
- WEF 2011: *World Economic Forum publishes (2009-2010)*. Global Competitiveness report.